

PEȘCANIK

Za izdavača: Svetlana Lukić i Svetlana Vuković

Stručni saradnici: Vesna Rakić-Vodinelić, Saša Gajin, Mario Reljanović

Dizajn korica: Slaviša Savić

Prelom: Ivan Miladinović

Čigoja štampa 2013.

Tiraž: 2200

ISBN 978-86-86391-29-2

Ovo izdanje je pomogla Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji

This document has been produced with the financial assistance of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of the Pescanik and can under no circumstances be regarded as reflecting the position of the European Union. / Ova knjiga je realizovana uz finansijsku podršku Evropske unije. Za sadržaj ove knjige odgovoran je jedino Peščanik i stavovi izneti u njoj se ni u kom slučaju ne mogu smatrati stavovima Evropske unije.

www.pescanik.net

EVROPA NE STANUJE U BABUŠNICI

*Građani protiv Srbije
pred Sudom u Strazburu*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.645(4)
341.231.14(4)(094.2)

EVROPA ne stanuje u Babušnici : građani protiv Srbije pred Sudom u Strazburu / [stručni saradnici Vesna Rakić-Vodinelić, Saša Gajin, Mario Reljanović]. - Beograd : Peščanik, 2013 (Beograd : Čigoja štampa). - 269 str. ; 29 cm

Tiraž 2.200. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-86391-29-2
1. Ракић-Водинелић, Весна [друго]
а) Европски суд за људска права (Стразбур) б) Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода
COBISS.SR-ID 199469324

SADRŽAJ

Sud u Strazburu i Srbija – jedna tužba na 727 ljudi	8
PRVI DEO – PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE.....	15
Muke po Hajnalu	24
Njih dve iz Novog Pazara	29
Poslovno nesposoban	32
DRUGI DEO – ZAŠTITA IMOVINE.....	39
Kosovo, doslovno najskuplja srpska reč	43
Divlja gradnja	51
Vladičin Han zove Irak	55
Letex Blues	58
Iz video priloga Letex Blues	62
TREĆI DEO – DELOTVORNI PRAVNI LEK.....	67
Gde je stara devizna štednja	70
Nije dočekala stan	75
ČETVRTI DEO – PRAVO NA PRIVATNI I PORODIČNI ŽIVOT.....	79
Nestale bebe	81
Iz video priloga Nestale bebe	89
Zubna proteza i otvorena pisma	110
PETI DEO – SLOBODA IZRAŽAVANJA.....	117
Kako su plavuše došle do Strazbura	122
Iz video priloga Kako su plavuše došle do Strazbura	129
Evropa ne stanuje u Babušnici	135
Iz video priloga Evropa ne stanuje u Babušnici	144
ŠESTI DEO – PRAVO NA SLOBODU I BEZBEDNOST.....	147
Srbija u pritvoru	152
SEDMI DEO – ZABRANA TORTURE.....	157
Zlostavljanje na jagodinski način	159
Verski motivisana mržnja	161

Iz video priloga Zlostavljanje na jagodinski način.....	167
OSMI DEO – ZABRANA DISKRIMINACIJE.....	173
Nadnice za kosovski učinak.....	175
Iz video priloga Nadnice za kosovski učinak.....	181
DEVETI DEO – PRAVO NA ŽIVOT.....	187
Pravda u rukama policije.....	190
DESETI DEO.....	197
Pravda ne stanuje ovde.....	197
Kako se država brani u Strazburu.....	201
Hrvatska – neslavno treće mjesto.....	206
Beleška o Bosni i Hercegovini.....	208
Iz radio emisije Peščanik.....	209
Savet za Strazbur.....	219
DODATAK.....	223
Presude Evropskog suda protiv Srbije, ukratko.....	223
Građani protiv Srbije – presude po članovima Konvencije.....	250
Kako se pokreće postupak pred Evropskim sudom.....	259

Sud u Strazburu i Srbija – jedna tužba na 727 ljudi

Petog maja 1949. u Londonu je osnovan Savet Evrope (SE). Osnovale su ga zapadnoevropske države inspirisane idejom ujedinjene Evrope, zasnovane na načelima vladavine prava i poštovanja ljudskih prava i političkih sloboda pojedinca – kao temelju istinske demokratije.

Godinu dana kasnije pripremljen je tekst Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EK), koju su tadašnjih 13 članica SE potpisale 4. novembra 1950. u Rimu i koja je stupila na snagu 3. septembra 1953.

Evropski sud za ljudska prava (ES) osnovan je 23. februara 1959. kao međunarodni sudski organ zaštite ljudskih prava uređenih Konvencijom, institucija Saveta Evrope sa sedištem u Strazburu, u Zgradi ljudskih prava.

Sve države Saveta Evrope dužne su da pristupe Konvenciji, koja je uvela sistem zaštite ljudskih prava u kojem svaki od 800 miliona građana iz sadašnjih 47 zemalja članica SE – postaje potencijalni učesnik u međunarodnom pravnom poretku.

Konvencija garantuje sledeća prava i slobode:

Pravo na život
Zabranu torture
Zabranu ropstva i prinudnog rada
Pravo na slobodu i bezbednost
Pravo na pravično suđenje
Kažnjavanje samo na osnovu zakona
Pravo na privatni i porodični život
Slobodu misli, savesti i veroispovesti
Slobodu izražavanja

Evropa ne stanuje u Babušnici

Slobodu okupljanja i udruživanja
Pravo na sklapanje braka
Pravo na delotvorni pravni lek
Zabranu diskriminacije

Tokom decenija važenja Konvencije, doneto je 15 protokola kojima se Konvencija menjala i dopunjavala. Poslednji je stupio na snagu u maju 2013. Protokoli regulišu:

Pravo na zaštitu imovine
Pravo na obrazovanje
Pravo na slobodne izbore
Zabranu dužničkog ropstva
Slobodu kretanja
Zabranu proterivanja sopstvenih državljana
Zabranu grupnog proterivanja stranaca
Ukidanje smrtne kazne
Zaštitu u postupku proterivanja stranaca
Pravo na žalbu u krivičnim stvarima
Pravo na naknadu za pogrešnu presudu
Pravo da se ne bude osuđen ili kažnjen dvaput u istoj stvari
Jednakost supružnika
Opštu zabranu diskriminacije
Apsolutnu zabranu smrtne kazne

Evropska konvencija bi, kao mnogi slični dokumenti o ljudskim pravima, ostala samo lepa deklaracija i spisak dobrih želja da njenu zaštitu ne obezbeđuje – i to na efikasan način – Evropski sud za ljudska prava.

ES je kroz sudsku praksu utvrdio jasne standarde kojih države moraju da se pridržavaju. Obaveza države je da svaku odluku Suda izvrši i da na odluke Suda reaguje i *sistemski*, odnosno da prilagodi svoje propise ili način njihovog izvršavanja standardima Suda. U protivnom, država se suočava sa velikim brojem istovrsnih

presuda i finansijskim izdacima potrebnim za otklanjanje posledica pogrešne prakse i nefunkcionalnih propisa.

Prvog novembra 1998. Evropski sud je postao *stalna* institucija zaštite ljudskih prava (do tada je delio funkciju sa Evropskom komisijom za ljudska prava). U prve tri godine samostalnog postojanja, broj sporova pred Evropskim sudom je uvećan za oko 130%: tokom 1998. evidentirano je 5.979 predmeta, a 2001. godine 13.858.

Početakom 2010. pred Sudom je teklo oko 120.000 postupaka. Iste godine izvršena je još jedna reforma Suda, kako bi se odgovorilo na izazov sve većeg broja predstavki koje su pretile da blokiraju njegov rad.

Ovom reformom mandat sudija je produžen sa 6 na 9 godina. Svaka država predlaže tri kandidata, a parlamentarna skupština Saveta Evrope među njima bira jednog, običnom većinom glasova. Sudija ES ne može biti ponovo biran/birana. Dužnost sudije u svakom slučaju prestaje kada navršši 70 godina života, bez obzira da li je devetogodišnji mandat okončan.

Sudija mora biti ličnost visokih moralnih kvaliteta, koja ispunjava uslove ili da bude sudija suda visoke nadležnosti države koja ga predlaže, ili da je pravnik priznate stručnosti. Sudije vrše dužnost u ličnom svojstvu, to jest ne delaju kao predstavnici ili zastupnici država koje su ih predložile (videti članove 20-23 EK). Sud treba da ima onoliko sudija koliko ima država članica Saveta Evrope. U ovom trenutku ih ima manje, uglavnom iz političkih razloga.

Od početka svog rada pre više od 50 godina, Evropski sud je doneo preko 13.000 presuda. Utvrđene povrede ljudskih prava po državama daju sledeću sliku: Turska je izvršila povredu prava u 18,81% svih slučajeva, Italija u 16,57%, Rusija 7,07%, Francuska 6,34%, Poljska 6,29%, a sve ostale države Saveta Evrope zajedno 44,92%.

Evropa ne stanuje u Bakušnici

U periodu od 1959. do 2009, najveći broj povreda koje je Sud utvrdio vezane su za povrede ljudskih prava prouzrokovanih pravosuđem. Povreda prava na suđenje u razumnom roku čini 26,37% svih povreda. Povreda prava na pravično suđenje čini 21,10%, a povreda prava na delotvorni pravni lek 7,81% svih povreda. Dakle, više od polovine (55,5%) svih povreda ljudskih prava vezane su za delatnost pravosuđa u državama članicama Saveta Evrope (svi podaci su dati prema statistici ES).

Osnovni problem u radu Evropskog suda je ogroman broj predmeta koje Sud mora da „savlada“, a koji svedoči o nepoverenju građana u domaće sudove. Da bi se izborio sa prevelikim brojem slučajeva, Evropski sud u novije vreme donosi takozvane pilot odluke, ustanovljavajući pravne standarde koji Sudu olakšavaju posao i smanjuju vreme odlučivanja.

Praktični značaj zaštite koju Evropski sud za ljudska prava pruža građanima Evrope neprekidno raste. „Ići u Strazbur“ ili „terati stvar do Strazbura“ doživljava se kao poslednja nada u pravdu koju je država uskratila pojedincu. Za građane država koje nemaju nezavisno i nepristrasno pravosuđe – a Srbija je jedna od takvih – Evropski sud za ljudska prava je institucija za borbu protiv nepravde. Kada je o Srbiji reč, Evropski sud je doneo nekoliko veoma bitnih odluka u korist građana, a protiv države. Ovde će biti predstavljene neke od njih.

* * *

Srbija je na petom mestu među članicama Saveta Evrope prema apsolutnom broju predstavki koje su njeni građani podneli Evropskom sudu protiv nje. Udeo Srbije u ukupnom broju nerešenih tužbi je 7%, a ispred nje su Ukrajina (8%), Italija (11%), Turska (13%), Rusija (22%), dok je udeo tužbi iz svih ostalih država članica Saveta Evrope 21%.

Međutim, ako se broj predstavlki uporedi sa brojem stanovnika, Srbija izbija na prvo mesto, sa jednom tužbom na svakih 727 stanovnika. Na drugom mestu je Moldavija sa jednom predstavkom na 949 stanovnika, na drugom i trećem su Bugarska i Rumunija sa jednom tužbom na oko 2.000 stanovnika. Slede Turska, Italija i Ukrajina sa oko 4.000, Rusija sa blizu 5.000, Poljska sa preko 11.000 i Velika Britanija sa jednom predstavkom na oko 18.500 ljudi.

Zabrinjava trend rasta već velikog broja predstavlki iz Srbije. Naime, u 2010. je na okončanje pred Sudom čekalo 3.200 predstavlki protiv Srbije. U toku 2011. taj broj se popeo na 5.894, a u toku 2012. na 9.950. To je povećanje od preko 300% za samo dve godine.

Sud donosi 1.500-1.600 odluka godišnje odlučujući o predmetima iz svih 47 država. Kada bi odlučivao samo o ovih 9.950 predstavlki iz Srbije i kada nijedna nova tužba ne bi bila podneta, trebalo bi mu oko 7 godina da reši sve sporove pokrenute protiv Srbije.

Kada je reč o do sada donetim presudama protiv Srbije, Sud je u 63 slučaja (do januara 2013) konstatovao jednu ili više povreda Konvencije: ukupno 100. Od toga je 53 puta utvrđen neki oblik kršenja člana 6 EK (pravo na pravično suđenje).

Pokazalo se da je stepen kršenja člana 13 (pravo na delotvorni pravni lek) i člana 1 Protokola I uz Konvenciju (zaštita imovine) u Srbiji znatno viši od evropskog proseka. Srbija je u više navrata osuđena i za kršenja člana 10 (sloboda izražavanja) i člana 14 EK (zabrana diskriminacije), čije se poštovanje smatra pokazateljima napretka demokratskih procesa u savremenom društvu.

Kada je reč o iznosu odštete, Sud je do skoro postupao blago prema Republici Srbiji. Od 2006. kada je doneta prva presuda protiv Srbije do januara 2013. država je bila obavezana da isplati nešto preko 400 hiljada evra na ime naknade troškova postupka i nematerijalne štete. Ali 28. maja ove godine Sud je objavio presudu Anđelić i drugi protiv

Srbije, po kojoj Srbija bivšim radnicima fabrike Leteks iz Leskovca treba da isplati 540.000 evra. Dakle, suma odštete po samo jednoj presudi viša je od ukupne sume svih prethodnih. Moguće je da Sud gubi strpljenje sa Srbijom zbog takozvanih repetitivnih predstavlki, koje pokazuju da ona nije preduzela sistemske mere unapređenja stanja ljudskih prava kroz svoje pravosuđe.

* * *

Zamolili smo novinare Tatjanu Tagirov i Bojana Tončića (kome se zahvaljujemo i na naslovu knjige), i Bojana Gavrilovića iz Beogradskog centra za ljudska prava, da za ovu knjigu na pristupačan način obrade neke presude Evropskog suda protiv Srbije. To su primeri najčešćih kršenja ljudskih prava građana Srbije od srpske države, barem onih upornih građana koji su stigli do Strazbura. U pitanju su prava na pravično suđenje, zaštitu imovine, delotvorni pravni lek, poštovanje privatnog i porodičnog života, slobodu izražavanja, pravo na slobodu i bezbednost, kao i zabrana torture, zabrana diskriminacije i pravo na život.

Svako od ovih prava garantuju određeni članovi Evropske konvencije i njenih protokola: članovi 2, 3, 5, 6, 8, 10, 13 i 14 EK, kao i protokoli I, VI i XIII. O svakom od ovih članova Konvencije i protokolima, posebne tekstove su napisali naši stručni saradnici: profesori Vesna Rakić-Vodinelić i Vladimir Vodinelić, i Saša Gajin i Mario Reljanović iz Centra za unapređivanje pravnih studija (CUPS).

Peščanik je potražio aktere nekoliko upečatljivih slučajeva, kao što je slučaj nestalih beba, i novinarka Iva Martinović je kamerom snimila njihove priče. Ove video reportaže se mogu pogledati na sajtu Peščanika, a u knjizi objavljujemo njihove transkripte.

PRVI DEO

Pravo na pravično suđenje – Član 6 Evropske konvencije

Pravičnost suđenja je gotovo od samog nastanka države bio princip, tačnije ideal pravednog društva. Ono što je danas postignuto radi ostvarenja ovog principa jeste više rezultat političkih borbi, nego razvoja prava. To je zato što je u pitanju jedan društveni i politički, a ne samo pravni princip. Društvo u kome je rasprostranjen makar samo utisak da su sudovi nepravični ne može računati na napredak i na društveni mir. Osnov za ostvarenje principa pravičnosti suđenja jeste stvarno nezavisno pravosuđe – na prvom mestu nezavisan sud, a potom nezavisno javno tužilaštvo. Ima i drugih pravosudnih organa od kojih se mora očekivati nezavisnost – kod nas su to, na primer, Agencija za borbu protiv korupcije, Zaštitnik građana, Poverenik za informacije od javnog značaja, upravni organi, Poverenik za zaštitu ravnopravnost itd. Zahtev da suđenje mora biti pravedno (pravično) upućen je na prvom mestu sudu. Ovde će, zato, uglavnom biti razmatrana primena principa pravičnosti u sudskim postupcima.

U državama koje su članice Saveta Evrope (a Srbija je članica, tada u sastavu Savezne Republike Jugoslavije – od 2004. godine), princip pravičnosti suđenja pravno je utemeljen u članu 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Organ Saveta Evrope koji štiti pravo na pravično suđenje u postupcima stranaka (pojedinaца i pravnih lica) protiv države kojoj pripada sud, jeste Evropski sud za ljudska prava sa sedištem u Strazburu.

Član 6 Evropske konvencije

(1) Prilikom raspravljanja o građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi, svako ima pravo na pravično i javno suđenje,

u razumnom vremenu, od strane nezavisnog i nepristrasnog suda, ustanovljenog zakonom. Presuda će biti javno objavljena, ali sredstva informisanja i javnost mogu biti isključeni iz celog ili dela suđenja, ako interesi morala, javne ili nacionalne bezbednosti, ili zaštite privatnog života stranaka to zahtevaju, ili u meri u kojoj po mišljenju suda to zahtevaju posebni interesi, kada bi javnost mogla da utiče na interese pravosuđa.

(2) Svako ko je optužen za krivično delo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.

(3) Svako ko je optužen za krivično delo ima sledeća minimalna prava:

- a) da u najkraćem mogućem roku, podrobno i na jeziku koji razume, bude obavešten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega;
- b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;
- c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtevaju;
- d) da ispituje svedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbedi prisustvo i saslušanje svedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svedoče protiv njega;
- e) da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razume ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

Ključni pojmovi člana 6

Ključni pojmovi ove odredbe mogu se podeliti na dve grupe: opšte i posebne. Opšti važe i moraju se primenjivati u svakom sudskom postupku, bez obzira na njegove karakteristike, to jest bez obzira da li se radi o krivičnom, građanskom ili upravnosudskom postupku. Takođe, opšti pravni pojmovi važe i za Ustavni sud.

Evropa ne stanjuje u Babušnici

Opšti ključni pojmovi člana 6 EK jesu:

- (1) nezavisan i nepristrasan sud, ustanovljen zakonom;
- (2) pravo na pravično i javno suđenje;
- (3) odlučivanje o pravima stranaka u razumnom roku.

Posebni ključni pojam primenjiv u građanskim i upravnosudskim postupcima:

- (1) predmet sudskog postupka se mora odnositi na građanska prava i obaveze.

Posebni ključni pojmovi primenjivi samo u krivičnom postupku jesu:

- (1) Prezumpcija (pretpostavka) nevinosti – svako ko je optužen za krivično delo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.
- (2) pravo optuženog da u najkraćem mogućem roku, podrobno i na jeziku koji razume, bude obavešten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega;
- (3) pravo optuženog na dovoljno vreme i mogućnosti za pripremanje odbrane;
- (4) pravo optuženog na ličnu odbranu ili na odbranu putem branioca koga optuženi sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtevaju;
- (5) pravo optuženog da ispituje svedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbedi prisustvo i saslušanje svedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svedoče protiv njega;

(6) da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razume ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

Dejstvo člana 6 EK u pravnom poretku Srbije

S obzirom na to da je Evropska konvencija (EK) ratifikovana u Srbiji, ona obavezuje sudove isto kao što je obavezuje unutrašnje pravo Srbije. To važi, razume se, i za član 6 koji reguliše pravo na pravično suđenje. Odredbe ovog člana su *imperativnog* karaktera, što znači da Srbija, kao država članica Saveta Evrope, svojim zakonodavstvom, niti načinom primene ovih odredaba, ne može te odredbe menjati, odlagati njihovu primenu, niti izbegavati da ih primeni. Za sve sudove i druge pravosudne organe, pravila utvrđena u članu 6 EK jesu imperativni zakon – na isti način na koji su to Ustav ili domaći zakon.

Opšti pogled na ocenu koju ES daje srpskim sudovima povodom poštovanja prava na pravično suđenje

U praksi Evropskog suda (ES) u periodu od 2004-2011, najveći procenat presuda koje je ES doneo protiv Srbije čine povrede nekih od ključnih odredaba člana 6 EK. Prema podacima Evropskog suda (European Court of Human Rights, Statistics on Judgments by State, 1959-2011, www.echr.coe.int, str. 5):

Od ukupnog broja presuda donesenih protiv Srbije, 23% čine povrede prava pojedinca na suđenje u razumnom roku iz člana 6 EK.

Od ukupnog broja presuda donesenih protiv Srbije, 18% čine povrede prava pojedinca na pravično suđenje iz člana 6 EK.

Evropa ne stanuje u Bahušnici

Od ukupnog broja presuda donesenih protiv Srbije, 14% čine povrede prava pojedinca na imovinu iz člana 1 Protokola I uz EK.

Od ukupnog broja presuda donesenih protiv Srbije, 13% čine povrede prava pojedinca na efikasan pravi lek iz člana 13 EK.

Od ukupnog broja presuda donesenih protiv Srbije, 27% čine povrede *svih drugih* ljudskih prava zajemčenih Evropskom konvencijom.

Dakle, najveći broj povreda ljudskih prava koje je ES utvrdio u postupcima koje su pred tim sudom vodili pojedinci protiv države Srbije – ukupno 41% predstavlja povredu člana 6 EK, koja reguliše pravo na pravično suđenje, a kao sastavni deo ovog prava i pravo na okončanje suđenja u razumnom roku.

Ovaj procenat presuda u kojima je utvrđena povreda člana 6 EK je *nešto niži* od opšteg proseka svih 47 država članica Saveta Evrope. Prema podacima Evropskog suda (European Court of Human Rights, Statistics on Judgments by State, 1959-2011, www.echr.coe.int, str. 8):

Povrede prava pojedinca na suđenje u razumnom roku iz člana 6 EK obuhvata 20% svih presuda.

Povrede prava pojedinca na pravično suđenje iz člana 6 EK obuhvata 26% svih presuda.

Dakle, ukupan procenat svih povreda člana 6 EK za svih 47 država članica Saveta Evrope iznosi 46%.

Da bi se ocenio stvarni značaj mesta Srbije u ovom statističkom pregledu, treba imati na umu da je statistički pregled dat za ukupan period praćenja rada Suda: 1959-2011. Srbija je članica Saveta Evrope od 2004, pa su za Srbiju prikazani samo podaci za period 2004-2011.

Potrebno je utvrditi pravo mesto Srbije na listi država u kojima je najčešće kršen član 6 EK.

Pogledajmo kršenje člana 6 u državama članicama Saveta Evrope kada je u pitanju povreda pravila o okončanju postupka u razumnom roku, *odvojeno* od ostalih slučajeva povrede člana 6.

Najlošije rezultate u pogledu povrede *prava na okončanje suđenja u razumnom roku* pokazuju: Mađarska (82% svih povreda koje je ES prema toj državi utvrdio svojim presudama); Slovačka (63%); Italija (57%); Makedonija (56%), Nemačka i Portugalija (51%); Slovenija (50%); Kipar (45%); Hrvatska i Francuska (40%).

Najlošije rezultate u pogledu povreda *prava na pravično suđenje* (sada ne uzimajući u obzir povrede člana 6 o okončanju postupka u razumnom roku), pokazuju: San Marino (64% svih povreda koje je ES prema toj državi utvrdio svojim presudama); Andora (50%); Španija (47%); Island (45%); Albanija (44%).

Međutim, imajući u vidu različite datume pristupanja država Savetu Evrope i različit nivo primene Konvencije u njima, od značaja za ocenu načina na koji ES posmatra obaveze Srbije koje proizlaze iz člana 6 EK, treba imati u vidu ne samo procenete, već i apsolutne brojeve.

Prema podacima Evropskog suda (European Court of Human Rights, Table of Violations by Article and by State, www.echr.coe.int):

U postupcima protiv Srbije, zaključno sa 2011, donesena je 61 presuda ES. U 54 slučaja Sud je doneo presudu kojom usvaja pritužbu pojedinca protiv Srbije, a u 4 slučaja je odbio pritužbu. Preostala 3 slučaja rešena su na drugi način, ili dosuđivanjem pravične naknade u okviru pravosuđa Srbije ili preinačenjem presude suda u Srbiji.

Evropa ne stanjuje u Babušnici

Od ukupno 54 presude kojima je usvojen zahtev pojedinca, u 18 presuda je utvrđena povreda prava na pravično suđenje, a u 21 presudi je utvrđena povreda prava na okončanje suđenja u razumnom roku.

To znači da je u 39 slučajeva utvrđena neka od povreda prava iz člana 6 EK, što pogoršava procenat iskazan kao 41% u periodu 1959-2011 - i daje realnu procenu od preko 50% povreda člana 6 u postupcima protiv Srbije u periodu 2004-2011.

Dakle, nesumnjivo je da su povrede člana 6 EK najbrojnije povrede pravnog poretka i pravosuđa Srbije u odnosu na ukupan broj presuda donesenih protiv Srbije.

Opšti ključni pojmovi pravičnog suđenja iz člana 6 EK i dosadašnje prakse ES

Nezavisnost suda. Radi se o složenom pojmu, u smislu člana 6 EK. Može se tvrditi da je sud nezavisan:

- (1) ako je sudska vlast pravno i stvarno ravnopravna sa ostalim granama državne vlasti,
- (2) ako je politički i/ili drugi vanpravni uticaj na imenovanje ili izbor sudija ograničen na društveno podnošljivo meru,
- (3) ako su uspostavljene pravne i finansijske garantije nezavisnosti sudije kao nosilaca vlasti, i
- (4) ako je obezbeđen mehanizam slučajnog („prirodnog”) sudije, to jest ako je isključeno ovlašćenje sudske uprave na određivanje sudije u konkretnoj pravnoj stvari.

Nepristrasnost suda. Poput nezavisnosti, i ovaj pojam je kompleksan. Ukratko, on znači:

(1) eliminisanje iz suđenja sudije koji, zbog postojanja veze sa strankama ili predmetom spora, može biti naklonjeniji jednoj stranci nego drugoj; tehnički, nepristrasnost se postiže putem propisivanja razloga, postupka i nadležnosti za izuzeće sudije, i

(2) jednako postupanje sudije prema svim strankama u istim ili sličnim procesnim situacijama.

Osnivanje suda zakonom. Sud se mora osnovati u konkretnom smislu, pravnim aktom visoke snage. U državama kontinentalnog prava, to je zakon, a ne podzakonski akt. Akt mora poticati od parlamenta, a ne, na primer, od vlade. Ili, ako akt o osnivanju suda potiče od vlade, zakon mora predvideti jasne kriterijume za osnivanje suda i ti kriterijumi moraju biti poštovani u podzakonskom aktu.

Pravično i javno suđenje.

Javnost suđenja. Javni karakter postupka pred sudom ima za cilj zaštitu stranke u sporu od vršenja pravosuđa u tajnosti, bez javnog nadzora. To je jedan od načina na koji se može održavati poverenje u sudove. Činjenicom da je suđenje vidljivo, javnost doprinosi ostvarivanju cilja člana 6, stav 1 Konvencije, to jest pravičnog suđenja, čija je garantija jedno od temeljnih načela svakog demokratskog društva. Obezbeđuje se garantijama protiv isključenja javnosti.

Pravičnost suđenja. Pojam nije definisan Konvencijom niti praksom Evropskog suda za ljudska prava, te se prosuđuje od slučaja do slučaja. Ipak, njegovo jezgro čine:

- (1) pravo na pristup sudu;
- (2) obaveza suda da sudi o zahtevu za koji je nadležan;
- (3) poštovanje ravnopravnosti i dostojanstva stranaka u postupku, i
- (4) suđenje na osnovu priznatih izvora prava.

Ključni pojmovi suđenja u razumnom roku iz člana 6 EK

ES je ustanovio princip da je svrha garantije razumnog roka „zaštita svih strana učesnica u sudskom postupku... od prekomernih odlaganja postupka“. Ova garantija naglašava važnost donošenja sudskih odluka bez odlaganja, kako se ne bi ugrozili delotvornost i kredibilitet sudskih odluka, kao i pravna sigurnost, to jest kako bi došlo do okončanja nesigurnosti u kojoj se stranka nalazi u pogledu svog građanskopravnog položaja. Dužina roka za ocenu da li je suđenje okončano u razumnom roku, nije vremenski određena. Umesto toga, ES je formulisao standarde za ocenu. To su:

(1) *Ponašanje pokretača postupka pred ES u toku sudskog postupka pred sudom date države;* (a) on mora biti revnostan u postupku pred sudom date države; (b) on ne sme tražiti odlaganje ročišta niti produženje rokova bez opravdanog razloga pred sudom date države; (c) on ne sme propuštati radnje pred sudom date države bez opravdanog razloga.

(2) *Složenost spora;* ovaj standard nije definisan na opšti način, već se posmatra kazuistički. U praksi ES „složenim“ sporom su se smatrali sporovi sa većim brojem zahteva, sporovi koji bi mogli imati prejudicijelni karakter za veliki broj drugih sporova i sporovi za koje nacionalni pravni poredak ne daje jasan pravni osnov.

(3) *Ponašanje suda odnosno tribunala;* (a) pripisivost kašnjenja državi, odnosno njenom organu; (b) zakonska organizacija i uređenje sudskog postupka na način koji ne doprinosi odugovlačenju (države su „dužne da organizuju svoje pravne sisteme tako da sudovima omoguće da poštuju zahteve člana 6, stav 1, uključujući tu i zahtev koji se odnosi na raspravu u razumnom roku“); (c) uticaj spajanja postupaka na dužinu trajanja; (d) kazuistika: odlaganje postupka do donošenja odluke u nekom drugom predmetu, kašnjenje suda u vođenju rasprave

ili u podnošenju dokaza od strane državnih organa i kašnjenja sekretarijata suda ili drugih organa.

(4) *Specifične okolnosti spora, a posebno značaj spora za tužioca;* (a) predmeti koji se odnose na staranje o deci: od suštinskog je značaja da se predmeti koji se odnose na staranje brzo rešavaju; odluke oko poveravanja dece ne smeju se donositi samo na osnovu pukog proticanja vremena; (b) radni sporovi: Sud je zauzeo stav da “zaposleni koji smatra da je nepravedno suspendovan ima važan lični interes da hitno dobije sudsku odluku o zakonitosti te mere”; (c) predmeti koji se odnose na fizičke povrede; (d) ostali predmeti u kojima je brzina očigledno od suštinskog značaja.

Vesna Rakić-Vodinelić

Muke po Hajnalu

Tihomir Hajnal, podnosilac predstavke Evropskom sudu za ljudska prava, uhapšen je i priveden u policijsku stanicu zbog navodne provale 8. avgusta 2005. godine u četiri sata ujutro. U policiji je dao izjavu i – sudeći po zapisniku o saslušanju – priznao je pokušaj provale, a zapisnik je – bez obzira na to što je izjavio da je nepismen – potpisao svojim nadimkom.

Nakon saslušanja je pušten, da bi ga policija ponovo privedla devet dana kasnije, 17. avgusta, iako mu pre toga nije poslala poziv za saslušanje. Policija je to obrazložila opasnošću da bi Hajnal, da je prethodno pozvan, mogao uticati na dokazivanje.

Na prvom saslušanju Hajnal je imao advokata i, pre nego što je dao iskaz rekao mu da je bio fizički maltretiran kako bi priznao delo. To

je potvrdio i njegov advokat. Hajnal je, prema njegovim rečima, bio „mentalno slomljen“ i hramao je. Tog prvog dana saslušan je još jednom u ranim popodnevним satima, odbijajući da se izjasni o „provali u radnju u Velikom Radanovcu“, a zapisnik – koji je potpisao i njegov advokat – kaže da je Hajnal „nepismen“, da mu je pročitano ono što je izjavio, kao i da na zapisniku stoji njegov otisak prsta, umesto potpisa.

Na drugom saslušanju – kada je u četiri ujutro 17. avgusta priveden bez poziva – ponovo je, kako tvrdi, prebijen da bi priznao provalu. Policija je pritom ignorisala njegov zahtjev da se pozove njegov advokat. Umesto toga ponuđena mu je pomoć drugog advokata, koji je kratko bio prisutan saslušanju, potpisao zapisnik i odmah potom otišao. U zapisniku inače piše da ima indicija da je Hajnal okrivljen za brojne ranije provale; tu je i njegovo detaljno priznanje kako ih je izvršio, izjava da ne želi izabranog advokata i izjava da je iskaz dao „bez fizičkog ili mentalnog pritiska“.

Treći puta je priveden u policiju 24. avgusta, on tvrdi oko pet ujutru, a po zvaničnim policijskim tvrdnjama oko devet sati. Tada je u pritvoru zadržan 48 sati, na temelju policijske uopštene naredbe, u kojoj stoji tek da mu se na teret stavlja više provala. Potom policija podnosi izveštaj kojim se Hajnal i suokrivljenima na teret stavlja 13 provala, a njegov izabrani advokat podnosi žalbu na naredbu o policijskom pritvoru, tvrdeći da je ona donesena da bi policija izbegla konkretizaciju krivičnih dela.

Istražni sudija opštinskog suda u Subotici odbija žalbu, navodeći u svojoj odluci: da je Hajnal saslušan u prisustvu svog advokata, da je javni tužilac pribavio iskaze svedoka koji optužuju Hajnala, da je on već krivično osuđivan u prošlosti i da je „nastavio izvršenje krivičnih dela“ i posle toga, kao i da se protiv njega pred istim sudom već vodi šest krivičnih postupaka i da je on „izvršio“ nekoliko krivičnih dela protiv imovine u kratkom vremenskom periodu.

Optužnica i osuda

Hajnala je opštinsko javno tužilaštvo optužilo 16. septembra 2005. godine, a od početka decembra do 21. marta održane su ili odložene četiri glavne rasprave pred opštinskim sudom. U tom periodu, kako je Hajnal u svojoj predstavi Evropskom sudu naveo, bilo je još niz nepravilnosti: od toga da je neosnovano sniman, da nije poštovana privilegirana zaštićena komunikacija između njega i njegovog advokata (vlasti su tvrdile da je posredi bio samo video, ne i audio nadzor razgovora), da se niko nije pozabavio njegovim navodima – ali ni navodima nekih od svedoka – i da je bio premlaćivan u pritvoru. Jedan od svedoka je čak naveo da je i njega policija prebila bejzbol palicom, da bi za neka krivična dela optužio upravo Hajnala (taj svedok je priložio i lekarsko uverenje). Hajnal u svojoj predstavi navodi i da je advokat koji je „uskočio“ u jedno od njegovih policijskih ispitivanja, umesto njegovog izabranog advokata zvao njegovu majku, govoreći joj da bi za njenog sina Hajnala bilo bolje da promeni advokata ako hoće da izađe na slobodu.

U svakom slučaju, 13. aprila 2006. godine Hajnal je osuđen na godinu i po dana zatvora, pri čemu je sud zanemario sve navode i njega i svedoka o policijskoj brutalnosti, videvši kao otegotnu okolnost to da se protiv Hajnala paralelno vodi još šest krivičnih postupaka u istom sudu.

Hajnal je potom, posredstvom svog advokata, podneo žalbu – tužilaštvo se takođe žalilo, tražeći strožu kaznu. Hajnal u svojoj žalbi kaže da je njegovo priznanje pribavljeno brutalnošću policije i bez prisustva njegovog izabranog branioca, da mu branilac kojega je odredila policija nije nikada ponudio pravo zastupanje, nego da je umesto toga pomagao policiji u saslušanju, kao i da isticanje šest paralelnih postupaka u presudi ne mogu biti otežavajuća okolnost, nego da je to prećutno kršenje njegovog prava na pretpostavku nevinosti. Žalbu je odbio Vrhovni sud Srbije, a odbijen je i zahtev za vanredno preispitivanje pravosnažne presude.

Evropski sud je zaključio: nezavisno od Hajnalovog priznanja pred policijom i nezavisno od ishoda krivičnog postupka, domaći sud je povredio član 6 stav 1 Evropske konvencije, jer je suđenje – u celini uzeto – bilo nepravedno. Sud je istakao da višestruko hapšenje Hajnala u ranim jutarnjim satima, bez prethodnog uručivanja poziva, kao i uslovi saslušanja, dovode do zaključka da je suđenje bilo nepravično.

Osim toga, prekršen je i član 6 stav 2 Evropske komisije o pretpostavci nevinosti; standard ES je da je ona prekršena ako se u sudskoj presudi ili u izjavi javnog službenika iznosi mišljenje da je neko kriv pre nego što se njegova krivica dokaže u skladu sa zakonom, odnosno pre formalnog pravosnažnog utvrđenja njegove krivice. U konkretnom slučaju, samo pravosnažno utvrđena Hajnalova krivica u drugim paralelnim postupcima mogla bi biti otežavajuća okolnost, a ne činjenica da se paralelni postupci vode.

Republika Srbija po odluci ES, koja je konačnom postala 19. septembra 2012, Tihomiru Hajnalu treba da isplati 12.000 eura na ime nematerijalne štete, kao i 9.000 eura na ime troškova.

Zlostavljanje

Ono, međutim, što čini jako zanimljiv aspekt ove konkretne presude je činjenica zlostavljanja u krivičnom postupku, čime se ES prilično široko bavi. Činjenica je da Hajnalove pritužbe da je bio zlostavljan niko nije ispitao, niti mu je bila omogućena zdravstvena zaštita i pomoć (kada se obratio lokalnom Domu zdravlja odbili su da ga prime zato što nije imao overenu zdravstvenu knjižicu!). Nadležni sudski organi su, pak, njegove žalbe da je premlaćen naprosto zanemarili ili proglasili neistinitima (čak se i država u postupku pred ES tako nemušto branila).

Prema praksi ES, međutim, čak i kada nema pritužbi osumnjičenih ili okrivljenih, ako postoje dovoljno jasne indikacije da je bilo zlos-

tavljanja, o tome se mora pokrenuti istraga. Ona bi trebala da dovede do identifikacije i kažnjavanja odgovornih, što ovde nije bio slučaj, a za pretpostaviti je da se brojni slični slučajevi završavaju totalnom ignorancijom nadležnih i neodgovornošću onih koji posežu za brutalnošću u postupku.

Indikativan je, naime, Izveštaj Evropskog odbora za sprečavanje mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja (objavljen 18. maja 2006), čija je delegacija od 16. do 28. septembra 2004. ispitivala brojne navode namernog fizičkog zlostavljanja od strane policije širom Srbije.

Ispitanici su tvrdili da su bili zlostavljani u vreme ispitivanja, posebno od policajaca kriminalističke policije. Mnogi pritvorenici su izjavili da su bili šamarani, udarani pesnicom ili pendrecima i šutirani, udarani po dlanovima ili tabanima, da su im stavljanje plastične vreće na glavu ili da su bivali podvrgnuti elektrošokovima. Zlostavljanje je navodno, kaže se u Izveštaju, u nekoliko slučajeva bilo toliko ozbiljno da bi se sasvim moglo smatrati mučenjem.

U skoro svim policijskim stanicama koje je Odbor posetio u Beogradu nađene su bejzbol palice i slični nestandardni i neobeleženi predmeti u kancelarijama u kojima su obavljana ispitivanja, a zaključak je bio da broj i težina navoda o policijskom zlostavljanju „pozivaju na hitnu akciju domaćih vlasti“.

U narednom Izveštaju (poseta u novembru 2007, a Izveštaj objavljen u januaru 2009), konstatira se da je broj navoda o zlostavljanju bio manji, kao i da je nasilje bilo manje nego 2004, ali da je u nekoliko policijskih stanica delegacija pronašla „razne nestandardne predmete“: bejzbol palice, gvozdene šipke, drvene palice, debele metalne kablove (u Boru, Indiji, Kovinu, Petrovcu na Mlavi, Negotinu i Rumi), sve ono što bi trebalo odmah ukloniti, a svaki takav predmet koji je od nekog osumnjičenog oduzet tokom istrage trebalo bi posebno evidentirati i obeležiti, te držati u skladištu.

I ono najvažnije, preporuka Evropskog odbora je da sudije moraju preduzeti odgovarajuće radnje kada postoje indikacije da može doći do zlostavljanja od strane policije. „S tim u vezi, trebalo bi konstatovati da su neka lica sa kojima se razgovaralo za vreme posete 2007. navela da su istražne sudije pred koje su izvedena radi određivanja pritvora, ignorisala njihove pritužbe na loše ponašanje policije.“

Dodajmo, jednako kao što su to ignorisali i svi sudije u “predmetu Hajnal” i kao što je to ignorisala ili čak pred Evropskim sudom branila vlada Srbije.

Tatjana Tagirov

Njih dve iz Novog Pazara

Dve radnice „Pamučne predionice d.o.o“ iz Novog Pazara, Zorica Rašković i Dana Milunović (ranije Popović) obratile su se Evropskom sudu za ljudska prava 2006. odnosno 2007. godine (sud je te dvije predstavke spojio), zbog toga što nisu uspjele izvršiti brojne presude opštinskog suda u Novom Pazaru, koje su donesene u njihovu korist.

Zorica Rašković 14. januara 2001, a Dana Milunović 15. maja 1996. upućene su na plaćeni prinudni odmor, dok se proizvodnja ne oporavi i dok njihovo preduzeće ne poboljša svoje poslovanje.

Za vreme prinudnog odmora, po važećim propisima, one su imale pravo na znatno umanjen mesečni prihod, kao i na isplatu doprinosa za penzijsko, invalidsko i socijalno osiguranje i druga socijalna davanja, ali njihova firma te svoje obaveze nije ispunjavala.

I jedna i druga su pred opštinskim sudom u Novom Pazaru pokrenule i vodile brojne parnične postupke i dobijale izvršne presude u svoju korist, da bi u decembru 2005. obje prihvatile da po Programu rešavanja viška zaposlenih – raskinu radni odnos i dobiju otpremninu (druga mogućnost je bila da od socijalnog osiguranja Srbije traže mesečnu naknadu za nezaposlene).

Zorici Rašković, koja je pred opštinskim sudom vodila pet parnica, radni odnos je prestao 15. novembra 2007, a Dani Milunović (koja je vodila sedam parnica) 4. jula iste godine, te su im isplaćene otpremnine i uplaćeni doprinosi za penziona i socijalno osiguranje do tog trenutka.

Preduzeće „Pamučne predionice“, odnosno Holding kompanija „Raška“ u okviru koje je poslovala i predionica – inače u državnom vlasništvu – tada je stalo na stanovište da, uprkos pravosnažnim presudama, ne plati ono što je već dosuđeno dvjema bivšim radnicama. Opravdanje: one su već tražile naknadu prema Programu viška zaposlenih.

Taj stav prihvatili su i opštinski i Okružni sud u Novom Pazaru, ali je stvar preokrenuo Ustavni sud Srbije. On je u svoja dva rešenja 2009, povodom tužbi osoba ranije zaposlenih u okviru Holding kompanije „Raška“, a koji su iz kompanije otišli kao višak, utvrdio da zaposleni imaju prava definisana Programom viška zaposlenih, ali i prava na preostala potraživanja pre prestanka radnog odnosa. Sama činjenica da su se oni odlučili za otpremninu ili mesečnu naknadu za nezaposlene, ustanovio je Ustavni sud Srbije, ne mogu se tumačiti tako da su se oni odrekli prava na mesečnu naknadu, koja im je pripadala za vreme koje su proveli na prinudnom odmoru, pri čemu je sud morao da razmotri da li su im te naknade zaista isplaćene.

Kao i u mnogim drugim slučajevima pred Evropskim sudom, vlada Srbije je tvrdila da država nije odgovorna za neizvršenja u vreme kada država nije bila potpisnica Konvencije o ljudskim pravima, te

da se izvršenje presuda može provesti samo delimično, odnosno u parnicama koje su bile u toku na dan 3. marta 2004, kada je državna zajednica Srbije i Crne Gore potpisala Konvenciju. Kao i u svim drugim slučajevima, ES je taj argument odbacio, dodajući da je već ustanovljen standard prema kojem je država odgovorna u slučaju da domaće presude nisu izvršene u odnosu na preduzeća u društvenoj svojini (R. Kačapor i drugi protiv Srbije, Crnišanin i drugi protiv Srbije i Grišević i drugi protiv Srbije).

Drugi argument vlade Srbije bio je da je od novembra 2004. u toku restrukturiranje matičnog preduzeća, a pošto je ono bilo naloženo u javnom interesu, izvršenje presuda bilo je obustavljeno u skladu sa zakonom i sudskom praksom ES, jer član 1 Protokola I ne garantuje pravo na potpunu naknadu u svim okolnostima (Lithgow i drugi protiv UK od 8. jula 1986). ES, pak, u svojoj presudi kaže da bez obzira na zvanični status „u restrukturiranju“ nijedan izvršni postupak podnositeljski predstavke nije nikada zvanično obustavljen, ili prekinut po tom osnovu.

Vreme neizvršenja presuda trajalo je između tri godine i devet meseci i šest godina i sedam meseci, što pokazuje da vlasti Srbije nisu preduzele potrebne mere da se presude izvrše i nisu dokazale da postoje ikakvi opravdani razlozi za taj propust.

Sud je doneo jednoglasnu presudu: da je država Srbija povredila član 6 stav 1 Evropske konvencije, zbog neopravdano dugog trajanja izvršnog postupka.

Republici Srbiji je naloženo da u roku od tri meseca od datuma pravosnažnosti presude ES (presuda je postala konačna 21. avgusta 2011) isplati iznose dosuđene pravosnažnim presudama opštinskog suda u Novom Pazaru, kao i da Zorici Rašković i Dani Milunović isplati (svakoj) po 6.200 eura na ime nematerijalne štete i 600 eura za troškove, s time da nakon isteka ta tri meseca na sve te iznose treba računati i kamatu (jednaku najnižoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke, uz dodatak tri procentna poena).

Domete ove presude Evropskog suda valja čitati i u svetlu podatka da trenutno, u prvoj polovini 2013, oko 800 preduzeća – neka i dugi niz godina – čekaju restrukturiranje, ne plaćajući ni dugove, niti doprinose svojim radnicima. Pitanje je samo koliko se radnika tih preduzeća odlučilo da pravdu potraži na sudu i koliko će njih na kraju završiti u Strasburu i, na kraju krajeva, što će biti s onima koji niti imaju novca za takse da stignu do Strasbura, niti novca za advokate, niti energije da se toliko godina bore za pravdu.

A takvi su u većini.

Tatjana Tagirov

Poslovno nesposoban

Predstavku je podneo g. Slavko Salontaji-Drobnjak, koji je od 1973. godine pokrenuo oko 200 parnica i podneo brojne krivične prijave protiv svog poslodavca, kao i protiv različitih privatnih stranaka, vladinih službenika, zbog navodnih nepravilnosti, uznemiravanja i nezakonitosti.

Protiv njega je 1996. pokrenut krivični postupak, jer je naoružan pretio generalnom direktoru firme u kojoj je radio. Opštinski sud u Vrbasu je 22. novembra 1996. utvrdio da on nije krivično odgovoran, jer ne može da upravlja svojim postupcima niti da pravilno shvati njihovo značenje i naložio je njegovo obavezno psihijatrijsko lečenje van ustanove. G. Salontaji-Drobnjak je redovno dolazio na lečenje, koje je završeno u novembru 1998.

U martu 2002. opštinski sud u Vrbasu, na predlog Okružnog suda u Novom Sadu i Vrhovnog suda Srbije, preporučio je centru za

socijalni rad da zatraži psihijatrijski pregled podnosioca predstavke. Postupak je zvanično pokrenut nakon što je Centar za socijalni rad prihvatio ovu preporuku. Posle više neuspešnih pokušaja, Institut za psihijatriju KC u Novom Sadu je izvršio pregled u decembru 2004. i zaključio da podnosilac pati od paranoje parničenja (*paranoia querulans*) zbog čega je preporučio da mu poslovna sposobnost bude ograničena. Na osnovu ovog mišljenja održano je ročište kome podnosilac predstavke nije prisustvovao, a predstavniku koga je on odredio nije bilo dozvoljeno da prisustvuje ročištu, već ga je zastupao pravnik centra za socijalni rad, sa kojim se on nikada nije susreo niti je znao da je imenovan. Sud ga je delimično lišio poslovne sposobnosti u februaru 2005.¹

Kasnije tog meseca, g. Salontaji-Drobnjak je uhapšen i optužen zbog zastrašivanja sudije. Bio je u pritvoru do maja 2005. Novom psihijatrijskom procenom utvrđeno je da pati od poremećaja ličnosti koji nije mentalna bolest, te da njegova krivična odgovornost nije u potpunosti isključena. Podnosilac se žalio na ovu odluku, ali je nju konačno potvrdio Vrhovni sud Srbije u februaru 2006.

U drugom krugu krivičnog postupka koji je vođen protiv podnosioca, stručnjaci KPD bolnice iz Beograda su utvrdili da on pati od graničnih poremećaja ličnosti, koji ne isključuju u potpunosti njegovu krivičnu odgovornost. Na osnovu ovog nalaza sud u Bačkoj Palanci je u maju 2006. osudio podnosioca na kaznu zatvora u trajanju od šest meseci, uslovno na period od tri godine.

Podnosilac predstavke je 2005. podneo zahtev sudu za povraćaj poslovne sposobnosti, ali je sud odbio da primi ovaj zahtev, jer nije imao staratelja. Centar za socijalni rad mu je ubrzo postavio sina za staratelja, koji je podneo sudu zahtev za vraćanje pune poslovne sposobnosti podnosiocu predstavke. Centar za socijalni

¹ Srpsko pravo poznaje dva oblika lišenja poslovne sposobnosti, potpuno i delimično. Lica lišena poslovne sposobnosti u potpunosti upodobljuju se maloletniku mlađem od 14 godina, dok se lica delimično lišena poslovne sposobnosti izjednačavaju sa tzv. starijim maloletnikom, tj. licem između 14 i 18 godina.

rad je obavestio sud da ne podržava ovaj predlog i sud je predlog odbacio. Podnosilac predstavke lično i njegov sin kao staratelj podnosili su predloge za pokretanje postupka za povraćaj poslovne sposobnosti centru za socijalni rad, ali ovi predlozi nisu usvojeni.

Utvrđene povrede

Podnosilac predstavke žalio se Evropskom sudu na povredu prava na pravično suđenje garantovanog članom 6, stav 1 u vezi sa postupkom utvrđivanja njegove poslovne sposobnosti i zbog toga što mu je onemogućen pristup sudu u pogledu postupka za vraćanje poslovne sposobnosti.

U pogledu pritužbe podnosioca da mu je bio onemogućen pristup sudu, po pitanju predloga da mu se poslovna sposobnost vrati, Sud je primetio da, iako su podnosilac predstavke i njegov staratelj podneli brojne predloge za povraćaj poslovne sposobnosti podnosiocu, četiri godine kasnije sud još nije razmotrio osnovanost ovog zahteva. Osim toga, Centar za socijalni rad kome domaće zakonodavstvo daje ključnu ulogu u vezi sa postupcima lišenja poslovne sposobnosti, naizgled je prilično površno i bez sveobuhvatnog psihijatrijskog pregleda podnosioca u tom periodu razmatrao stanje podnosioca predstavke. Sud je stao na stanovište da ograničenja prava podnosioca u ovom slučaju nisu bila proporcionalna. Dalje, Sud je zaključio da je sama suština prava na suđenje u ovom slučaju bila ugrožena, te da je došlo do povrede člana 6 Konvencije i po ovom osnovu.

Ovo zahteva dodatno pojašnjenje. Naime, pravo na pravično suđenje, zajemčeno članom 6 Konvencije nije apsolutno pravo, to jest ograničenja ovog prava su dozvoljena. Ovo može izazvati zabunu ne samo kod laika već i kod pravnika. Kako nepravično suđenje može biti tolerisano? Suđenje *per se* može biti ili pravično

ili nepravično i tu ne postoje razlozi koji bi opravdali propust države da pravično sudi građanima. Ipak, logika Konvencije je nešto drugačija. Naime, Evropski sud će dozvoliti ograničenje ovog prava ukoliko se time ne zadire u njegovu suštinu. Tako, na primer, lice u pritvoru ima pristup sudu, to jest mogućnost da periodično zahteva preispitivanje osnovanosti svog pritvora. Ipak, pritvorenik nema pravo da na svaka tri dana zatrpava sud svojim žalbama, iako pristup sudu predstavlja sastavni deo prava na pravično suđenje. Drugim rečima, njegovo pravo na pravično suđenje je ograničeno, ali time nije narušena njegova suština. S druge strane, Sud je ocenio da je pravo na pristup sudu lica lišenih poslovne sposobnosti ograničeno u potpunosti, jer ona, u praksi, ne mogu da pokrenu postupak pred sudom za vraćanje poslovne sposobnosti.

Podnosilac se žalio i na povredu prava na poštovanje privatnog i porodičnog života. Postupak ograničenja poslovne sposobnosti, prema mišljenju Suda, svakako spada u mešanje u privatni život podnosioca, a postupak na osnovu koga su domaći sudovi doneli ovakvu odluku sam po sebi ima suštinske nedostatke. Sud se slaže da se pravni sistem mora sam zaštititi od kverulanata, ali je naglasio da je obaveza domaćih organa da ustanove delotvorne mehanizme da se sudovi odbrane od zahteva takvih tužilaca, bez primene mera koje pogađaju poslovnu sposobnost takvih tužilaca.

Konačno, Evropski sud je zaključio da postupak, uzet u celini, nije ispunio zahteve pravičnog suđenja i da podnosilac nije imao pristup sudu u pogledu postupka za vraćanje poslovne sposobnosti i da je došlo do povrede člana 6 Konvencije (prava na pravično suđenje). Usled navedenih razloga došlo je i do povrede prava na poštovanje privatnog i porodičnog života zajemčenog članom 8 Konvencije. Tužena država je isplatila podnosiocu predstavke 12.000 evra na ime nematerijalne štete i 3.000 evra na ime troškova.

Komentar

Pored prilično bizarnih okolnosti samog slučaja, gde sudovi iniciraju lišenje poslovne sposobnosti takozvanog nesnosnog parničara, a kasnije nisu u stanju da sprovedu pravičan postupak, kao i činjenice da Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema zaista sadrži stanje “*paranoia querulans*”² (uzgred, interesantno je primetiti da je upravo ova paranoja “zaslužna” za to što je Slavko došao do Strazbura) – ovaj predmet je značajan, jer je otkrio sistemske nedostatke pravnog poretka Srbije u pogledu lišenja poslovne sposobnosti.³ U pitanju je postupak u kome se pravo odlučivanja oduzima od osoba koje usled bolesti ili smetnji u psiho-fizičkom razvoju, po mišljenju suda nisu u stanju da se sama staraju o sebi i o zaštiti svojih prava i interesa (potpuno lišenje), odnosno svojim postupcima neposredno ugrožavaju sopstvena prava i interese ili prava i interese drugih lica (delimično lišenje).⁴

Neadekvatna zakonska rešenja i nepoštovanje osnovnih garancija pravičnog suđenja dovode to toga da se u jednom sumarnom i kratkom postupku osobe sa intelektualnim i psihičkim teškoćama lišavaju većine svojih ljudskih prava, ili se korišćenje tih prava stavlja van njihove kontrole, uključujući aktivno i pasivno biračko pravo, pravo na brak, pravo na rad, pravo na udruživanje, kontrolu nad sopstvenim telom, izbor mesta prebivališta itd. Drugim rečima, ne postoji niti jedan drugi postupak, ukoliko izuzmemo krivični postupak, u kojem jedna sudska odluka toliko široko utiče na ljudska prava jednog lica, a opet su pravne garancije koje obezbeđuju pravično suđenje u najmanju ruku nedovoljne. Ono što posebno zabrinjava je da, iako je gospodinu Salontaji-Drobnjaku

2 Vidi šifru F 22. 8 Stalna sumanuta stanja dostupno na web stranici SZO <http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2010/en#/F22.8>

3 Više o pitanju lišenja poslovne sposobnosti u Srbiji vidi u publikaciji “Pravo da donesem odluku” dostupnoj na <http://www.velikimali.org/attachments/article/104/Publikacija.pdf>

4 Sl. glasnik RS, br. 18/2005 i 72/2011 - Porodični zakon, član 146 i 147.

poslovna sposobnost vraćena 2010, Republika Srbija još uvek nije preduzela opšte mere koje bi imale za cilj da spreče povrede prava lica kojima se oduzima poslovna sposobnost.

Odredbe Zakona o vanparničnom postupku⁵ koje regulišu postupak lišenja poslovne sposobnosti nisu menjane od daleke 1982. kada je ovaj zakon usvojen. Takođe, nisu preduzete mere usmerene na promenu sudske prakse u ovom postupku. Kao odgovor državi koja je tvrdila da su propusti u postupku lišenja poslovne sposobnosti retkost, organizacije *Mental Health Europe* i Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom Srbije naglasile su da je vraćanje poslovne sposobnosti u Srbiji izuzetno retko i da domaće pravo još uvek ne predviđa obavezno periodično ispitivanje poslovne sposobnosti od strane suda.⁶

Sa druge strane, podaci govore da se broj ljudi pod starateljstvom⁷ u Srbiji povećava. Naime, samo u 2011. godini 3.500 lica je stavljeno pod starateljstvo, za trećinu više nego prethodne godine.⁸ Beogradski centar za ljudska prava zajedno sa Inicijativom za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S sproveo je istraživanje sudske prakse u postupcima oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti i produženja i prestanka produženog roditeljskog prava u Srbiji. Ovo istraživanje, sprovedeno na uzorku od 1.000 sudskih odluka donetih između 2008. i 2010, pokazalo je da licima lišenim poslovne sposobnosti u velikoj većini slučajeva nije bilo obezbeđeno fer i pravično suđenje. Takođe je utvrđeno da veliki broj odluka dovodi do povrede prava na poštovanje privatnog i porodičnog života. Čak u 94% slučajeva lišenje poslovne

5 Sl. glasnik SRS, 25/82 i 48/88, Sl. glasnik RS, 46/95 - dr. Zakon, 18/05 - dr. Zakon i 85/2012.

6 Vidi web stranicu Komiteta ministara Saveta Evrope http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/pendingCases_en.asp?CaseTitleOrNumber=&StateCode=SER&SectionCode=&HideClones=1

7 Lica pod starateljstvom su zapravo lica lišena poslovne sposobnosti ili lica nad kojima je produženo roditeljsko pravo, kojima je postavljen staratelj.

8 Vidi saopštenje organizacije MDAC <http://mdac.info/en/olivertalks/2013/05/29/serbian-judges-sentence-3500-people-civil-death-each-year>

sposobnosti je bilo potpuno, dok u najvećem broju slučajeva sudija čak nije video čoveka koga osuđuje na “građansku smrt”.⁹

Očigledno, sprečavanje kršenja ljudskih prava i diskriminacije osoba sa invaliditetom nisu među državnim prioritetima. Situacija je toliko kritična da je, čak ukoliko se neki od nacrti zakona koji regulišu ovu oblast i usvoje, teško očekivati osetno poboljšanje u praksi. Naime, po svemu sudeći, najavljene izmene Zakona o vanparničnom postupku neće usvojiti progresivni pristup koji je oličen u Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom Ujedinjenih nacija, iako se pozivaju na tekst ove Konvencije u obrazloženju.¹⁰ Ovo u praksi znači da će lišenje poslovne sposobnosti kao institut opstati, da će mišljenja veštaka i dalje služiti kao paravan iza kojeg će sudije kriti svoje predrasude (ili prostu nezainteresovanost) prema osobama sa psihičkim i intelektualnim teškoćama. Konačno, snažnije procesne garancije u postupku lišenja poslovne sposobnosti bez obezbeđenja nezavisne i stručne pravne pomoći i, što je možda najvažnije, alternative institutu lišenja poslovne sposobnosti – neće biti u stanju da unaprede položaj osoba sa psihičkim i intelektualnim teškoćama u Srbiji, odnosno da ih zaštite od predrasuda svih nas.

Bojan Gavrilović

9 Vidi publikaciju Univerzalnost prava u praksi - analiza primene konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom u odnosu na osobe sa intelektualnim teškoćama u Srbiji. Dostupna na <http://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2013/03/univerzalnost-prava-u-praksi.pdf>

10 Radna verzija Zakona o izmenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku i prateće obrazloženje dostupni su na web stranici ministarstva pravde <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>

DRUGI DEO

Zaštita imovine – Član 1 Protokola I

Odredbom člana 1 Protokola I uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (EK) štiti se pravo na imovinu kao ljudsko pravo. Dakle, nije reč o zaštiti nekog subjektivnog prava (svojine, zakupa, tražbenog prava) u slučaju da ga drugi povredi, već je predmet zaštite – pravo svakog da nešto ima. Ako je neko vlasnik stana, a drugo lice u taj stan uđe, vlasnik ima pravo da pred sudom u parničnom postupku štiti pravo svojine. Po ovoj odredbi međutim, EK pruža zaštitu *samog prava da se nešto ima*. Na osnovu ove odredbe zaštićena je imovina, ne samo u slučaju kada drugo lice krši pravo, nego i onda kada država preduzima radnje oduzimanja imovine, suprotno članu 1 Protokola I.

U prvobitnom tekstu EK, pravo na zaštitu imovine kao ljudsko pravo nije bilo sadržano, zato što su se neke zemlje tome protivile. Zahvaljujući razvoju prakse ES i drugim činiocima, mahom političke prirode, države članice Saveta Evrope su se saglasile da u Prvi protokol, posle usvajanja Konvencije, unesu odredbu o zaštiti imovine kao ljudskom pravu:

*Član 1.
Zaštita imovine*

Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi obezbedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni.

Odredba sadrži tri pravila:

(1) *Opšte pravilo da svako ima pravo na mirno (neometano) uživanje svoje imovine.*

Ključni pojmovi ove odredbe su:

a) *Subjekti ovog prava:* Za razliku od većine drugih materijalnih odredaba o ljudskim pravima, kao subjekti prava izrično su određena sva pravna i fizička lica. Nije od značaja da li se radi o domaćem državljaninu ili strancu ili licu bez državljanstva, odnosno da li se radi o domaćem ili stranom pravnom licu. To jasno proizlazi iz terminologije: „*Svako...* ima pravo.“

b) *Tumačenje pojma imovine:* Najpre, valja podvući da se pojam imovine pred Evropskim sudom za ljudska prava (ES) shvata i tumači kao konvencijski pojam, to jest u smislu i duhu EK, a ne kao isti pojam u unutrašnjem pravu države protiv koje je pokrenut postupak. Da li je nešto „imovina“ po pravu te države, nije bitno – bitno je da li se to nešto može okvalifikovati kao *imovina* u smislu Evropske konvencije.

U početku, problem je izazivala neujednačena terminologija. Na primer: u tekstu člana 1 Protokola I, na engleskom, u stavu 1 upotrebljena je reč „*possession*“, a u stavu 2 – reč „*property*“; u tekstu na francuskom, u prvoj rečenici stava 1 člana 1 Protokola I, upotrebljena je reč „*biens*“, dok je u drugoj rečenici stava 1 upotrebljena reč „*propriété*“, a u stavu 2 člana 1, opet reč „*biens*“.

Međutim, vrlo brzo po usvajanju Protokola I, ES je u svojim presudama, prvo konstatovao da je u pitanju konvencijski pojam, nezavisan od tumačenja istog pojma u pravima država članica, a drugo, odredio je prava koja smatra uklopivim u ovaj pojam – pojam „imovine“.

Najpre, važno je podvući da se pod rečju *imovina* ne podrazumeva samo pravo svojine. Sva prava i interesi koji čine imovinu jednog lica potpadaju pod ovaj pojam (takav stav je definisan u presudi ES *Gasus Dossier protiv Holandije*). Ima presuda kojima su akcije u privrednom društvu shvaćene kao imovina, u smislu ove odredbe (*Freitag protiv Nemačke*).

Takođe, i zakup spada pod pojam imovine, prema praksi ES. Štaviše i zgrada koja je izgrađena na tuđem zemljištu, uz povredu pravila zakona o izgradnji objekata, a koja je nastanjena, potpada pod pojam imovine (poznata presuda ES *Oneryildiz protiv Turske*). Takođe, i objekat koji je izgrađen na javnoj površini, a korišćen je dugi niz godina, štiti se odredbom člana 1 Protokola I (slučaj *Depalle protiv Francuske*).

Stanarsko pravo takođe uživa zaštitu po ovom članu i kada do otkupa stana nije došlo (*Mago i drugi protiv Bosne i Hercegovine*). Predmet zaštite jeste samo postojeća imovina. Imovina koju bi neko mogao steći u budućnosti, na primer nasleđivanjem, ne potpada pod zaštitu predviđenu članom 1 Protokola I.

c) *Neometano uživanje imovine:* Imovina, shvaćena dosta široko, kako je gore objašnjeno, uživa zaštitu jer je titular (subjekt) ovlašćen da je uživa neometano. Zaštitu mu mora obezbediti država, a ako ona to ne učini i pošto se iscrpu sva domaća pravna sredstva, subjekt ima pravo da traži zaštitu od ES. Pitanje je kako tumačiti termin „neometano uživanje“, to jest šta zapravo znači *ometanje u uživanju* – da li ometanje postoji samo ako je imovina *oduzeta* ili i onda kada se subjekt *uznemirava* u mirnom uživanju imovine. Praksa ES je jasna: ne samo oduzimanje imovine, nego i uznemiravanje, to jest ograničenje u uživanju imovine, jesu radnje protiv kojih član 1 Protokola I pruža zaštitu.

(2) *Pravilo o zabrani lišenja imovine, izuzev ako je to u javnom interesu i ako je lišenje imovine izvršeno pod uslovima propisanim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.*

„Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava“. Ovako glasi druga rečenica stava 1 člana 1 Protokola I. Od opšteg pravila o pravu na mirno uživanje imovine, izuzetno su dopuštena odstupanja. Da bi odstupanje bilo dopušteno, svaki zahvat u imovinu – dakle, ne samo lišenje, nego i sužavanje uživanja imovine – mora biti zakonit, izvršen u javnom interesu i pravičan:

a) *Zakovitost*. Lišenje ili ograničenje uživanja imovine moraju biti izvršeni domaćim *zakonom*, to jest zakonom one države protiv koje je podnesena pritužba. Ograničenja prava svojine poznata su u Srbiji. I Ustav Srbije dopušta da se ograničenje vrši u javnom interesu, utvrđenom na osnovu zakona (član 58 Ustava Srbije). Potrebno je takođe da je zakon ispravno primenjen: pogrešna primena zakona kojim se neko lišava imovine, predstavlja povredu člana 1 Protokola I (ES je zauzeo ovaj stav u presudi *Beyerler protiv Italije*).

b) *Javni interes*. Lišenje ili ograničenje prava na mirno uživanje imovine, opravdano je ne samo kada je zakonito, nego mora biti i *legitimno*, dakle radi zadovoljenja nekog opšteg ili javnog interesa. Legitimnim interesom se, na primer, smatra eksproprijacija. Prilikom tumačenja legitimiteta, ES se neretko poziva na član 18 EK, koji predviđa ograničenje prava uređenih Konvencijom samo radi ostvarenja onog cilja zbog kojeg do ograničenja (ili lišenja) može doći. Ovakav stav može se uočiti u već navedenom sporu *Beyerler protiv Italije*.

c) *Pravičnost*. Ovaj uslov ne proističe neposredno iz teksta stava 1 člana 1 Protokola I, ali je formulisan u praksi ES.

Pravičnost zahteva da prava subjekta koja su oduzeta ili ograničena, budu zahvaćena ne samo u opštem interesu, nego i na način koji za subjekta neće predstavljati preteran ili neproporcionalan teret. Upravo zato se, redovno, pred ES dosuđuju pravične naknade, koje uglavnom ne dosežu tržišnu vrednost (jer oduzimanje ili ograničenje

Evropa ne stanjuje u Babušnici

se vrši u javnom, a ne privatnom interesu). Ima u praksi ES i slučajeva u kojima je ES našao da oduzimanje imovine bez naknade, ali zakonito i radi ostvarenja javnog interesa, nije uvek nepunovažno pravično.

(3) Pravilo o ovlašćenju države da primenjuje svoje zakone radi regulisanja korišćenja imovine u skladu sa opštim interesom ili radi naplate poreza ili drugih dažbina ili kazni.

Vesna Rakić-Vodinečić

Kosovo, doslovno najskuplja srpska reč

Podnosioci predstavke Evropskom sudu, bračni par Ljutvija i Mahmut Grudić, državljani Republike Srbije bošnjačkog porekla koji su živeli u Kosovskoj Mitrovici, redovno su primali invalidske penzije do 9. juna 1999, odnosno 15. januara 2000, kada su mesečne isplate prestale bez objašnjenja republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje (RFPIO). Oni su se 2005. iz Kosovske Mitrovice preselili u Novi Pazar. RFPIO je 1. marta 2005, odnosno 17. maja 2004. naknadno doneo zvanična rešenja o obustavi isplate penzija podnosiocima predstavke konstatujući da je Kosovo sada pod međunarodnom upravom, zbog čega se penzije više ne mogu isplaćivati. Okružni sud u Novom Pazaru je 11. jula 2006. posebnim presudama poništio sporna rešenja RFPIO, navodeći da ona ne pružaju zadovoljavajuća objašnjenja zašto bi isplata penzija trebalo da bude obustavljena.

Nakon toga RFPIO je podneo zahteve za vanredno preispitivanje presude u vezi sa odlukama Okružnog suda u Novom Pazaru, navodeći da s obzirom da organi Srbije ne mogu da naplate doprinose za penzijsko osiguranje na Kosovu od 1999, lica kojima je penzija

dodeljena na ovoj teritoriji više ne mogu da je primaju. U prilog svojoj tvrdnji RFPIO je naveo da smatra obavezujućim mišljenje ministarstva za socijalna pitanja od 7. marta 2003, koje navodi da se penzijski sistem u Srbiji zasniva na konceptu „tekućeg finansiranja“ i da, pošto organi Srbije nisu u mogućnosti da naplate doprinose za penzijsko osiguranje na Kosovu od 1999, lica kojima je RFPIO priznao penzije na Kosovu ne mogu očekivati da nastave da ih primaju. Mišljenje dalje konstatuje da je Misija privremene uprave na Kosovu donela posebnu Uredbu o penzijama na Kosovu, koja predviđa poseban penzijski sistem za lica koja žive na teritoriji Kosova.¹¹

Vrhovni sud Srbije je 2007, to jest 2008. odbacio navedene zahteve za vanredno preispitivanje presude. Nakon toga RFPIO je 3. aprila 2008. obustavio postupak za nastavak isplate penzija bračnom paru Grudići – do vremena kada će se problem isplate penzija rešiti između organa Srbije i međunarodne uprave na Kosovu

Prihvatljivost predstavke

Iako se podnosioci predstavke Evropskom sudu nisu oslonili na određenu odredbu Konvencije, već su se jednostavno žalili na to što im penzije nisu isplaćivane više od 10 godina, Evropski sud je, iskoristivši svoje pravo da „kvalifikuje“ činjenice koje se nalaze pred njim, našao da pritužbe treba razmatrati u svetlu povrede člana 1 Protokola I koji jemči pravo na mirno uživanje imovine.

Sud je odbacio prigovor države Srbije da predstavku treba proglašiti neprihvatljivom usled neiscrpljivanja domaćih delotvornih pravnih sredstava. Naime, Sud je primetio da dalje žalbe upućene RFPIO ne bi imale smisla, imajući u vidu da je RFPIO jasno istakao da navedena mišljenja ministarstava smatra obavezujućima. S druge strane, imajući

11 Mišljenje ministarstva za socijalna pitanja, broj 181-01-126/2003 od 7. marta 2003. i Mišljenje ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, broj 182-02-20/2004-07 od 18. juna 2004.

u vidu da je vlada istakla da je sudovima nemoguće da odlučuju o osnovanosti sličnih zahteva u vezi sa penzijama usled praktičnih teškoća (uništena dokumentacija, odsustvo saradnje između nadležnih organa u Srbiji i na Kosovu, potreba da se ovaj problem reši pregovorima) – vođenje upravnog spora takođe ne bi bilo delotvorno. Štaviše, u opisanoj situaciji sudovi su u većini slučajeva potvrđivali navedena mišljenja.

Osnovanost zahteva

Podnosioci predstavke su istakli da je pravo na penziju takozvano stečeno pravo i da predstavlja imovinu u smislu člana 1 Protokola I Evropske konvencije. Takođe, oni su istakli da se penzija može opozvati ili obustaviti samo u skladu sa relevantnim odredbama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, što ovde nije bio slučaj. Podnosioci su dalje naveli da su penzije nastavili da primaju uglavnom Srbi i da argument nemogućnosti naplata doprinosa ne stoji, jer mnoga preduzeća u Srbiji ne uplaćuju doprinose, što ne dovodi do obustave isplate penzija licima koja borave na teritoriji uže Srbije. Konačno, oni su još jednom istakli da nisu tražili niti primali penzije od kosovskih institucija.

Vlada Srbije se branila isticanjem da je većina dokumentacije u vezi sa penzijama uništena tokom intervencije NATO pakta 1999, da je penzijski sistem Srbije prestao da funkcioniše na Kosovu; da je na Kosovu uspostavljen poseban penzijski sistem i da, usled odsustva koordinacije između dva sistema, srpski organi nisu imali drugog izbora osim da obustave isplate penzija u pokrajini. Konačno, vlada je istakla teško stanje u srpskom penzionom sistemu, realnu mogućnost zloupotrebe prava na penziju (primanje penzija i na Kosovu i u Srbiji) i potencijalno poguban efekat isplate zaostalih penzija po finansijsku stabilnost države, imajući u vidu da RFPIO mogući dug procenjuje na preko milijardu evra. Konačno, vlada je istakla da Srbija ovo pitanje ne može rešiti jednostrano, već političkim pregovorima sa Kosovom.

Evropski sud je na početku citirao svoju dobro ustanovljenu praksu po pitanju prava na imovinu, to jest da, iako ono ne garantuje pravo na sticanje imovine ili pravo na penziju u određenom iznosu, kada država zakonom garantuje isplatu penzija, to zakonodavstvo licima koja ispunjavaju propisane uslove stvara svojinski interes zaštićen članom 1 Protokola I Evropske konvencije. Prema tome, svako mešanje u ovo pravo, u smislu obustave isplate ili smanjenja iznosa penzije, predstavlja mešanje u pravo na mirno uživanje imovine i stoga mora biti opravdano.

Dalje, Evropski sud je primenio poseban test koji se koristi u pogledu ograničenja prava na imovinu. Ovaj test se sastoji iz dva dela. Prvo se ispituje da li je ograničenje bilo zasnovano na zakonu. Ukoliko je odgovor potvrđan, Sud odmerava da li postoji odnos proporcionalnosti između upotrebljenih sredstava i cilja čijoj se realizaciji teži, odnosno da li je uspostavljena pravična ravnoteža između opštih interesa zajednice i zaštite osnovnih prava pojedinca.¹² U osnovi ovog takozvanog „testa pravične ravnoteže“ je ispitivanje da li je prilikom ostvarivanja legitimnih ciljeva, to jest u ovom slučaju „javnog interesa“ (očuvanje finansijske likvidnosti države) preveliki teret stavljen na pojedinca.

Republika Srbija je „pala“ na prvom koraku testa, to jest na uslovu zakonitosti. Naime, s obzirom da relevantni član 110 Zakona o PIO ne sadrži odredbe na osnovu kojih se penzije mogu obustaviti na neodređeno vreme, sporne obustave su se zasnivale na navedenim mišljenjima ministarstva za socijalna pitanja i ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike od 7. marta 2003. i 18. juna 2004, koja čak nisu objavljena u Službenom listu Republike Srbije. Sud dalje navodi da je Ustavni sud Srbije u svojim odlukama navodio da mišljenja ministarstava ne predstavljaju zakone i da je njihova svrha samo da olakšaju njihovu primenu. Vrhovni sud Srbije je takođe izričito naveo da se priznato pravo pojedinca na penziju može ograničiti samo na osnovu člana 110 Zakona o PIO, što ovde nije bio slučaj.

12 Sporrang i Lonnroth protiv Švedske, predstavka br. 7151/75, presuda od 23. septembra 1982, stav 69.

Konačno, Evropski sud je zaključio da mešanje u pravo na imovinu podnosioca predstavke nije bilo u skladu sa zakonom, te je ustanovio povredu prava na imovinu, bez ulaženja u ocenu postizanja pravične ravnoteže između opšteg interesa zajednice i zaštite osnovnih prava pojedinca. Sud je dosudio 7.000 evra svakom podnosiocu predstavke na ime nematerijalne štete, 3.000 podnosiocima predstavke zajedno na ime troškova, i naložio državi da isplati penzije dospеле za naplatu na ime pretrpljene materijalne štete. Srbija je takođe, u samom dispozitivu presude, obavezana da u roku od šest meseci od nastupanja pravosnažnosti preduzme sve odgovarajuće mere kako bi se obezbedila isplata penzija korisnicima sa Kosova.

Komentar

Pravo na mirno uživanje imovine je u kontekstu prava zajemčenih Evropskom konvencijom „posebna životinja“. Naime, ovo pravo se ne uklapa najbolje sa osnovnim građanskim i političkim pravima, kao što su pravo na pravično suđenje, zabrana mučenja, ropstva, pravo na okupljanje, slobodno izražavanje, slobodne izbore itd, pre svega zato što utvrđivanje njegove povrede može da izazove velike finansijske posledice po državu i u krajnjoj liniji omete sprovođenje ekonomske i socijalne politike države ugovornice. Zato sam tekst Konvencije ovo pravo formuliše prilično restriktivno:

Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi obezbedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni.

Takođe, Evropski sud je bio prilično oprezan prilikom razmatranja navodnih povreda prava na imovinu i tumačenja njihovog praktičnog domašaja. Državama ugovornicama se po pitanjima vezanim za imovinu obično dozvoljava veoma široko takozvano polje slobodne procene.¹³ Evropski sud je u samoj presudi Grudić ponovio da:

*Postoji neophodnost da pojam „javnog interesa“ bude širok. Posebno, odluka da se donesu zakoni u vezi sa penzijama ili socijalnim staranjem podrazumeva razmatranje raznih ekonomskih i socijalnih pitanja. Sud prihvata da u oblasti socijalnog zakonodavstva, uključujući i oblast penzija, Države uživaju širok prostor za procenu, koji u interesu socijalne pravde i ekonomske dobrobiti može zakonito da dovede do prilagođavanja, pa čak i do smanjenja iznosa penzija, koje se inače isplaćuju stanovništvu koje za to ispunjava uslove.*¹⁴

Uprkos izlaženju u susret zahtevima država da regulišu pitanja koja potencijalno mogu prouzrokovati velike finansijske implikacije i uticati na sprovođenje ekonomske i socijalne politike, njihova diskrecija ipak nije neograničena. Tako je na Evropskom sudu da konačno utvrdi šta predstavlja imovinu koja uživa zaštitu Evropske konvencije.¹⁵ Zahtev da mešanje u pravo na imovinu mora biti zakonito i zadovoljiti test pravične ravnoteže takođe predstavlja ograničenje državne diskrecije.

Osnovni argument Republike Srbije, to jest odsustvo saradnje sa nadležnim organima na Kosovu usled osetljive političke situacije, i pitanje finansijskih implikacija utvrđivanja povrede prava na imovinu – nije ni došao na red pred EK, jer utvrđeno mešanje države u pravo na imovinu nije zadovoljilo osnovni zahtev pravne države, to jest da je zasnovano na zakonu.

13 Više o ovom konceptu vidi na http://www.bgcentar.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=527%3Apolje-slobodne-procena&catid=83&Itemid=1

14 Vidi stav 75.

15 Za više o tzv. autonomnom značenju pojma “imovina” vidi Praktični vodič kroz uslove prihvatljivost, str. 67-69, dostupan na http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_SRP.pdf

Jedan od zaključaka koji se može izvući iz ove presude je vrlo jednostavan. Ako Srbija želi da bude deo Evrope i ukoliko smatra da neka prava treba ograničiti radi zaštite javnog interesa, onda treba da postupa u skladu sa evropskim pravilima. S druge strane, teško je pretpostaviti da bi potpuna obustava isplate penzija u periodu dužem od 10 godina mogla da zadovolji pomenuti test pravičnosti Evropskog suda.

Spekulacije na ovu temu postaju naročito zanimljive ukoliko uzmemo u obzir rezonovanje Evropskog suda u drugim slučajevima koji su se odnosili na penzije (na primer u presudi Karson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva,¹⁶ gde Evropski sud nije našao povredu Konvencije u slučaju različitog tretmana (to jest nižih penzija) britanskih penzionera koji ne borave na teritoriji Ujedinjenog Kraljevstva). Ipak, potpuna obustava isplate penzija u periodu od 14 godina radi zaštite javnog interesa bi, verovatno, bila ocenjena kao suviše veliki teret stavljen na penzionere koji borave na Kosovu.

Takođe, ovde možemo videti praktične implikacije politike, merljive milijardama evra, da sa kosovskim institucijama ne treba pregovarati jer one zapravo ne postoje. Odsustvo saradnje sa relevantnim organima na Kosovu i odgovarajućeg sporazuma sa njima dovelo je do toga da Srbija mora da isplati iznos verovatno veći od onog koji bi bio utvrđen u saradnji sa njima. Naime, neke procene pokazuju da na ime zaostalih penzija treba isplatiti milijardu i po evra.¹⁷

Konačno, iako je Evropski sud našao da ne postoje dokazi koji ukazuju da su podnosioci predstavke bili diskriminisani na osnovu etničke pripadnosti, imajući u vidu etničku strukturu Kosova, izgleda da ovo pitanje predstavlja srž problema. Naime, podnosioci

16 Carson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, predstavka br. 42184/05, presuda od 16. marta 2010.

17 http://www.danas.rs/danasrs/politika/srbija_duguje_za_penzije_na_kosovu_do_15_milijardi_evra.56.html?news_id=256077

predstavke su naveli da su svi¹⁸ Srbi sa Kosova nastavili da primaju penzije, ali i mnogi Bošnjaci, Romi, Turci i Albanci.

Republika Srbija je dostavila dokaze da su najmanje 32 lica nesrpskog porekla nastavila da primaju penzije. Ipak, dokaz da 32 lica nesrpskog porekla primaju penzije u svetlu podatka o najmanje 30.000 ljudi kojima je isplata penzija obustavljena, ne govori mnogo o kriterijumu na osnovu kojeg su isplate obustavljane. U svakom slučaju, imajući u vidu utvrđivanje povrede prava na zaštitu imovine i naganje sprovođenja mera u cilju isplate zaostalih penzija svim oštećenima na teritoriji Kosova – čini se da Evropski sud nije želeo da insistira i na utvrđivanju postojanja diskriminacije u vezi sa uživanjem prava na imovinu.

Epilog ili epitaf?

Vlada Srbije je 10. januara 2013. usvojila akcioni plan za prevazilaženje problema isplate penzija na Kosovu i Metohiji, koji predviđa upućivanje javnog obaveštenja o neophodnoj dokumentaciji svim građanima na KiM koji smatraju da imaju pravo na penziju, zatim evidentiranje i odlučivanje o podnetim zahtevima. Ceo proces treba da bude okončan do avgusta tekuće godine. S obzirom da je rok postavljen od strane Evropskog suda isticao 24. marta 2013, Srbija je 19. februara tražila i nevoljno dobila produženje roka do 24. septembra 2013.¹⁹ Izgleda da državni vrh, nacionalne lidere i ekonomske eksperte čeka rebalans budžeta i dugo toplo leto...

Bojan Gavrilović

18 Kurziv moj.

19 Vidi web stranicu Komiteta ministara Saveta Evrope http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/pendingCases_en.asp?CaseTitleOrNumber=grudic&StateCode=&SectionCode=

Divlja gradnja

Bračni par Nedeljko i Zorka Kostić obratili su se Evropskom sudu za ljudska prava zbog toga što im je povređeno pravo na mirno uživanje imovine (član 1 Protokola I Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda).

Oni su, naime, sa M.P. posjedovali nekoliko nekretnina u suvlasništvu. Godine 1998. M.P. je dobio građevinsku dozvolu da na jednom od tih objekata, u kojem se nalazio i njegov stan, svoj stambeni prostor proširi za 100 kvadratnih metara.

Kao što je to čest slučaj u Srbiji – neke računice barataju sa čak oko milion bespravno sagrađenih objekata u zemlji – M.P. je gradio mimo dobijene privremene građevinske dozvole, pa je reagovala opštinska inspekcija i izdala rešenje po kojem mora da sruši nadograđene delove objekta, jer nisu u skladu sa važećim zakonodavstvom i tehničkim propisima. Na to se nije obazirao, već je nastavio radove, kojima je imovina bračnog para Kostić – suvlasnika objekta – bila ozbiljno oštećena.

Potom je bračni par Kostić podneo krivičnu prijavu protiv nadležnih u opštini zbog zloupotrebe službenog položaja i neizvršavanja rešenja inspekcije, ali je krivičnu prijavu tužilaštvo odbacilo.

Oni su nastavili periodično tražiti izvršenje, ali bezuspešno, da bi na kraju – nakon što je izmenjeno zakonodavstvo, M.P. podneo zahtev za legalizaciju izvršenih radova.

Neefikasna odbrana neefikasne države

I u ovom slučaju, kao i u mnogim slučajevima koje su građani Srbije pokrenuli pred Evropskim sudom, vlada Srbije se opravdavala da

Srbija nije bila potpisnica Evropske konvencije u vreme kada je donesena odluka inspekcije o rušenju nezakonito sagrađenog objekta (1998). Kao i u ostalim slučajevima, ES je taj argument odbacio: reč je kontinuiranom kršenju prava podnosilaca predstavke, bračnog para Kostić, jer i nakon potpisivanja Konvencije država nije poduzela ništa da nepravdu i kršenje prava zaustavi. Tu je reč o zavidnoj inertnosti države, koja se nije trudila da problem reši, čak niti nakon što su njeni građani 2004. zatražili zaštitu u Strasburu.

ES u svojoj presudi iz 2008. nije prihvatio niti sudsku praksu koju je iznela vlada Srbije, na osnovu koje se vidi „da su srpski sudovi spremni da direktno primenjuju Konvenciju kao i protokole uz nju“. To je argumentovala sa dve odluke domaćih sudova u kojima je presuđeno u korist građana, kojima je određena naknada štete koju lokalne samouprave moraju da isplate zbog propuštanja da zaštite njihovu imovinu, odnosno imovinske interese.

Nejasno je što je država time mislila postići, ali može se pretpostaviti da je – kao i u mnogim drugim slučajevima – pokušala „igrati na kartu“ da pre odlaska u Strasbur bračni par Kostić nije iscrpio sva pravna sredstva koja postoje u domaćem pravosuđu, odnosno nije svoju zaštitu zatražio u parnici pred sudom. ES je očekivano to odbacio, konstatujući i pozivajući se na prethodnu praksu da „pravna sredstva te vrste nisu delotvorna“.

Još jednom je ovom presudom ocenjeno da je srpsko pravosuđe generalno neefikasno u imovinskim sporovima, a da se tužba protiv M.P. ne može smatrati delotvornom, iako bi mogla doprineti okončanju spora. Tužba ne bi služila svrsi koju je bračni par Kostić hteo da postigne obraćanjem ES: odgovornost države za neizvršavanje sopstvenih odluka.

Još je jedan argument država iznela: da opština nije imala vremena da sruši bespravno podignuti objekat „zbog velikog broja drugih nezakonito podignutih objekata“! I to uprkos tome da nedostatak

Evropa ne stanuje u Babušnici

kapaciteta države da zaštiti prava svojih građana ES nikada nije uvažavao i da je isti stav zauzeo prema svim tuženim državama i da taj stav neće menjati.

I još nešto: potpuno je licemeran stav vlade da nema mesta kršenju prava na imovinu bračnog para Kostić, jer su izvršeni (nezakoniti) radovi uvećali vrednost celokupnog objekta kojega poseduju u suvlasništvu sa M.P!

Sud je, jasno, taj argument odbacio, primetivši da je već gradnja protivno propisima mešanje u imovinska prava bračnog para Kostić, kao i da nije bilo nikakvih prepreka da se provede rešenje opštinske inspekcije i poruši nadograđeno mimo građevinske dozvole.

Upozorenje državi: promenite ponašanje!

Stoga je sud jednoglasno odlučio da je došlo do povrede prava na imovinu, te je naložio Republici Srbiji da bračnom paru Kostić isplati 4.000 eura na ime nematerijalne štete, kao i izvršenje odluke o rušenju nelegalno nadograđenog dela objekta u roku od šest meseci.

Posebno je važna odluka Suda da će Komitet ministara Saveta Evrope, zadužen za nadzor nad izvršenjem odluka ES, naročito obratiti pažnju na opšte i pojedinačne mere koje je Republika Srbija dužna da preduzme u svom pravnom sistemu, kako bi obezbedila izvršenje odluke opštinskog organa. ES posebno upozorava – na osnovu dosadašnje prakse – da će se svaki naredni slični slučaj završiti istovetnim ishodom, ukoliko se ne promeni ponašanje države u zaštiti imovinskih prava građana – a s obzirom na to da je kršenje zaštite imovinskih prava građana Srbije na drugom mestu po broju osuđujućih presuda protiv Srbije, to upozorenje bi se moralo jako ozbiljno shvatiti.

Pogotovo zato što je problem “divlje gradnje” i gradnje po privremenim građevinskim dozvolama eskalirao. Nije da i ranije nije bilo

bespravne gradnje; njeni počeci se još u bivšoj SFRJ prepoznaju tokom 60-ih godina prošloga veka. Ali pravu eskalaciju ona doživljava u poslednjih 30-ak godina, kada u stanogradnju ulaze privatna preduzeća, koja nastavljaju praksu koja je u doba socijalizma bila rezervisana za investitore koji su gradili “objekte od posebnog interesa”. Uz sporost države u izdavanju građevinskih dozvola, tu je i korupcija i umreženost političko-administrativnih struktura koje u svemu gledaju svoje interese, kao i silni broj neuknjiženih novoizgrađenih (ali i staroizgrađenih) stanova i kuća, što nije promenilo ni novo zakonodavstvo o izgradnji (2001) i planiranju i građenju (2003), kad je bespravna gradnja inkriminisana kao krivično delo.

Na svu tu zbrku, to jest nepostupanje države u očito kriminalnom i nezakonitom ponašanju brojnih pojedinaca i investitora – kao “šlag na tortu” dolazi novi zakon o legalizaciji bespravno izgrađenih objekata, koji kao da je pravljn po argumentu kojega je ES već odbacio: da je, makar i nelegalnom gradnjom, uvećana vrednost celokupnog objekta.

U očekivanju novog haosa

Tako se predviđa čak i legalizacija objekata sagrađenih na državnim ili parcelama lokalnih samouprava i trećih lica, građana, dakle. Ti bespravni graditelji će moći da podnesu zahtev za upis vlasništva nad objektom, ali ne i nad zemljištom (osim prilaza objektu), s time da imaju rok od dve godine da reše pitanje zemljišta sa vlasnikom i tako oni postanu njegovi vlasnici. Pravom vlasniku morali bi platiti tržišnu cenu, koju će procenjivati poreska uprava, a ako dogovora ne bude u dve godine, bespravni graditelj dužan je da o svom trošku utvrdi zemljište za redovnu upotrebu i plati vlasniku parcele tržišnu cenu. Ako, međutim, vlasnik zemljišta smatra da je time oštećen, može svoja prava tražiti na sudu, gde ga čeka dugotrajno maltretiranje, silni troškovi za takse, advokate...

Jedan Beograđanin kaže: “Ja sam iz te priče. Nelegalni objekat na Čukarici ima od 1995. izvršno rešenje za rušenje koje se ne sprovodi. I sad država poklanja moj plac! I šta to znači po tržišnoj ceni? Ovo je gore od nacionalizacije 1954. I da, ne želim da ‘prodam’ plac i ne može me država naterati na to!”

Čini se da će, s obzirom na novu legalizaciju, biti posla za ES, jer očito država Srbija ne odustaje od svojih “argumenata” u slučaju Kostić, budući da novim zakonskim propisima ponavlja njihovu situaciju: iako je nalog za rušenje i dalje izvršan, njegovo bi izvršenje bilo protiv zakona ili ne bi služilo svrsi, dok se opštine nemaju vremena baviti bespravnom gradnjom, jer je ona toliko rasprostranjena – a pošto je bespravni graditelj u međuvremenu zatražio legalizaciju, “svako rušenje u međuvremenu ne bi imalo opravdanje”.

Tatjana Tagirov

Vladičin Han zove Irak

Evropskom sudu za ljudska prava državu Srbiju tužilo je 17 bivših radnika „Mehanizacije“ iz Vladičinog Hana, koji (do danas) nisu uspjeli izvršiti pravosnažnu i izvršnu presudu iz decembra 1990, kojom je njihovom bivšem poslodavcu, firmi nad kojom je obavljen stečaj, bilo naloženo da im isplati zarade (više od 67.000 dolara) za posao kojega su radili u Iraku.

Stečajni postupak u „Mehanizaciji“ je završen, ali o njihovim zahtevima za isplatu duga se nije odlučilo, niti su se oni namirili iz stečajne mase – uprkos pravosnažnoj presudi. U međuvremenu, njihova su potraživanja praktično postala nenaplativa, jer je stečaj okončan i imovina tog preduzeća – više ne postoji.

ES je u svojoj presudi ustanovio da je Republika Srbija kriva za kršenje člana 1 Protokola I Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda – prava na mirno uživanje imovine, odnosno prava na zaštitu imovine.

Vlada Srbije je u postupku istakla prigovor nenadležnosti ES, s obzirom na to da u vreme kada je donesena pravosnažna i izvršna presuda (1990) Srbija nije još bila potpisnica Evropske konvencije. Sud je taj prigovor odbio i iznio stav – koji će se pokazati i u mnogim drugim sličnim odlukama – da ako država nekim svojim delovanjem ili nedostatkom delovanja – u ovom slučaju neizvršenjem pravosnažne odluke, uzrokuje kršenje nekog garantovanog prava, ona stvara *kontinuirano stanje nepravda*, koje – uzgred – ni do danas nije prestalo.

Osim toga, ES je primetio i da je odluka od 27. decembra 1990. ostala neizvršena i posle trenutka u kome je Srbija ratifikovala Protokol broj I uz Konvenciju, u martu 2004. Čak štoviše: iako su postojali zahtevi radnika da im se isplati zarađeni novac, sve do 2007. kada je stečaj preduzeća napokon okončan, nije bilo ni pokušaja da se odluka privrednog suda izvrši.

Država Srbija, našao je ES, objektivno je odgovorna u ovom sporu (i mnogim sličnim slučajevima), iako sama nije jedna od strana u sporu između radnika i preduzeća u stečaju, jer država je ta koja mora da obezbedi delotvorno funkcionisanje pravosudnog sistema. To podrazumeva i sva dostupna zakonska sredstva, kako bi se pravosnažna sudska odluka izvršila bez nepotrebnog odlaganja.

Sistemske nedostaci ne mogu biti izgovor za kršenje prava – država i postoji da bi sistem prilagodila poštovanju i zaštiti ljudskih prava. Čemu nam, u suprotnom, država služi, pitanje je koje prečesto zaboravljamo i mi građani. Drugim rečima, problemi u pravosuđu pre i nakon njegove katastrofalne reforme 2010. ne mogu biti opravdanje. Ne može biti opravdanje niti nedovoljan broj izvršnih

Evropa ne stanuje u Babušnici

sudija u nekad opštinskim, a danas osnovnim sudovima. Teško da će poboljšanju situacije sa izvršenjima sudskih odluka pomoći i novouvedeni privatni izvršitelji, kojima su – kako njihov start pokazuje – na meti uglavnom građani kada od njih dugove potražuje država – a ne država kada duguje građanima, ili preduzeća koja su u velikom broju ugašena u poslednjih 20-ak godina, bilo da su propala, ili su privatizovana (uspešno ili ne), ili je njihova imovina faktički nestala i bez formalnog okončanja stečaja koji su pokrenuti.

ES je odbacio i prigovor vlade Srbije da 17 radnika nije iscrpilo sva pravna sredstva pred domaćim, srpskim zakonodavstvom. Oni nisu imali pravna sredstva kojima bi efikasno i delotvorno mogli da ostvare svoja prava, zaključak je suda, jer nije dovoljno da ta pravna sredstva postoje samo formalno, „na papiru“, već i da služe građanima. U ovom slučaju, bar do 2004, kada prestaje postojati državna zajednica Srbije i Crne Gore, oni su se mogli obratiti jedino sudu SCG, koji formalno jest postojao, ali faktički nije funkcionisao.

ES je svoju jednoglasnu presudu doneo 2. novembra 2007: podnosiocima je povređeno pravo na mirno uživanje imovine, te je Republici Srbiji naložio da u roku od tri meseca sprovede presudu iz 1990. i omogući isplatu zarada radnicima. Bilo je to 17 godina nakon što im je to pravo izvršnom presudom potvrđeno.

U međuvremenu, prošlo je još šest godina od presude ES i stvari se nisu makle sa mrtve tačke.

U izveštaju iz 2013, Dobrosav Nešić, predsednik Odbora za ljudska prava iz Leskovca (čiji su advokati zastupali 17 radnika u Strasburu), konstatira: “Ovde posebno treba istaći neefikasnost izvršnih odeljenja osnovnih sudova, koji izvršne postupke za sprovođenje u delo, i izvršenje pravosnažnih i izvršnih presuda ne sprovode ni nakon više od četiri godine. Time oni vrše opstrukciju pravnog sistema, jer ne dozvoljavaju da pravo izraženo u izvršnim presudama zaživi u praksi, kompromituju državu kao pravnu. Razlog je potpuno odsustvo

kontrole ministarstva pravde, predsednika sudova i nadzornog odbora Vrhovnog kasacionog suda Srbije nad izvršnim sudijama, i izvršnih sudija nad izvršnim organima koji stupaju u direktne 'poslove' sa izvršnim dužnicima, sa ciljem odugovlačenja postupka, sa nastojanjem da se izvršenje nikada ne sprovede. Takođe, sudovi ne samo da ne izvršavaju presude najviših sudskih instanci u Srbiji, već ne izvršavaju ni presude Evropskog suda u Strazburu, i na sve moguće načine pokušavaju da izigraju izvršenje tih presuda, kao u slučaju Marčić i 16 ostalih protiv Srbije, koje trgovinski sud u Leskovcu i ministarstvo pravde Republike Srbije do danas nisu izvršili.”

Prošle su, dakle, skoro 23 godine i 17 radnika još nije dočekalo pravdu i dobilo svoj davno zarađeni novac. U međuvremenu je pravosuđe postalo još haotičnije, slučajevi slični ovom množe se iz dana u dan – i pred Evropskim sudom – i sasvim je izvesno da će problem izvršnog postupka, ako se uskoro ne naprave neke bitne sistemske promene, još dugo biti i domaći i evropski problem države Srbije.

Tatjana Tagirov

Letex Blues

Evropski sud je 28. maja 2013. godine objavio presudu Anđelić i drugi protiv Srbije, u kojoj je utvrđena povreda prava na pravično suđenje i prava na mirno uživanje imovine zbog neizvršenja pravosnažnih sudskih presuda protiv društvenih preduzeća.

Ova presuda se na prvi pogled ne razlikuje od grupe slučajeva Kačapor i drugi, koja se odnosi na neizmirene obaveze društvenih preduzeća nastalih na osnovu potraživanja iz radnih odnosa utvrđenih konačnim sudskim presudama.

Podnosioci predstavke su 167 bivših zaposlenih preduzeća Leteks iz Leskovca koje se nalazi u stečaju a koje je, sa kratkim prekidima, bilo preduzeće sa većinskim društvenim kapitalom. Preduzeće Leteks je privatizovano 2006, dok je 2008. ugovor o privatizaciji poništen usled propusta kupca da ispuni svoje ugovorne obaveze. Opštinski sud u Leskovcu je 18. aprila 2008. naredio dužniku da isplati zaostale zarade za period od 1. do 13. jula 2003. sa kamatom, kao i 376.520 dinara na ime troškova postupka. U periodu od 17. novembra do 16. decembra 2008. svaki od podnosilaca je posebno podneo zahtev za izvršenje pomenute presude. Početkom 2011. privredni sud u Leskovcu pokrenuo je stečajni postupak protiv dužnika (preduzeća Leteks) koji je još uvek u toku. Zaostale zarade bivšim radnicima (koji su ih zaradili, radeći u tri smene) još uvek nisu isplaćene. Podnosioci predstavke su 2010. podneli ustavnu žalbu koja još uvek nije rešena.

Država je pred Evropskim sudom tvrdila da, s obzirom da Ustavni sud još uvek nije odlučio po ustavnim žalbama oštećenih, predstavku treba odbaciti zbog neiscprljivanja domaćih pravnih lekova. Evropski sud je, uzimajući u obzir praksu Ustavnog suda Srbije, naveo da u pogledu potraživanja prema društvenim preduzećima, ustavnu žalbu treba smatrati delotvornim pravnim lekom tek od 22. juna 2012.²⁰ S obzirom da su podnosioci podneli predstavku Evropskom sudu 2010, on je odbacio ovaj prigovor države. Ipak, treba imati na umu da je Ustavni sud, u periodu od podnošenja ustavne žalbe 2010. do donošenja presude Evropskog suda 2013, mogao delovati preventivno, to jest rešiti žalbe oštećenih i dosuditi im adekvatnu odštetu, što bi za posledicu verovatno imalo brisanje predstavke sa liste predmeta.²¹

Imajući u vidu da je dužnik trenutno u državnoj svojini i da je u spornom vremenskom periodu bio društveno preduzeće, kao i da

20 Vidi odluku u predmetu Marinković protiv Srbije, predstavka br. 5353/2011, odluka od 29.1.2013.

21 U skladu sa članom 37 Konvencije, Evropski sud u svakoj fazi postupka može odlučiti da izbriše predstavku sa liste predmeta, ako se na osnovu okolnosti može zaključiti, između ostalog, da je stvar razrešena.

kašnjenje izvršenja traje duže od četiri godine, Evropski sud nije našao nijedan razlog da odstupi od ranije zauzetog stava u vezi sa odgovornošću države za kašnjenje u izvršenju pravosnažnih domaćih odluka donetih protiv društvenih preduzeća u sličnim predmetima²² te je utvrdio povredu Konvencije.

Ipak, ono po čemu se ovaj slučaj razlikuje od drugih je visok iznos dosuđen na ime nematerijalne štete od strane Evropskog suda. Naime, svaki od 167 podnosilaca predstavke dobio je 3.100 evra na ime nematerijalne štete i 130 evra na ime troškova postupka. Jednostavna računica pokazuje da je ukupan iznos koji država treba da isplati podnosiocima predstavke 540.000 evra. Pored toga, država je obavezana da izvrši sve pravosnažne sudske presude koje nalažu isplatu zaostalih zarada u periodu od 1. juna 2001. do 13. jula 2003. godine. Razmera ovakve odštete postaje očigledna ukoliko uzmemo u obzir da ukupna dosuđena suma za naknadu štete i troškove postupka od objavljivanja prve presuda protiv Srbije 2006. do danas iznosi oko 400.000 evra.

Najviše zabrinjavaju moguće posledice ovakve presude. Naime, broj izvršnih presuda domaćih sudova protiv društvenih preduzeća trenutno nije precizno utvrđen. Vlada Republike Srbije je 28. marta 2012. donela Uredbu o evidentiranju dospelih neizmirenih obaveza društvenih preduzeća po izvršnim presudama za potraživanja iz radnih odnosa. Krajnji rok za dostavljanje prijava početno je bio 5. avgust 2012, ali je kasnije produžen do kraja 2012. Prema podacima iz septembra 2012, registrovano je 55.000 prijava sa potencijalnim potraživanjima na osnovu neizvršenih domaćih sudskih odluka protiv društvenih preduzeća, dok konačni iznos dugovanja još uvek nije utvrđen. Prema podacima od 4. oktobra 2012, broj otvorenih predmeta pred Evropskim sudom koji su se odnosili na društvena preduzeća iznosio je 2.250.

22 Da je država odgovorna za dugovanja pravnih subjekata koji se nalaze pod njenom efektivnom kontrolom (vidi na primer predmet Kačapor i drugi, Vlahović itd).

U slučajevima poput ovoga, koji zahtevaju velike finansijske izdatke, Evropski sud obično postupa pažljivo, odnosno uzima u obzir napore države da ovo pitanje reši na nacionalnom nivou postizanjem odgovarajućeg aranžmana sa licima koja imaju potraživanja. Isplaćivanje visokih odšteta nije uobičajeno za praksu Evropskog suda. Za razliku od nekih drugih jurisdikcija (na primer sudovi u SAD često dosuđuju takozvane *punitive damages*, to jest nesrazmerno visoke odštete, koje imaju za cilj da kazne dužnika i nateraju ga da u budućnosti ne čini slične povrede), praksa Evropskog suda po pitanju dosuđivanja novčane odštete je prilično restriktivna (visoke novčane odštete se obično dosuđuju žrtvama teških kršenja ljudskih prava). Po svemu sudeći, čini se da ovu presudu treba shvatiti pre svega kao ozbiljno upozorenje upućeno državi. Drugim rečima, Evropski sud je izgubio strpljenje i više ne želi da toleriše veliki broj takozvanih repetitivnih predavki (predmeti sa istim ili sličnim okolnostima, kao i oni o kojima je već odlučivano), te na ovaj način pokušava da primora Republiku Srbiju da ovo pitanje konačno reši.

Srbija ne može zahtevati da se o ovom predmetu izjasni Veliko veće Evropskog suda s obzirom da je odluka koju jednoglasno donese odbor od troje sudija po pitanju koje je već razjašnjeno u ustaljenoj praksi Suda – konačna.²³ Drugim rečima, ova presuda, osim velike odštete ne pokreće nijedno suštinsko pitanje. Čak i da nije tako, to jest da presuda nije konačna, Srbija ne raspolaže nijednim validnim argumentom kojim bi mogla da ospori ovu presudu, jer kako je Evropski sud već utvrdio: “država ne može da navede nedostatak sredstava (sopstvenih ili dužnika) kao izgovor za neizvršenje izvršne sudske presude”.²⁴

Bojan Gavrilović

23 Član 28 Evropske konvencije.

24 Kačapor i drugi protiv Srbije, stav 114.

Iz video priloga *Letex Blues*

Dragoljub Stojanović: Pa ja sam počeo u Leteksu 1980. godine. Ja sam diplomirani inženjer i radio sam uglavnom na rukovodećim radnim mestima. Kada je firma zatražila da se reši tehnološkog viška i napravila taj republički program, osnov je bio, ono što smo mi prihvatili, 200 evra za godinu radnog staža. I 30. juna 2003. godine bio je raskid kao tehnološki višak uz odgovarajući socijalni program. Da nesreća bude veća, ja za sebe govorim, a i mnogi radnici, najveći deo nas je otišao očekujući neke penzije iza toga. Međutim, iza toga dolazi produženje za tri godine, pa za dve godine, tako da i to je izmaklo. I sve je to tako pogoršalo situaciju da najednom ostanete bez primanja, bez zdravstvenog, nemate šta da radite, nemate šta da primite. Tada nastaju muke snalaženja za život, za egzistenciju, ko je kako znao i umeo hvatao se za sve, samo da nekako preživi.

Snežana Stamenković: Ja sam bila po struci tkač i onda u tri smene normalno, kao i svaka majka, kao i svaka žena. Dok se zarađivalo sve je bilo ipak lakše, sve dok nije nestalo para i svega. Ideš svaki dan na posao i radiš, a nema plate, nema ništa. Ta 24 meseca nijednog dinara nismo videli, a radili smo. Deci nemaš za doručak, deca idu jedan u srednju školu, jedan u osnovnu, nemaš za doručak da im daš. Isprže po jaje kući, po krišku hleba i to im je sve.

Milena Dedović-Marjanović: Došli su kod mene i obratili su mi se da pokušam da dobrovoljno i mirnim putem naplatimo njihova potraživanja za period od dve godine za minimalne zarade koje im nisu bile isplaćene. Dogovor je bio da prvo odemo u ministarstvo, što smo i učinili. Cela grupa nas preko 20 članova sindikata na čelu sa predsednikom i mojom prijateljicom otišli smo u Beograd, obratili se tadašnjem ministru finansija i ekonomije. Naišli smo na vrlo lep prijem u ministarstvu, međutim od našeg pravnog rešenja nije bilo ničega.

Evropa ne stane u Babušnici

Nastavili smo pregovore nudeći anekse ugovora za isplatu u nekom roku razumnom da ne bismo išli u postupak, jer je bilo preko 1.200 radnika koji su u tom trenutku bili upošljenici Leteksa i koji su dobili otkaz. Našoj grupi priključilo se oko 840, onda su počeli pregovori o nekim isplatama, tako da su ponudili 40.000 za isplatu, međutim, isplatili su 17.000. Ja sam svima preporučila da prime tu isplatu, ali ostalih 23.000 nisu isplatili nikada.

Snežana Stamenković: Naše rukovodstvo Leteksa je spremilo nama otkaze pre nego da nam je dala taj bedni socijalni program, koji je bio minimalan, taj prvi, dok su ljudi uzimali pare i pare posle toga. Hteli su prvo da nas otpuste, pa kad stignu pare da nema za nas, e, tad smo udarili mi borbu svi kompletno. Ne izlazimo iz fabrike dok ne dobijemo program, a oni su hteli prvo da nas izbace.

Dragoljub Stojanović: Taj najveći deo radnika što je primio tih 40.000, ti su ljudi na neki način, ne zato što su bili svesni da to treba da prime, nego znate, kad ujutru ima problem, dete mu polazi u školu, nema šta da mu da. On se hvatao da preživi od danas do sutra, znači ako može mesec dana, pa posle idemo dalje. Mi nismo prihvatili to.

Milena Dedović-Marjanović: Postupak je krenuo prvo pred ministarstvom, pokušali smo mirnim putem, nismo uspeali da napravimo dogovor sa njima. Tražili smo status leskovačkih radnika tekstilaca, da bude isti status kao radnika u Kragujevcu, međutim nismo naišli na razumevanje u ministarstvu. Rekli su da je to što je, neka prihvate to što dobiju i dali mi savet da nikako ne idem u sudski spor jer ću sigurno izgubiti. Opštinski sud je usvojio naš tužbeni zahtev i dosudio svakom radniku pojedinačno iznos koji mu pripada. Cifra je bila otprilike 80.000 po radniku. Viši sud je tu presudu potvrdio i ta presuda je postala pravosnažna i izvršna, a oni su i pored toga pisali reviziju, ovi iz Leteksa, i revizija je odbačena.

Nakon revizije sam podnela potvrde o izvršenju opštinskom sudu da bismo naplatili taj novac i to na nepokretnosti, jer računi su im bili

prazni. Uzeli smo posedovne liste iz katastra, predložili izvršenje, izašli sa sudom na lice mesta, sudije opštinskog suda su popisale fabriku i ja sam mislila da smo tim aktom, popisom fabrike koja znači isto kao i hipoteku stavljenju u katastru, mislila sam da smo završili naš posao. Međutim, kada smo popisali fabriku i kada smo trebali da krenemo u prodaju, sve je stalo. Od tog momenta popisivanja fabrike do Strazbura, do donošenja ove presude je trajala jedna velika borba svih nas, ali nažalost, morali smo tek pred Strazburom da ostvarimo svoja prava.

Zoran Marković: Da bismo držali ljude na okupu i organizacija nam je bila dobra, sa kolegama smo se svakog ponedeljka prvog u mesecu okupljali. Znači, od 2005. godine do 2008. svakog ponedeljka, nismo imali sredstava da zovemo ljude nego smo se na zboru dogovorili: ponedeljak prvi je okupljanje. Advokatica nam je isto pomagala, dolazila je da nam pruži podršku. Ipak je bio problem sačuvati ljude, da stvorite nadu da će posle deset godina uzeti neki novac.

U početku nas je bilo negde 500-600, posle primanja ovih 40.000 ostali smo nas 226. I okupljanja je bilo, milicija nam je zabranila, nisu nam dozvoljavali da uđemo u fabriku. Vlasnik na kapiju postavi svoje obezbeđenje, nemamo gde sastanke, kiša pada, sneg, mi napolju sedimo i držimo skupove. Onda smo uvek od Leteksa pravili šetnju kroz grad da ljudi vide, da to bude masovno i tako. Milicija isto, pritisci su bili, podnosili smo zahteve, nijedan skup nam nije dozvoljen. Na samovolju našu smo išli, znajući sindikalno kako se radi okupljanje. Proglasiš nekom radniku tamo, kažeš idemo u šetnju i to niko ne može da spreči. Tako smo i uspele.

Zoran Mihajlović: Bilo je vrlo teško, da vam kažem, štrajkovati ispred Leteksa, jer tu su radnici koji su ostali u Leteksu, pa nam nisu dozvoljavali da ulazimo u Leteks, samo idu na doručak, pokazivali su nam pola hleba i salamu, kako smo mi izgubili, a oni imaju doručak.

Snežana Stamenković: Šta da vam kažem, uvek kod nas ima poneko ko će izdati, ko će prvi početi da radi. Dok svi iza leđa

gundaju, svi pričaju ovo, ono, a niko u lice im ništa ne kaže. Ja sam bila ta koja se nisam stidela, koja sam uvek rekla u lice. Gde su proveli 7. juli, 1. maj i šta ljudi pričaju iza leđa za njih i sve, nisam se stidela toga. Imala sam, i dan danas, da sam bukač, ali tražila sam stvarno svoja prava, jer ako radim, treba valjda da mogu i da preživim, da se ishranim, da ishranim porodicu.

Milena Dedović-Marjanović: Predstavka Strazburu u ime svih radnika je podneta početkom 2010. godine kada smo izgubili svaku nadu da ćemo uspeti da naplatimo ova potraživanja, jer je lokalna samouprava fabriku Leteks koju smo mi popisali dala na stogodišnje korišćenje u jednom programu investiranja – nemačkoj fabrici za proizvodnju čarapa. Tako da smo i fizički bili onemogućeni da sprovedemo to izvršenje, jer više imovine nije bilo. Suština ovih predstavi je sledeća – radnici Leteksa nisu primali fiktivne minimalne zarade i nisu tražili fiktivne plate, kako je to bilo uobičajeno u većini firmi koje nisu radile. Oni su u tri smene proizvodili štof za Republiku Srbiju koja je to ugovorila sa Rusijom. Kada su oni izvezli taj štof koji su proizveli, Republika Srbija je to potraživanje kompenzirala za naftu i iskoristila naftu za svoje potrebe, a radnici nisu dobili ni dinara od toga.

Zoran Marković: Ja sam u Leteksu zaposlen od 1972. godine. Leteks je 72. godine imao 3.260 radnika, bio je najveći proizvođač vunjenih tkanina u bivšoj Jugoslaviji. Proizvodili smo negde oko 3 miliona metara godišnje. Imali smo najnovije mašine i sve, izvozili za Iran, za Irak, za Kinu, za Rusiju, 80% proizvodnje nam je išlo za Rusiju. Tako da je to bila među najuspešnijim tekstilnim fabrikama u proizvodnji štofova.

Zoran Mihajlović: Pojavljivanjem Zorice Gajić, koja je privatizovala Leteks, to je žena iz Australije koja je htela da kupi Leteks i uzela ga je za bedne pare, koja nije mogla da isplati radnicima ni 80.000 dinara zaostalih ličnih dohodaka. I što je velika grehota, ona je za mesec-dva sve mašine prodala, nešto je poslala u druge zemlje, a

nešto je istopila kod livca, koji se obogatio. I ne samo on, još neki su se tu obogatili, ali nikom ništa, i fabrika je zatvorena. Da su rukovodioci bili pametni i neki radnici koji su huškali narod, da smo radili samo za vojsku, policiju, železničare, poštare, letnju i zimsku uniformu, sigurno bi hiljadu ljudi sada radilo u Leteksu, puta četiri, to je 4.000 ljudi bi jelo hlebac i već bi neki otišli u penziju. A igrom slučaja Leteks je dosta porodična firma gde smo našli ili supruga ili suprug je našao svoju ženu, gde su ostvarili svoju decu, oni koji smo ostali bez parčeta hleba na ulici.

Milena Dedović-Marjanović: Država Srbija se u Strazburu branila na isti način kako se ponašala i u ovom postupku, ističući da nismo proveli sve pravne radnje koje su potrebne da se preduzmu pre Strazbura, da Ustavni sud nije doneo odluku po tom pitanju i da tek nakon donošenja odluke Ustavnog suda Strazbur može da odlučuje. Međutim, sudije Strazbura su odgovorile na tu činjenicu i rekli su da je Ustavni sud imao tri godine da razmatra tu žalbu, ali da očigledno to nije učinio, tako da su zanemarili to njihovo isticanje. Sud je naložio da tužena država Srbija iz sopstvenih sredstava u roku od tri meseca plati svakom podnosiocu sume dodeljene u konačnoj presudi od 18. aprila 2008. godine. To je prvostepena presuda kojom je usvojen tužbeni zahtev i naloženo da se isplate sve minimalne zarade.

To je tada bilo po 80.000, sada sa promenom kamatne stope ne bih znala da kažem koliko tačno, obračun će se izvršiti naknadno. Takođe mi smo tražili naknadu nematerijalne štete zbog dužine trajanja postupka i nemogućnosti uživanja imovine i sud je dosudio svakom podnosiocu predstavke po 3.100 evra, plus porez na to koji se obračunava po njihovoj nekoj stopi.

Zoran Mihajlović: Hteli oni ne hteli, oni moraju sada da nas isplate, jer kad su bili u opoziciji oni su rekli da mora da se isplati – sada neka isplate.

TREĆI DEO

Pravo na delotvorni pravni lek – Član 13 Evropske konvencije

Ovo pravo spada u grupu *materijalnih* prava uređenih Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (EK), bez obzira na to što ima procesni smisao i karakter. Kao što je već naglašeno, najveći broj presuda koje je doneo Evropski sud za ljudska prava (ES) odnosi se na kršenje prava na pravično suđenje iz člana 6 EK, a ove povrede su gotovo redovno razmatrane i utvrđivane zajedno sa povredom prava na delotvorni pravni lek.

Ovo pravo uređeno je u članu 13 EK:

Pravo na delotvorni pravni lek:

Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvorni pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.

Ovako postavljeno pravo na delotvorni pravni lek traži objašnjenja nekoliko ključnih pojmova upotrebljenih u ovoj odredbi:

(1) Područje primene pravila

(a) *U odnosu na organ delotvornog pravnog leka.* Područje primene člana 13 je šire od područja primene člana 6 EK. Naime, u članu 6 EK reguliše se pravo na pravično suđenje pred nacionalnim *tribunalom*. Nezavisno od toga što se pojam *tribunala* u smislu EK razlikuje od pojma *suda* u smislu srpskih izvora prava (pojam *tribunala* je širi od pojma *suda*), odredba člana 13 EK jemči pravo svakom na delotvorni pravni lek pred *nacionalnim vlastima*. To znači da svako mora imati pravo na delotvorni pravni lek, bez obzira na to koji državni autoritet

je povredio prava pojedinca. Pored suda, to mogu biti organi koji sprovode krivične sankcije (*Stelian Rosca protiv Rumunije*), organi koji izvršavaju građanske sudske odluke (*V.A.M. protiv Srbije*), organi koji odlučuju o pravu azila (među novijim odlukama, presuda u slučaju *Mohammed protiv Austrije*), itd.

(b) *U odnosu na povredu prava zbog koje se izjavljuje pravni lek.* Odrredba člana 13 je jasna: pravo na delotvorni pravni lek pripada svakome kome su povređena *ljudska prava predviđena u Evropskoj konvenciji*. Štaviše, nije nužno da je do povrede prava odista došlo – dovoljna je *tvrdnja* podnosioca pritužbe da je njegovo/njeno pravo povređeno (takav stav je zauzet u stvari *Klass i drugi protiv Nemačke* još 1978).

(c) *U odnosu na povredioca prava.* I u ovom pogledu tekst člana 13 je nedvosmislen: pravo na delotvorni pravni lek pripada svakom čija su ljudska prava (predviđena u EK) povređena, nezavisno od toga da li je onaj koji ih je povredio nastupao u službenom svojstvu. Dakle, pravo na delotvorni pravni lek postoji i ako je povredu prava izvršio drugi pojedinac, to jest i ako povreda prava ne potiče od nacionalne državne vlasti.

(2) Sadržina prava na delotvorni pravni lek

Država je dužna, najpre da obezbedi pravni lek, a potom da taj pravni lek bude delotvoran. Pravu pojedinca na delotvorni pravni lek odgovara obaveza države da taj lek predvidi u svom pravnom poretku. Ovo pravo je samo jedna od posledica obaveza država potpisnica EK, da svakom u okviru državne jurisdikcije obezbedi efikasno uživanje ljudskih prava predviđenih u EK. Ideja ovakvog prava je u tome da se zaštita ljudskih prava iz EK obezbedi pred nacionalnim vlastima, a tek ako ona ne bude ostvarena, onda će se zaštita tražiti pred Evropskim sudom za ljudska prava. Član 13, međutim, ne postavlja nikakvu specifičnu obavezu državi u pogledu vrste pravnog leka, nadležnosti organa koji o pravnom leku odlučuje, razloga za pravni lek.

Država je slobodna da propiše pravni lek koji smatra adekvatnim, pod uslovom da on, u stvarnom, a ne samo normativnom pogledu bude *delotvoran*, to jest efikasan. Delotvornost pravnog leka ES ne ocenjuje se samo sa stanovišta njegovih normativnih karakteristika, već sa stanovišta životne prakse. Praktična efektivnost kao standard formulisana je još na počecima rada ES.

U presudi *V.A.M. protiv Srbije*, ES je utvrdio kršenje prava iz člana 13, zato što u Srbiji ne postoji efikasno pravno sredstvo koje bi omogućilo okončanje postupka u razumnom roku. Ako pravosudni sistem ima nedostataka u pogledu okončanja postupka u razumnom roku (član 6, stav 1 EK), najdelotvornije rešenje je pravni lek čiji je cilj ubrzanje postupka. Takav pravni lek bi imao prednost nad pravnim lekom koji pruža samo kompenzaciju.

U ovoj presudi, ES konstatuje: „Konačno, sud naglašava da je savršeno nesporno da je, u apsolutnom smislu, najbolje rešenje prevencija, kao i u mnogim drugim oblastima. Ako je pravosudni sistem manjkav u pogledu zahteva za razumni rok iz člana 6, stav 1 Konvencije, najdelotvornije rešenje je pravni lek čiji je cilj ubrzanje postupka, kako bi se sprečilo da taj postupak postane prekomerno dug. Takav pravni lek ima nespornu prednost nad pravnim lekom koji pruža samo kompenzaciju, budući da on istovremeno sprečava i zaključak o sukcesivnim povredama u vezi sa istim postupkom i ne popravlja samo štetu nanetu kršenjem prava *a posteriori*, kako to čini kompenzatorni pravni lek.“

Ukratko, delotvornost pravnog leka ES prosuđuje u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja.

(3) način na koji država svojim nacionalnim pravom uređuje pravo na delotvoran pravni lek.

Uz ono što je rečeno u tački (2), potrebno je da postoji pravni lek ili sistem pravnih lekova koji se *može detektovati* u domaćem

pravnom poretku. U jednom slučaju koji je bio vezan za otpuštanje sa posla zbog neovlašćenog i tajnog prikupljanja ličnih podataka o podnosiocu pritužbe (*Leander protiv Švedske*), ES nalazi da ovlašćenja *ombudsmana* ne mogu predstavljati pravno sredstvo, a naročito ne delotvorno.

Vesna Rakić-Vodinelić

Gde je stara devizna štednja

Kada je Evropski sud za ljudska prava krajem prošle godine doneo takozvanu pilot presudu u slučaju stare devizne štednje po tužbi tri državljanina Bosne i Hercegovine – štetište u Ljubljanskoj banci i Invest banci iz Udruženja građana za povrat stare devizne štednje iz BiH i dijaspore, konstatovalo je: za štetište je to pravda, za dve države Pandorina kutija.

Kratko vreme je tako i izgledalo, jer je pilot presuda trebala – iako doneta na osnovu tri slučaja – važiti za sve one koji su u tim bankama štedeli pre rata i ostali bez novca.

U međuvremenu, u martu ove godine, ES je usvojio žalbe Srbije i Slovenije i pilot presuda je stavljena van snage, pa tako i nalog dvema državama da u roku od šest meseci od dana kada presuda postane konačna preduzmu sve što je potrebno kako bi se svim štetištama isplatila stara devizna štednja, pod istim uslovima kao i štetištama u matičnim zemljama banaka.

Prema podacima pomenutog udruženja, Invest banka Beograd duguje štetištama 94,3 miliona dolara bez kamata za 20 godina, pa računica govori da je dug narastao na oko 200 miliona eura,

koliko potražuje oko 40.000 štetišta te banke. Istovremeno, njih oko 120.000 iz BiH i 300.000 iz Hrvatske od Ljubljanske banke potražuju 185 miliona eura, odnosno tri milijarde sa kamatom, s time da su Hrvatska i Slovenija – jer je to bio uslov da Slovenija ratificira Sporazum o pridruživanju Hrvatske Evropskoj uniji – postigle sporazum o tome da se dug Ljubljanske banke hrvatskim štetištama reši u okviru postupka sukcesije među republikama bivše SFRJ.

Ratovi i državni dugovi

Filijala Investbanke u BiH je zatvorena početkom rata 1992, a nadležni sud u Srbiji je u januaru 2002. doneo rešenje o njenom stečaju. Srbija je nakon toga prodala prostorije tuzlanske i drugih filijala Investbanke u Federaciji BiH, dok su prostorije njenih filijala u Republici Srpskoj prodate još 1999.

Stečajni postupak još traje, a potraživanja države Srbije od Investbanke u stečaju po osnovu stare devizne štednje iznosila su nešto manje od 65 miliona eura, od čega je 58 miliona eura bila glavnica. Država je tu staru štednju preuzela kao javni dug i već je isplatila glavicu i kamate domaćim državljanima, ali ne i štetištama koji nisu njeni državljani.

Tri državljanina BiH tužili su Evropskom sudu sve bivše republike (osim Crne Gore), zato što nisu mogli doći do svojih deviznih ušteđevina oročenih u Ljubljanskoj banci Sarajevo i filijali Investbanke u Tuzli.

Države su tužene za povredu prava na zaštitu (mirno uživanje) imovine iz člana 1 Protokola I uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Kada je o Srbiji reč, ES je ustanovio da su svi ulozi državljana bivših republika SFRJ u srpskim bankama ostali zamrznuti, sve do

postizanja konačnog dogovora o sukcesiji, po sporazumu potpisanom 2001, koji je stupio na snagu 2. juna 2004. Kao i bilo što drugo, ni pitanje stare devizne štednje nije rešeno, već je dogovoreno da će se taj problem rešiti posebnim pregovorima, što je ostalo prazno obećanje, a države pregovarači su za neuspeh okrivljavale jedna drugu. Uostalom, pregovori su vođeni sada već davne 2001. i 2002 – nakon toga nikad više.

Tako je svim „starim deviznim štedišama“ njihov novac ostao zarobljen u srpskim bankama i ne postoji apsolutno nikakav način da se do njega dođe: dok Srbija novac vraća čak i lakomim štedišama piramidalne „Dafiment banke“, pošteno stečena štednja ne može da se podigne čak ni u slučajevima u kojima je vlasnik štednje, roditelj na primer, u međuvremenu preminuo, pa su njegova deca, koja su neretko u međuvremenu stekla i srpsko državljanstvo, naslednici te imovine.

ES je u postupku po tužbi trojice državljana BiH stao na stanovište da su, s obzirom na važeće propise o bankarskom sistemu SFRJ, i Investbanka i Ljubljanska banka bile odgovorne za deviznu štednju svojih štediša. Kada je o Srbiji reč, Investbanka je u stečaj otišla tek 2002, a praksa je bila da je tada aktivirana garancija države za uloge štediša. Sa Ljubljanskom bankom je nešto drugačija situacija, jer je ona „otpisala“ stari naziv i nastavila poslovanje kao Nova Ljubljanska banka, ali ju taj „manevar“ ne spasava odgovornosti prema starim deviznim štedišama.

Evropski sud je, pak, zbog toga zaključio da nije dovoljno formalno poštovati određene norme unutrašnjeg (u ovom slučaju i međunarodnog) prava, već da se moralo zaštititi – makar i privremenim merama – pravo na obeštećenje štediša, pogotovo zato što pregovori o rešavanju tog problema nisu nastavljeni nakon 2002. Zaključak Suda je da je povređen i član 13 Konvencije, koji govori o pravu na delotvorni pravni lek, zato što ni Slovenija ni Srbija nisu omogućile postupke u kojima bi podnosioci predstavke, ali i svi ostali štediše, realno mogli da očekuju da će ostvariti svoja prava, čak

ni pred sudovima tih država, jer su se i sudovi pozivali na sukcesiju koja bi trebala da reši problem.

Pilot nepravda

Budući da je prihvaćena žalba Slovenije i Hrvatske na presudu, ostaje da se vidi da li će u žalbenom postupku ostati da je reč o „pilot presudi“, pa će se ona i dalje odnositi ne samo na trojicu državljana BiH, već i na oko 1.650 predstavlki koje se odnose na isti problem, kojima oko 8.000 štediša također traži svoju staru deviznu štednju. ES je, naime, naglasio da se radi o „sistemsnoj situaciji“ koja se mora rešiti na odgovarajući način za sve građane koji su onemogućeni da dođu do svojih štednih uloga (pravo na mirno uživanje svoje imovine). Ili konkretno: Srbija mora staru deviznu štednju isplatiti svim štedišama jednako kao što ju je isplatila srpskim državljanima u domaćim, srpskim bankama, uvećanu za kamatu tokom celog perioda dok je novac bio „zarobljen“, kao i nematerijalnu štetu od 4.000 eura svakom štediši koji je podneo predstavku Evropskom sudu.

U Srbiji se, i pre nego što je ES prihvatio slovensku i srpsku žalbu na presudu, već moglo čuti da je presuda teški finansijski udarac srpskoj ekonomiji (neke nezvanične procene su da bi ceo iznos mogao premašiti 300 miliona eura!), iako su načini na koje bi se problem mogao rešiti brojni: od sporazuma sa štedišama, jednokratne ili obročne isplate, kao i niz drugih načina o kojima bi se država morala moći sporazumeti sa oštećenim štedišama. Za sada, oni još neko vreme moraju da se strpe i sačekaju konačnu odluku ES, a ako na snazi ostane ovakvo rešenje, biće to signal i za one koji se do sada nisu obratili tom sudu, da i oni krenu tim putem.

U Srbiji ne postoji niti jedna organizacija koja se bavi starom deviznom štednjom, za razliku od Hrvatske i BiH, a neki čak govore i o mogućnosti da postoji neka vrsta prećutne podrške i dogovora Slovenije i Srbije, koja je tokom davnih pregovora o sukcesiji podržala predlog Slovenije po

kojem je devizne štediše trebalo da obešteti ona država na čijoj teritoriji je štednja ulagana u banke – suprotno ostalim državama koje su bile saglasne u tome da bi staru deviznu štednju trebala isplatiti ona država na čijoj teritoriji je bilo sedište banke, što je ovom presudom potvrdio i ES.

Produžeci za pravdu

U svakom slučaju, ekonomisti su uglavnom saglasni da – kada i ako – presuda ES konačno utvrdi pravo starih deviznih štediša da dođu do svog novca – to će se najverovatnije rešiti na isti način kako su obeštećeni državljani Srbije koji su štedeli u domaćim bankama: metodom izdavanja državnih obveznica, u skladu sa Zakonom o regulisanju javnog duga SRJ po osnovu devizne štednje građana iz 2002. Tim zakonom bilo je predviđeno da se celokupna stara devizna štednja obavezno konvertuje u državne obveznice Republike Srbije, sa rokovima dospeća do 2016. Vlasnici obveznica imaju mogućnost da ih, pre roka dospeća, uz diskont prodaju na beogradskoj berzi.

To znači da građani bivših jugoslovenskih republika mogu da računaju na povrat svoje štednje uvećane za kamatu od svega dva odsto na godišnjem nivou, pa će iznos ukupnog duga najverovatnije biti znatno manji od 20 miliona eura koje potražuju štediše, a to je suma do koje se došlo obračunom kamata koje su u to vreme važile u bankama.

Činjenica je da su Srbija i Slovenija kao države najmanje učinile za štediše koji su njihovim bankama pre više od 20 godina poklonili poverenje i poverili svoju štednju. Kada je o Ljubljanskoj banci reč, Slovenija je deo problema rešila sporazumom sa Hrvatskom, ali takvog sporazuma nema sa BiH, jednako kao što Srbija nema takav “sporazum o odlaganju prava štediša na neodređeno vreme” sa ostalim državama bivše SFRJ, pa se veći dio štediša ipak nada bar nekakvoj pravdi iz Strasbura, makar i sa “produžecima”.

Tatjana Tagirov

Nije dočekala stan

Tužbu Evropskom sudu za ljudska prava podnela je M.P, koja se od svog supruga razvela 1978. Nakon razvoda njen suprug je ostao da živi u zajedničkom stanu, da bi nakon sudskog postupka u kojem je ona tražila svoj deo toga stana, sud 1984. odlučio da njoj pripadne 36 odsto stana, a njenom bivšem suprugu 64 odsto stana. U posebnom sudskom postupku, sud je 1987. našao da je nemoguća fizička deoba stana i da je stan nužno prodati na javnoj dražbi.

Nakon toga, čak devet godina odluka suda nije izvršena!

Zato 1996. tužiteljka M.P. nudi da sama otkupi deo stana – 64 odsto – koji je presudom od pre 12 godina pripao njenom bivšem suprugu, pa je sud utvrdio cenu koju je M.P. i uplatila, ali se njen bivši suprug žalio na tu odluku suda. Konačna odluka da ona njegov deo stana može otkupiti donešena je šest godina kasnije, 2002, ali je republički javni tužilac tada podneo zahtev za zaštitu zakonitosti (vanredni pravni lek), kojega je Vrhovni sud usvojio 2005, čime se postupak vratio na početak.

Godinu dana kasnije, sud vraća tužiteljki M.P. *nominalnu vrednost* novca kojega je uplatila za otkup stana.

Ona umire 2007, a nakon završenog ostavinskog postupka njen sin kao jedini naslednik 2008. podnosi zahtev za nastavak postupka. Od tada pa do donošenja presude Evropskog suda u novembru 2009. postupak pred domaćim, srpskim sudom nije se maknuo sa mrtve tačke.

Valja istaći da je za sve vreme trajanja postupka – pa čak i u periodu od 1996. do 2005, kada je postojala pravosnažna i izvršna presuda da je ona vlasnica stana – stan koristio isključivo njen bivši suprug, kao da je on sam vlasnik celoga stana, ne plaćajući joj nikakvu naknadu, kao što niti pre 1996. nije plaćao niti dinar za korišćenje onih 36 odsto stana kojega je prva presuda označila kao njen deo.

Okolnosti ovog slučaja su fascinantne, a njihova rekapitulacija bi mogla da se svede na sledeću konstataciju: tužiteljka M.P. nije uspeła čak ni tri decenije nakon razvoda braka da ostvari pravo na svoj udeo u zajedničkom stanu, sve do svoje smrti, a do danas u Srbiji nije završen niti postupak koji je nakon toga nastavio njezin sin.

Republika Srbija je pred Evropskim sudom za ljudska prava oglašena krivom za povredu člana 1. Protokola I uz Konvenciju, koji utvrđuje pravo na neometano uživanje imovine, odnosno zaštitu imovine građana, ali i za povredu člana 13 Konvencije, koji garantuje pravo na delotvorni pravni lek.

ES je ustanovio da je obaveza države da aktivnim merama omogućiti zaštitu prava na imovinu – njeno korišćenje u ovom slučaju – pri čemu je država dužna da upotrebi sva pravna sredstva koja ima da bi se izvršila pravosnažna sudska odluka, nezavisno od toga što je doneta protiv privatnog lica. Podsetimo se: uprkos tome što Zakon o izvršnom postupku izvršenje određuje kao posebno hitan deo sudskog postupka, u ovom slučaju to pravilo ne samo da je prekršeno, nego je i potpuno zanemareno, jer država nije uspeła u dugom nizu godina da izvrši odluku suda iz 1984, kojom je podeljena zajednička imovina nekadašnjih supružnika.

Evropski sud je otišao i korak dalje: država u ovom slučaju nije bila samo pasivni posmatrač, jer je sudski predmet prošao više sudskih instanci koje nisu bile ni efikasne ni delotvorne, nego su državni organi bili konstantno nesposobni: iako je sve ukazivalo na to da je jedino pravno dozvoljeno i pragmatično rešenje da se stan odmah proda u postupku javne prodaje i novac raspodeli prema udelima bivših supružnika; to se nije desilo, već je jedan od njih – bivši suprug – uživao sva prava, dok je tužiteljka M.P. u svojim pravima bila uskraćena.

U tom uskraćivanju, najvažniju ulogu je imala država, kojoj je Konvencijom naloženo da u svakoj situaciji kada je povređeno ili ugroženo neko (nečije) pravo, mora postojati efikasno pravno sredstvo pred

domaćim državnim organima (nacionalnim vlastima, pravosuđem) kojim svaki građanin može da zaštiti neko od svojih prava.

Tužiteljka M.P. uprkos tome što je poduzela sve što joj je bilo na raspolaganju i što je iskoristila sva pravna sredstva: tužbu, ponudu da otkupi i deo stana koji je presudom dodeljen njenom bivšem suprugu, nije uspeła da zaštiti svoje pravo na stan. Ništa od svega se nije pokazalo efikasno, ništa nije dovelo do definitivnog rešavanja slučaja.

Tu nije problem neodgovarajućih pravnih mogućnosti, već je problem u neodgovarajućem i neefikasnom postupanju državnih organa. Drugačije se ne mogu oceniti postupci kojima se – sasvim jasno – ništa nije dobilo, a koji su trajali gotovo deceniju: odluka da tužiteljka sama otkupi preostali deo stana koja je doneta 1996, a ukinuta 2005, uz vraćanje *nominalne vrednosti* novca koju je uplatila tada već davne 1996. Neverovatna je i neaktivnost države u izvršnom postupku: čak od 1987, kada je pravosnažno odlučeno o javnoj prodaji stana, do 1996, kada je odlučeno da ona može otkupiti dio stana bivšeg supruga, izvršenje nije ni pokušano.

Isto se može reći i za postupak kojega je nastavio sin M.P. u kojem čak dve godine nije bilo nikakvog postupanja nadležnog suda.

Evropski sud za ljudska prava ustanovio je da takvi postupci sudova ne mogu imati nikakvog opravdanja i da činjenica da je ovde reč o sporu fizičkih lica – bivših supružnika – ne može imati nikakav značaj ukoliko država stoji po strani kada su prava jednog od njih očigledno povređena. U ovom slučaju, našao je sud, država ne samo da je bila neaktivna kada su prava kršena, već je svojom inertnošću, neznanjem i nesposobnošću svojih organa, sudija i pravosudnih službenika, značajno doprinela pogoršanju položaja tužiteljke M.P. i teškom kršenju njenog prava na imovinu.

Ovaj slučaj primer je, čini se, simptomatičnog komplikovanja ostvarivanja prava građana pred domaćim sudovima, što je sasvim sigurno

jedan od osnovnih razloga gubitka poverenja u pravosudni sistem tokom više decenija unazad. Pravno gledano, nisu postojale nikakve prepreke da se odluka suda iz 1987. izvrši u najkraćem mogućem roku (iako je već trajanje postupka od tri godine od razvoda braka i podele imovine do odluke o javnoj prodaji bio predug period s obzirom na okolnosti slučaja). Umesto toga, slučaj se otezao još nekoliko godina, da bi bio „zaboravljen“ u periodu 1990-1996, što je potpuno neshvatljivo. Tada postupajući sudija dodatno otežava situaciju zanemarujući postojeću pravnosnažnu i izvršnu odluku suda. I postupak povodom toga traje neverovatno dugih narednih osam godina. Može se reći da se ovde radi o ogledalu nesposobnosti i inertnosti pravosuđa u Srbiji i da ovakvih primera ima previše.

U svetlu donošenja novog zakona o izvršenju, naročito bi valjalo predvideti da se situacije iz ovog slučaja ne ponavljaju, jer su one očigledan primer kršenja garantovanih prava građanima, koje je država dužna da štiti u svakom trenutku i svakom postupku, nezavisno da li se u njima pojavljuje kao stranka, ili ne. Uostalom, kako je i Sud utvrdio, smatra se da u tom slučaju *ne postoji delotvorno pravno sredstvo za ostvarivanje ili zaštitu prava*.

Zato je, uz simboličnu naknadu nematerijalne štete i troškova koje su tužiteljka M.P. i njen naslednik imali u postupku pred ES, Sud kao glavnu „sankciju“ državi Srbiji izrekao obavezu da u roku od tri meseca izvrši odluku suda iz 1984, kada je prvostepena odluka odredila imovinske udele na stanu, odnosno 1987, kada je odluka o javnoj prodaji stana postala pravosnažna i izvršna, to jest da se stan proda i novac raspodeli u skladu sa imovinskim udelima, kako je to sudski naloženo pre gotovo – tri decenije.

Do ovog trenutka, Komitet ministara Saveta Evrope, zadužen da prati izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava, nije konstatovao da je Srbija ispunila obaveze iz ove presude.

Tatjana Tagirov

ČETVRTI DEO

Pravo na privatni i porodični život – Član 8 Evropske konvencije

Polje primene člana 8 obuhvata četiri posebna segmenta privatnosti i to: privatni život, porodični život, dom i prepisku. Prema stavu Evropskog suda za ljudska prava, svaki od ovih pojmova ima svoje autonomno značenje koje je oblikovano u praksi primene Konvencije. To znači da organi Saveta Evrope koji su pozvani da tumače i primenjuju član 8, a to su Sud i u prošlosti Komisija, nisu vezani odredbama nacionalnog zakonodavstva država članica, već samostalno određuju sadržaj privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

U pravo na poštovanje privatnog života na prvom mestu svrstava se sloboda od neželjenog publiciteta, odnosno sloboda pojedinca da određene aspekte svojih aktivnosti ili egzistencije sačuva kao privatne od drugih ljudi, a posebno od medija. Sa druge strane, sloboda od neovlašćenog prisluškivanja jedna je od klasičnih tema zaštite prava na poštovanje prepiske. O povredi prava na poštovanje prepiske Sud je govorio i u kontekstu proste zabrane komunikacije, do koje najčešće dolazi kada se radi o licima na odsluženju kazne zatvora.

Sud je potvrdio da se pravo na poštovanje prepiske odnosi jednako na privatnu i na profesionalnu, odnosno poslovnu komunikaciju. Načelno, Sud je u svojim odlukama obezbeđivao zaštitu protiv neovlašćenog prisluškivanja, odnosno presretanja komunikacije i otkrivanja njenog sadržaja. Međutim, po shvatanju Suda, zaštita na temelju člana 8 ne ograničava se samo na sadržaj komunikacije, već obuhvata i registar poziva, odnosno podatke o brojevima telefona koji su presretani.

Osim zaštite ovih klasičnih aspekata privatnosti, prema praksi Evropskog suda u polje primene člana 8 Konvencije ulazi i oblast zaštite podataka o ličnosti, i to bez obzira na to da li su ovi podaci objavljeni, odnosno učinjeni javnim. Takođe, član 8 se u praksi Suda tumači tako da uključuje i pravo na ime pojedinca, kao na primer u slučaju kada se zahteva promena ličnog imena nakon izvršene medicinske intervencije promene pola.

Odnose koje pojedinac razvija sa drugim ljudima Sud razume kao sastavne delove njegovog privatnog života, i to posebno kada se radi o položaju homoseksualaca, transseksualaca, kao i odnosima u koje pojedinac stupa povodom svoje profesionalne delatnosti, odnosima između roditelja i dece, bračnih i vanbračnih partnera i slično.

Zaštita fizičkog i psihičkog integriteta pojedinca, na primer u slučaju fizičkog povređivanja, silovanja i slično, takođe se shvata kao sastavni deo garancija upisanih u član 8 Konvencije. Najzad, i komplementarno garancijama imovinskih prava i interesa koje su upisane u član 1 Protokola I uz Konvenciju, član 8 obezbeđuje zaštitu i domu pojedinca, koji prema praksi Suda pored kuće, odnosno stana, obuhvata i prikolice u kojima ljudi žive, neformalna naselja, poslovni prostor i slično.

U nekolicini svojih skorašnjih odluka, i sam Sud se potrudio da precizira polje primene garancija upisanih u član 8 Konvencije. Tako, u slučaju *Sidabras i Džiautas protiv Litvanije*, Sud nalazi da nije moguće iscrpno odrediti sadržinu člana 8, ali da on svakako obuhvata psihički (moralni) i fizički integritet pojedinca, obezbeđujući mu sferu u okviru koje on može slobodno da teži razvoju i zadovoljenju svoje ličnosti.

U odluci Suda u slučaju *Pek protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, rečeno je da rodni identitet, ime, seksualna orijentacija i seksualni život predstavljaju elemente “lične sfere” zaštićene članom 8, ali da odredba ovog člana štiti i pravo na identitet i razvoj ličnosti, kao i pravo na uspostavljanje i razvoj odnosa sa drugim ljudima i spoljnim svetom. Po shvatanju Suda u ovom slučaju, član 8 takođe može da

obuhvati i profesionalne i poslovne aktivnosti, što govori o tome da postoji “zona interakcije” pojedinca sa drugima, čak i u javnosti, koja ulazi u domašaj ove garancije.

U slučaju *Ivens protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Veliko veće Evropskog suda potvrđuje da član 8 obuhvata određene aspekte psihičkog i društvenog identiteta pojedinca, uključujući i njegovo pravo na ličnu autonomiju, razvoj ličnosti, kao i uspostavljanje i razvoj odnosa sa drugima, što podrazumeva i pravo na poštovanje odluke pojedinca o tome da li će postati roditelj.

Najzad, u slučaju *Kristine Gudvin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, na veoma precizan način se kaže da se suština Konvencije sastoji u poštovanju ljudskog dostojanstva i slobode, a zatim se dodaju sledeće reči:

U okviru člana 8 Konvencije... gde je pojam lične autonomije važan princip na osnovu kojeg se tumače njegove garancije, zaštita se obezbeđuje ličnoj sferi svakog pojedinca.

Saša Gajin

Nestale bebe

Evropski sud za ljudska prava je 5. marta doneo, a 26. marta 2013. godine objavio svoju odluku kojom utvrđuje da je *Srbija povredila pravo na privatnost i na porodični život Zorice Jovanović*, koja je podnela predstavku za zaštitu ovih ljudskih prava.

Razlog podnošenja predstavke jeste ne samo ozbiljna sumnja da sin Zorice Jovanović, rođen 1983. godine nije umro, kako joj je rečeno u porodilištu, nego i nepodnošljivo tridesetogodišnje ćutanje države

Srbije o ovoj ozbiljnoj sumnji, nepodnošljiva tolerancija države Srbije prema nemuštim i očigledno neverodostojnim radnjama i propuštanjima njenih službenika, i neljudska (zlo)upotreba pravnog poretka države Srbije, koji je na pravi kaskadajući način doveo do ishoda pred Evropskim sudom – ishoda koji još uvek ne može zadovoljiti prirodnu potrebu jedne majke da zna da li je njeno dete živo ili ne, a ako je živo, gde je i šta je sa njim.

Činjenice ovog sudskog slučaja su, moglo bi se tvrditi, paradigmatične za veliki (ne zna se tačno koliki) broj sumnjivih smrti beba u porodilištima Srbije. Ovde se te činjenice, unekoliko skraćene, iznose na osnovu odluke Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, donesene po pritužbi br. 21794/2008 u postupku Jovanović protiv Srbije.

Bitne činjenice

Na dan 28. oktobra 1983, u Kliničkom centru u Čupriji, Zorica Jovanović je rodila zdravog dečaka i sa njim imala redovan kontakt do 30. oktobra te godine, kada joj je lekar saopštio da će ona i njen sin sutra biti otpušteni kući. Uveče 30. oktobra do oko 23 sata Zorica je bila zajedno sa bebom, a potom je beba odnesena kao i obično u dečju sobu. To je bio uobičajeni bolnički postupak, a novorođenče nije imalo nikakvih zdravstvenih problema. Sledećeg dana, 31. oktobra u 6,30 ujutru, dežurni lekar je saopštio majci da je „njena beba umrla“. Potom je majka odmah potrčala hodnikom prema dečjoj sobi u kojoj je njen sin proveo noć, ali su je fizički sprečili da u sobu uđe. Medicinska sestra je pokušala da joj da inekciju sa sedativima, ali se majka tome oduprla. Nemajući ništa drugo da učini i u stanju šoka, Zorica Jovanović je napustila porodilište. Kasnije je njenoj porodici saopšteno da će se obdukcija novorođenčeta izvršiti u Beogradu i da, navodno zbog toga, njegovo telo nije predato porodici. Porodica je bila u nedoumici zbog toga što će se obdukcija izvršiti upravo u Beogradu, jer je to bilo očigledno odstupanje od uobičajene prakse.

Počev od 2001, a naročito u 2002. godini mediji u Srbiji su počeli da izveštavaju o brojnim slučajevima poput onog koji se dogodio Zorici Jovanović. To ju je navelo da pošalje zahtev Kliničkom centru u Čupriji 24. oktobra 2002, tražeći dokumenta koja se odnose na smrt njene bebe. Bolnica je poslala obaveštenje da je njen sin umro 31. oktobra 1983. godine u 7,15 ujutru i da je smrt označena kao *exitus non sigmata*, to jest kao smrt čiji je uzrok nepoznat. Istovremeno, Klinički centar je izvestio da ne raspolaže nikakvim drugim informacijama jer je arhiva bila poplavljena, zbog čega je mnogo dokumenata uništeno. Opština Čuprija je na njen zahtev službeno obavestila Zoricu Jovanović da je rođenje njenog sina upisano u matične knjige, ali ne i njegova smrt. Suprug Zorice Jovanović je podneo krivičnu prijavu opštinskom javnom tužiocu u Čupriji protiv medicinskog osoblja porodilišta zbog krivičnog dela otimanja maloletnog lica. Prijava je odbačena sa obrazloženjem da “postoje dokazi da je njihov sin umro 31. oktobra 1983“. Nije bilo nikakvog drugog obrazloženja, čak ni o tome da li je sprovedena ma kakva istraga. I posle ovakve odluke tužioca, opština Čuprija je ponovila da smrt bebe nije upisana u matične knjige. Zorica Jovanović je ponovo uputila zahtev Kliničkom centru i matičaru opštine Čuprija i ponovo dobila iste odgovore. Nije sporno da telo bebe nikada nije bilo predato Zorici Jovanović ni njenoj porodici.

Reakcije i radnje državnih organa i Ombudsmana

Na sastanku organizovanom u ministarstvu zdravlja, u junu 2003, povodom postupka koji se primenjuje u slučaju smrti beba u porodilištima, zaključeno je da je postupak takav da se tela predaju roditeljima ako oni potpišu propisani formular. Da je postupak ovakav, potvrdilo je i javno preduzeće za pogrebne usluge u Beogradu.

Stotine roditelja čije su bebe „nestale“ tako što su navodno umrle u porodilištima tokom sedamdesetih, osamdesetih i devedesetih godina, obratile su se Narodnoj skupštini Srbije tražeći satisfakciju.

Skupština je 14. jula 2006. usvojila izveštaj koji je pripremio anketni odbor. Izveštaj sadrži: (a) konstataciju da su postojali ozbiljni nedostaci primenjivog zakonodavstva u označenom periodu, a takođe i nedostaci u procedurama raznih državnih i zdravstvenih institucija; (b) zaključak da ova konstatacija opravdava sumnje roditelja u to šta se odista desilo sa njihovom decom; (c) tvrdnju da nije moguće postići satisfakciju krivičnim progonom zbog zastarelosti; (d) spremnost da vlasti promene zakonodavstvo tako da se roditeljima omogući adekvatna satisfakcija. Mediji su 2010. izvestili da je predsednik Narodne skupštine najavio osnivanje skupštinskog tela koje treba da pripremi nove propise koji treba da obezbede satisfakciju roditeljima nestalih beba. Ovo telo je izabrano u maju 2010, a svoj izveštaj je podnelo 28. decembra 2010. Ono je ponovilo zaključak da je krivični progon nemoguć, zbog zastarelosti, da je u međuvremeno doneseno novo zakonodavstvo i da je jedino potrebno doneti propise o prikupljanju i korišćenju medicinske dokumentacije.

Posle opsežnog istraživanja, Zaštitnik građana (Ombudsman) je, između ostalog, zaključio: (a) da u naznačeno vreme nije bilo uređenih ni potpunih procedura i propisa o postupku povodom smrti beba u porodilištima; (b) da je preovlađivao medicinski stav da roditelje treba poštediti bola sahranjivanja novorođenog deteta, čime je objašnjavana činjenica uskraćivanja predaje tela; (c) da su obdukcioni izveštaji obično bili nepotpuni, neobrazloženi i sumnjive verodostojnosti; (d) da se, zbog toga, ne može isključiti da su bebe bile protivpravno oduzete od njihovih porodica; (e) da su reakcije državnih vlasti između 2006. i 2010. bili neadekvatne i (f) da su roditelji ovlašćeni da saznaju istinu o stvarnoj sudbini njihove dece, što bi se moglo postići samo usvajanjem posebnog zakona.

Zakonodavstvo Srbije

U odluci Evropskog suda se nadalje izlažu odgovarajući članovi ustava Srbije koji se tiču osnovnih principa krivične odgovornosti, odredbe o krivičnim delima koja se odnose na protivpravno oduzimanje maloletnika i na trafikingu, odredbe o zastarelosti ovih krivičnih dela, kao i odredbe obligacionog prava o naknadi štete zbog duševnog bola (u ovom slučaju roditelja). Sud takođe eksplicira da je Zorica Jovanović podnela pritužbu zbog povrede članova 4, 5 i 8 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Suštinski, Jovanović tvrdi da je država Srbija nastavila da izbegava da joj pruži informacije o stvarnoj sudbini njenog sina, da ona veruje da bi njen sin mogao biti živ i da je protivpravno dat na usvajanje.

Obrana Republike Srbije

Opis odbrane Republike Srbije izaziva muku čak i kod okorelog pravnika.

Naše vlasti su se branile prvo time da se navodna smrt deteta dogodila 1983. godine, da je u oktobru 2003. nadležni javni tužilac odbacio krivičnu prijavu, to jest da se sve dogodilo pre nego što je Konvencija stupila na snagu u Srbiji, te dakle, čak i da je država Srbija nešto propustila, Evropski sud nema nadležnost, iz vremenskih razloga (*ratione temporis*). Na to je Jovanović replicirala da se radi o pitanju koje ima trajan karakter i koje je relevantno i u vreme podnošenja pritužbe. Evropski sud je odbio prigovor Srbije, obrazlažući odbijanje ovim argumentima: (a) radnje ili propuštanja države moraju biti u skladu sa Konvencijom i onda kada predstavljaju nastavljanje jednom nastale situacije; takvu praksu Sud je ustanovio svojim brojnim, ranije donesenim odlukama (na primer: *Yağcı i Sargin protiv Turske*, presuda od 8. juna 1995; *Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão i drugi protiv Portugalije*, br. 29813/96 i br. 30229/96); (b) nestajanje beba je specifična pojava koja svojom

neizvesnošću i neodgovornošću usled izostajanja ili namernog skrivanja informacija, produžava vreme patnji roditelja ili rođaka; (c) dodatni bitan element jeste nepoznanica o sudbini i mestu gde se nalaze nestala lica, te stoga aktivna (pozitivna) obaveza države traje onoliko dugo koliko je nepoznata sudbina nestalih.

Nadalje, Republika Srbija se branila time da je pritužba neblagovremeno podnesena, zato što je Zorica Jovanović saznala za ishod krivične prijave više od četiri godine pre podnošenja pritužbe Evropskom sudu. Zato je, po ovom stavu odbrane, Jovanović morala podneti pritužbu najkasnije šest meseci po stupanju na snagu Konvencije u Srbiji. Iako je tačno da su i posle stupanja Konvencije na snagu podnošeni različiti izveštaji raznih organa vlasti o nestalim bebama, srpske vlasti smatraju da Zorica Jovanović nije mogla „razumno očekivati“ da joj bilo koji od tih izveštaja omogući da pokrene postupak koji bi bio podoban da dovede do „rešenja njenog slučaja“. Nikakvo „oživljavanje“ obaveza države Srbije na osnovu Konvencije, po mišljenju vlasti Srbije nije moguće. (Ovo nije samo odbrana pred sudom. To je politička poruka: ostavite svaku nadu, vi koji ste pod jurisdikcijom države Srbije.)

Na ovo je Jovanović replicirala da su izveštaji Narodne skupštine iz 2006. i Ombudsmana iz 2010. godine podstakli njene nade u satisfakciju, ali ih je konačno izgubila kada je skupštinsko telo podnelo svoj izveštaj 28. decembra 2010. godine.

Evropski sud nije prihvatio ni ovu odbranu Republike Srbije. Pozivajući se na izveštaje koje u svojoj replici pominje Zorica Jovanović, Sud, suprotno ciničnoj odbrani, ocenjuje da nije bilo nerazumno od Jovanović da očekuje rešenje svog slučaja, sve dok na osnovu izveštaja skupštinskog tela iz decembra 2010. nije konačno postalo jasno da ne može očekivati nikakvu satisfakciju od Republike Srbije.

Potom, država Srbija se branila time da Zorica Jovanović nije iscrpla sva pravna sredstva pravnog poretka Srbije, oslanjajući se na

odbacivanje krivične prijave koju je podneo njen suprug, a ne ona lično. Sud je odbio i ovu odbranu Republike Srbije, sa obrazloženjem da je Jovanović podržala podnošenje te krivične prijave, što je očigledno iz okolnosti ovog slučaja. Analizirajući mogućnost upotrebe drugih pravnih sredstava, Sud ocenjuje sledeće:

„Što se tiče građanskopravnog zahteva, Sud smatra da ovaj put pravne zaštite ne bi mogao pružiti satisfakciju pri datim okolnostima. Konkretno, parnični sud bi mogao u najboljem slučaju priznati povredu 'ličnih prava' podnosioca pritužbe i dosuditi naknadu pretrpljene nematerijalne štete. On bi, takođe, mogao odrediti druge načine satisfakcije podobne naknadi nematerijalne štete. *Međutim, ništa od ovog ne bi obezbedilo efektivnu satisfakciju suštinskog zahteva podnosioca prijave, to jest njenu potrebu za informacijom o „stvarnoj sudbini njenog sina“* (podvukla VRV). Vlada, izvesno je, nije ponudila nijedan dokaz o suprotnom“ (vidi stav 63 odluke).

Utvrđene povrede

Evropski sud je utvrdio da je Republika Srbija povredila prava Zorice Jovanović iz člana 8 Konvencije – pravo na privatnost i na porodični život.

Tumačenje ovog prava Sud predočava na sledeći način:

Suštinski predmet člana 8 Konvencije jeste zaštita pojedinca protiv arbitrarnog zadiranja od strane javne vlasti. Međutim, pored ove (negativne) obaveze, javne vlasti imaju i dodatne pozitivne obaveze, a među ostalim, obavezu da sprovedu efikasnu istražnu proceduru koja ima značaj za porodični život pojedinca.

U pogledu obaveza države povodom nestalih lica, Sud citira deo obrazloženja iz presude *Varnava protiv Turske*, koju je donelo Veliko veće:

„Fenomen nestalosti predstavlja poseban teret za srodnike nestalih lica koji se održavaju u neznanju o sudbini njihovih voljenih i koji pate zbog neizvesnosti... Suština ove povrede nije u tome da je izvršena ozbiljna povreda ljudskih prava nestalog lica – već ta suština leži u reakciji državne vlasti, u situaciji kada o nestalosti bude obavještena... Ostali relevantni faktori obuhvataju... meru u kojoj je član porodice bio svedok događaja, involviranost člana porodice u pokušaje da se pribave informacije o nestalom licu... Utvrđivanje ove povrede nije ograničeno na slučajeve u kojima se država može smatrati odgovornom za nestajanje, već odgovornost (države) nastaje kada javne vlasti propuste da odgovore na zahtev za pružanje informacija koji podnesu srodnici ili kada (vlasti) postave smetnje na tom putu, kada se (srodnici) ostave da nose teret neotkrivenih činjenica, što se može smatrati demonstracijom očigledne i trajne povrede obaveze da se sazna mesto nalaženja i sudbina nestalog lica.“

U konkretnom slučaju, povreda člana 8 Konvencije je izvršena time što telo deteta nikada nije bilo predato porodici, što uzrok smrti nije bio utvrđen, što obdukcioni zapisnik nikada nije bio predat porodici, što porodica nije bila obavještena kada i gde je dete navodno bilo sahranjeno, što je krivična prijava bila odbačena bez adekvatne istrage i što podnosilac pritužbe nema nikakvu verodostojnu informaciju o tome šta se desilo njenom sinu.

ES je Zorici Jovanović dosudio naknadu nematerijalne štete zbog pretrpljenih patnji, u iznosu od 10.000 evra, kao i naknadu za troškove postupka.

Obaveze Srbije na osnovu ove presude

Na sreću, Sud se nije zaustavio samo na dosuđivanju naknade nematerijalne štete. On je ustanovio jednu ozbiljnu obavezu, koju država Srbija mora izvršiti u roku od godinu dana od dana pravnosnažnosti ove odluke.

Polazeći od toga da je interes roditelja pre svega u tome da saznaju istinu o sudbini svoje nestale dece, i da je to suštinska satisfakcija, Sud je odredio da Srbija mora preduzeti sve odgovarajuće mere, a najbolje donošenjem posebnog zakona koji je predložio Ombudsman, kojim bi propisala mehanizam čiji je cilj da obezbedi individualnu satisfakciju svim roditeljima čiji je položaj isti ili dovoljno sličan sa položajem Zorice Jovanović. Nad ovim mehanizmom nadzor mora vršiti nezavisno telo, snabdeveno potrebnim ovlašćenjima. Ta ovlašćenja moraju biti podobna da obezbede verodostojan odgovor o sudbini svakog deteta i da obezbede adekvatnu naknadu.

Šta je ovde zapravo satisfakcija, pitanje je na koje pravo, ma kako sofisticirano bilo, jednostavno nema odgovor. Da li je satisfakcija saznati da je dete živo i da ga je odgajio neko drugi? Šta za to (danas odraslo) dete znači saznanje da mu je prirodni roditelj neko drugi? Kakva je država koja je u stanju da desetinama godina ne odgovara na pitanja o navodnoj, sumnjivoj smrti beba – sve to u mirnodopskim uslovima, bez teških elementarnih nepogoda? Imam odgovor samo na poslednje pitanje: to je zločinačka država.

Vesna Rakić-Vodinelic

Iz video priloga Nestale bebe

Zorica Jovanović: Počeću od 28.10.1983. godine, rodila sam zdravo muško pravo dete. Porodila sam se u 5 sati ujutru u medicinskom centru u Čupriji. Na porođaju dijete je dobilo ocenu 10, tri dana je bilo pored majke, dojilo je normalno sve, napredovalo. Kada sam trebala sutradan da idem kući, uveče je dijete bilo do 11 sati kod mene, rekli su mi u 6,30 da je moj sin preminuo. Trenutni taj uopšte duševni bol koji sam osetila u tom trenutku i koji traje sve do danas

to možda mogu samo da shvate majke koje su prošle kroz ono kroz šta sam ja prošla svih ovih 30 godina. Tragajući za istinom gde je, šta je i kako je moglo tako jednostavno preko noći jedno zdravo i pravo dijete da umre, da premine kao što su oni rekli. Tog dana sam izašla odmah iz bolnice, mada su pokušali odmah da mi daju injekcije za smirenje; majka, rekli su, sve ćete dobiti naknadno.

Tražila sam svoje dijete, tražila sam svog sina da ga sahranim kako i dolikuje, međutim, oni su rekli da zbog sledećih porođaja, vi ste mladi, zdravi, pravi porodični par, mi ćemo da uradimo obdukciju u Beogradu, pa ćete da dobijete i otpusnu listu i nalaz obdukcije. Međutim, ja i moj suprug išli smo i u Beograd, to je danima trajalo, mesecima trajalo. U Beogradu su nam rekli u arhivu da nikad nijedna beba iz Čuprije nije došla u Beograd, niti je urađena obdukcija. Otpusnu listu nisam nikad dobila, navodno poplave. Dijete mrtvo videla nisam.

Tek kasnije kad se čovek osvesti, kad su počele novine da informišu o sličnim situacijama roditelja kroz koje prolaze isto kao što prolazim i ja, shvatila sam da je meni mesto i mom suprugu među tim roditeljima, da treba da tragamo i da dođemo do istine i samo istine. Da vidi se šta je urađeno sa tom djecom, da li su, što postoji sumnja, ukradena, prodana, da se počinio kazne i normalno da dođemo do istine, da se ta djeca upoznaju sa biološkim roditeljima, da znaju. Ja imam sina i ćerku i sutra zar ne trebaju ta djeca da znaju, i moja, moj sin i ćerka, da imaju brata i taj brat da ima sestru i brata kući.

Ali nismo stali, nismo završili. Ono što mene boli, što me bolelo toga dana kad su mi rekli za smrt, to me boli i sada i sve dok ne nađem put da dođem šta je urađeno sa njim i sa svom ostalom djecom iz Udruženja, jer nisam ja samo jedina ucveljena majka, pored mene ima ih mnogo. Nema cenu nijedan ljudski život. Shvatite me kako hoćete, ali nema cene, živo biće je nešto drugo. U Čupriji obdukcioni nalaz poplavljen, sve je faktički poplavljeno. Ne znam gde stoji ta arhiva da baš to prizemlje da se poplavi, da jednostavno ne možeš da dođeš do takvog jednog papira, ni

otpusna lista, ni obdukcioni nalaz. Jedino što je dato, što su mi dali da mi je registrovana smrt, eto.

Ja samo znam da po pravilu ta arhiva bi negde trebalo da stoji i da ne može da dođe do poplave. Hajde, ne mogu da garantujem hiljadu posto, ali ipak, zna se kako se arhiva čuva. Suprug, podneo je krivičnu prijavu, samo u jednoj rečenici je rečeno da je predmet zastareo i da nemamo pravo gonjenja, predmet je zastareo. Eto, ništa, niti su nas pozivali, niti znamo da li su pozivali lekare, ni da su nas pozvali. I to je došao, taj papir, ne znam, kasnije, ništa, faktički ništa. Pa, sigurno da su se angažovali i da je nešto učinjeno možda ne bi ni došli do Strazbura, to je logično.

Očekujem da će Srbija pokrenuti, da će se oformiti kancelarija, da ćemo onda imati zastupnika građana koji će zastupati nas, da će se uraditi nešto da se otkrije istina. I normalno, ako se dođe do istine, u šta ja se nadam, da će i počinio takvog dela biti kažnjeni, ništa drugo, to se nadam.

Ja znam da je on živ, ja to znam, to majčinsko srce samo oseća, to ne može niko drugi da zna, ali ja imam osećaj, on je živ, hvala bogu, 30 godina, možda je već i porodičan čovek. Ali neka zna da postoji majka koja ga je rodila, da on nije prodato dijete, da nije usvojeno dijete, da ja nisam majka koja sam se njega odrekla, nego majka kojoj je dijete oteto, oduzeto.

E, to hoću da znam, gde je i šta je sa njim, a nadam se da ću doći do saznanja. Ja vam iskreno kažem, da je to bilo nedonošče, ali dijete koje je tri dana držato ovako u ruke, koji me je gledao onim njegovim očima, koje je dojilo, koje je uveče do 11 sati bilo kod svoje majke, da bi mi ujutru saopštili tako jednu vest, to je, ljudi, strašno. To ne daj bože nikome. Kad se najviše nadaš da ideš kući po supruga, imala sam ćerku stariju, oni mi to saopštavaju, to je strašno. Ali borim se i boriću se dok ne ostvarim, dok ga ne nađem, a nadam se. Ovo se zna da je zdravo, pravo, čim je 10 dobilo, znači takvo dijete se traži.

A tačno je, to sam hiljadu puta rekla, u svakom muškarcu 30 godina ja gledam moga sina Branka, tako smo ga, bilo mu je ime tako. I nada se majka da će ga naći, nadam se, daće bog.

Dragica Govedarica: Meni se Zorica Jovanović obratila u aprilu 2008. godine sa zahtevom i molbom da je zastupam kod Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu zbog povrede prava iz njenog porodičnog života zato što nije mogla da dođe do bilo kakve istine i saznanja o smrti njenog deteta. Kada je počelo da se raspravlja o slučaju nestalih beba od 2000. oni su se obratili 2002. godine sa svojim pismenim zahtevom medicinskom centru u Čupriji i matičnoj službi i dobili su podatke iz medicinskog centra u Čupriji da je dete umrlo 31. oktobra u 7,15, a njoj je rečeno da je to bilo u pola 7. Napisano je da je uzrok smrti nepoznat uzrok. Dete nikada nije upisano u knjigu umrlih, upisano je u knjigu rođenih, nikada nije upisano u knjigu umrlih, nije videla telo deteta, nije dobila ni obdukcijски nalaz, i ona uvek je sumnjala da je dete nezakonito uzeto, da je možda dato na usvajanje. Mi nemamo pouzdanih podataka da se to zaista desilo, ali njena sumnja traje, za saznanjem šta se desilo sa njenim sinom, u oktobru to dete bi imalo 30 godina, možda je već porodičan čovek.

Matična služba iz Čuprije obavestila je Zoricu i njenog supruga da je dete upisano u knjigu rođenih, ali nikada nije upisano u knjigu umrlih. Ono što je bitno i do kojih podataka smo mi došli, da je medicinski centar u Čupriji poslao prijavu rođenja ovog deteta 14 dana posle smrti deteta. Ako je dete umrlo 31. oktobra 1983. zašto se 14. novembra 1983. godine šalje matičnoj službi prijava o rođenju deteta, ali ne i o smrti deteta? Tako da ona sumnja da se nešto desilo, kako ona kaže, sa detetom. I šta je to uzrok smrti njenog deteta ako je ono zaista umrlo?

Ona se uključila kasnije sa mnogim roditeljima, bile su razne komisije, anketni odbori u vladi i skupštini Republike Srbije, tragalo se o istini. Bio je uključen i zaštitnik građana i njegovo mišljenje koje

je on dao da su postojali određeni propusti i da roditelji imaju osnova da sumnjaju da su neka od dece možda, kažem možda, ne možemo da znamo istinu, i nezakonito uzeta.

Pošto nije dobila nikakve pouzdane informacije njen suprug i ona su početkom januara 2003. podneli krivičnu prijavu nadležnom tužiocu, i mislim u oktobru 2003. godine stiglo je obaveštenje Zorici i njenom suprugu da nema mesta pokretanju bilo kakvog krivičnog i prekršajnog postupka. Oni više nisu bili u mogućnosti da pokrenu bilo kakav postupak pred državom Srbijom, jer je nastupila apsolutna zastarelost vođenja bilo kakvog krivičnog postupka, parničnog postupka ili bilo šta, i onda se krenulo sa tužbom u Strazburu.

Podnela je predstavku 22.04.2008. Bilo je zastupanje u tom postupku države Srbije, predstavnik je isticao da Zorica nije pokretala postupke parnične, krivične, Ustavnu tužbu i žalbu pred državnim organima Republike Srbije. Ona to nije ni mogla, jer je sve zastarelo, svako vođenje postupka bilo bi zastarelo, bilo bi to njoj na štetu i iziskivalo bi velike materijalne troškove i sudske takse, koje ona zbog njenog i materijalnog stanja i zdravstvenog i svega nije mogla da snosi.

Priložila je svu dokumentaciju što je imala, izvod iz knjige rođenih za dete, podatke da dete nije upisano u knjigu umrlih, da ga nikada nije videla, ovu prijavu rođenja, obaveštenje tužilaštva da nema mesta pokretanju krivičnog postupka. I 26. marta ove godine Evropski sud za ljudska prava u Strazburu presudio je u korist Jovanović Zorice i našao je da je u njenom slučaju došlo do povrede člana 8 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, jer je, kako je rečeno, pretrpela trajnu povredu prava na poštovanje njenog porodičnog života, jer joj država u kontinuitetu nije pružila nikakve pouzdane podatke šta se desilo, o sudbini njenog sina. Država je obavezana da joj u roku od tri meseca po pravosnažnosti presude, dakle, negde od 26.09.2013. godine isplati novčanu naknadu na ime odštete iznos od 10.000 evra i troškove parničnog postupka.

Ali isto tako je naloženo, ono što je jako bitno i mnogo bitnije od ove materijalne naknade, koja je potpuno nebitna u svim ovim slučajevima i za podnositeljku predstavke Jovanović Zoricu, a smatram i za druge roditelje – da država Srbija iznađe neke mehanizme, načine, pa čak i uz mogućnost usvajanja nekog *lex specialis*, da se utvrdi istina šta se stvarno desilo sa sudbinom njenog deteta, a i sa decom drugih roditelja.

U Sudu u Strazburu ima više od stotinu ovakvih predstavki. Posle ovog slučaja javili su mi se mnogi roditelji koji imaju te predstavke, neki i koji nemaju, ali koji imaju isti problem, šta da rade. Ono što je pomalo neshvatljivo jeste što je i u odgovoru tužilaštva predstavniku države rečeno da ne postoje više ti spisi, u odgovoru Zorici od strane medicinskog centra u Ćipriji rečeno je da nema dokumentacije, da je poplavljen. Tako su mi govorili i drugi mnogi roditelji koji su se javljali, kada tragaju za tom dokumentacijom: gotovo svuda su bile poplave i gotovo svuda je nestala ta dokumentacija. Lekari su se branili time da je trebalo roditelje poštediti bola od sahranjivanja svoje dece, međutim, roditelji tvrde da su oni upravo to želeli, mnogi od njih su vernici, postoje verski obredi. Oni ne znaju ni kako je to dete sahranjeno, šta je bilo sa tim telom.

Mirjana Novokmet: Ja sam se porodila 1978. u bolnici u Višegradskoj. Radili su mi carski rez i rekli su da je beba mrtvorodena. Moj suprug je tražio bebu tu noć da vidi, međutim lekari nisu dozvolili, rekli su da ne bi trebalo, da to nije lep prizor i da ne ostane u ružnom sećanju, da smo mladi, da ćemo imati dece i da treba da radimo na tome. Međutim, izlaskom iz bolnice izašla sam samo sa otpusnom listom na kojoj ništa nije pisalo o bebi. Nisam dobila bebu da vidim, da je identifikujemo kao roditelji i da je sahranimo. Obdukcioni nalaz nisam dobila, znači, izlazim samo sa otpusnom listom. Godine 2002. kada se omasovila pojava sumnji roditelja u Srbiji da li su im deca umrla na porođaju, krenuli smo naravno prvo u bolnice da prikupimo medicinsku dokumentaciju, da bismo videli šta piše u tim papirima.

Obratila sam se bolnici u Višegradskoj, otišla tamo i tražila svoju istoriju bolesti, jer smatram da u istoriji bolesti kao dokumentu medicinskom stoji sve. Naravno da su mi rekli da ne postoji istorija bolesti, da je nekih devedesetih godina došlo do izlivanja kanalizacionih cevi i da su sve istorije potopljene. Međutim, kada vi nešto želite onda i pokušavate da dođete do tog cilja. Saznala sam, otišla sam u arhiv, pitala ih kada se izručuje oštećena dokumentacija da li treba da se obrati arhivu, oni su rekli da je istorija bolesti trajan dokument, da su protokoli trajna dokumentacija i da su oni odobrili u Višegradskoj mikrofilmovanje istorija bolesti.

Tražila sam te mikrofilmove par meseci i saznala da se nalaze u penzionom i invalidskom osiguranju u Aleksandra Kostića. Otišla sam kod njihovog načelnika, zamolila ako može da pogleda da vidi da li ima tu 1978. godinu koja je meni vrlo bitna i čovek mi je tada pokazao 550 kasete koje oni drže u podrumu, gde bolnica u Višegradskoj nije želela da plati tada mikrofilmovanje, zato su ih zadržali.

I tada je svojim radnicima naložio da u nekom periodu od sedam dana, koliko sam ja provela sa njima, mi smo tragali za mikrofilmovanim istorijama, i nismo naravno našli moju istoriju da je mikrofilmovana, što znači ona je ipak nestala. Tada sam ponovo krenula u Višegradsku i zamolila arhivara Mišu Ignjatovića da mi pomogne da dođem do svoje istorije, jer one su se nalazile prvo u jednim katastrofalnim uslovima, pune prašine. Bile su sve na jednoj gomili, i on mi je rekao da je baš moja istorija potopljena i da je nema.

Tada sam sa ostalim roditeljima, seli smo i dogovorili smo se da krenemo u ministarstvo zdravlja, da se obratimo njima za pomoć. U ministarstvu zdravlja načelnica zdravstvene inspekcije Danica Mihailović nas je primila, znači, imali smo više susreta i sastanaka sa načelnicom, poslali su zdravstvenu inspekciju, međutim ništa nije urodilo plodom. To su bili zapisnici vrlo kratki, koji nisu govorili ništa. Tada smo opet, naravno, roditelji seli i dogovoramo se da mi odlazimo sa zdravstvenom inspekcijom u bolnice.

Tako smo i uradili, ali nažalost, zdravstvena inspekcija odlazi u bolnice sa najavom. Znači, vi se najavite kao inspektor, kažete 'ja dolazim u bolnicu, treba mi za taj i taj predmet', oni pripreme dokumentaciju koju oni žele da pripreme. I u jednoj biblioteci smo svi imali sastanke. Znači, sve one priče o arhivi, o haosu gde smo našli duple knjige, gde smo našli duple strane, znači falsifikovane, što smo pronalazili da u jednoj godini, na primer 1993. su podaci porodilje iz 1985. i takve apsurdne.

Na sve smo to mi ukazivali zdravstvenoj inspekciji, međutim, nažalost njihova nadležnost, kada smo se pobunili da sve ono što nedostaje u bolnici da se stavi u zapisnik: 'pa znate, nije u našoj nadležnosti'. Želeli smo i korak dalje, da neko mora da snosi odgovornost iz bolnica za nedostajuću dokumentaciju, zašto je nema ako je zakon to propisao da se vodi takav vid evidencije. Tako da smo imali vrlo čestih problema sa njima, ali onda smo na primer, samo za dozvolu parafinskih blokova, jer čitajući zakone shvatili smo, kad se izvrši obdukcija uzima se uzorak i taj uzorak se čuva kao parafinski blok.

To isto pripada medicinskoj dokumentaciji i mi smo tada želeli da uzmemo parafinske blokove, da uradimo mi analize i država naravno, znači paralelno, da bismo videli da li su u tim blokovima naša deca. To bi ujedno bila i jedna potvrda da li jesu. Ali to je doktor Kostić iz Višegradske, on je prvi dao izjavu, to je naravno nas bilo strašno razočaralo da nemamo saradnju sa medicinskim osobljem, jer je rekao 'to je jedna grupa frustriranih roditelja koja ne može da podnese gubitak deteta, i šta hoće, imamo mi parafinske blokove'.

Ali nisu nam odmah dali nego je ta bitka trajala dobrih godinu-dve dana. Na kraju pojedini roditelji su dobili te blokove, ja nisam dobila, jer naravno nisu našli, kao što nisu našli ni svu ostalu medicinsku dokumentaciju, ali rezultati tih blokova su da apsolutno njihova deca nisu obdukovana i da to ne pripada njihovoj deci. Ja sam kasnije odlazila u matične službe, pogrebno, gde sam dobila potvrdu da mi dete nije sahranjeno, jer kada vi krenete i kada ceo put

edukacije jedne porodilje, koji mi tada nismo znali šta sve imamo pravo po zakonu, kada posle deset, dvadeset godina vi tragate za tim papirima, onda sednete pa se dobro informišete šta i kako biste mogli da uradite.

Međutim, shvatili smo da nemamo saradnju ustanova i bolnica, da nemamo saradnju sa državnim institucijama. Obratili smo se na primer ministarstvu zdravlja, obratili smo se i drugim ministarstvima, a onda smo i skupštini na odboru za zdravlje, gde na primer nas je odbor za zdravlje, što je apsurdno, da nas odbor za zdravlje odbije, nego nas prebaci drugom odboru. Tako da naša bitka za istinom o našoj deci koja su nestala od bolnice do groblja traje već punih 12 godina, ali mi još uvek smo uporni i želimo da dođemo do istine šta se dogodilo sa našom decom. Znači, kada se vi obratite bilo kojoj instituciji kod nas pismenim putem i vi ne dobijete odgovor. Znači, samo to ćutanje je nama značilo nešto, ali mi smo bili vrlo uporni pa smo se i po deset puta nekada obraćali nekoj instituciji da nas primi, znači određeni ljudi koji bi mogli u toj našoj priči da nam pomognu.

Međutim, nailazili smo na neodgovaranje na naše dopise, ima ih puno na kraju krajeva, to je 60-70 institucija kojima smo se obratili, ali ključne su nam bile ministarstvo zdravlja, matične službe, pogrebno, MUP zbog dodele matičnih brojeva i ostali. Znači, sve je, pa čak i ta izmena zakona kada smo podneli krivične prijave kada su nas odbili i rekli da nam slučajevi zastarevaju, obratili smo se najvećem zakonodavnom telu, Narodnoj skupštini Srbije.

Pa posle presude u Strazburu pitali su me ljudi šta ja mislim. Pa ne mislim i ne nadam se puno od ove države, ali smatram da našim radom, zalaganjem, pružanjem pomoći institucijama koje budu zadužene, to jest radnoj grupi koja bude zadužena za rad, mi želimo da im pomognemo. Jer tu se ne prekida naša priča, znači postoji i dalje, mi ćemo ići i dalje, ali smatram da ovo treba da je stvarno šamar Srbiji, nažalost, da punih 12 godina jedna velika grupa roditelja,

koja broji par hiljada roditelja u Srbiji, da pokušava od države, od institucija u državi da traži istinu o svojoj nestaloj deci i da država apsolutno nije nijednog momenta pokazala volju da pomogne tim roditeljima.

Pa šta vama onda preostaje ako vi u svojoj državi u kojoj živite, radite, podižete porodice, šta možete da uradite nego da se obratite nekim drugim institucijama van granica svoje zemlje. Ne verujem da su spremni da nam pomognu, ali smatram da postoje opet druge institucije koje posmatraju taj njihov rad zajedno sa nama roditeljima i da ćemo se mi apsolutno uvek obraćati njima za pomoć, da bi bili pod nekom kontrolom na kraju krajeva.

Rada Pantelić: 1983, Kosovska Mitrovica, rodila sam blizance u sedmom mesecu koji su po rođenju usled prevremenog porođaja prebačeni u Beograd, u tadašnji zavod za prevremeno rođenu decu. Peti dan su mi saopštili da je jedan bliznac umro. Posle par dana ja dobijem uput da budem sa detetom koje je u bolnici, što su mi apsolutno zabranili, glavna sestra koja me je tada dočekala rekla je da je to nemoguće i da mi žene sa Kosova smo donele neku bolest i da je to pogubno za ostalu decu i da ne dolazi u obzir. Čak štaviše nije mi dozvolila dete da vidim, vrlo grubo su me odbili.

Kasnije ja preuzimam drugog blizanca i saznajem, zapravo upoznajem jednu Romkinju koja je bila tu, koja je takođe iz Kosovske Mitrovice i kaže 'nas ovde ima više'. Znači da su mene prevarili. Nikakav papir nisam dobila za to navodno umrlo dete. I mi smo, suprug i ja, insistirali i pitali kad mi treba da dođemo da preuzmemo leš deteta za sahranu. Oni su rekli da to oni rade i da mi oko toga nemamo nikakve obaveze, da je to njihova stvar, da se time ne bavimo. Mi opet sutradan ponovo pozovemo 'mi bi hteli da sahranimo naše dete i da vidimo', ne, nisu nam zaista dozvolili ništa.

Znači, kad kreće priča 2002. ja se uključujem u sve ovo, u potragu za svojim detetom, jer shvatam da sam te godine bila potpuno obmanuta,

da je istina sasvim nešto drugo. A šta je prava istina pokušavam 12 godina zajedno sa roditeljima da saznam. U tih 12 godina obraćali smo se, ja mislim više od 80 institucija u ovoj zemlji smo obišli, kucali na sva vrata svih institucija, pojedinačnih udruženja i ostalo. Naravno, sve bezuspešno, sve obećanjem, tapšanjem po ramenu, da smo mi u zabludi, da toga nije bilo itd. Da bi naša grupa se sve više i više bročano uvećavala i sve više roditelja se javljalo sa istim problemom, da bi konačno 2005. došlo do formiranja anketnog odbora u skupštini.

Anketni odbor je radio od 2005. do 2006. uz svesrdnu pomoć roditelja, prvenstveno beogradske grupe roditelja. Znači, mi smo im mnogo pomagali da bi taj izveštaj bio usvojen i bio onako validan, sa donošenjem predloga mera. Jedan od predloga mera bilo je formiranje specijalne grupe pri MUP-u koja je trebalo da sve slučajeve ispita pojedinačno. Svi predmeti su iz skupštine predati toj radnoj grupi, na čelu je bio Srba Randelović.

Radna grupa je radila punih 16 meseci i na naše insistiranje mi smo došli do tog izveštaja, a izveštaj je trebalo prvenstveno predati odboru za bezbednost u skupštini. To nikad nije urađeno, ni do dana današnjeg. Nas dve majke smo dobile taj izveštaj, oni nisu ništa praktično uradili. Njihov odgovor nama je bio da nisu imali nalog od tužilaštva, a tužilaštvo se pravdalo da je sve to zastarelo. 2010. formira se radna grupa na izradi plana novog zakona kojim bi se naši predmeti procesuirali, na čelu sa Majom Videnović. Ta radna grupa radila je oko godinu dana i onako su nam obećavali da će to biti zaista sve u redu, završili su isto bez ikakvih rezultata, sa obrazloženjem da se ne mogu naši predmeti procesuirati, zapravo ne može se zakon primenjivati retroaktivno. Znači, sad je pitanje za Maju Videnović šta sad kaže na presudu Suda u Strazburu. To je moje pitanje, pitanje svih roditelja za nju.

U obraćanju tim svim institucijama u ovoj zemlji, ima naravno i onih koji su nam pomagali, a to je pre svega ombudsman Saša Janković i

gospodin Rodoljub Šabić, time što su nadležnim institucijama u ovoj zemlji ukazivali na to da roditeljima moraju da pomognu da dođu do istine. To je njihov doprinos, a inače, institucije su se sa nama ophodile zaista nekorektno, nedemokratski, neljudski, nehumano svih ovih 12 godina. Pa ja iskreno moram da vam kažem da vrlo malo nade gajim. Naravno, borićemo se mi i dalje i ja kao majka nikad neću prestati dok sam živa da se borim da dođem do istine, ma kakva ona bila.

Eto, to ja za sebe kažem, a mogu slobodno da kažem i u ime ostalih mnogo i mnogo roditelja, ali od ove države koja nas je proteklih 12 godina varala i manipulirala sa nama i proglašavala nenormalnim, ludim, da gledamo neke meksičke serije pa smo se za time povelili, šta mogu da očekujem. Ne mogu mnogo da očekujem, ali eto...

Iva Martinović: Ko vam je to govorio?

Rada Pantelić: Pa predsednica suda Gordana Mihajlović, recimo, u sudu nam je to rekla, Drugi opštinski sud.

Goran Filipović: Moja supruga se isto porodila u Višegradskoj bolnici 1998, ali je dete nestalo sa Instituta za majku i dete dan kasnije. Rodila je devojčicu od 4 kg i 400 grama, to jutro se pokvario aparat za drenažu vode iz pluća i onda je prebačena na Institut. Tamo je bila 24 sata i nakon 24 sata je nestala sa Instituta za majku i dete.

Iva Martinović: Šta su vam rekli?

Goran Filipović: Ja sam došao neposredno posle navodne smrti, 15 minuta, došao na odeljenje i rekli su 'žao nam je, dete je preminulo pre 15 minuta, mladi ste, imaćete još dece', klasična priča. Ja sam insistirao da vidim dete, pretpostavljam da je bilo tu, međutim, nisu mi dozvolili. Uporno je bilo ono 'mladi ste, biće šok za vas, ostaviće traume na vas', ali u isto vreme vam kažu jednu stvar da vam supruga nije u dobrom stanju. I onda vi gorite između dve vatre, da li ostati

tu sad na odeljenju pored deteta i videti šta dalje ili se vratiti nazad u Višegradsku pa videti šta će biti i šta će se desiti sa suprugom.

Pa kad u situaciji kad ste u nekom emotivnom šoku morate da birate između dva zla uvek se trudite da izaberete ono manje, ako tako može da se kaže. I onda odete u drugu bolnicu da vidite šta je tamo, dok se vratite ovamo čitava priča je već završena, dete je sklonjeno, papiri su oprani, pogotovo što pri Institutu je radila i neka privatna firma koja se bavi sahranom ili tako nekako, a ta firma nije imala ugovor sa Institutom, radila je na crno na Institutu. O tome svemu posedujemo dokumentaciju. Na sprovodnici leša su se nalazili nemački pečati, što bi recimo u nekom prevodu trebalo da znači da je nešto preporučeno ili isporučeno, znači da je leš nekom isporučen, da li leš...

Onda imamo situaciju da to pogrebno preduzeće šalje muško dete na sahranu, a ja sam imao devojčicu. I tako, imam dve potvrde o smrti i tako, pored gomile tih nepravilnosti ili nelogičnosti, kako bi oni nazvali, ili tih administrativnih grešaka, ništa nismo uspjeli da uradimo u tužilaštvu, jer kažu u tužilaštvu 'nema krivičnog dela trgovine bebama, prema tome ne možemo da pokrenemo ni krivično gonjenje'. Znae, roditelji su uglavnom mladi i emotivno reaguju i tu neku priču potiskuju negde duboko u sebi.

Međutim, kad shvatite da niste sami, da postoji još jako puno ljudi koji su u istoj priči kao i vi, onda krećete u jednu borbu koja traje, dakle, borba gde ne možete da se zaustavite. U svemu ostalom bi možda i odustali u jednom momentu, ali u borbi za istinu o svom detetu ne postoji šansa koja bi vas odvrtila od toga da ne nastavite dalje. I onda se upoznate sa ljudima, shvatite da niste sami i krenete u traženje dokumentacije.

Prvo bolnica gde se porodila, pa bolnica gde je dete nestalo, pa onda u pogrebno, pa kroz matične službe, pa kroz MUP, pa onda dođete do tužilaštva, pa borba sa tužilaštvom, pa borba sa policijom. Na koji god prag smo zakoračili imali smo užasno veliku borbu, dakle, ovo je

bila opstrukcija od čitavog sistema, ovo nije samo pojedinačna borba protiv određene osobe ili određene bolnice. Ovo je rađeno sistemski, ovoliko broj ljudi u ovoliko maloj državi, dakle, može da bude samo da je organizovano, sistemski organizovano od strane države ili kao pokriće od strane države. Ovo nisu sporadični slučajevi.

Iva Martinović: Do koje ste vi dokumentacije došli? Ako možete samo malo jasnije, znači, oko tih izveštaja pogrebnih.

Goran Filipović: U čitavoj toj proceduri da bi bili sigurni u ono što pričate vi podnesete javnom komunalnom preduzeću Pogrebne usluge zahtev da vam daju da li oni poseduju u evidenciji ime i prezime vašeg deteta i ako poseduju da vam daju gde je ono sahranjeno. Svi roditelji u ovoj priči, dakle, gde je neispravna dokumentacija, jer ovo moram da podvučem, upravo tamo gde je neispravna dokumentacija te dece nema na groblju. Javljaju se nama i ljudi gde imaju potpuno urednu dokumentaciju, ali ta su deca uredno i sahranjena. I onda kad krenete da vam deteta nema na groblju, a zakon o grobljima i o sahranjivanju kaže da se sva deca sahranjuju na gradskim grobljima koja su pod upravom javnog komunalnog preduzeća.

Onda krenete dalje, onda sledeće vam je bilo da vidite gde vam se žena porodila ili neka žena gde se porodila, šta od toga nailazite. Onda tamo nailazimo na duple protokole, duple knjige, duplirane stranice, ostavljena prazna mesta za naknadne upise porodilja koje će doći jednog dana. Znači, naknadni upis će biti, da li je i moje dete upisano nazad 7 dana, 15 dana nije ni bitno. I sve smo to ukazivali određenim službama, podnosili krivične prijave MUP-u.

Pa ja mislim da od 3.000 porodica u Srbiji koje su podnele krivične prijave MUP-u ja ne znam da li je pet porodica pozvano bar na informativni razgovor, a ne da SUP pokrene neke određene istrage. I tako smo krenuli sa tim krivičnim prijavama 2003. godine kada se nakupilo oko 3.000 porodica u Srbiji. Tadašnji republički tužilac Đorđe Ostojić donosi obavezno uputstvo o procesuiranju svih

slučajeva, dakle, on je procenio da je to krivično delo koje još uvek traje i da mora da se kao takvo dokaže. Posle toga se ta priča još više omasovila. Oni su mislili da će to pri nekim predistražnim radnjama da tu priču zataškaju, međutim, kad se to omasovilo 2004. godine tadašnji VD republičkog tužioca Janković obustavlja sve istražne radnje i sve proglašava zastarelim slučajevima.

I od 2004. godine ja ne znam da li smo imali jedan ili dva procesa pred našim sudovima. Predlog mera koji je usvojen u skupštini, u tri mandata imali smo tri predsednika skupštine sa bezbroj obraćanja da se postupi po predlogu mera, jer da je te 2006. godine u roku od 3 meseca ispoštovan rok, ova priča bi bila davno završena i ne bi danas došlo do ove presude međunarodnog suda, koja je inače sramota za državu Srbiju, da se po takvim predmetima sudi i da moramo da radimo ovo što radimo sada.

Dakle, to je bio predlog mera da se još te 2006. godine formira specijalizovana ekipa MUP-a koja će ispitati sve slučajeve i gde bude određenih elemenata da će se procesuirati, da će da preuzme tužilaštvo za organizovani kriminal, da će da se pokrene bezbroj aktivnosti, i na izradi dopuna zakona, da se ubaci nov zakon ako bude trebalo da se uradi, *lex specialis*. Međutim, sve do presude ovog suda pravde u Strazburu nažalost ništa se nije desilo. Sada nam je ovo vetar u leđa da to pokrenemo, dokle ćemo stići, videćemo. Dosadašnja iskustva jako su loša, ali ono što nama daje nadu to je da ovo kontroliše Savet ministara Evrope i da ukoliko ne budu uradili, nemamo više problem da se obratimo direktno Savetu ministara Evrope i da kažemo 'gospodo draga, nismo zaslužili da uđemo u Evropu, jer ono što ste naredili, naložili da uradimo još uvek ništa nismo uradili'.

Goran Rađenović: Moja supruga se porodila 11. avgusta 2001. godine u Višegradskoj bolnici u sedmom mesecu trudnoće i rodila je dva dečaka. Nakon porođaja sam ja došao, obišao decu i tu mi je savetovano da navodno njima nisu dobri inkubatori i da bi bilo najbolje da se deca prebace u jedinu renomiranu i specijalizovanu

bolnicu tog tipa, Institut za neonatologiju, da se tamo deca prebace. Ali navodno oni nisu bili u dobrim odnosima, te bih ja morao da odem da tamo njih zamolim da se izvrši prebacivanje.

Ja sam otišao tamo i oni su meni objasnili da u tom momentu nemaju, da su prebukirani, da imaju mnogo dece i da nemaju mogućnosti da prime decu. Ja sam tog dana par puta zvao i raspitivao se da li se možda stvorilo mogućnosti da se izvrši prebacivanje, međutim, bilo je obrazloženje da nečije dete bi u principu moralo da se otpusti, ili da umre. I da bi oni prebačeni bili sutradan i tamo su bili nakon četvrtog i petog dana, i jedan i drugi blizanac su dan za danom umrli u toku noći.

Ja praktično nisam video decu nakon smrti. Osoblje bolnice je bilo u principu ljubazno, ophodilo se prema roditeljima, imali smo pravo da posetimo u nekom intervalu da vidimo decu, da vidimo kako su i to sve. Da bi nakon prvog smrtnog ishoda, ja sam počeo tu da postavljam neka pitanja, gde bi se promenila ta slika ljubaznosti i totalno smo došli do neprijatnih situacija, ali ja sam sasvim normalno pitao šta je, pitao sam neke stvari koje su bile normalne, što bi svako i pitao. Međutim, ja sam u tom momentu nakon toga svega pomislio da je u pitanju neki nemar, da su neke ljudske greške, doktorske greške da je došlo do smrtnog ishoda. Nije mi ni na kraj pameti bilo da bi neko mogao da se sa tim bavi.

Pa, sad se ne sećam svih pitanja, ali se dobro sećam da je doktorka u tom momentu podigla glas, da sam se ja navodno u tom momentu pozivao na doktora Ramadanija, koji je u tom momentu bio načelnik tog odeljenja na kome su meni ležala deca, što meni ni krajnja namera nije bila. Međutim, kažem vam, ja sam video da nešto tu ima, ja sam pomislio da se radi o nekoj lekarskoj grešci, nije mi išla misao ka tome da može nešto drugo da se dogodi.

Šta je sad tu zanimljivo? Zanimljivo je tu, nakon toga da nama niko nije objasnio kakva su naša prava. Mi smo se praktično ponašali

kako su nama lekari koji su vodili našu decu, kako su nam oni objasnili, kako su nam rekli mi smo se tako ponašali. Pa praktično smo došli tamo, vi niste posle ni imali kontakt sa lekarom, sačekalo se neko administrativno osoblje, vi ni ne znate kako se oni zovu, oni su tamo na pultu. Oni vam kažu da praktično Srbi ne preuzimaju decu nakon smrti pošto su to male bebe, da to rade samo pripadnici muslimanske veroispovesti.

Kranje je ono bilo gde čoveka praktično slomi, jer čovek beži u tom momentu sam od sebe, jer to što mu se dogodilo, on je praktično slomljen. Čovek na kraju, šta je zadnja tačka, zadnje je to kad vam kažu da će vam supruga praktično imati problema i da će odlaziti na groblje, da postoji mogućnost psihičkih problema kod supruge i tako. Vi praktično onda tu ste bili slomljeni, vi se onda i ne interesujete šta je tu vaše pravo i obaveza da odradite.

Mi od prvog dana ne tvrdimo da su naša deca živa, mi samo tražimo istinu. Neka nam država dokaže šta se desilo sa našom decom. Jedne prilike bio je sastanak koji je sazvala tadašnji predsednik Drugog opštinskog suda Gordana Mihailović, pozvala je sve predstavnike iz institucija koje su učestvovala u svim ovim radnjama i gde se videlo da država nema volje da to reši i da pokušava to da zataška. Mi smo za taj sastanak saznali i došli smo tu, oni kad su izašli prepoznali su nas, jer smo mi obilazili redovno te institucije.

Oni su prošli samo pored nas, neko se onako javio, da bi na naše insistiranje Gordana Mihajlović nas i primila. I vi ste tu videli svu nekorektnost predstavnika ljudi koji su praktično mogli da nam pomognu u ovoj našoj priči da mi izađemo iz svega ovoga. Međutim, Gordana Mihajlović se ponela jako nekorektno, da možda se to nama nešto pričinjavalo, mi smo gledali previše strane serije itd.

Tako da je to jedna epizoda gde smo mi uvideli da država praktično nema sluha za ovaj naš problem. Hteo bih samo da spomenem i to da je nakon izveštaja anketnog odbora formirana radna grupa

koja je trebalo da iznađe zakonska rešenja da se ovi naši slučajevi procesuiraju i da se istraže do kraja. Međutim, to je odrađeno tako da je obrazloženje bilo da ne postoje Ustavni okviri da se iznađe rešenje iz svega ovoga i da je praktično sve ovo zatvoreno. Jedina koja nije potpisala taj izveštaj iz radne grupe, pored svih eminentnih profesora sa Ustavnog suda i ostalih eminentnih stručnjaka, je bila Snežana Plavšić, narodni poslanik.

Sad me interesuje sa kojim će oni sad okvirima da izađu da iznađu rešenje iz svega ovoga. Jedino šta je pozitivno u presudi međunarodnog suda pravde je to da praktično sad se država obavezala, međunarodni sud je u stvari obavezao državu da država mora da nama dokaže šta se desilo sa našom decom. Ranije smo mi bili u poziciji da mi nešto dokazujemo, a to je jako teško bilo dokazivo. I sad su praktično zamenjene pozicije, sad nama država nešto mora da dokaže.

U izveštaju anketnog odbora je spomenuto da specijalizovana jedinica mora da odradi izveštaj, imala je širok spektar mogućnosti, imala je mogućnost da deluje na celoj teritoriji Srbije, i da na osnovu podataka koje dobije, da ministar policije, koji je tada bio Dragan Jočić, da podnese izveštaj odboru za bezbednost, čiji je predsednik bio Ivica Dačić. Međutim, nakon toga Ivica Dačić je postao i ministar policije, on je praktično imao uvid u to šta se dešavalo. Međutim, na sva naša obraćanja njemu, ministarstvu policije, oni su nama odgovorili da praktično nemaju uvida da je takav izveštaj poslat odboru za bezbednost, što je onako, šta da vam kažem.

Sad novijeg datuma, direktno smo se obraćali, imali smo sastanak sa profesorom Antićem, savetnikom predsednika Republike Srbije Nikolića, na kome je on nas čovek saslušao i mi smo i tada znali da praktično predsednik republike nema mogućnosti da nama nešto više pomogne, ali on sa nekim svojim uticajem, da nam praktično pomogne da nas uputi na nekoga ko bi nam pomogao u tome svemu. I nakon nekog kratkog vremena, stvarno u razumnom periodu, smo

dobili dopis u kome nas je Oliver Antić obavestio da se kompletan predmet prosleđuje Aleksandru Vučiću, kao čoveku koji bi mogao da ovaj slučaj pokrene sa mrtve tačke.

Mi smo sačekali jedan period, nekih mesec dana, videli smo da su tu uvek bila neka dešavanja oko Kosova, oko nekih gorućih tema, međutim, ni nakon 50 mejlova koje smo mu poslali, ni nakon odlaska u stranačke kancelarije, i nakon svega toga mi smo samo dobili informaciju da Aleksandar Vučić je upoznat sa svim. I ništa, to se na tome zaustavilo.

Vesna Rakić-Vodinelić: Ova odluka ima dva dela, dakle, naknada štete roditeljima koji su povelili postupak zbog toga što je država fingirala i neefikasno vodila određene postupke koji bi trebalo da dovedu do saznanja šta se sa decom desilo. Drugi deo je mnogo značajniji; na osnovu tog drugog dela presude Srbija je dužna da u roku od godinu dana od stupanja na snagu te presude, odnosno od njene pravosnažnosti, formira jedno telo koje je nezavisno, dakle, za koje postoje ozbiljne pravne i vanpravne garantije da će biti nezavisno, sa vrlo širokim ovlašćenjima, da istraži i utvrdi sudbinu te nestale dece.

Dakle, da bi se to učinilo u narednih godinu dana od dana pravosnažnosti presude mora se doneti poseban zakon o tome i mora se formirati to telo koje mora biti snabdeveno odgovarajućom i efikasnom službom. Nigde nije rečeno naravno da se sudbina svih beba mora saznati za godinu dana, to bi bilo nemoguće. To telo će verovatno morati da radi nekoliko godina. E sada, kao što vidite, niti je to ko pominjao od nadležnih državnih organa, niti izgleda da im je to doprlo baš sasvim do svesti.

Ovde pregovori sa Kosovom služe kao izvinjenje za sve ostale neaktivnosti, počev od obećane rekonstrukcije vlade, preko aflatoksina, pa evo, i do tog tragičnog, zaista tragičnog slučaja nestalih beba. Ja verujem da će se formalno taj deo zadatka ispuniti zato što se

u protivnom Srbija izlaže još jednoj vrsti pritiska od jednog dosta moćnog organa Saveta Evrope, a to je Komitet ministara. Taj pritisak smanjuje opet šanse za približavanje EU integracijama. Dakle, ja verujem da će rešenje biti onako kako je nažalost vrlo često u Srbiji: mi ćemo formalno formirati to telo, donećemo nekakav zakon. Nećemo snabdeti to telo dovoljnim ovlašćenjima, ono će morati da se bori za svoje sedište, za zapošljavanje određenog broja ljudi, za novac bez koga to ne može da se radi itd.

Odbrana Srbije je uglavnom bila procesno pravna, to znači nije se država branila supstancijalno, materijalno. I ta procesna odbrana se zapravo svodi na tri tačke. U prvoj tački Srbija je tvrdila da je na taj slučaj neprimenjiva Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, jer je dete umrlo, ili možda je tačnije reći navodno umrlo, 1983. godine, a poslednji akt koji je država izdala gospođi Jovanović u toj njenoj borbi da sazna šta je zapravo bilo sa detetom, bilo je jedno rešenje tužioca kojim se odbacuje njena krivična prijava 2003. Posle toga je stupila na snagu Evropska konvencija u bivšoj državnoj zajednici Srbije i Crne Gore, dakle, posle tog događaja. Međutim, ta odbrana je bila od samog početka osuđena na neuspeh, jer su postojala već dva slična slučaja. Jedan je bio 1990. godine protiv Turske, a drugi je bio 1995. godine protiv Portugalije.

I ukratko, argumentacija Suda i replika koju je zastupnica gospođe Jovanović dala svodila se na sledeće, dakle, time što država nije pružila zaštitu za povređeno pravo stvoreno je jedno trajno stanje. I to stanje je trajalo i u vreme kada je Konvencija stupila na snagu. Tako da ta odbrana da je sa vremenskog stanovišta Konvencija neprimenjiva ili, kako mi pravnici volimo da kažemo, *ratione temporis*, je potpuno bila osuđena na neuspeh. I taj prigovor države Srbije da je Konvencija neprimenjiva zbog toga što se događaj zbog ranije je Sud odbacio, jer zapravo po praksi dotadašnjoj Suda nije bitno kad je nastupio događaj koji je prouzrokovao određeno stanje, nego da li to stanje koje je protivpravno, kojim se, dakle, krši određeno pravo, u vreme važenja Konvencije još uvek stoji ili ne stoji.

Drugi argument koji je odbrana Srbije imala sastoji se u tome da je ta pritužba koja je podnesena Evropskom sudu za ljudska prava bila neblagovremeno podnesena zato što Konvencija predviđa rok od šest meseci, a od poslednjeg, tako da kažem, oglašavanja države u vidu odbacivanja te krivične prijave je bilo proteklo već četiri godine u vreme kada je gospođa Jovanović podnela pritužbu Sudu. I taj prigovor države Evropski sud nije uvažio zato što je imao u vidu događaje koji su se dešavali između odbacivanja krivične prijave i podnošenja ove pritužbe.

A naime, poznato je već u ovom slučaju da su se, ne samo Zorica Jovanović, nego i brojni roditelji obraćali parlamentu, da je bila donesena određena skupštinska rezolucija, da je bio ustanovljen anketni odbor. Naša odbrana je tu možda bila čak i cinična, kada kažem naša, mislim na odbranu Republike Srbije, zato što je bilo rečeno u okviru te odbrane da gospođa Jovanović nije mogla razumno da očekuje da će bilo koji od tih izveštaja koje je skupština sačinjavala dovesti do rešenja njenog slučaja.

Međutim, Sud je na to rekao da su svi događaji između 2000. i 2010. godine, uključujući i te anketne odbore, dali gospođi Jovanović određenu nadu da će njen slučaj biti rešen, a da je ta nada konačno ugašena onda kada je to skupštinsko telo 2010. godine podnelo taj izveštaj i da se rok za podnošenje njene pritužbe ima računati zapravo od donošenja odluke jednog skupštinskog organa iz koje se videlo da skupština zapravo ne namerava ništa ozbiljno da učini u vezi sa tim postupcima.

I najzad, država Srbija se branila i time da gospođa Jovanović nije iscrpela sva pravna sredstva koja naš pravni poredak predviđa, a naročito time da je krivičnu prijavu koja je bila odbačena 2003. godine podneo njen suprug, odnosno otac nestalog deteta, a ne ona sama. Međutim, Sud takođe tu odbranu nije prihvatio zato što je ocenio da je ona zapravo, iako nije lično podnela tu krivičnu prijavu, podržavala tu prijavu, stajala iza te prijave i da se zbog

toga ne može tvrditi da nije iskoristila sva pravna sredstva koja naš pravni poredak pruža.

Na to se svodila ukratko odbrana Republike Srbije u tom slučaju, dakle, ona je bila isključivo orijentisana na procesno pravne momente, kao što je to tvrdnja, pogrešna, da ne važi odluka s obzirom na vremenske razloge, da ne važi Konvencija, što je bilo od početka jasno da neće doživjeti uspeh, da je zakasnila ona sa tom svojom pritužbom i da nije iskoristila sva pravna sredstva. I kao što se može videti, Evropski sud je u ovom slučaju i u sličnim slučajevima i protiv drugih zemalja zauzeo jedan dosta širok stav i u pogledu vremenskog važenja, u pogledu računanja rokova, a takođe i iskoristivosti svih domaćih pravnih sredstava.

Zubna proteza i otvorena pisma

Jedna od prvih predavki Evropskom sudu za ljudska prava – podnesena je u avgustu 2004 – u svojoj pozadini ima: problem zubne proteze, a država Srbija je oglašena krivom zbog povrede tajnosti komunikacije.

Naime, podnosilac predstavke Ljubiša Stojanović je od 20. juna 1999. do 28. avgusta 2002. godine služio svoju kaznu u KPD Niš. U tom razdoblju, zatvorski zubar mu je dijagnosticirao paradentozu (bolest klimavih zuba i njihovog spontanog ispadanja); u tom vremenu imao je dvije intervencije vađenja zuba.

Nakon puštanja iz zatvora, ponovo je pritvoren 17. marta 2003, zbog drugog krivičnog predmeta, te je 5. januara 2004. počeo sa odsluženjem druge zatvorske kazne, također u KPD Niš.

Istoga dana mu je otvoren zdravstveni karton, konstatirani su njegovi zdravstveni problemi, ali zatvorski zubar ga je pregledao tek nakon više od mjesec dana, 13. februara 2004, utvrdivši “terminalnu krezubost” i preporučivši da mu se osigura proteza.

U maju Stojanović šalje dopis ministarstvu zdravlja, kojim traži protezu. Krajem juna ga sektor za zdravstveni nadzor obavještava da osuđenici svoja prava moraju ostvarivati preko ministarstva pravde, a ne ministarstva zdravlja, da bi krajem jula 2004. zdravstvena inspekcija ministarstva zdravlja u Nišu ustanovila da – iako je Stojanović dobrovoljni davalac krvi – nije izuzet od obaveze da sam pokrije 60 posto troškova za protezu.

Natezanje sa nadležnima se nastavlja, pa on triput dopijeva u bolnicu: prvi puta u oktobru 2004, kada je primijećeno da je izgubio apetit, u decembru iste godine izgubio je svijest i zadobio povredu iznad lijevog oka, te ponovo 1. februara 2005. kada se ponovo onesvijestio, povrijedio jagodične kosti i završio na maksiofacijalnoj operaciji par dana kasnije.

Sve vrijeme, kako je tvrdio, imao je problema sa hranom, nije mogao jesti čvrstu hranu, ni meso, niti čak i voće, u čemu nije pomagalo ni to što su mu zatvorski čuvari pokušavali olakšati situaciju.

U međuvremenu, krajem 2004. zatvorska uprava je Stojanovića obavijestila da mora uplatiti deset hiljada dinara (tada oko 110 eura) za troškove proteze, nakon čega je on predložio da to plati u ratama, jednakim iznosima njegove mjesečne zatvorske plaće. Taj je zahtjev ponovio i u junu 2006, da bi ga tek 20. januara iduće, 2007. godine upravnik zatvora obavijestio da će zatvor pokriti sve troškove njegove proteze – razlog je „humanitaran“ – obrazložio je upravnik, uz dodatak da relevantni domaći propisi ne nameću takvu obavezu. U svakom slučaju, Stojanović je protezu napokon dobio, gotovo pet godina nakon što je ustanovljeno da mu ona treba, 25. juna 2007. godine.

Od „zubne torture“ do privatnosti

E sad: Stojanović je tužio državu Srbiju zbog nepostupanja njenih organa (od ministarstava, pa naniže) zbog torture. Od njega se, naime, svih tih više od pet godina očekivalo da kao zatvorenik, odnosno platežno nesposobna osoba, plati participaciju za medicinsko pomagalo kao i ostali građani. To je ES odbacio: problem je, po mišljenju tog suda, riješen nabavkom proteze bez da je on morao sudjelovati u njoj cijeni. Na stranu to što je cijela stvar trajala tolike godine, što to govori o neefikasnosti sistema i odsustvu suosjećanja za „podanike“ – to je činjenica kojom ćemo se sami mi morati baviti, pogotovo što se to ne odnosi samo na one „s onu stranu“ zakona, već i na sve građane.

Ono što je ES, međutim, uzeo u razmatranje jest činjenica da je u silnoj prepisci Stojanovića i državnih organa na snazi bila „dobro ustanovljena sudska praksa“ povrede privatnosti osuđenika otvaranjem njihovih pisama i dopisa – bez odgovarajuće odluke nadležnog suda (osim Stojanovića, tu su još dvije takve slične presude), iz čega slijedi zaključak da je riječ o povredi Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda koju državni organi Srbije ponavljaju, te će svaka slična povreda (podnesak) biti jednako ocijenjeni.

Član 8 Konvencije, inače, kaže:

1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu, u interesu nacionalne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

U najkraćem, država i njeni organi ne smiju zadirati u tajnost komunikacija (to je i ustavna odredba, među ostalim), osim u strogo

određenim situacijama kada to mogu činiti, ali samo na osnovu sudske odluke. Kako je konstatirao ES, tu postoje standardi: da se miješanje države u privatnost komunikacije može dozvoliti kada je to „neophodno u demokratskom društvu“, čime se izbjegava mogućnost da loši i nedemokratski zakoni naruše privatnost dozvoljavajući vlastima preširoka ovlaštenja. Uz to, tu su i odredbe (iznimke) kada je riječ o slučaju od značaja za nacionalnu sigurnost i ekonomsku dobrobit zemlje, ili zaštita zdravlja i morala, ili zaštita prava drugih osoba koja bi mogla biti ugrožena.

U slučaju Stojanović ništa od svega toga nije postojalo, ali je on svejedno svoju prepisku sa organima nadležnim „za njegovo zubalo“ morao predavati otvorenu, kako bi se zatvorski organi sa njenim sadržajem upoznali – bez odluke nadležnog suda. Jednako tako je bilo i u odgovorima na njegove dopise: svi su bili otvarani i ovjereni pečatom KPD ustanove.

Vlada Srbije je u postupku tvrdila da je posrijedi administrativna procedura, a ne namjera da se prepiska osuđenoga čita ili cenzurira, te da su tada važeći propisi dozvoljavali čitanje prepiske bez odluke domaćeg suda u precizno navedenim situacijama.

Traljava obrana i konteksti

Osim toga, tvrdila je vlada Srbije, propisi po kojima je zatvorska uprava otvarala, čitala i kontrolirala poštu osuđenog Stojanovića, bili su doneseni prije no što je ratificirana Evropska konvencija, te samim time oni nisu morali biti u skladu sa njom; kasnije su izmijenjeni i usklađeni sa međunarodnim standardima, uključujući i standard privatnosti. No, taj argument nije prihvaćen kao relevantan: Stojanovićeva pošta čitana je i kontrolirana – bez odluke suda – i nakon što je Srbija ratificirala Evropsku konvenciju, te je iz svega vidljiva tek nesposobnost države da svoje propise nakon toga prilagodi Evropskoj konvenciji i standardima ES.

Kao i u svim kasnijim slučajevima – podsjetimo se, ovo je jedna od prvih predstavljanja građana Srbije upućena ES – vlada Srbije se opravdavala navodima da (u ovom slučaju) osuđenik nije iscrpio sva domaća pravna sredstva prije no što se obratio sudu u Strasburu: niti je podnio krivičnu prijavu protiv zatvorskih vlasti, niti je pokrenuo parnični postupak da bi dokazao pravo na zubnu protezu bez svoje participacije u njenoj cijeni. Već tada, kao i kasnije u mnogim slučajevima, uslijedio je odgovor ES da bi takva pravna sredstva koja su navodno na raspolaganju građanima morala biti potencijalno efikasna za rješavanje konkretnog problema. Ne može se, pak, smatrati da je podnosilac predstave, u ovom slučaju Stojanović, mogao čekati ishod krivičnog ili parničnog postupka kako bi zaštitio svoja prava u situaciji kada je bila hitna reakcija da bi se spriječilo daljnje pogoršanje njegovog položaja, zdravstvenog stanja s jedne strane, te kršenje prava na privatnost prepiske.

Još preciznije, država se ne može skrivati iza forme, već mora postojati neka doza elastičnosti odlučivanja ovisno o kontekstu konkretne situacije i to bez pretjeranog formalizma. S obzirom na neefikasnost velike većine pravnih sredstava u srpskom pravnom sistemu, to se naročito mora imati u vidu kad se ocjenjuju uvjeti za podnošenje predstave ES, odnosno kada se ocjenjuje odgovornost države kako za kršenje prava iz Konvencije, tako i za nesposobnost da efikasno i efektivno zaštiti žrtvu tokom trajanja samog kršenja prava, zaključak je Suda.

U konkretnom slučaju, ES je analizirao domaće, srpske propise, kako zakonske, tako i pravilnike o kućnom redu kazneno-popravne institucije u kojoj je Stojanović služio kazne: svi su garantirali dvije osnovne stvari: tajnost prepiske, te mogućnost pritužbe na postupanje zatvorskih organa, koja se također smatra tajnom. Unatoč svemu, zatvorski organi su redovno otvarali svaku prepisku osuđenog Stojanovića, kaže Sud, bez postojanja odgovarajuće odluke nadležnog suda koja bi im tako nešto dozvolila. Svako pozivanje

vlade Srbije na to da je, na primjer, 1997. postojao propis koji je tako nešto dozvoljavao, odbačen je naprosto zato što nije u skladu s Evropskom konvencijom, a pogotovo ne i nakon 2004. kada je Srbija pristupila Konvenciji i bila dužna uskladiti svoje domaće propise sa evropskim standardima.

Zabrinutost zbog mogućeg presedana

Sama presuda u slučaju Stojanović izazvala je i neke dvojbe, pa su tako tu i dva posebna mišljenja samih sudija ES, koja govore, u najkraćem, o činjenici da se ES na kraju nije bavio (u okviru tajnosti prepiske) osnovnim Stojanovićevim problemom, zdravstvenom zaštitom i tvrdnjom da je eventualna povreda Konvencije (zabrana mučenja) u njegovom slučaju konačno završena – dobijanjem proteze. Jedan od sudija je izrazio ozbiljnu zabrinutost zbog presude koja utvrđuje takav presedan u praksi ES, zbog eventualnih posljedica i primjene tog novog presedana, koji bi se mogao proširiti na mnoge povrede Evropske konvencije.

Čak je i država Srbija tu suglasna: na sajtu zastupnika države Srbije pred Evropskim sudom, u komentaru ove presude se kaže da se stav tog suda da se „pitanje zubne proteze“ ima smatrati riješenim time što je podnosiocu konačno data proteza, s razlogom kritizira, jer je „podnosilac patio više od tri godine pre nego što je udovoljeno njegovom zahtevu.“

„Time što je u ovom delu ovaj predmet rešen u korist države nikako ne znači da to predstavlja i pravično i pravedno rešenje“, stav je države u tom slučaju, ali se onda dodaje i to da je „izgleda Sud ovakvom odlukom u vezi sa protezom za zube želeo da državi kompenzira kranje sumnjivu odluku u vezi sa pitanjem dopuštenosti predstavljanja po pitanju čitanja prepiske.“

Dakle, ponovo relativizacija odgovornosti države.

Indikativno je, međutim, da ES nije našao potrebnim dosuditi određenu novčanu kompenzaciju podnosiocu predstavke: svrha je postignuta samim donošenjem osuđujuće presude po državu Srbiju. To nije neuobičajena sudska praksa Evropskog suda u situacijama kada faktički nema materijalne štete, iako ima kršenja Evropske konvencije. Ona s jedne strane postavlja moralnu obavezu države da poštuje ljudska prava i standarde na koje se obvezala pristupanjem Evropskoj konvenciji, a s druge strane, da svoje zakonodavstvo uskladi sa tim standardima.

Republika Srbija je – kako to konstatira Komitet ministara Savjeta Evrope – svoje obveze ispunila, stavivši izvan snage Zakon o izvršenju krivičnih sankcija iz 1997. godine i donijevši novi zakon 2005, u kojem je jasno i nedvosmisleno utvrđeno da samo nadležni sud može, na prijedlog upravnika zavoda ili direktora uprave za izvršenje krivičnih sankcija donijeti odluku da se prepiska zatvoreniku uskrati, ili da se njen sadržaj nadzire određeno vrijeme, čime je zakonska regulativa posve usklađena sa evropskom praksom. No, sve slične predstavke podnesene za vrijeme važenja starog zakona, dobit će isti epilog kao u “slučaju Stojanović”. Ovaj slučaj je dobar pokazatelj kako ES može svojom praksom utjecati na usaglašavanje domaćih pravnih sistema sa odredbama Evropske konvencije i praksom ES.

Epilog: Prepiska zatvorenika sa državnim organima je, što se tiče tajnosti, očito normativno riješena. Stanje ostalih prava (makar i na zubalo) zatvorenika – kao, uostalom, i slobodnih građana zemlje Srbije – i dalje je problematično, ali time teško da će se sud u Strasburu baviti i stvari promijeniti nabolje.

Tatjana Tagirov

PETI DEO

Sloboda izražavanja – Član 10 Evropske konvencije

Stav 1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

Stav 2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Opšte pravilo o slobodi izražavanja sadržano je u članu 10, *stav 1* Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (EK), dok *stav 2* predviđa uslove za vršenje ovog prava, kao i uslove za ograničenje slobode informisanja.

(1) *Opšte pravilo.* Suština ove slobode jeste pravo da se neometano od bilo koga, a ne samo od države, izražavaju mišljenja, informacije i ideje, bez obzira na sadržinu (to jest nezavisno od toga da li informacija predstavlja činjenični, vrednosni ili mešoviti sud), bez obzira na formu (usmeno, pisano, štampom, elektronskim medijima i drugo), i bez obzira na bilo koje drugo svojstvo (bila informacija politička, obrazovna, informativna ili druga, ima li ili ne naučnu ili umetničku vrednost, nezavisno i od toga da li služi javnom ili privatnom interesu, itd).

Pored prava na *izražavanje mišljenja*, osnovna odredba iz stava 1 člana 10 sadrži i pravo da se, neometano od bilo koga, informacije *primaju*. Nije izrično propisano pravo na *traženje* informacija od javnog značaja, ali je u praksi Evropskog suda za ljudska prava (ES) priznato i ovo pravo.

(2) *Ograničenja*. Sloboda informisanja spada među takozvane *relativne slobode*, jer podleže ograničenjima. Osim u slučaju rata i druge javne opasnosti, kada je ograničena u meri koju iziskuje složenost situacije (član 15 EK), u svim drugim slučajevima sloboda informisanja sme da se ograniči samo pod sledećim uslovima: ograničenje mora biti *legalno, legitimno, neophodno i proporcionalno*.

Bitan je i način ograničenja: pravilo koje ograničava slobodu informisanja mora biti dostupno, to jest objavljeno, a ograničavajuća norma mora biti dovoljno određena i jasna. Samo tada ima pravne sigurnosti; samo tada novine i novinari ne bi mogli da tvrde da su ograničenja slobode informisanja „nerazumne, neočekivane i nepredvidive“ (stavovi ES u slučajevima: *Sunday Times v. United Kingdom, 1979, stav 34; Müller and Others v. Switzerland, 24.5.1988, stav 29; Rekvenyi v. Hungary, 1999, stav 34; News Verlags GmbH & CoKG v. Austria, 11.1.2000, stav 42*).

(a) *Legalnost ograničenja* znači da se ono mora propisati zakonom, a ne pravnim aktom slabije snage, što je u Srbiji učinjeno Zakonom o javnom informisanju.

(b) *Legitimnost ograničenja* znači da ono sme da služi *samo nekom od opravdanih ciljeva*, određenih u članu 10 stav 2 EK: zaštiti prava i ugleda drugih lica, očuvanju autoriteta i nepristrasnosti suda, nacionalne bezbednosti, javnog zdravlja, morala, javne bezbednosti, javnog poretka, sprečavanju nereda ili kriminala, sprečavanju otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju

(c) *Neophodnost i proporcionalnost ograničenja*. Radnja ograničenja uvek mora biti *neophodna, po merilima demokratskog društva*, za ostvarenje nekog od tih legitimnih ciljeva, i srazmerna, proporcionalna tom cilju. Prema ustaljenoj praksi Evropskog suda za ljudska prava, mora postojati *neodložna društvena potreba za dotičnim ograničenjem* (uporedi na primer *Handyside v. United Kingdom, 12.12.1976, stav 48*).

Da li je neko ograničenje neophodno u demokratskom društvu, utvrđuje se polazeći od „pluralizma, tolerancije i otvorenog duha bez kojih nema *demokratskog društva*“ (*Handyside v. United Kingdom, 12.12.1976, stav 49*).

Evropski sud u ustaljenoj praksi zahteva *proporcionalnost* ograničenja merenu prema cilju koji se ostvaruje ograničenjem (*Handyside v. United Kingdom, 7.12.1976, stav 49; Constantinescu v. Romania, 27.6.2000, stav 69*).

Radnja ograničenja proporcionalna je cilju, ako se bez upravo datog ograničenja slobode informisanja cilj ne bi mogao ostvariti, ako je podesna da doprinese ostvarenju cilja, i ako ne prelazi meru koja je za to dovoljna. Nije neophodno da je dotična radnja ograničenja jedini mogući način ostvarenja cilja, da je u tom pogledu „nezamenljiva“, „neizbežna“, ali nije dovoljno ni da je samo „prihvatljiva“, „uobičajena“, „korisna“, „razumna“, ili „poželjna“ (*Handyside v. United Kingdom, 7.12.1976, stav 48*).

(3) *Dužna novinarska pažnja*. Novinari će uživati zaštitu člana 10 EK kada izveštavaju o stvarima od opšteg značaja, pod uslovom da postupaju *savesno* da bi pružili istinite i verodostojne informacije. Novinar treba da postupa *savesno*, nastojeći da pre objavljivanja, prema pravilima novinarske etike obezbedi istinite i pouzdane informacije (*Bergens Tidende and others v. Norway, 2.5.2000, stav 53; Colombani v. France, 25.6.2002, stav 65*).

Ako novinar citira dokument, zvanični vladin izveštaj, *nije obavezan* da proverava istinitost klevetničkih i difamnih citiranih tvrdnji i *ne odgovara* za njihovo objavljivanje (*Bladet Tromsø and Stensaas*, 20.5.1999, stav 72 i druge odluke).

Takođe, novinar *ne odgovara ni ako je verno preneo ono što mu je drugi saopštio*, a kažnjavanje u takvom slučaju može da bude opravdano samo kada postoje naročito jaki razlozi (*Jersild v. Denmark*, 23.9.1994, stav 35; *Pedersen and Baadsgard v. Denmark*, 17.12.2004, stav 77).

Valja skrenuti pažnju na neke odluke ES koje predviđaju slabiju zaštitu za lica koja sudeluju u javnom životu u odnosu na ostale građane. Najpre, *novinarska sloboda podrazumeva izvesan stepen preterivanja ili čak provociranja* (*Prager and Oberschlick*, 26.4.1995, stav 38; *De Haes and Gijssels v. Belgium*, 24.2.1997, stav 46; *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, 28.9.2000, stav 34). „Neki stepen preterivanja“ mora da se toleriše u kontekstu pregrevane javne rasprave o stvarima od javnog interesa (*Stoll v. Switzerland*, 25.4.2006, stav 55).

Standardi ES prave razliku između *činjeničnih tvrdnji* novinara i njihovih *vrednosnih sudova* (ocena). Kada novinar kritikuje političara na državnoj funkciji i nazove ga „prizemnim oportunistom“, „nemoralnim“, „nedostojnim“, zbog njegovog stava prema lideru neke političke stranke – nekadašnjem pripadniku SS – u pitanju su vrednosni iskazi, a oni ne podležu dokazivanju da su istiniti, pa se ni od koga ne može tražiti takav dokaz, niti se ikome može stavljati na teret što ih nije dokazao, te je sud povredio slobodu informisanja kada je novinara kaznio zbog klevete zato što nije dokazao istinitost vrednosnog iskaza (*Lingens v. Austria*, 8.7.1986, stav 41; *Albert-Engelmann-Gesellschaft mbH v. Austria*, 19.1.2006, stav 31).

Kada domaći sud smatra činjeničnim iskazima tvrdnje da određene verske organizacije imaju „fašističke tendencije“ i „totalitarnu priro-

du“ i, zato što tvrdnje nisu dokazane, zabrani njihovo ponovno objavljivanje, a naredi da se opozovu i opoziv objavi, time povređuje slobodu informisanja (*Jerusalem v. Austria*, 27.2.2001, stav 46).

Ako domaći propis predviđa da se mora dokazati istinitost svakog iskaza koji se objavljuje i da se mora objaviti ispravka svake tvrdnje za koju se ne dokaže da je istinita (što nije slučaj sa zakonodavstvom Srbije, ali jeste u nekim sudskim odlukama u Srbiji), time propis prisiljava da se dokazuju i vrednosni iskazi (kakve su u datom slučaju bile tvrdnje da su kandidati za predsednika „nesposobni da ostvare obećanja“ i „vode naciju“), a što je nemoguće, čime se povređuje sloboda informisanja (*Ukrainian Media Group v. Ukraine*, 29.3.2005, stavovi 41, 59, 60).

Političar koji svojim stavovima provocira, mora prihvatiti i provokativne iskaze o sebi (*Oberschlick v. Austria* (no. 2), 1.7.1997, stavovi 33, 34), jer je u prirodi političke debate upotreba preteranih i uvredljivih izraza (*Lopes Gomes Da Silva v. Portugal*, 28.9.2000, stav 34). Oštre političke rasprave lako prerastu u lične, a to je jedan od rizika koji se prihvata učešćem u političkom životu (*Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, 28.9.2000, stav 34). Ono što važi za političara i javnog funkcionera, važi i za eksperta kojeg angažuje vlast kada se radi o onome što on čini u tom svojstvu (*Nilsen and Johnsen v. Norway*, 25.11.1999, stav 52).

Državni službenik takođe mora da trpi više slobode informisanja nego privatno lice (*Oberschlick v. Austria* (no. 2), 1.7.1997, stav 29; *Janowski v. Poland* 21.1.1999, stav 33; *Nikula v. Finland*, 21.3.2002, stav 48). Ali i kada se običan građanin ili nepolitička organizacija upusti u javnu raspravu, mora da trpi više nego ostali koji to ne čine (*Jerusalem v. Austria*, 27.2.2001, stavovi 38, 28).

Vladimir Vodinečić

Kako su plavuše došle do Strazbura

Novinari i urednici imaju slobodu izražavanja, što je zajamčeno domaćim ustavom i zakonima, kao i članom 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima, ali kikiński slučaj koji je završio pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu govori i o tome da se, u procesima pred politizovanim i nestručnim sudijama, u atmosferi višegodišnje interesne povezanosti čelnih ljudi institucija, ne treba pouzdati isključivo u norme koje garantuju obavljanje novinarskog posla bez pritisaka i ucena. Pogotovu kada se kao tužiocu pojave lokalni moćnici, kojima slobodni mediji kvare gotovo završene, po pravilu protivzakonite poslove.

Slučaj Bodrožić i Vujin protiv Srbije uspešan je pokušaj novinara i urednika lokalnog lista Kikińske, godinama sudski proganjanog i najkažnjavijeg medija po zloglasnom zakonu o informisanju iz 1998, da ostvare svoje pravo na kritiku javne ličnosti, advokata Slavka Kolarskog, zastupnika, između ostalih, i direktora Mesne industrije PIK “Kikińda” Radivoja Živojinova. Pred tadašnjim opštinskim sudom u Kikińdi Kolarov je tužio Bodrožića i Vujina za uvredu u više novinskih napisa, pa čak i u *anagramu*, a opštinski sud u Kikińdi ušao je u istoriju štampe u Srbiji, osuđujući ih 14. februara 2005. na novčanu kaznu od po 12.000 dinara (približno 150 evra) za uvredu, naloživši im da Kolarskom zajedno plate još 16.000 dinara (približno 200 evra) na ime troškova postupka. Presude je, sa istim obrazloženjem, potvrdio Okružni sud u Zrenjaninu, a odbijena je i ustavna žalba Bodrožića i Vujina.

Evropski sud za ljudska prava je 23. juna 2009, rešavajući po njihovoj predstavi, zaključio da je ona dopuštena i utvrdio da se mešanje države u pravo podnosioca predstave na slobodu izražavanja u potpunosti smatra nesrazmernim, te se utvrđuje da je donošenjem osuđujuće krivične presude protiv dvojice novinara Kikińskih povređen član 10 Evropske konvencije. Podnosiocima nije dosuđena

nikakva materijalna nadoknada, a Željko Bodrožić kaže da su, ipak, novine koje uređuje dobile satisfakciju: “Od dana kada je Sud presudio u našu korist, protiv nas nije podneta nijedna tužba; za slučaj Kikińskih čulo se u našem okruženju, a i šire. To je za nas od velikog značaja zbog toga što smo godinama unazad stalno bili na meti i plaćali kazne zbog očigledno političkih razloga. Bili smo pod stalnim pritiskom, jer nije lako uređivati lokalni list pod stalnom pretnjom kažnjavanja, presuda zbog kojih novine mogu ekonomski da propadnu, a neko od nas završi čak i u zatvoru.”

Advokatovo pravo na mržnju

Mračna istorija kikińskog novinarstva počinje još u vreme dok je Kikińda bila jedan od najčvršćih bastiona režima Slobodana Miloševića. Prvi broj nezavisnih novina Kikińskih izašao je gotovo istog dana kada se, u oktobru 1998. pojavio i zloglasni zakon o informisanju. Ovaj ornamentalni detalj postaće istinski sudbonosan za ovu novinu i njenog osnivača Željka Bodrožića – Kikińske su bile najkažnjavijiji medij u Srbiji, a Bodrožić najkažnjavijiji urednik po slovu Vučić-Šešeljevog zakona. Nekadašnji urednik lokalnog lista “Komuna”, lider kikińskog SPS-a i predsednik opštine Kikińda, Rajko Rajo Popović, bio je redovni tužilac tokom 1999. i 2000. godine i sve su tužbe rešene u njegovu korist pred Prekršajnim sudom u Kikińdi.

Nakon pada režima usledilo je kratko zatišje, da bi 2002. godine krenuo niz tužbi protiv Kikińskih, ali sada pred redovnim sudovima.

Režim se odlučio za svojevrsni medijsko-sudski odgovor na Kikińske, pokrećući u uspešnom državnom preduzeću “Toza Marković”, kojim je rukovodio visoki funkcioner SPS Dmiar Šegrt, list znakovitog naziva Novo vreme. Sve tužbe protiv Kikińskih zastupao je advokat Slavko Kolarski i uglavnom ih dobijao bez po muke. U

brojnim nastupima pred sudom, ali i u napisima koje je objavljivao u Novom vremenu, Kolarski je iskazivao mržnju prema uredništvu i novinarima Kikindskih.

“Nazivao nas je svakako, govorio i pisao da smo nepismeni i da bi nam trebalo zabraniti da uređujemo novine; čim bi Kikindske izašle jurio je po gradu ljude o kojima smo pisali, predlažući im da ih besplatno zastupa protiv nas. Nikada nismo odgovorili tužbom, smatrali smo da je to nečasno i da on može da piše šta hoće, ali i da mi možemo da mu odgovorimo u našim novinama. I mi smo njega, s punim pravom, nazivali fiškalom i krvolokom. Po gradu je govorio da se ‘zarekao da se neće smiriti dok nas finansijski ne uništi’ i u velikoj meri je uspeo”, kaže Željko Bodrožić.

On konstatuje i da su presude protiv Kikindskih donosile četiri sudije, a da je “strazburški” slučaj vodila Smilja Sarić-Radun, koja zbog ovog procesa nije reizabrana. Kikindske je pred domaćim pravosuđem i u Strazburu zastupao advokat Velimir Lipovan iz Kikinde, uz pomoć Komiteta pravnika za ljudska prava iz Beograda. U predstavi je naglašavao da je advokat Kolarski, koji je zastupao direktora velike firme, prestao da bude privatno lice, odnosno da je bio javna ličnost koja učestvuje u postupcima važnim za javni interes.

Kako uvrediti plavušu

Kikindske su 2005, kao i u brojnim sličnim slučajevima sumnjivih privatizacija, pratili događaje u Mesnoj industriji PIK Kikinda. Radnici su bili u štrajku, a protiv direktora Živojinova podneto je dvadesetak krivičnih prijava. Kasniji epilog je bila potpuna propast ovog preduzeća, radnici su ostali bez posla, a direktor, koga je zastupao Slavko Kolarski, nije osuđen.

Kada se Kolarski u vreme štrajka pojavio u krugu preduzeća, štrajkači su mu zviždali, “iako zasigurno nije plavuša”, kako su

konstatovale Kikindske u svojoj zabavnoj rubrici “Kantar za lokalno odmeravanje”. List je u jednom broju, kada su već bile donete dve presude, na zabavnim stranama objavio I duhoviti anagram: “Advokat Slavko Kolarski – Krvolok lista? Da, svakako!” Da sve bude potpuno u skladu sa palanačkim miljeom, u tužbi protiv novinara i pred sudom Kolarski je opisivao svoj duševni bol i okrnjeni ugled činjenicom da se u njegovom okruženju sve češće pričaju vicevi o plavušama.

Kada su se takav bol i anagram za istoriju štampe, kao predmet „Bodrožić i Vujin protiv Srbije“, predstavka br. 38435/05, našli pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu, u skladu sa pravilima o ograničenju prava i sloboda garantovanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, Sud je razmatrao predstavku sa tri posebna aspekta. Ocenjujući ispunjenost uslova za dopušteno ograničenje slobode izražavanja, Sud je utvrdio da je u konkretnom slučaju bio ispunjen prvi uslov, naime da je ograničenje vezano za potrebu zaštite časti i ugleda kao ličnih neimovinskih dobara, propisano pozitivnim zakonodavstvom i to specifičnim odredbama Krivičnog zakonika Srbije.

Drugo, Sud je utvrdio da je u konkretnom slučaju bio ispunjen i drugi uslov vezan za dopuštenost ograničenja slobode izražavanja koji se odnosi na legitimnost ograničenja. Sud navodi da je potreba zaštite ličnih neimovinskih dobara, odnosno prava ličnosti, jedan od legitimacionih osnova za dopušteno ograničenje slobode izražavanja, te da je ovaj pravni stav jednako prisutan u pozitivnom pravu Srbije i odredbi člana 10, stav 2 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Treće, Sud je razmatrao pitanje opravdanosti ograničenja slobode izražavanja uzimajući u obzir i pitanje srazmernosti ograničenja. Ovo pitanje odnosi se na primenu pravila o odmeravanju suprotstavljenih interesa u kontekstu potrebe zaštite slobode izražavanja sa jedne strane, i prava na čast i ugled sa druge strane, prema svim

okolnostima konkretnog slučaja o kome se raspravlja i na temelju opštih pravnih i političkih standarda demokratskog društva.

Osnovno pravilo u vezi sa ocenom srazmernosti ograničenja kaže da je “ograničenje dopušteno samo ako u konkretnom slučaju potreba zaštite suprotstavljenog interesa, kao što je čast i ugled, preteže nad potrebom zaštite dobra koje trpi ograničenje, kao što je sloboda izražavanja”. Dopunsko pravilo u ovoj oceni srazmernosti upućuje i na razmatranje pitanja o meri, ili stepenu ograničenja, te se “pravo ili sloboda mogu ograničiti samo u meri u kojoj je to neophodno potrebno učiniti da bi se zaštitio suprotan pretežnji interes.”

Novinarsko pravo na provokaciju

Primenjujući navedena pravila o srazmernosti ograničenja, odnosno procenjajući “da li osuđujuća presuda izrečena dvojici novinara predstavlja sredstvo koje je prema standardima demokratskog društva bilo neophodno potrebno preduzeti da bi se zaštitila čast tužioca”, Evropski sud na prvom mestu podseća da sloboda izražavanja predstavlja jednu od temeljnih vrednosti demokratskog društva, te da su ovom slobodom obuhvaćeni načelno svi stavovi koji se odnose na pitanja od javnog značaja, oni koji se smatraju poželjnim i neuvredljivim, ali “i oni koji mogu da uznemire, šokiraju ili čak uvrede.”

U tom smislu, kaže Sud, “sloboda medija može da obuhvati i novinarsko preterivanje i provokaciju”. Prema ustaljenoj praksi Suda, kaže se dalje u obrazloženju odluke, prostor za ograničenje rasprave o pitanjima od javnog interesa veoma je sužen. U konkretnom slučaju, navodi Sud, sadržina teksta koji je objavljen u Kikindskim novinama predstavlja kritički osvrt jednog od osuđenih novinara na niz ranijih presuda domaćih sudova donetih protiv ovog lista koje su udovoljavale zahtevu istog advokata, i na taj način ograničavale slobodu novinarskog izražavanja. U tom smislu, zaključuje Sud, “upoređivanje advokata sa plavušom u objavljenom tekstu nije imalo

za cilj da proizvoljno povredi čast advokata, već je ovaj stav iznet u kontekstu kritike ranijih odluka domaćih sudova i uloge koju je sam advokat kao tužilac imao u donošenju ovih odluka.”

Tolerancija javne ličnosti

Slično tome, nastavlja Sud u obrazloženju svoje odluke, drugi novinar Kikindskih osuđen je zbog toga što je u istom broju novina objavljen njegov foto-prilog u kome je “anagram ličnog imena advokata postavljen u blizini fotografije devojke sa plavom kosom, uz prateći tekst koji je sadržavao aluziju na njega”. Međutim, ističe Sud, ovaj novinarski prilog koji je objavljen u rubrici pod naslovom „zabava“, bio je šaljivog karaktera i stoga se može razumeti samo kao šala, a ne kao izjava sa malicioznim ciljem povrede dostojanstva samog advokata.

U vezi sa pravnim statusom samog advokata, Sud podseća na pravilo da se “privatno lice izlaže javnoj kritici onda kad uđe na scenu rasprave o stvarima koje su od interesa za javnost”. U konkretnom slučaju, advokat je bio predmet novinarske kritike kao lice koje je predstavljalo rukovodstvo fabrike u stečaju i koje je zbog toga bilo dobro poznato stanovništvu lokalne zajednice. Dakle, zaključuje Sud, može se reći da je kao predstavnik fabrike u stečaju, advokat postao javna ličnost, a u odnosu na javne ličnosti važi pravilo da su oni dužni da razviju viši prag tolerancije prema javnoj kritici kojoj su izloženi.

U vezi sa poređenjem advokata i devojke sa plavom kosom, Sud priznaje da je “zatečen pravnom argumentacijom domaćih sudova koja se temelji na stavu da poređenje odraslog muškarca i plavuše predstavlja napad na moralni integritet i dostojanstvo muškarca”, te da se sa stanovišta objektivnih merila u društvu ono može označiti kao uvredljivo. Sud, suprotno ovom stavu, smatra da je navedeni pravni argument domaćih sudova neadekvatan

i neprihvatljiv u odnosu na ustaljenju praksu primene člana 10 Evropske konvencije. Istina je, kaže Sud, da su prilozi novinara sadržavali određeni stepen podsmevanja u odnosu na advokata, ali se oni po svojoj sadržini ipak nisu mogli smatrati uvredljivim.

Najzad, u vezi sa krivičnom sankcijom za objavljivanje novinarskih priloga, Sud navodi da se prilikom ocene srazmernosti ograničenja slobode izražavanja, mora voditi računa i o prirodi i ozbiljnosti zaprečenih ili izrečenih kazni. U tom smislu važi pravilo da se krivično kažnjavanje novinara može smatrati srazmernim samo izuzetno, i to u slučajevima u kojima se na drastičan način povređuju lična prava pojedinaca. U konkretnom slučaju, podseća Sud, “utvrđeno je da nije došlo do ove drastične povrede prava ličnosti.”

Osvajanje slobode

Manje restriktivno pravilo, objašnjava Sud, imalo bi za posledicu zastrašivanje novinara, te bi na taj način i ostvarivanje njihove funkcije pokretača rasprave o pitanjima koja utiču na život zajednice bilo značajno onemogućeno. Takođe, nastavlja dalje Sud, u konkretnom slučaju i u vezi sa primenom pravila o srazmernosti ograničenja, ističe se i okolnost da su osuđeni novinari bili suočeni sa novčanom kaznom za iznošenje svojih stavova, koja je prema opštim pravilima domaćeg kaznenog prava, mogla biti zamenjena i kaznom zatvora u trajanju od 60 dana u slučaju da su novinari odbili da je plate.

Zbog toga, zaključuje Sud, mešanje države u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja u potpunosti se smatra nesrazmernim, te se utvrđuje da je donošenjem osuđujuće krivične presude protiv dvojice novinara Kikindskih izvršena povreda člana 10 Evropske konvencije. S obzirom na to da podnosioci predstavke nisu zahtevali naknadu materijalne ili nematerijalne štete, Sud im nije ni dodelio novčani iznos na ime naknade ove štete.

Strazburškom presudom Kikindske su dobile svojevrsni grejs period u kojem nisu plaćale besmislene kazne i u kojem uredništvo nije gubilo vreme i energiju pred sudovima. Već sada je, dakle, izvesno to da je presuda imala pozitivni efekat. Prerano je, pak, za konstataciju da je reč o ukorenjivanju novog poimanja slobode izražavanja. Konačno, bitka za slobodu informisanja ne može se dobiti na neograničeni vremenski period, pogotovu ne sudskom presudom.

Bojan Tončić

Iz video priloga Kako su plavuše došle do Strazbura

Željko Bodrožić: Mi smo prvi put došli na udar zakona još krajem devedesetih po onom Šešeljevom zakonu, sada modernije rečeno Vučićevom zakonu o informisanju, kada su nas ekspresno osuđivali u prekršajnom sudu. I po tome smo nekako postali poznati van okvira grada i opštine. To je onako bilo vreme bunta i revolta i mi smo se tu dobro zezali sa tim našim tužiocem, mada smo se dosta kazna naplaćali. Bilo je to teško vreme u nekom smislu, ali valjda smo bili mlađi, nije nam tako teško ni padalo to sve. A ovi kasniji slučajevi posle 2000. godine oni su se odvijali pred normalnim sudom i bili , tako da kažem, krivične i parnične tužbe.

I tu smo naišli onda, potpuno zaprepašćeni, na takav odnos sudija prema nama, da ko god je hteo da zaradi neke pare, a bio pomenut u novinama tužio nas je i dobio nas na sudu. Ovaj jedan slučaj, koji po meni je najbizarniji, je proces sa advokatom lokalnim Slavkom Kolarskim, koga smo upoznali na suđenju kada nas je tužio

direktor Toze DMITAR Šegrt. Tada smo upoznali tog advokata koji je za razliku od nekih drugih zastupnika ranijih tužbi bio previše ličan i trudio se na sve načine da nas ocrni pred sudom i to ne birajući reči.

I tu se stvorio taj neki animozitet između nas i njega i mi smo prilikom štrajka u Mesnoj industriji PIK, koja je danas kao i većina zatvorena, ali tada je počelo to propadanje, mi smo zabeležili, osim informacije teksta o samom štrajku, u našoj zabavnoj rubrici "Kantar za lokalno odmeravanje", našalili smo se da je advokat Kolarski došao u PIK, da su mu radnici zviždali, a da on nije plavuša. I tu kreće taj niz procesa vezano za taj slučaj plavuše, tako smo ga posle i zvali među nama.

I nakon nekoliko meseci mi smo osuđeni zbog toga Kantara, zbog te šaljive vesti na 120.000 dinara tada, to je bila 2004. godina. I onda smo krenuli posle toga da se šegačimo sa tom sudskom presudom, međutim, on je shvatio ozbiljno svoj posao tako da je u narednih nekoliko meseci podneo ne znam ni ja koliko tužbi i uglavnom je sve to dobio pred našim domaćim sudovima. Iz nedelje u nedelju kako se pomene u bilo kom tekstu taj slučaj sa plavušom ili moje kolege naprave fotomontažu sa nekom plavušom ili kolega Slavko Bovan napravi anagram na osnovu imena našeg tužioca, sve je to na kraju dopalo suda i za sve to smo u nizu osuđivani.

Slavko Bovan: Kad je došla tužba u vezi anagrama, za koji mislim da je odličan, onda sam počeo tamo da svedočim i računam, ta žena koja sebe zove sudija da će uvažiti to da ipak ja znam šta je anagram. I tražio sam da im svedočim, da kažem da nikad niko nikoga nije tužio, a ne da je osudio zbog anagrama, jer i tamo negde na dvorovima u 15-16. veku tražili su i imali anagramiste i dvorske lude. Poneka dvorska luda je završila u zatvoru, ali anagramista nikad nije. I ja tako se sve pripremim i tražim da svedočim, žena koja se zove sudija kaže 'ne može'. Pa, dobro, kažem, zašto ne može, samo da vam kažem o čemu je..., ipak znam materiju. Kaže 'ne može'.

Dobro, kažem, onda mogu li ja tražiti da mene optuže isto, jer ja sam autor anagrama. I tada taj Kolarski kaže 'ne može, ja sa vama nemam ništa'. Vidim ja da je to ipak neki lični obračun, a ja i danas mislim da je to dobar anagram.

Vladislav Vujin: Sada mogu da listam samo stare novine i praktično da vidim da su i u Kikindi i davnih dana, i u 19. veku izlazile slične rubrike koje su se na šaljiv način bavile lokalnim temama, a koliko znam niko ih nije tužio, novinare tada.

Željko Bodrožić: Ovo je bilo iznenađenje zato što smo bili sigurni, došla su neka nova vremena, to je bila 2002. godina, valjda su se promenile okolnosti, ne može više neko ko je uticajan na takav način da dobija sud. Međutim, prevarili smo se i od prvog ročišta smo videli da je sudinica rešila da nas kazni. I taj odnos prema nama u odnosu na tužioca, znači, njemu se obračala sa 'vi', nama je govorila 'ti', vikala na nas, Vladislavu je rekla 'izbaci žvaku', isterala ga iz sudnice. Mislim, ponašala se onako grozno, videlo se da će nas osuditi, a još povrh svega čuli smo da je on nešto pre toga donirao sud, stavio im je nove pločice, uveo klima uređaje u kancelarije kod sudija.

Tako da smo videli da tu nema pomoći, a istovremeno on se posle, naš tužilac Šegrt se posle 2000. godine prešaltovao i prešao na pobedničku stranu. Tako da smo se u nekom trenutku mi našli na istoj strani, za razliku od devedesetih. A i stvorila se takva atmosfera da su nas i ovi naši bivši saborci iz DOS-ove vlasti odjedanput pustili niz vodu. To mi je bilo isto simptomatično da su se svi ograđivali, da niko nije u to vreme hteo da stane, retko ko od tih iz nove vlasti, decidirano na našu stranu, jer već tad su počeli da se druže i da posluju sa onima iz bivšeg režima koji su preplivali na njihovu stranu. I sve to je nama izgledalo, meni barem lično, kao jedna sapunica koja je trajala te tri godine, klasična sapunica, onako potpuno neverovatno za nekoga ko nikad nije bio tu u tom sudu ni po jednom osnovu, niti ja, niti bilo ko od mojih kolega.

I kad smo videli na šta liči taj sud, kako se vodi proces, koliko te sudinice ne znaju, od tog opšteg obrazovanja, da jedna sudinica ne zna šta je transkript, da druga uopšte ne zna koje novine izlaze u Kikindi, da treća je pobrkala, kod nas je izlazilo neko Novo vreme i nedeljnik Vreme. Znači, one tako, liče na neke pravnice iz nekih starih onih kombinata koje su radile svoj posao u tom kombinatu i slučajno im dopalo da budu sudije u našem sistemu. I tako da su tih 3-4 godine nas osudili sigurno dvadesetak puta, mnogo nam para izbili iz džepa, naših ličnih, i plus firma je svaki put kažnjena sa nekih 100, nekad 200.000, sve zavisi kako je koji sudija bio raspoložen u tim parničnim slučajevima.

Velimir Lipovan: Privođenje je za mene bilo ovako, mogu da kažem, traumatično iskustvo čak. Željko se javio rano ujutru iz policijskog automobila. Ja nisam pretpostavljao da on ima takvu vrstu poziva uopšte pred sudom, da mu nisu uručeni neki pozivi i da zbog toga sudija smatra da treba da bude priveden. Ja sam pošao svojim automobilom za njim, ušli smo u postupak tako što smo se u hodniku suda sreli, ušli u sudnicu. Meni je bilo karakteristično to da smo dobili svega nekoliko minuta od postupajućeg sudije da se pripremimo za suđenje i odmah istog dana je i presuda osuđujuća doneta.

Željko Bodrožić: Imam porodicu i malu decu u to vreme, to me je spasavalo od zaplene stvari, tu sam se izvukao, ali je bilo stvarno neprijatnih momenata i perioda kada sam mislio da stvarno ću propasti skroz. Ali s druge strane, pošto smo bili takva redakcija sve se to na kraju pretvori u zezanje i nismo odustajali, jer naša jedina sada šansa je bila da sve pretvorimo, stvarno da ogolimo i da pretvorimo u farsu. Nijednu drugu mi polugu nismo imali da se borimo protiv njih.

To se otešlo, ja ne znam zaista, u narednih godinu i nešto dana, i na kraju kad smo iscrpili sve pravne mogućnosti u našoj zemlji, a u međuvremenu je ratifikovana ta Konvencija o ljudskim pravima,

mi smo mogli kao građani da se žalimo Strazburu. Mi smo uputili tu i još jedan slučaj koji sam ja imao protiv istoričara Jovana Pejina Strazburu i posle dugo vremena, ja mislim jedno tri godine da je trajala ta naša prepiska sa Strazburom, mi smo dobili te slučajeve.

Velimir Lipovan: Pošto je Željko Bodrožić u jednom svom tekstu jedan raniji nastup tog privatnog tužioca Pejina okarakterisao kao fašistički, ako se dobro sećam, zato što je Pejin naveo da Mađari u Vojvodini imaju lepa slovenska lica. Ne znam u kom kontekstu je on to mislio, uglavnom, Željko je to na svoj način okarakterisao. Sud je po privatnoj tužbi Pejina smatrao da je Željko na taj način uvredio Pejina. I sud je prihvatio to da je fašizam u Srbiji nemoguć i da Srbija pošto je patila toliko od fašizma, da to predstavlja nešto što je krajnja uvreda koja se može jednom čoveku pripisati.

Eto, igrom slučaja obe su te predstave bile pozitivno rešene, ali ja mogu reći da nisu rešene do kraja onako kako smo mi želeli. U pogledu presude gde je Željko sam aplicirao, to je bilo u postupku za presudu koja je doneta po privatnoj tužbi gospodina Pejina. Tu je dobio 500 evra nadoknade za sve svoje finansijske gubitke, za duševne bolove koje je pretrpeo zbog takve presude. Dok u drugom postupku gde su on i Vujin bili, tu je i pored podnetog zahteva za donošenje odluke o pravičnoj nadoknadi, to je odbijeno, odnosno rečeno je da nismo to ni tražili. Moj utisak je da je ipak cilj ne postizanje apsolutne pravde u svim predmetima nego da se postepeno menja i javno mnjenje i stručno mnjenje u pravcu prihvatanja onog što predstavlja nekakve standarde koje postavlja Sud u Strazburu.

Željko Bodrožić: Nisu ništa razumeli od toga što smo mi govorili, ali na kraju posle kad je ušlo u taj niz tužbi, to je na kraju bio njihov kapric da nas osuđuju, osuđuju do nekog trenutka kada sam ja dobio to u Njujorku, tada su dvoje sudija počeli malo da budu blaži, pa da me zovu na razgovore, da napravimo neki dil, da ja nešto priznam. Mislim, objašnjavali su mi načine kako da se izvučem sa blažom

kaznom, što je bilo potpuno blesavo i za mene neverovatno u tom trenutku. Mada smo od početka mi dobili kvalifikaciju da smo izdajnički strani plaćenici, ne znam ni ja šta je sve išlo uz to, ali moguće je da je i tada neko razmišljao od tih patriota.

Ali sada srećem ovde mnoge radikale koji me pitaju kako se to ide do Strazbura da oni ovim našim sudijama pokažu nanu naninu, kad već ne mogu ovde. Tako da smo i na tom planu neke stvari pomerili, znači ne smatra se to nekim leglom zločinačke NATO armade i ne znam ni ja, satane, nego da je to međunarodni sud koji pomaže svim građanima Evrope, pa tako i Srbije.

Vladislav Vujin: Već prvu tužbu koju sam dobio, to sam osetio po svom džepu i nadao sam se da kada dobijemo, u stvari, nisam ni znao da ćemo dobiti sud u Strazburu, ali nadao sam se da će ta presuda bar me obešteti za ono što sam iz svog džepa dao. Međutim, to se nije desilo, ali, eto, doživeli smo takozvanu moralnu satisfakciju, jeste da se ona ne jede, ali nešto bar znači.

Željko Bodrožić: Mešaju se osećanja zato što smo mi ušli u novinarstvo pre 20 godina, kako ko od nas, zbog toga što smo, da upotrebim neku reč a da ne opsujem, već bili svi sluđeni od tih jednih novina koje su izlazile u Kikindi, koje su bile pod strogom kontrolom vlasti. I zbog svih tih novinara koji su gadili sve ove ostale, a sebi obezbeđivali privilegije. I sada posle 20 godina mi smo i dalje mali lokalni list koji živi na tržištu, a većina od tih koje smo mi smatrali da su propagandisti, da nisu u pravom smislu novinari, koji su po meni naštetili profesiji, osramotili profesiju, većina njih je i dalje ovde u javnom sektoru, radi u opštinskom radiju. To je za mene vrhunska kosmička nepravda. I mnogi od onih ljudi koji su nas tužili, koji su nam slali i policiju, koji su, mi to znamo, huškali ove lokalne krimose na nas, svi su oni i dalje tu.

Vladislav Vujin: I dan danas mnogi misle da ja još i sada pravim foto montaže i spočitavaju mi mnogo štošta. Na primer, kad sam trebao

da se zaposlim u muzeju sadašnji predsednik opštine i predsednik Demokratske stranke mi je rekao 'o, pa ne možeš ti tamo da radiš pošto ti vučeš repove, ti si pravio foto montaže, ti i dan danas praviš foto montaže'. Ja rekoh ne pravim, ali šta je, tu je.

Željko Bodrožić: Kada je počela ta reforma sudstva pre nekoliko godina, iz Kikinde je sudsko zvanje izgubilo njih petoro, od tih petoro sudija njih četvoro je nas osuđivalo u tom periodu od 2002. do 2007-8. E sad, ovom reformom reforme su svi oni vraćeni na posao. I mi smo baš i zapisali kad su se oni vratili, da sad ko zna šta će biti. Mi smo spremni, oni su sad željni posla, ne znam da li će se ponovo rešiti da idu na nas.

Evropa ne stanuje u Babušnici

Presuda Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu od 6. novembra 2007. bila je, po svemu sudeći, jedini način da se najzaostalija opština u Srbiji nađe u Evropi. Prvi put je grupa ljudi u zabiti u kojoj decenijama vlada jedan interesni klan, odlučila da kaže sve o predsedniku skupštine opštine Petru Jončiću, direktoru društvenog preduzeća "Lisca", jedine fabrike koja je, zahvaljujući suvlasništvu slovenačkog partnera, radila i delila minimalne zarade, o čoveku koji je godinama odlučivao o vitalnim interesima građana.

Pune dve godine od rušenja režima Slobodana Miloševića, u Babušnici su građani morali da osnuju nezavisne novine, kako bi odštampali notornu istinu - da predsednik najzaostališe opštine u Srbiji nikako nije uspešan političar, kakvim se predstavljao u predizbornoj kampanji te 2002. I da kao direktor firme protiv koga se vodi istraga za privredni kriminal, svakako nije uspešni privrednik.

To je u ime javnosti tvrdio Zoran Lepojić, autor, ispostaviće se, za Babušnicu i štampu u Srbiji, istorijskog teksta.

U avgustu 2002, u prvom broju Narodnih lužničkih novina, Lepojić, tada predsednik lokalnog odbora Demohrišćanske stranke Srbije, objavio je komentar pod naslovom “Nasilnički predsednik”, zbog kojeg je osuđen za klevetu, a docnije u parničnom postupku obavezan da plati predsedniku Jončiću novčani iznos od 120.000 dinara, na ime prouzrokovane neimovinske štete.

Pet godina nakon objavljivanja teksta i pravosudne epopeje koju su pratili oštri udarci opštinskog vrha (Lepojićev otac je otpušten, a Lepojićevo građevinsko preduzeće onemogućeno da posluje), Evropski sud za ljudska prava doneo je 6. novembra 2007. odluku u predmetu Lepojić protiv Srbije, po predstavi koju je ovom sudu 6. aprila 2005. podneo Zoran Lepojić, koga je zastupao Beogradski centar za ljudska prava, sa tvrdnjom da je povređena njegova sloboda izražavanja zajamčena članom 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Drski opozicionar i sumanuti predsednik opštine

Nijedan navod u Lepojićevom tekstu nije bio netačan, ali je njegova drskost izazvala paniku u opštinskim strukturama vlasti.

„Građani Opštine Babušnica već duže vreme nemaju predsednika Skupštine Opštine, jer je doskorašnji predsednik isključen iz stranke JUL i time mu je po sili zakona prestao mandat... i pored zvaničnog mišljenja Ministarstva pravde i lokalne samouprave da ne može da obavlja funkciju predsednika SO Babušnica u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi... on smatra da nije greh da još bude na ovoj funkciji, jer je neophodan za dalji razvoj i prosperitet Opštine”, pisao je Lepojić.

Objavio je sve aktuelne javne tajne o moralnom integritetu Petra Jončića, postavljajući pitanje zašto se Jončić “na silu gura da statira

Evropa ne stanuje u Babušnici

kao predsednik SO Babušnica, pritom praveći zakonske presteupe koji imaju težinu krivičnog dela.”

“Možda mu je potrebna funkcija predsednika SO da njome brani svoj lični integritet, koji mu je ozbiljno ugrožen krivičnim prijavama koje su podnesene protiv njega, u kojima postoji indicija da je zloupotrebom službenog položaja kao direktor državnog preduzeća “Lisca” sebi pribavio enormnu materijalnu korist?... Njemu je dobro poznato da će njegova pozicija direktora Lisce, u kojoj se sumnja da je počinio određena krivična dela, biti takođe ozbiljno ugrožena. On shvata da... kao običan građanin on više neće imati bilo kakvu važnost kod lokalnih šefova policije i drugih... Tako, u svojoj julovskoj euforiji, pod sloganom „para vrti gde burgija neće“, zarad svoje lične egzistencije, on sumanuto troši novac građana Opštine na... sponzorstva... i... gala ručkove... ne shvatajući da mu je vreme isteklo i da mu je mesto na političkom smetlištu“, pisao je Lepojić.

Danas Lepojić tvrdi da je Petra Jončića najviše pogodilo to što se neko uopšte usudio da o njemu piše negativno.

“Smatrao je, kao i većina lokalnih vlastodržaca, da je nedodirljiv i da može neograničeno da vlada, zastrašujući građane. Logično je bilo i da sud u Babušnici bude na njegovoj strani, pravosuđe je kršilo etiku svog poziva, iživljavali su se i na sam pomen ljudskih prava. Opštinski odbor DHSS vodio je kampanju za suzbijanje kriminala; podnosili smo prijave i dobio sam od tužilaštva i policije informaciju da se protiv tadašnjeg direktora “Lisce” i predsednika opštine vode postupci, odnosno da se sumnja u to da je on izvršio krivična dela zloupotrebe službenog položaja, čime je sebi i drugima pribavio materijalnu korist. A kao smenjeni predsednik OO JUL on je bio odbornik koji je izgubio mandat, te nije imao prava da rukovodi skupštinom opštine. O tome sam dobio tumačenje ministarstva za lokalnu samoupravu koje nije bilo obavezujuće; on je nastavio da radi i kao predsednik opštine i tužio me sudu.

U krivičnom postupku je dokazano da sam prekršio član 92 zakona, po kojem se za klevetu gonilo i po službenoj dužnosti. Postupak je vodio sudija Nebojša Kostić; ja sam prilagao dokaze koje je on samo pogledao i odbacio. Bukvalno nije smeo da uzme u ruke moje dokaze, a još manje da ih razmatra. Potom je usledila parnica koju sam takođe izgubio. Sudija Olgica Petrović, po nekom automatizmu, u parnici je dosudila da treba da mu platim 120.000 dinara kao obeštećenje i još 30.000 za troškove. To je tada ukupno bilo oko dve hiljade evra. Nisam imao nikakvog izbora i pokrenuo sam postupak u Strazburu, najpre preko leskovačkog Odbora za ljudska prava koji me je zastupao. Doneta je presuda u moju korist, opštinski sud mi je isplatio tri hiljade evra”, kaže Zoran Lepojić.

Razlog za obraćanje Evropskom sudu bile su, dakle, pravnosnažne osuđujuće presude domaćih sudova izrečene protiv podnosioca predstavke, po privatnoj krivičnoj i građanskoj tužbi za povredu dostojanstva podnetoj od strane tadašnjeg predsednika skupštine opštine Babušnica. Naime, podnosilac predstavke bio je suočen na prvom mestu sa privatnom krivičnom tužbom predsednika opštine, koji je pred sudom tvrdio da je podnosilac predstavke povredio njegovu čast na taj način što je u toku predizborne kampanje, i to kao predsednik lokalnog ogranka Demohrišćanske stranke Srbije, objavio članak u lokalnim novinama, u kojem je izneo tvrdnje da on nezakonito obavlja funkciju predsednika opštine zbog toga što je isključen iz stranke JUL, ispred koje je ranije izabran na tu funkciju, da je protiv njega podnošeno više krivičnih prijava u vezi sa navodnom zloupotrebom službenog položaja, te da „u svojoj julovskoj euforiji“ predsednik „sumanuto troši novac građana Opštine na sponzorstva i gala ručkove.“

Po osnovu ove krivične tužbe, opštinski sud je 13. juna 2003. proglasio tuženog “krivim za klevetu i uslovno ga kaznio sa 15.000 dinara novčane kazne zbog objavljivanja stava da tužilac u „julovskoj euforiji“ sumanuto troši novac građana opštine na sponzorstva i gala ručkove”. U obrazloženju ove odluke, domaći sud izražava mišljenje da tuženi nije dokazao istinitost svoje tvrdnje, niti da je imao osnova

da veruje da je ona istinita. Uz to, sud nalazi da se reč „sumanuto“ koju je tuženi upotrebio, može tumačiti kao stav o mentalnoj bolesti tužioca, te da je korišćenje ove reči imalo za cilj da omalovaži predsednika opštine, a ne da informiše javnost.

Odluku prvostepenog suda potvrdio je 8. oktobra 2004. i drugostepeni sud, te je ona tako postala pravosnažna. Par meseci nakon toga, predsednik opštine je podneo novu tužbu protiv podnosioca predstavke i to za naknadu neimovinske štete u visini od 500.000 dinara, koju je pretrpeo zbog objavljivanja teksta koji je već bio predmet rasprave u krivičnom postupku. Odlučujući po zahtevu, opštinski sud je doneo presudu u korist tužioca i naložio tuženom da predsedniku opštine isplati novčani iznos od 120.000 dinara na ime prouzrokovane neimovinske štete.

U obrazloženju odluke parničnog suda se, između ostalog, kaže da izjave kojima se kritikuje predsednik opštine ne smeju da sadrže stavove kojima se duboko vređa njegova čast, ugled i dostojanstvo, te da čast, ugled i dostojanstvo predsednika opštine kao izabranog funkcionera i direktora veoma uspešnog lokalnog preduzeća „ima više značaja od časti, ugleda i dostojanstva običnog građanina”. U postupku po žalbi podnosioca predstavke, drugostepeni parnični sud potvrdio je presudu prvostepenog suda, čime je ona postala pravosnažna.

Razmatrajući predstavku podnosioca, “Evropski sud na prvom mestu skreće pažnju na načelna pravna pravila koja se odnose na sferu prostiranja slobode izražavanja, među kojima se u kontekstu konkretnog slučaja ističu sledeća:

– sloboda izražavanja zajamčena članom 10 Konvencije predstavlja jedan od temelja demokratskog društva;

– ova sloboda ne obuhvata samo iznošenje stavova i mišljenja koja su prihvatljiva sa stanovišta većine u društvu, već i ona koja mogu da šokiraju, uvrede ili uznemire;

– ova sloboda takođe obuhvata objavljivanje onih informacija koje se odnose na pitanja od javnog značaja, čak i onda kada su te informacije štetne po pojedince;

– granice prihvatljive kritike šire su onda kada se govori o političarima;

– sloboda izražavanja važna je za ostvarivanje legitimnih interesa političkih stranaka i njihovih članova, a posebno u vreme predizborne kampanje;

– kada se sloboda izražavanja ograničava, mora se uzeti u obzir pitanje da li se sporne informacije tiču privatnog života pojedinca ili pak postupanja lica koje zauzima službeni položaj;

– uvek se mora pokazati suzdržanost u pogledu izricanja krivičnih sankcija za izraženi stav ili mišljenje.

Nakon upućivanja na ova pravila, Evropski sud utvrđuje da se osuđujuće presude izrečene podnosiocu predstavke smatraju ograničenjem slobode izražavanja garantovane članom 10 Konvencije, te da su one donete na osnovu prva dva pravila o dopuštenosti ograničenja koja se odnose na njegovu propisanost i legitimnost. Međutim, u razmatranju ispunjenosti trećeg uslova za ograničenje, koji se odnosi na pitanje o tome da li su mere ograničenja u konkretnom slučaju bile neophodne uzimajući u obzir standarde demokratskog društva, “Sud na prvom mestu konstatuje da je podnosilac predstavke napisao i objavio sporni tekst u toku predizborne kampanje u kojoj je kao političar i sam učestvovao. Meta kritike podnosioca predstavke, nastavlja svoje obrazloženje Sud, bio je predsednik opštine koji se u skladu sa ustaljenom praksom kvalifikuje kao javna ličnost. Uz to, kaže Sud, reč „sumanuto“ koju je iskoristio podnosilac predstavke, očigledno nije opisivala njegovo mentalno stanje, već se odnosila na način navodnog trošenja novca lokalnih poreskih obveznika.”

Iako podnosilac predstavke nije mogao u postupku pred domaćim sudovima da dokaže istinitost svojih tvrdnji, navodi Sud, on je ipak

imao razloga da veruje da je predsednik opštine umešan u izvršenje određenih krivičnih dela. Dakle, zaključuje svoje obrazloženje odluke Sud, bez obzira što je u objavljenom tekstu korišćen „jak jezik“, stavovi podnosioca predstavke, i to sudeći po njihovoj sadržini, tonu i kontekstu, nisu predstavljali lični napad na predsednika opštine, niti su se ticali njegovog privatnog života, već su bili usredsređeni na pitanja od javnog interesa.

S obzirom na ove konstatacije, kao i s obzirom na prirodu kazne koja je izrečena podnosiocu predstavke i koja je mogla biti zamenjena efektivnom krivičnom kaznom, a “posebno uzimajući u obzir „dvosmislenost“ shvatanja domaćih sudova po kojima se ugled i dostojanstvo predsednika opštine vrednuju više od istih ličnih dobara drugih građana, Evropski sud potvrđuje da u konkretnom slučaju ograničenje slobode izražavanja koje je izvršeno izricanjem osuđujućih presuda domaćih sudova, nije bilo neophodno u demokratskom društvu, te da je stoga došlo do povrede člana 10 Evropske konvencije. Sud takođe konstatuje da je izvesno da je podnosilac predstavke pretrpeo štetu time što mu je neopravdano ograničena sloboda izražavanja, te mu zbog toga dosuđuje i naknadu štete u visini od 3.000 evra.”

Zoran Lepojić kaže da je presudom dobio satisfakciju: “Dokazao sam da nema nedodirljivih i da se čak i na jugu Srbije, u malom mestu, može pobediti strah, kad čovek govori istinu, ima dokaze i bori se protiv samovlašća. Nažalost, to sam dokazao u inostranstvu, a ne pred domaćim sudovima, ali verujem da nešto može da se promeni u Srbiji, pa i da ta promena dođe do Babušnice. Nisam očekivao neko potpuno zadovoljenje, nisam iz takvih materijalnih razloga ni počeo da se bavim politikom, nego pre svega da promenim nešto nabolje.

Nisam više mogao da trpim da mi vređaju inteligenciju, da slušam, kao i brojni građani godinama unazad, kako je predsednik opštine “ugledni privrednik” i “ličnost od autoriteta”, a Babušnica je bila na samom dnu svih statističkih spiskova, po zaradi, razvijenosti, po

svim parametrima. Zbog toga je i danas Babušnica u opasnosti da postane mesna zajednica, jer je to mesto koje napuštaju svi koji mogu da rade bilo šta. Tokom kampanje za lokalne izbore 2002. prvi put se dogodilo da neko javno progovori o malverzacijama Petra Jončića; ja nisam govorio napamet, imao sam dokaze, jer je protiv njega, nakon istrage u preduzeću “Lisca” kojim je rukovodio, podignuta krivična prijava. Osnovani smo novine zbog medijskog mraka, u njima sam objavio svoja saznanja, a potom i više puta pozivao Jončića da u TV duelu sučelimo svoja saznanja i stavove. A odgovor su bile tužbe.”

Evropski sud za ljudska prava je svojom drugom presudom od 20. novembra 2007. u slučaju Filipović protiv Srbije – reč je takođe o javnoj kritici Petra Jončića koju je na predizbornom skupu izneo poreski inspektor, optužujući predsednika za utaju poreza – takođe utvrdio da mešanje domaćeg suda nije bilo neophodno u demokratskom društvu i da je takođe povređena odredba člana 10 Konvencije, jer je pravnosnažna presuda parničnog suda bez sumnje predstavljala mešanje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja.

Priznanje Vrhovnog suda Srbije

Nakon presuda, sektor za zastupanje pred Evropskim sudom za ljudska prava ministarstva za ljudska i manjinska prava zatražio je da Vrhovni sud Srbije zauzme načelni stav da domaći sudovi prilikom odmeravanja visine novčane kazne predviđene za krivično delo klevete imaju u vidu stav koji je Evropski sud zauzeo povodom slučaja Lepojić i Filipović.

“Imajući u vidu stavove domaćih sudova u navedenim presudama i stav Evropskog suda za ljudska prava u svojim presudama u slučajevima Lepojić i Filipović povodom tih presuda, na sednici Krivičnog odeljenja usvojeno je predloženo pravno shvatanje, upravo radi budućeg postupanja domaćih sudova u sličnim

situacijama, gde bi se buduća sudska praksa uskladila upravo sa stavovima sadržanim u navedenim presudama Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Lepojić i Filipović, kako vrednosni sudovi o javnim ličnostima u pravilu ne bi trebalo da potpadaju pod odredbe krivičnog zakonodavstva, jer intervencija u takvim slučajevima nije neophodna u demokratskom društvu i da je sloboda izražavanja predviđena članom 10 Konvencije temelj jednog demokratskog društva i da sloboda izražavanja pojedinca ne važi samo za informacije, ili ideje koje se prihvataju ili smatraju uvredljivim već i za ono što vređa, šokira ili uznemirava, jer je to sve usredsređeno na pitanja od javnog interesa a ne na privatni život javnih ličnosti”, glasi deo pravnog shvatanja krivičnog odeljenja Vrhovnog suda Srbije, usvojenog na sednici održanoj 25. novembra 2008.

Nasilje i strah

Babušnički slučaj dobio je očekivani, pomalo bizarni epilog, kako kaže Zoran Lepojić; Slovenci su 2008. bukvalno izbacili Jončića iz “Lisce” zbog mahinacija sa bonovima i troškovima kuhinje u kojoj su spremeni obroci za zaposlene. U vreme direktorovanja preosetljivog predsednika opštine dnevno su se u maloj fabrici trošile enormne količine slanine i pasulja.

“Ništa se otad nije promenilo, kasnije sam podnosio krivične prijave i protiv sudija, ali bez rezultata. Evo primera njihovog odnosa prema Konvenciji: u parničnom postupku sam se pred sudijom Olgicom Petrović pozvao na Konvenciju, a ona mi je rekla: “Evropska unija ne stanuje u Babušnici”. Znao sam kakva presuda sledi. Pokušavali su da me zastraše na sve moguće načine, jer oni, kada nekoga ne mogu da kupe, učine sve da ga zastraše. A hteo sam da sve bude pošteno. Kada je čitav slučaj otvoren, na čelu stranke u kojoj sam bio predsednik opštinskog odbora, i moj lični prijatelj dr Vladan Batić bio je ministar pravde. I danas u Babušnici ne mogu da nađem posao, živim i radim u Beogradu, sitnije građevinske poslove. Svi su mislili

da ću nadrljati, jer se “kačim” sa pogrešnim čovekom, a posle su mi čestitali. Međutim, to je kratko trajalo. Protiv te vrhuške na vlasti se ne može mnogo učiniti, jer imaju svoje medije, opštinske činovnike koji po svim selima rade kampanju 365 dana u godini.

Sada sam u penziji, kadrovi iz JUL-a i SPS-a su se odmah posle Petog oktobra infiltrirali u sve partije, izuzev u DHSS, jer sam ja to sprečio. Sada je na vlasti koalicija SNS-SPS, ali su u SNS 40 odsto ljudi iz SPS-a i JUL-a. Vlada strah, cela nomenklatura vlasti je povezana, opština, policija, znaju sve o svakome, slabu tačku uz pomoć koje mogu da ucenjuju. A ucenjuju i obećavajući posao, zapošljavaju u opštinskoj upravi, na teret budžeta. Ljudi se teško odlučuju za neki politički angažman, a i kada se odluče, nisu jedinstveni. Polovina odbornika je pod nekim krivičnim prijavama, najviše ih je povezano sa potpisivanjem štetnog ugovora o koncesiji sa niškim “Naisusom” o korišćenju vode, od koga opština godišnje gubi milion evra”, kaže Lepojić.

Bojan Tončić

Iz video priloga Evropa ne stanuje u Babušnici

Saša Gajin: Evropski sud ne razume razlog za pružanje zaštite predsedniku opštine u odnosu na napis koji je o njemu objavljen u lokalnoj štampi i u vezi sa kojim napisom je domaći sud, i to u obe instance, našao da je potreba zaštite lokalnog funkcionera daleko veća nego kada se radi o potrebi zaštite takozvanog običnog građanina. Evropski sud izražava svoje čuđenje stavom domaćeg suda, s obzirom na to da već dugi niz godina ili decenija Evropski sud insistira na tome da lokalni funkcioneri, odnosno ljudi koji obavljaju državne i političke funkcije jesu oni kojima je sužena sfera zaštićene

privatnosti, kao i sfera zaštite njihovog dostojanstva. Odnosno, kako to Evropski sud voli da kaže, da su lokalni funkcioneri dužni da trpe napade na svoja lična dobra više ili u većoj meri nego kada se radi o drugim ljudima, ljudima koji ne obavljaju funkciju.

Zoran Lepojić: Prilikom suđenja kad sam se ja pozvao na Konvenciju, jer sam je našao na sajtu, gde ne znam koji član ili paragraf njihov i decidno kaže da javne ličnosti i treba da budu izložene javnosti i kritici, što je sasvim i normalno. Ja sam se pozvao na taj član i skrenuo pažnju, dobio sam jasan odgovor uz osmeh da u Babušnici ne stanuje Evropska unija i da je to pogrešna adresa. Ja, s obzirom da sam to čuo, insistirao sam da uđe u zapisnik, naravno nije, ta njena izjava, ja sam rekao da nema šta da tražim, to je partijski sud.

Saša Gajin: U tim slučajevima se vidi da je domaće pravosuđe išlo sasvim suprotno evropskim standardima i onda se zaista može postaviti pitanje, a tako je i u brojnim drugim slučajevima, o tome odakle dolazi to nesnalaženje, koji su uzroci takvog jednog oponiranja Evropskom sudu. Da li se radi samo o neadekvatnom treningu, da li se radi samo o tome da država nije omogućila našim sudijama i drugim predstavnicima vlasti koji odlučuju o pravima i slobodama ljudi da steknu punu svest o tim evropskim standardima, ili se radi o nečemu gorem.

Meni se čini da postoje uslovi ili elementi koji bi mogli da opravdaju jedan zaključak koji se može izvesti o tim presudama, a to je da naši sudovi prosto ne uzimaju u obzir praksu Evropskog suda za ljudska prava, odluke koje se donose u okviru tog međunarodnog tela kao izvore prava, kao one pravne tekstove koji su sa stanovišta sudske prakse domaćih organa ili uopšte sa stanovišta prakse postupanja domaćih organa, jednako obavezni kao i zakoni.

Oni predstavljaju izvore prava više pravne snage od domaćih zakona – ali ustav i pravo uopšte ovde se ne razumeju dovoljno ozbiljno, već više tako kao jedan standard od koga su u konkretnom slučaju

odstupanja uvek dozvoljena ili često poželjna, i to u zavisnosti od konkretnih okolnosti, konkretnog slučaja i interesa onih koji su uključeni u taj postupak. Dakle, da se od tih standarda može odstupiti.

Vukašin Obradović: Mi u Vranjskim novinama imamo više podnetih krivičnih prijava u periodu od 2000. na ovamo – nego u onom periodu pre toga. Mi smo na sreću istrenirani da zaista vodimo maksimalno računa o onome što objavljujemo, jer smo živeli u jednom takvom okruženju koje nas je čekalo na svakom uglu da nas tuži i na taj način vrši pritisak. Uglavnom smo dobijali te sudske sporove, ali naravno, bilo je i onih sporova gde smo za različite budalaštine osuđivani, i nekako smo uspevali da platimo te kazne. Naravno, to je uvek bilo na uštrb materijalnog položaja novinara koji su i onda i sada bili vrlo skromno plaćeni.

Imamo u Nezavisnom udruženju novinara Srbije mnogo više pritužbi upravo od kolega koji su izloženi pritiscima lokalnih moćnika, lokalnih šerifa i kabadahija koji smatraju da je prosto njihovo prirodno pravo da imaju medije na svojoj strani i da ih kontrolišu, jer, kako oni to vole da kažu, oni ih i plaćaju. Vlasti, i tu ne pravim nikakvu razliku među onima koji su se menjali od 2000. do danas, traže načina i samo menjaju oblike pritiska na medije, odnosno načine na koje će da kontrolišu medije. Nama Evropa ne može da nametne rešenja, jer gotova rešenja za slobodne medije u Evropi ne postoje. Svaka država mora da pronađe model koji joj najviše odgovara da bi dobila slobodne, profesionalne i nezavisne medije. Srbija u tome ne uspeva, jer zapravo njena politička elita nikada nije prihvatila kao svoje osnovno političko geslo nezavisne i slobodne medije.

ŠESTI DEO

Pravo na slobodu i bezbednost – Član 5 Evropske konvencije

Pravo na slobodu i bezbednost ličnosti odnosi se na mogućnost lišenja slobode (hapšenja), i prava koja svaki pojedinac u toj situaciji poseduje. Domašaj člana 5 kada je reč o slobodi kretanja lica je jasan: njime nisu obuhvaćeni modaliteti privremenog ograničavanja kretanja pojedinaca ili grupa (na primer u cilju organizovanja manifestacija, u zonama posebne bezbednosti kao što su vojni objekti i slično). Cilj proklamovanja slobode ličnosti jeste ograničenje arbitrarnosti u postupanju prilikom lišenja slobode od strane pojedinaca koji delaju samovoljno ili protivzakonito.

Ovo stanovište je Sud potvrdio u više slučajeva, pri tome određivši da je razlika u dva režima ograničenja kretanja u intenzitetu i stepenu ograničavanja, a ne u (formalnoj) prirodi mere koja je izrečena. Da li je u pitanju mera lišenja slobode ili mera ograničenja kretanja, Sud određuje prema sopstvenoj proceni, nezavisno od toga kako su istu situaciju okarakterisali organi države. Prilikom procene, Sud ceni niz elemenata kao što su vrsta izrečene mere, njeno trajanje, posledice i način sprovođenja (da li su organi koji je sprovode ovlašćeni da sprovode mere prinude), kao i druge specifične okolnosti slučaja.

Pravo na slobodu i bezbednost ličnosti je određeno kao pozitivno pravo, to jest ono koje nameće određenu aktivnost države, da bi pravo moglo da se vrši onako kako je zamišljeno. Država mora da propiše i sprovodi mere koje sprečavaju samovolju bilo kojeg pojedinca, organizacije ili organa da ove slobode ugrožava ili krši. Ukoliko do takvog nečeg ipak dođe, država je dužna da takvo stanje ispravi a počinioce sankcioniše. Otuda i lišenje slobode od strane privatnog lica takođe predstavlja kršenje člana 5 Konvencije, jer u

tim slučajevima država nije u stanju da obezbedi neometano vršenje prava i spreči njihovo kršenje od strane drugih pojedinaca.

Niko se ne može odreći prava koja ima prema članu 5 Konvencije, a svaka slična izjava ne može imati nikakav efekat na tretman lica koje je lišeno slobode.

U praksi Suda formirali su se različiti objektivni kriterijumi kada se neko ponašanje može smatrati nezakonitim lišenjem slobode, odnosno kršenjem prava lica iz člana 5 Konvencije:

(1) Zatvaranje lica bez vođenja ikakve pisane evidencije iz koje bi moglo da se vidi kada, kako i zbog čega, odnosno na osnovu koje odluke je lice lišeno slobode, uvek će predstavljati kršenje Konvencije.

(2) Procedura lišenja slobode mora biti zakonita, to jest u skladu sa zakonskim propisom koji predviđa postupanje u takvim situacijama.

(3) Lice se može lišiti slobode isključivo ako postoji sumnja da je izvršilo, ili će izvršiti, krivično delo. Ukoliko se neko lišava slobode zbog postojanja „opravdane sumnje“ da je izvršio krivično delo, smatraće se da opravdana sumnja postoji ukoliko na osnovu dostupnih informacija objektivna instanca može zaključiti da je lice koje se lišava slobode *moglo da počinu krivično delo u pitanju*.

(4) Takođe, mora postojati pravna izvesnost kada je moguće izreći ovakvu meru – uslovi za tako nešto moraju biti nedvosmisleno i precizno definisani u nacionalnom zakonodavstvu (na ovaj način se osim pravne sigurnosti sužava i mogućnost zloupotrebe izricanja mera lišenja slobode). Svaka arbitrarnost pri odlučivanju o lišenju slobode mora biti isključena, tako da različita i nekonzistentna interpretacija zakonskih odredbi od strane nadležnog organa u različitim slučajevima, predstavlja kršenje Konvencije. Automatsko

produženje pritvora takođe predstavlja kršenje Konvencije. Odluka o produženju mora biti obrazložena i zasnivati se na zakonom predviđenim osnovama.

(5) Dužina trajanja lišenja slobode može biti određena isključivo sudskom odlukom, bez obzira da li se radi o lišenju slobode u smislu pritvaranja lica, ili izdržavanja utvrđene kazne zatvora. Ne mora biti u pitanju izvršenje odluke nacionalnog suda države; isti principi važe i kada se izvršava odluka stranog suda, u skladu sa nacionalnim propisima.

(6) Svako propuštanje da se u razumnom (minimalnom) roku izvrši nalog suda za oslobađanje lica, predstavlja nezakonito lišenje slobode i kršenje Konvencije.

(7) Kada je reč o lišenju slobode zbog kršenja zakonite sudske odluke ili neispunjenja obaveze propisane zakonom, Sud je stao na stanovište da različite situacije mogu potpasti pod ovu kategoriju kršenja propisa. U praksi, kršenjem sudske odluke smatralo se na primer kršenje uslovne osude ili kućnog pritvora, odbijanje da se lice podvrgne psihijatrijskom pregledu koji je naložio sud, i slično. Neispunjavanjem obaveze propisane zakonom smatralo se odbijanje da se prođe kroz bezbednosnu kontrolu na ulasku u zemlju, odbijanje da se lice legitimiše ili da se odazove pozivu za informativni razgovor u policijskoj stanici, i slično.

* * *

Član 5 ne propisuje samo uslove kada se neko lice može lišiti slobode, već i prava koje ono poseduje u slučaju da se tako nešto desi. Na osnovu prakse Suda, moguće je doći do nekoliko značajnih standarda, kada će se smatrati da su prekršena minimalna garantovana prava uhapšenog:

(1) Pravo lica lišenog slobode da bude obavешteno o razlozima za hapšenje odmah i na jeziku koji razume, mora se tumačiti u najširem

mogućem kontekstu. Tako će se pod hapšenjem podrazumevati i lišenja slobode koja se ne izvršavaju isključivo radi suđenja licu u krivičnom postupku, već i u postupcima ekstradicije, suspenzije uslovne osude, kao i radi zatvaranja u zdravstvenu ustanovu.

(2) Razlozi za hapšenje moraju biti specifikovani i konkretni, ali se ne moraju predočiti u pisanoj formi. Svrha obaveštenja o razlozima za hapšenje ne iscrpljuje se samim obaveštavanjem lica lišenog slobode. Cilj obaveštavanja jeste da se on ili ona upoznaju sa razlozima kako bi mogli da ulože prigovor, odnosno drugo pravno sredstvo na lišenje slobode koje im stoji na raspolaganju u skladu sa unutrašnjim zakonodavstvom države. U vezi sa ovime je i pravo da se uhapšeni bez odlaganja izvede pred sudiju ili drugo službeno lice koje može odlučiti o zakonitosti lišenja slobode i puštanju na slobodu, u odgovarajućem postupku propisanim zakonom.

Sud smatra da je to osnovni mehanizam sprečavanja arbitrarnosti i zloupotrebe ovlašćenja od strane organa izvršne vlasti, a samim tim i neophodan minimum u svakom postupku u kojem se neko lišava slobode. Sudska kontrola mora biti automatska – niko je ne može suspendovati i ne mora se posebno pokretati na zahtev uhapšenog ili drugog učesnika u postupku lišenja slobode, već se „aktivira“ samim činom lišenja slobode. Svako drugo tumačenje Konvencije predstavlja njeno kršenje. Ova vrsta kontrole takođe mora biti „promptna“, sprovedena bez odlaganja.

Sud je u svojoj praksi našao da je period od četiri dana predug i predstavlja kršenje prava uhapšenog. Ovo međutim ne znači da se granica postavlja na period „nešto kraći od četiri dana“, naprotiv – Sud je u svojim odlukama istakao da i znatno kraći period može predstavljati kršenje Konvencije, ako nije bilo razloga da dođe do bilo kakvog odlaganja za izvođenje pred sudiju. Takođe, Sud je stao na stanovište da je kršenje Konvencije ukoliko odluka o pritvoru u minimalnom trajanju bude izvršena u celini, iako su razlozi za njeno izvršenje u međuvremenu očigledno prestali. Vlasti države moraju

voditi računa o tim okolnostima i omogućiti prekid pritvaranja (to jest preispitivanje donete odluke) čim nastupe činjenice koje obesmišljavaju obrazloženje zbog kojeg je pritvor uveden.

(3) Pravo lica lišenog slobode da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do kraja sudskog postupka (uz eventualno uslovljavanje puštanja na slobodu odgovarajućim jemstvima) mora se tumačiti u skladu sa mogućnostima sudije ili nekog drugog koji odlučuje o ovom pitanju. Nije realno očekivati da sudija može predvideti dužinu trajanja postupka i na tome zasnovati svoju odluku. Otuda se ovlašćenje da se odlučuje o puštanju na slobodu do završetka sudskog postupka mora interpretirati isključivo u smislu da se odlučuje o tome da li je pritvor i dalje *razumna i potrebna mera* kako bi se omogućilo prisustvo pritvorenika u postupku i sprečile druge eventualne negativne posledice (kao što je na primer uticaj na svedoke, mogućnost bekstva ili izvršenja novih krivičnih dela; poseban razlog koji je Sud razmatrao i prihvatio *samo u izuzetnim okolnostima* jeste održavanje javnog reda, odnosno izbegavanje uznemiravanja javnosti).

Ukoliko se dođe do zaključka da nema osnova za produženje pritvora, pritvorenik mora biti pušten na slobodu, ali bilo kakva odluka u tom postupku nije povezana sa pretpostavkom nevinosti – ona ostaje na snazi sve do pravnosnažnog okončanja sudskog postupka.

(4) Kada je reč o standardu „suđenja u razumnom roku“ u smislu prava na slobodu ličnosti iz člana 5, dužnost državnih organa je pre svega u tome da se obezbedi početak suđenja u najkraćem mogućem roku, tako da se izbegne predug ostanak u pritvoru u pretkrivičnom postupku.

(5) Alternativne mere ograničavanja kretanja moraju imati prednost u odnosu na njegovo/njeno pritvaranje, ako ih je moguće sprovesti (što se ceni prema okolnostima svakog pojedinačnog slučaja).

Mario Reljanović

Srbija u pritvoru

Podnosilac predstavke Slaviša Milošević uhapšen je 20. januara 2005. godine, šest godina nakon što je protiv njega (u decembru 1999) otvorena istraga zbog više krivičnih djela teške krađe. Nadležni ga nisu uspijevali pronaći na adresi koju je imao sud, pa je još u januaru 2000. istražni sudac Petog općinskog suda u Beogradu donio rješenje o određivanju pritvora i raspisivanju potjernice.

Upravo to rješenje je aktivirano nakon pet godina, kada je Milošević uhapšen. Tjedan dana nakon hapšenja, 27. januara 2005, u prisustvu branioca po službenoj dužnosti, ispitao ga je istražni sudac; tada se odrekao prava na žalbu na odluku o pritvoru, nadajući se što bržem početku suđenja. Optužnica je podignuta 3. februara 2005, a idućega dana mu je krivično vijeće Petog općinskog suda produžilo pritvor za novih 30 dana – ne saslušavši ni optuženoga, niti njegovog advokata (iako to nije obaveza sudske vijeća koje odlučuje o pritvoru).

Na to rješenje žalio se njegov advokat, sa argumentom da Milošević nije bio hitno izveden pred sudiju, pozivajući se na član 5, stav 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, ali je Okružni sud – opet bez prisustva optuženog Miloševića i njegovog advokata – žalbu odbio.

U pritvoru je ostao sve do kraja prvostepenog postupka, 18. maja 2005, kada je osuđen na godinu i dva mjeseca zatvora i pušten iz pritvora do pravosnažnosti sudske odluke. Uslijedila je njegova žalba, pa ukidanje presude i ponovljeno suđenje, koje je završeno u februaru 2007, kada je osuđen na osam mjeseci zatvora.

E sad, u čemu je tu problem? U tome što istražni sudija, koji je prvi nakon hapšenja (u roku od sedam dana) saslušao uhapšenog Miloševića – nije imao ovlaštenja odlučiti o pritvoru (ukidanju ili produženju), već je to jedino moglo učiniti krivično vijeće nadležnog

suda. Ono je to i učinilo, ali tek u martu 2005, dakle tek 41 dan nakon što je Milošević uhapšen.

Vlada Srbije iznijela je argumentaciju da je sve bilo po propisima, zato što je Milošević saslušan u roku od sedam dana – argument odbijen, iz razloga jasnog, čekalo se 41 dan da se meritorno odluči o njegovom pritvoru.

Također, vlada Srbije je – kao i u mnogim drugim slučajevima u kojima se opravdavala pred Evropskim sudom za ljudska prava – tvrdila da Milošević nije iscrpio sve dostupne pravne lijekove prije no što je predstavku poslao u Strasbur, zato što je mogao u parničnom postupku tražiti naknadu štete. Kao i u ostalim slučajevima, ES je taj argument odbacio, navodeći da vlada Srbije nije iznijela niti jedan dokaz da postoji domaća sudska praksa dosuđivanja naknade štete u slučajevima ove vrste, a posebno teškom je taj sud ocijenio činjenicu da se domaći, beogradski Okružni sud nije obazirao na prigovor iz žalbe na rješenje o određivanju pritvora, koji se pozivao na povredu Konvencije iz člana 5.

Evo što kaže član 5 Konvencije, po kojem je osuđena država Srbija, zato što je povrijedila pravo na slobodu i sigurnost ličnosti:

1. Svako ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim u sledećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom...

c. u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršilo krivično delo, ili kada se to opravdano smatra potrebnim kako bi se predupredilo izvršenje krivičnog dela ili bekstvo po njegovom izvršenju...

3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode shodno odredbama iz stava 1c ovog člana mora bez odlaganja biti izveden pred sudiju ili drugo

službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije i imaće pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se usloviti jemstvima da će se pojaviti na suđenju.

4. Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito.

Sistemska greška u zakonodavstvu

U svemu ovome, najveću težinu ima mišljenje ES o osnovanosti predstavke, koju je država Srbija osporavala. Ona je, naime, tvrdila da je pritvor o kojem je riječ bio u skladu sa zakonom (o krivičnom postupku), jer ga je odredio sud, a ne policija ili javni tužilac. Osim toga, tvrdio je zastupnik države pred ES, Milošević je pred istražnog sudiju izveden za manje od sedam dana od hapšenja, a bio bi i ranije da njegov advokat nije tražio odlaganje, pa tu nikakve krivnje srpskog suda nema. Osim toga, prvo suđenje Miloševiću je brzo završeno i on je odmah nakon toga pušten na slobodu.

ES je, međutim, konstatirao da su hitna i automatska zaštita prava iz (djelomično citiranog) člana 5 Konvencije obaveza svake države i ona ne mogu zavisiti od ponašanja okrivljene osobe, odnosno od toga da li će ona zatražiti zaštitu svojih prava ili ne, ili od bilo koje druge okolnosti u konkretnom slučaju.

Sud, također, smatra irelevantnom činjenicu da su državni policijski, javnotužilački i pravosudni organi postupali u zakonskom okviru: ovdje je riječ o sistemskoj grešci u zakonodavstvu i njegovoj primjeni. Naime, 41 dan u konkretnom slučaju je neprimjereno dug period za pojavljivanje okrivljenog pred sudijom koji je ovlašten da odluči o pritvoru. Ne može biti opravdanje to što se postupa prema zakonskim pravilima, jer je Konvencija u svakom slučaju povrijeđena, konstatira ES.

Time je – s obzirom na to da Konvencija ima jaču pravnu snagu od domaćih zakona – ES zapravo uputio poruku Republici Srbiji da se krivično zakonodavstvo mora uskladiti sa odredbama Konvencije i praksom ES, kako bi se izbjeglo da se u svakoj idućoj sličnoj situaciji donese istovjetna presuda.

I na kraju, ES je svojom presudom Miloševiću dosudio naknadu nematerijalne štete u iznosu od 3.000 eura, kao i 500 eura naknade troškova postupka.

Tatjana Tagirov

SEDMI DEO

Zabrana torture – Član 3 Evropske konvencije

Zabrana mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja takođe je jedno od „apsolutnih prava“ iz Konvencije, koje se ne može ograničiti ili suspendovati, bez obzira na vanredne okolnosti. U pitanju je jedno od osnovnih prava kojima se štiti ljudsko dostojanstvo, a koje pretpostavlja složenu ulogu države u očuvanju fizičkog i psihičkog integriteta svakog građanina. Sa jedne strane, postoji obaveza države da spreči, odnosno sankcioniše (inkriminiše) svako ponašanje koje se može smatrati mučenjem (torturom), u skladu sa Konvencijom ali i brojnim međunarodnim instrumentima kojima se zabranjuje ovakav način postupanja.

Pod terminom „mučenja“ podrazumeva se čitav niz mogućih radnji kojima se zadire u ljudsko dostojanstvo. Ove radnje mogu podrazumevati činjenje ali i nečinjenje; one takođe mogu podrazumevati fizičko mučenje i kažnjavanje, ali i psihički pritisak na lica koja se nalaze pod jurisdikcijom i u faktičkoj vlasti državnih organa ovlašćenih da primenjuju silu, najčešće u prekrivičnom i krivičnom postupku, kao i pri izdržavanju krivičnih sankcija.

„Ponižavanje lica“ takođe ne mora značiti aktivnu ulogu i činjenje drugih lica – česti su primeri da se pojedinci ponižavaju kroz neadekvatne procedure kojima su podvrgnuti tokom policijskog zadržavanja, boravka u pritvoru ili izdržavanju kazne zatvora.

Nečovečno postupanje takođe može podrazumevati i nepružanje medicinske ili druge potrebne pomoći licu koje se nalazi u pritvoru/zatvoru, kao i „beskonačno“ produžavanje pritvora.

Poseban oblik kršenja člana 3 postoji prilikom ekstradicije lica dru-

goj državi, ako je realno očekivati da će to lice biti podvrgnuto torturi u državi koja zahteva njegovo izručenje; ovde dakle država ne krši član 3 direktno postupcima svojih organa koji nanose neku štetu žrtvi, već omogućava svojim odlukama da lice dođe u situaciju da mu druga država uskrati pravo na čovečno postupanje.

Modaliteti kršenja člana 3 Konvencije su dakle raznovrsni i praksa Suda je do sada osvetlila mnoge aspekte nedozvoljenog postupanja.

Kada je reč o praksi Suda, u centru pažnje je sasvim logično postupanje države, odnosno njenih službenika, koji prekoračenjem svojih ovlašćenja krše zabranu iz člana 3 Konvencije.

Naročito je važno postupanje onih organa koji imaju zakonsko ovlašćenje da primenjuju silu prema građanima u određenim situacijama. Ukoliko se mučenje vrši radi dobijanja iskaza, odnosno utvrđivanja drugih dokaza u postupku koji se vodi protiv tog ili nekog drugog lica, takvi dokazi se neće smatrati prihvatljivim.

Takođe, Sud je dužnu pažnju posvetio licima koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, jer su česte žrtve nezakonitog postupanja čuvara.

Za Srbiju je od značaja slučaj Hajnal, koji je detaljnije razmatran u ovoj knjizi. Sud je u ovom slučaju našao da Srbija u nizu podzakonskih akata ne poznaje procedure koje bi ublažile mogućnost ponižavajućeg postupanja, odnosno da prema važećim propisima u Srbiji postoji izvesnost dovođenja u položaj koji nužno za posledicu ima urušavanje ljudskog dostojanstva. Takođe, Sud je zaključio da Srbija mora poboljšati položaj lica na izdržavanju kazne zatvora, jer je on nezadovoljavajući, u odnosu na faktički kvalitet života u zatvoru i u odnosu na formalne aspekte ostvarivanja pojedinih prava zatvorenika.

Mario Reljanović

Zlostavljanje na jagodinski način

Niko nije kriv za zlostavljanje Živote Milanovića, pripadnika verske zajednice Vaišnava Hindu, odnosno Hare Krišna, iz sela Belice kod Jagodine. Da nije četiri uboda nožem koje je preživio, verovatno bi bio optužen da je to umislio, što, naravno, ide uz ljude koji imaju *cigansku veru*, kako je označavan u telefonskim pretnjama koje je dobijao od 2001. A možda i da je sam sebe povredio, u šta je policija jednom “posumnjala”, diskreditujući Milanovića i skrivajući svoju nezainteresovanost, a možda i saglasnost sa nasiljem.

Policajcima i tužiocima u Jagodini, sudeći po slučaju Milanović – koji je zbog kršenja prava na slobodu od diskriminacije i prava na slobodu od zlostavljanja i drugog nečovečnog postupanja (član 3, odnosno 14 Konvencije o ljudskim pravima) završio pred Evropskim sudom u Strazburu – nije bilo važno da profesionalno obavljaju svoj posao i zaštite bezbednost građanina Milanovića. Svojim nečinjenjem uticali su na to da Sud obaveže državu Srbiju da Milanoviću, “s obzirom na karakter pretrpljenih povreda i u skladu sa načelom pravičnosti”, isplati 10.000 evra. Nije im, dakle, bio važan ni novac poreskih obveznika, a zbog toga nisu i neće snositi bilo kakve sankcije.

Milanović od 2008. živi bez uznemiravanja, a od decembra 2010, kada je doneta strazburška presuda, u prvom srpskom slučaju koji je u potpunosti preskočio domaće pravosuđe, jedini kontakt države sa ugroženim građaninom bio je poseta dvojice policajaca koji su mu rekli da će oni “brinuti o njegovoj bezbednosti”. S obzirom na ponižavajuće policijsko nečinjenje, moglo bi se zaključiti i da su davno poznati napadači opomenuti, a o tome da se zna njihov identitet Milanović ima utemeljene sumnje:

“Nisam primetio nikakvu promenu, da sam bezbedniji, napadači još nisu pronađeni, nemam nikakvu informaciju o bilo kakvoj daljoj istrazi. Već godinama, kada odem u Jagodinu zbog otvaranja izložbe

ili drugog posla, pozovem rođake ili prijatelje da budu sa mnom u stanu, da ne budem sam. Bojim se da bih mogao da budem ponovo napadnut i izbegavam da se krećem bez društva.”

On je slikar, konzervator i restaurator arheološkog materijala. Godine 2001. je živeo u selu Belica, kao i danas, a u Jagodinu je odlazio poslom i koristio je stan svoga strica. Njegov izgled, dugački perčin i specifična odeća, iritirali su *pravoverne*:

“U svom selu nisam nikada imao probleme, to su vredni ljudi, poljoprivrednici koji gledaju svoj posao. Jagodina je kasaba u kojoj vlada mentalitet karakterističan za takva opskurna mesta. Tu sam napadan od 2001. do 2008. Živeo sam na selu, povremeno bih odlazio u stan svog strica da pokupim račune, proverim instalacije, ponekad bih i prenoćio, najčešće kada sam negde putovao. Prvo su septembra 2001. počeli da mi prete telefonom, govorili su mi da “imam cigansku veru” i da treba da se iselim. Bile su to gluposti koje nisam ozbiljno shvatao. Posle mesec dana došlo je do prvog napada, pa ih do 2005. nije bilo. Od 2005. sam svake godine bio napadan i ubadan nožem. Uglavnom se to događalo preko leta.

Pamtim da su me 2005. napali na desetogodišnjicu genocida u Srebrenici. To nije bilo slučajno, policajci su, nezvanično, pričali da su se “klinci napili, pa se zaigrali”, a posle negirali da napad ima veze sa godišnjicom, ali to apsolutno nije slučajno. Jedan napad je bio na Vidovdan. Nikad nisu ništa govorili, jednostavno, to se munjevito desi i oni pobegnu.”

Naš sagovornik naglašava da je policija ignorisala napade na njega, čak i kada bi završio u bolnici, a posebno ga je pogađalo to što bi policajci, čak i u bolnici, kada mu je ukazivana pomoć zbog uboda nožem, bahato i ignorantski komentarisali njegovo stanje. Na predlog nevladinih organizacija od kojih je tražio pomoć, pre svih Inicijative mladih za ljudska prava, obratio se direktno Sudu u Strazburu.

Verski motivisana mržnja

Razlog za obraćanje Evropskom sudu bilo je “višegodišnje nedovoljno efikasno postupanje policije u vezi sa otkrivanjem lica odgovornih za fizičko zlostavljanje podnosioca predstavke. Naime, podnosilac predstavke je u periodu dužem od sedam godina, i to kao član verske zajednice Vaišnava Hindu, odnosno Hare Krišna, fizički zlostavljan u Jagodini, između ostalog tako što su ga nepoznati napadači u više navrata nožem ubadali u predelu stomaka, kao i u ruke i noge”, ističe se u presudi. Na samom početku perioda zlostavljanja, konstatuje Sud, “napadači su podnosiocu predstavke odsekli deo kose, a pri kraju ovog perioda su mu na temenu glave urezali krst.”

“I pored toga što su podnosilac predstavke i pojedine domaće nevladine organizacije u više navrata podnosile krivične prijave protiv nepoznatih počinitelaca zlostavljanja, insistirajući na stavu da je reč o delu koje je učinjeno iz verski motivisane mržnje, policija nije uspela da obezbedi fizičku sigurnost podnosiocu predstavke i otkrije napadače ni nakon sedam godina od početka serije napada”, ocenio je Sud.

Uzimajući u obzir pre svega ovu činjenicu, Evropski sud je u razmatranju predstavke izneo čitav niz načelnih pravnih pravila vezanih za primenu člana 3 Konvencije. Sud navodi da je garancija slobode od zlostavljanja apsolutnog karaktera, te da odstupanja od ovog jemstva nisu dopuštena. Takođe, kaže Sud, član 3 Konvencije prvenstveno zabranjuje licima zaposlenim u organima vlasti da vrše akte zlostavljanja, ali takođe podrazumeva i obavezu države da preduzme sve mere koje mogu da obezbede pojedincima slobodu od zlostavljanja, čak i ako ove akte vrše drugi pojedinci.

Nasuprot tome, jagodinska policija nije zaštitila ugroženog građanina Životu Milanovića, iako je četiri puta uboden nožem, a država se u odbrani pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu pozivala na, kako tvrdi Milanović, “apsolutne izmišljotine”, pokušavajući da u

potpunosti diskredituje žrtvu. Ovakvo postupanje zastupnika Srbije koji je pred Sudom tvrdio da je Milanović upao u studio jagodinske televizije i prekinuo program, svojevrsni je presedan i utoliko što iza njegove “odbrane” nije stala ni policija.

“Država se besmisleno branila, govorili su da su me pozivali da dam iskaz, što nije tačno. U odbrani je govoreno o nekom mom navodnom upadu u gradsku televiziju, iz koje me je obezbeđenje izbacilo, te da je o tom incidentu policija sačinila uviđaj. Besmislice koje nemaju veze sa stvarnošću, nikada nisam ušao ni u kakvu televiziju, niti sam se sa nekim sukobljavao. Zastupnik je napisao u svojoj odbrani države da sam u televiziju upao nezadovoljan nekim programom, izveđao novinare i urednike. Tražio sam u lokalnoj policiji dokaze, odgovorili su mi da nemaju takav događaj u svojoj evidenciji”, kaže Života Milanović.

U ovom detalju odbrane Srbije vidi se i to sa kolikom ozbiljnošću država brani svoj integritet, zapravo, koliko se svesrdno trudi da se obruka. Kakve veze sa pravom na život ima nekakav incident, sve i da ga je bilo, pitanje je na koje nekakav odgovor, valjda, ima državni zastupnik.

Višegodišnja potraga za komšijama

Sud konstatuje da svoju obavezu istrage u konkretnom slučaju zlostavljanja država mora da sprovede bez odlaganja, jer se hitan odgovor na izvršenu povredu člana 3 Konvencije smatra suštinski važnim za očuvanje poverenja javnosti u napore države da obezbedi primenu principa vladavine prava. Razmatrajući dalje okolnosti konkretnog slučaja, Sud nalazi da su fizičke povrede koje je podnosilac predstavke pretrpeo, zajedno sa osećanjem straha i bespomoćnosti koje je pratilo napade na njega, dovoljno ozbiljne da mogu da se kvalifikuju kao zlostavljanje u smislu člana 3 Konvencije. Sud takođe konstatuje da u vreme kada se razmatra predstava

Evropa ne stanje u Babušnici

podnosioca, i to više godina nakon početka serije napada, počinioci još nisu pronađeni.

Analizirajući ostale okolnosti slučaja, Sud upućuje na nedostatke sprovedene istrage, kao što je onemogućavanje podnosiocu predstavke da se lično suoči i eventualno identifikuje napadače među onim licima koje je policija saslušavala; zatim to da je policija u jednom trenutku iznela pretpostavku da je podnosilac predstavke sam sebi naneo fizičke povrede, iako nije postojao nijedan medicinski ili drugi dokaz koji se mogao navesti u prilog te pretpostavke; zatim da je nedostajala saradnja između policije i tužilaštva u toku celog perioda izvršenja napada, te da je celokupna istraga bila usredsređena na Jagodinu, bez obzira što se zna da su pripadnici grupa koje razvijaju verski motivisanu mržnju aktivni na teritoriji cele zemlje.

Osim toga, navodi Sud, u središnjem delu sedmogodišnjeg perioda vršenja napada, policiji je već trebalo da postane jasno da je podnosilac predstavke kao član male i ranjive verske zajednice postao stalna meta napada, odnosno da je veoma izgledno da će se napadi na njega ponoviti. Zbog toga što policija nije učinila sve što je trebalo učiniti kako bi sprečila buduće napade na podnosioca predstavke, odnosno zbog toga što se nije suočila sa realnim, neposrednim i predvidivim rizikom po njegovu bezbednost, napadi su se ponavljali.

Nepoznati počinioci

“Postoje osobe koje su se pojavljivale prilikom svakog napada. Jednu sam video na ulici, izgledala je potpuno identično kao napadač koji me je poslednji put povredio, ne znam kako policija nije mogla da ih otkrije. U beleškama iz 2001. piše da su ispitivali zvanično registrovane skinhedse, a posle par godina da nema takvih organizacija. To isto napisao je i zastupnik države Srbije, od njega sam dobio kopije tih dokumenata u kojima se iznosi ovakva kontradiktornost. Policija je, znači, uvek pisala

iskrivljene izveštaje. Od policije i branioca države tražio sam i bilo kakav dokument o policijskim uviđajima sa mesta na kojima sam napadnut, a odgovorili su mi da u svojim arhivama nemaju zapisnike o izvršenim uviđajima. Dakle, ispitivali su skinhedse, a njih u Jagodini “nema”, iako ih ima u celoj Srbiji, tragali za počiniocima, a nemaju zapisnike sa uviđaja – kome sam ja mogao da verujem i kome mogu da verujem danas. Naučio sam da im ne verujem”, kaže Milanović.

Modus operandi nasilnika bio je identičan prilikom svakog napada na njega.

“Nisam mogao da se branim, to se dešavalo kao blesak, munjevito. Jednom me jedan inspektor pitao zašto nisam vrištao. Pa koji bi bio smisao mog vrištanja, dobio sam nož u stomak i treba da vrištim, a nema nikog u blizini. Četiri puta su me povređivali nožem, jednom sam udaren palicom po glavi. Rane su bile duboke, ne znam da li su hteli da me ubiju, ili samo zaplaše. U bolnici su mi uvek radili ultrazvučne preglede da bi videli koliko su povrede opasne. Naravno da sam odlazio u bolnicu, nisam čekao policiju na mestu napada, jer nisam znao koliko sam teško povređen. Pozvalo bi ih bolničko osoblje, a oni bi došli i rekli ‘Opet ovaj!’ I dalje mi nije jasno kako nemaju nikakav trag, nije Jagodina San Francisko, može da se dođe do počinitelaca, sigurno ih u njihovom okruženju znaju. Posle presude su mi pretili sa Obrazovog foruma, bio sam na spisku onih kojima treba “razbiti glavu”. Tražio sam od poverenice za ravnopravnost da me zaštiti, a iz njene kancelarije su mi tražili da popunim obrazac. I to sam uradio; posle izvesnog vremena pitao sam da li su nešto uradili, a odgovor je bio da “rade”. Nakon toga sam dobio obaveštenje u jednoj rečenici, da link koji sam im poslao ‘nije više u funkciji’, ističe naš sagovornik.

Evropski sud je u presudi zaključio da “obaveza preduzimanja potrebnih mera posebno obuhvata obavezu sprovođenja delotvorne istrage koja može da dovede do otkrivanja počinioca i njihovog kažnjavanja.”

Dodatna obaveza države

“Uzimajući u obzir sve ove okolnosti konkretnog slučaja, Sud zaključuje da se propuštanje nadležnih državnih organa da postupe po svojim pozitivnim obavezama sankcionisanja i sprečavanja daljih akata zlostavljanja podnosioca predstavke, može kvalifikovati kao povreda člana 3 Evropske konvencije. Takođe, a uzimajući u razmatranje tvrdnju podnosioca predstavke da je njegova sloboda od zlostavljanja povređena na način koji aktivira i zaštitu od diskriminacije iz člana 14 Konvencije, Sud skreće pažnju na pravilo da državni organi, baš kao i u slučaju rasno motivisanog nasilja, imaju dodatnu obavezu da otkriju da li je napad u konkretnom slučaju bio verski motivisan. Ako pak nadležni organi ne postupe u skladu sa ovom obavezom, može se postaviti pitanje povrede slobode od diskriminacije”, konstatuje se u presudi.

U vezi sa navodima podnosioca predstavke, nastavlja Sud, policija je bila suočena sa pretpostavkom da su napadači pripadali jednoj, ili nekolicini organizacija koje razvijaju ekstremističku ideologiju. Osim toga, sama policija se više puta u toku sedmogodišnjeg perioda napada na podnosioca predstavke pozivala na njegova verska uverenja i njegov „čudan izgled“, te je pridavala važnost i činjenici da je većina napada vršena u toku perioda obeležavanja pravoslavnih verskih praznika.

Sud, takođe, zaključuje da je policija raspolagala ozbiljnim sumnjama koje su išle u prilog tvrdnje podnosioca predstavke da je izložen verski motivisanom nasilju, ali ipak nije preduzela delotvorne mere kako bi ove navode istražila. Zbog toga je Sud utvrdio da je u konkretnim slučaju došlo do povrede člana 14, a u vezi sa povredom člana 3 Evropske konvencije.

“Sud je razmatrao i zahtev podnosioca predstavke za naknadu štetu u iznosu od 20.000 evra. U tom smislu Sud nalazi da je podnosilac predstavke pretrpeo neimovinsku štetu koja se ne može nadoknaditi

samo odlukom kojom se utvrđuje povreda konvencijskih prava, te mu s obzirom na karakter pretrpljenih povreda i u skladu sa načelom pravičnosti, dosuđuje naknadu štete u iznosu od 10.000 evra”, zaključuje se u presudi.

Presuda i život

U Jagodini i okolini ima sedam pripadnika Hare Krišne, aspiranata, dvojica su, njihovom terminologijom, inicirani učenici. Nemaju svoj prostor, okupljaju se po stanovima, po dogovoru; ostali pripadnici nisu bili fizički napadani. Života Milanović je unekoliko izmenio svoje navike, a presudom nije zadovoljan:

“Ranije se nisam bojao, nisam bio oprezan; da jesam, možda se neki od napada ne bi dogodio. Kada sam shvatio da policija neće ništa da preduzme, izbegavao sam da se pojavljujem u Jagodini, ili bih išao s nekim, kao što i danas uvek idem sa nekim rođakom ili prijateljem. Ne mogu da se osećam sigurnije, jer niti znam da li se istraga vodi, niti me obaveštavaju o njenim eventualnim rezultatima. A kada je reč o novcu, smisao tužbe nije bio materijalna strana, već pokušaj da se dobije presuda, jer ovde se svesno i sistematski ugrožavaju ljudska prava pripadnika marginalnih verskih zajednica, od uskraćivanja registracije malim verskim zajednicama, do verbalnog i fizičkog maltretiranja njihovih pripadnika. Pogledajmo samo koliko je zanemarljiv broj osuđenih zbog izazivanja verske i nacionalne mržnje, maltretiranja članova malih verskih zajednica, ili koliko je otkriveno napadača na objekte malih verskih zajednica. Česti su grafiti, poput ovih poslednjih protiv Jevreja, a i na sajtovima nekih eparhija Srpske pravoslavne crkve ima vređanja onih koji je pripadaju”, zaključuje Života Milanović.

Bojan Tončić

Iz video priloga Zlostavljanje na jagodinski način

Maja Mičić: Nažalost, u momentu kad se on nama obratio zbog nereagovanja državnih organa mi smo imali još dva napada na njega do 2007. godine, iako su pre toga podnete već dve krivične prijave vezane za prethodne napade na njega.

Života Milanović: Isto se desilo noću. Jednom sam imao ubod u stomak i posekotinu u obliku krsta. I sad prosto kaže neki tamo rukovodilac iz policije ‘to samo novinari vide krst i jesu li te držali’. Pa nisu me držali, čoveče, kako sam pao, čovek me je fiknuo ovako tu po glavi u obliku krsta.

Maja Mičić: Života je u toku tih pet napada bio napadan nožem, u tom trećem napadu čak su mu urezali krst na temenu glave i na grudima, a ono čime se policija bavila svaki put kada se on njima obraćao bilo je pre svega čime se on to zapravo bavi i kakva je to njegova verska zajednica, odakle oni dobijaju novac. A i neki od saveta policije su bili da ne treba da izlazi iz kuće zato što provocira ljude.

Života Milanović: Mislim, to je stvarno bilo potpuno smešno, beleška neka u kojoj piše da sam ja poznat određenom sektoru zbog verske nastojenosti i čudnog izgleda. Pa meni je prosto zanimljivo da saznam koji policijski sektor se bavi takvim ljudima. Oni se nikad nisu pojavili ovde da mi uruče poziv, mada su uvek znali moju konkretnu adresu. Ako ja nekom dam ličnu kartu, ja ne mogu da tvrdim da mi je adresa Mars ili autobuska stanica, ako u njoj piše Belica. Posle tog drugog napada krenuli su, to je bilo bukvalno svakog dana ako sam u gradu, legitimisali su me policajci na ulici, pretresali torbu i tako to.

Kažem, prosto krenite od ovih klerofašističkih organizacija koje vršljaju po gradu, Obraz, ne znam kako se već ko zvao, ima gomila skinhedsa. Kaže ‘oni su klerofašisti po tvojim merilima’, tim rečima

mi je policajac rekao. I ja sam prosto shvatio da od njih nema nikakve pomoći. I posle tog zadnjeg napada ja uglavnom više i nisam, odem preko dana, ali prosto nisam, jako retko sam odlazio u taj stan.

Maja Mičić: I do momenta 2007. kada smo se mi konačno odlučili da podnesemo predstavku Evropskom sudu za ljudska prava on je bio napadnut pet puta. Ono što je pre toga urađeno od strane Inicijative mladih za ljudska prava koja je preuzela taj slučaj bilo je pre svega obraćanje okružnom javnom tužilaštvu u Jagodini. U tri navrata su podnošene krivične prijave nakon napada na Životu, tako da od njih nismo dobijali nikakvu reakciju, osim informacije da su tri krivične prijave podnete za širenje rasne, verske i nacionalne mržnje i nanošenje teških telesnih povreda, a da se nakon toga nije dešavalo ništa vezano za te postupke, niti neko dalje procesuiranje.

Zato je nama Evropski sud za ljudska prava 2007. godine bio poslednja instanca kojoj smo se obratili u nameri da Života dobije adekvatnu zaštitu, u nameri da država Srbija bude sankcionisana zbog toga što njeni organi, u ovom slučaju i policija i okružno javno tužilaštvo u Jagodini, nisu uradili posao kako treba. Tri godine nakon toga taj slučaj je dobio svoj epilog, on je takođe bio i potvrđen i nakon neke žalbe koju je država Srbija uputila na tu prvu odluku koju je Evropski sud za ljudska prava doneo. Života je dobio određenu odštetu, ali ono što je važnije jeste da je državi Srbiji tada nametnuta obaveza da se pozabavi ovom problematikom, što nažalost ne možemo da kažemo da je urađeno u potpunosti i na pravi način.

Saša Gajin: Mi u tom slučaju vidimo refleksi opšte nebrige za položaj ljudi koji sebe razumeju kao članove takozvanih malih verskih zajednica. I onda se u kontekstu tog slučaja zaista može postaviti pitanje da li bi se jedan takav neljudski tretman, fizičko maltretiranje, pa čak i urezivanje krsta na lobanju gospodina Milanovića moglo tolerisati, ili da li bi mi mogli da očekujemo tolerisanje takvih akata u dužem vremenskom periodu u slučaju da se radilo o pripadnicima

neke druge verske zajednice koja nije na takav način marginalizovana kao zajednica Hare Krišna.

Milan Vukomanović: Cela ta aura sektaštva i ta stigmatizacija stvara jedno pogodno tle za različite spekulacije i proizvoljne percepcije pojedinaca koji pripadaju tim zajednicama, što je naravno atraktivno i za medije, naročito one koji površno o tome izveštavaju. I onda se tu stvara jedan začarani krug iz koga nije lako izaći, a u tom krugu najviše stradaju zapravo pojedinci kao što je ovaj pripadnik Hare Krišne u Jagodini.

Maja Mičić: Ono što je posledica takođe tih napada na Životu jeste da je njegov život u potpunosti promenjen, da on više ne živi u Jagodini gde je živeo i gde je bio izložen tim napadima, da se on povukao u mesto koje je u blizini Jagodine, na selo gde se bavi i dalje tim nekim svojim umetničkim poslovima. I dalje je uključen u Hindu zajednicu, ali jednostavno nije se osećao bezbedno u Jagodini i on se, eto, izmestio iz tog prostora zato što država Srbija nije mogla da mu pruži adekvatnu zaštitu.

Presuda Evropskog suda za ljudska prava nije uticala na to da mi saznamo ko su ljudi koji su napadali Životu Milanovića i možemo reći da je on i dalje ugrožen, zato što mi nismo identifikovali počinioc, oni nisu procesuirani. I ne postoji garancija da njegovim povratkom u Jagodinu oni to ne bi počinili ponovo.

Milan Vukomanović: Tu je sama država pre svega odgovorna, s obzirom da je 2005. godine donesen jedan zakon koji već kao zakon diskriminiše netradicionalne verske zajednice, ne stavlja ih u ravnopravan položaj sa ovim tradicionalnim. Uslovi za njihovu registraciju su mnogo komplikovaniji i teži nego za tradicionalne, koje se po automatizmu već po samom zakonu zapravo automatski registruju kao pravni subjekti. Onda se takav jedan problem sa zakonodavstvom, problem sa nerazumevanjem uopšte položaja, statusa, identiteta tih netradicionalnih i malih verskih zajednica –

prenosi i na samo društvo i onda imate, bar u delu društva, različite primere diskriminacije, nasilja.

U Vojvodini se godišnje zabeleži nekoliko desetina slučajeva diskriminacije ili nasilja prema pripadnicima malih verskih zajednica, jer su oni tamo najbrojniji zbog heterogenog sastava stanovništva. Mislim da bi stvari morale najpre da krenu na državnom nivou, od izmene jednog lošeg zakona, jer dve trećine članova tog zakona su se našle pred Ustavnim sudom, na razmatranju ustavnosti još 2010. godine u oktobru mesecu. I do dana današnjeg, koliko mi je poznato, Ustavni sud nije rešio tu stvar. Dok mi čekamo odluku Ustavnog suda, ove stvari se dešavaju, kao ovo u Jagodini i ljude nema nikoga da ih zaštiti ovde u Srbiji. To je zaista krajnje paradoksalno da se mora onda pribegavati ovim sudovima koji štite fundamentalna prava pojedinaca, kao što su međunarodni sudovi.

Maja Mičić: Meni deluje nekada da je državi Srbiji najlakše da isplati tu odštetu, iako to sada predstavlja izuzetno velike iznose kada se zbroje sve odluke Evropskog suda, nego da zaista ide na neko preventivno lečenje i sprečavanje koje bi onda dovelo do smanjenja broja predstavki pred Evropskim sudom za ljudska prava.

Milan Vukomanović: U zakonu postoje tradicionalne verske zajednice, koje imaju nekakav kao istorijski kontinuitet. Njihov pravni subjektivitet proizlazi iz nekakvog zakonskog kontinuiteta koji vodi unazad i do Kraljevine Srbije, pa čak i do kneževine. Zaobidena je naravno socijalistička Jugoslavija, koja je takođe imala svoje zakone o pravnom položaju verskih zajednica, gde su mnogo tolerantniji bili prema tim netradicionalnim. Zakon ih deli, znači, na te tradicionalne i ove konfesionalne. U te konfesionalne bi onda spadale sve one mimo tih sedam tradicionalnih, da ih nabrojim: Srpska pravoslavna crkva, Rimokatolička crkva, islamska, jevrejska zajednica i tri protestantske, od kojih dve luteranske i jedna reformatorska. A među konfesionalne, netradicionalne zajednice spadaju i baptisti i adventisti i pentekostalci, i Hare Krišna i unifikaciona crkva i Jehovini svedoci i druge.

Sušтина problema je u tome što tradicionalne verske zajednice svoj pravni subjektivitet dobijaju direktno na osnovu zakona. Drugim rečima, one se samo deklarativno registruju, od njih se samo očekuje da daju nekakve kontaktne informacije da bi bile automatski registrovane kod državnog izvršnog organa, to je ministarstvo vera ili kancelarija za ta pitanja. Dok ove druge netradicionalne, konfesionalne verske zajednice, njihov pravni subjektivitet proizlazi iz samog čina registracije, dakle, ne proizlazi iz zakona. On je za ove deklarativan, a registracija je za ove druge konstitutivna.

Šta to znači? One moraju jednu dosta obimnu dokumentaciju da prilože prilikom registracije. To podrazumeva i njihov statut i dokument o osnivanju, izvore finansiranja i osnove verskog učenja. Dakle, zadire se u nekakvu unutrašnju organizaciju pitanja tih verskih zajednica, iako ustav Srbije koji je donesen 2006, kada i ovaj zakon o crkvenim i verskim zajednicama, zapravo njima daje punu autonomiju, ravnopravnost, slobodu za rešavanje unutrašnjih pitanja.

Života Milanović: Hindu vaišnavska verska zajednica nije registrovana, odbili su da nas registruju. Obrazloženje je bilo što u statutu piše da su građani udruženi i da oni formiraju tu versku zajednicu. Kao, ako su građani udruženi to je udružjenje građana, nije verska zajednica. I sad pokušavamo ponovo da se registrujemo, sad ćemo videti s kojim obrazloženjem i da li će nas odbiti.

Milan Vukomanović: Ono što sam zakon inače čini između ostalog jeste da ovim netradicionalnim verskim zajednicama ne dozvoljava izvođenje verske nastave u školama, to je isto tako važno spomenuti. To je jedna od manjkavosti zakona, dakle, ove tradicionalne mogu to činiti, ove druge ne mogu. Dakle, verska služba je zaštićena u javnim školama i nigde zakonodavac nije ništa rekao o zaštiti tog javnog školskog prostora kao laičkog prostora, u tradiciji nekakvog prosvetiteljstva i slobodne, autonomne škole, koja takođe bi na

neki način trebalo da bude državna institucija zaštićena i od one verske službe koja nekim đacima ili njihovim roditeljima ne bi bila prijatna.

Dakle, po toj osnovi se odmah diferenciraju đaci u školama, dakle, moraju na neki način i da se samoidentifikuju konfesionalno, i njihovi roditelji, a onda neko jednostavno ne bi želeo da prisustvuje nekim verskim službama. Tako da taj sam zakon ima veliki broj protivrečnosti, ali one izviru iz jednog izgleda opštije prihvaćenog shvatanja o položaju pre svega dominantne verske organizacije u Srbiji, to je Srpska pravoslavna crkva, koja se realno tretira kao državna crkva iako to ona nije ni po zakonu, ni po ustavu.

To vidimo uostalom iz ovih čestih razmena u posetama između predsednika, premijera, patrijarha, gde uglavnom predsednik odlazi kod patrijarha, a ne obrnuto, recimo kao što je bio slučaj u Kraljevini Srbiji. Ako se već neki kontinuitet gleda, onda patrijarh dolazi na noge šefu države, a ne obrnuto. I tu se onda obavljaju te razne simboličke razmene kojima smo već imali prilike da budemo svedoci, naročito u vezi sa ovom temom Kosova, ali ona govori o realnom položaju i statusu i snazi koju Srpska pravoslavna crkva ima u srpskom društvu.

To se onda na neki način pokazuje i kroz povraćaj nacionalizovane imovine, ko tu prvi dolazi na red, ko ne može uopšte da dobije neka državna sredstva. Znači, tu se pravi diskriminacija i sve to polazi od jednog lošeg zakona koji je u krajnjoj liniji u suprotnosti sa ustavom, a Ustavni sud ništa ne čini po tom pitanju da se to uskladi ili da se, što bi najbolje bilo, napiše nekakav novi zakon koji bi bio jedan normalan evropski zakon, koji ne bi činio tu diskriminaciju s predumišljajem, kako je ja nekad nazivam.

OSMI DEO

Zabrana diskriminacije – Član 14 Evropske konvencije

Zaštita od diskriminacije u okviru sistema Evropske konvencije o ljudskim pravima počiva na jednostavnom pravilu sadržanom u članu 14, prema kome država ima obavezu da osigura uživanje prava zajamčenih ovim međunarodnim dokumentom bez diskriminacije po bilo kom osnovu, odnosno ličnom svojstvu. Dva aspekta ovog pravila zaslužuju posebnu pažnju.

Prvo, diskriminacija se zabranjuje na najopštiji način u odnosu na listu ličnih svojstava. To znači da pravnu zaštitu od diskriminacije uživaju ona lica koja dele neka od ličnih svojstava nabrojanih u tekstu člana 14, kao što su pol, rasa, boja kože, verska pripadnost, političko ili drugo uverenje, ali i sva druga lica koja trpe različit tretman po nekom drugom ličnom svojstvu koje nije izričito pomenuto u ovoj odredbi Konvencije.

Drugo, diskriminacija se zabranjuje samo u vezi sa uživanjem prava koja su sadržana, odnosno zajamčena u tekstu Konvencije, ali ne i drugih prava. To znači da je u svakom konkretnom slučaju potrebno utvrditi vezu između različitog tretmana i polja primene neke od garancija prava i sloboda koje su sadržane u Konvenciji.

Dakle, do povrede člana 14 dolazi onda kad je došlo do diskriminatorne povrede nekog od konvencijskih prava i sloboda, na primer kada se uživanje jednog prava ili slobode obezbeđuju samo licima koja dele određeno lično svojstvo, odnosno kada se licima koja dele određeno lično svojstvo uživanje prava ili slobode uskraćuje. Zatim, do povrede člana 14 dolazi takođe i u slučaju kada se samo licima koja dele određeno lično svojstvo obezbeđuje puno uživanje

konvencijskog prava ili slobode, ili kada im se ograničava uživanje prava i slobode na osnovu njihovog ličnog svojstva.

Najzad, do povrede člana 14 dolazi i u slučaju kada se dopuštena ograničenja konvencijskih prava i sloboda nameću licima koja dele određena lična svojstva i to na diskriminatoran način. U svim ovim slučajevima, Evropski sud za ljudska prava zauzeće isti stav, a to je da je došlo do povrede člana 14 u vezi sa nekim od jemstava konvencijskih prava i sloboda.

Dakle, na osnovu tvrdnje da je došlo do povrede nekog od konvencijskih prava i sloboda, Sud na prvom mestu razmatra da li je država postupila suprotno svojoj obavezi poštovanja i zaštite ovih prava i sloboda, a tek na drugom mestu razmatra i pitanje da li se u konkretnom slučaju radi i o aktu diskriminacije. Po pravilu, Sud raspravlja o pitanju diskriminacije samo onda kada je očigledno da je došlo do različitog tretmana u vezi sa uživanjem konvencijskih prava i sloboda, i to samo ako različit tretman predstavlja bitan aspekt konkretnog slučaja.

Prema praksi Suda, povreda člana 14 postoji ako je u konkretnom slučaju došlo do različitog tretmana lica koja se nalaze u istoj ili sličnoj situaciji za koji ne može da se nađe objektivno i razumno opravdanje. Sud uobičajeno kaže da objektivno i razumno opravdanje postoji u slučaju u kome se različitim tretmanom želi ostvariti legitiman cilj, pod uslovom da su sredstva za postizanje ovog cilja u srazmeri, odnosno proporciji sa ciljem koji se pomoću njih želi ostvariti.

U čitavom nizu skorašnjih presuda, Sud je takođe zauzeo stav da do povrede člana 14 može doći ne samo aktom direktne, već i aktom indirektno diskriminacije. Osim toga, u skorašnjim odlukama Suda afirmiše se stav da odredba člana 14 ne zabranjuje državi da preduzme pozitivne mere usmerene na uklanjanja stvarne, odnosno postojeće nejednakosti između lica i grupa u društvenoj zajednici.

S obzirom na činjenicu da se jemstvo člana 14 vezuje za konvencijske garancije prava i sloboda, te da se ne može primeniti samostalno, bez pozivanja na ta druga jemstva, početkom XXI veka Konvenciji je pridodat Protokol broj 12, koji je u svom prvom članu otklonio normativni deficit do tada postojeće antidiskriminacione zaštite. Naime, u tekstu ovog člana izričito se kaže da je država dužna da obezbedi pojedincima uživanje svakog prava koje im je garantovano u okviru domaćeg pravnog poretka i to bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Komplementarno ovom pravilu, u istom članu se takođe kaže da niko ne sme biti diskriminisan od strane bilo kog organa javne vlasti po bilo kom osnovu.

Pravila Protokola broj 12 ne zamenjuju pravila člana 14, već ih samo dopunjuju, obezbeđujući širi domašaj načelu zabrane diskriminacije. Na osnovu ovih novih pravila, sloboda od diskriminacije zadobila je u okviru sistema Evropske konvencije svoju samostalnost, te se tako može štititi bez upućivanja na druga jemstva konvencijskih prava i sloboda.

Saša Gajin

Nadnice za kosovski učinak

Da li će učesnicima rata 1999, koji su bili mobilisani tokom intervencije NATO, biti priznato pravo na isplatu ratnih dnevnica, kao vojnim rezervistima iz pet nerazvijenih opština Topličkog (Kuršumlija, Blace, Žitorađa, Doljevac i Prokuplje) i dve opštine Jablaničkog okruga (Bojnik i Lebane), pitanje je na koje će kroz najviše tri meseca odgovor dati Veliko veće Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu. Rasprava pred ovim većem, održana 15. maja, donela je očekivanu razmenu starih argumenata, ali je država ponudila Veću i

novi dokaz, spiskove sa potpisima rezervista iz Nišavskog okruga koji su, navodno, primili ratne dnevnicе. Zastupnici rezervista ocenili su spiskove kao svojevrsni falsifikat vlade Srbije, naglašavajući pritom da država nije koristila ovaj navodni dokaz u procesu pred Osnovnim sudom u Nišu.

Nakon prvostepenog uspeha rezervista u slučaju Vučković i drugi protiv Srbije (ukupno 30 podnosilaca), presude Evropskog suda od 28. avgusta 2012, broj rezervista koji su zatražili zaštitu Suda povećao se na oko 15.000. Sud je, naime, prema zvaničnoj interpretaciji zastupnika države Slavoljuba Carića, objavljenoj na sajtu ministarstva pravde, utvrdio, između ostalog, sa šest glasova protiv jednog, da je došlo do povrede člana 14 u vezi sa članom 1 Protokola I.

Nije bilo „objektivnog i opravdanog objašnjenja“ da podnosioci predstavke budu drugačije tretirani samo na osnovu prebivališta. Sud je posebno utvrdio da su isplate bile dnevnicе, a ne socijalna pomoć i da je reagovanje vlade Srbije na celu situaciju bilo proizvoljno, jer rezervisti iz sedam „nerazvijenih“ opština ni u jednom trenutku nisu imali obavezu da dokazuju svoje slabo imovinsko stanje.

Nesporno pravo

“Sud je takođe ukazao, prema članu 46 (kojim je izvršavanje presuda obavezujuće) da je – pošto je bilo hiljade sličnih predstavi pred njim – Srbija morala da osigura, u roku od šest meseci od dana kada presuda Veća postane pravosnažna, isplatu ratnih dnevnicа bez diskriminacije svim licima koja na njih imaju pravo. Sud je u međuvremenu odložio sve slične nerešene predstavke. Vlada je 26. novembra 2012. godine zatražila da se predmet uputi Velikom veću prema članu 43 (obraćanje Velikom veću), a veće je 11. februara 2013. godine usvojilo taj zahtev”, konstatuje zastupnik Carić.

On podseća i na to da su podnosioci predstavke državljani Srbije “koji su bili mobilisani od strane Jugoslovenske vojske za vreme NATO intervencije u Srbiji”. Na osnovu toga su imali pravo na dnevnicе u periodu od marta do juna 1999. godine.

“Posle demobilizacije, vlada Srbije je navodno odbila da izvrši svoju obavezu prema rezervistima, uključujući i podnosiocе predstavke. Rezervisti su organizovali seriju javnih protesta, a posle dužih pregovora, vlada je 11. januara 2008. godine prihvatila da nekim rezervistima isplati određena davanja, posebno onima sa prebivalištem u sedam opština koje se smatraju ‘nerazvijenima’. Podnosioci predstavke koji nisu imali prebivalište u ovim opštinama podneli su tužbe parničnom sudu u Srbiji, sa zahtevom za isplatu dnevnicа i tvrdeći da su diskriminisani. Sve ove tužbe su odbijene, uključujući i odbijanje od strane Ustavnog suda. Oslanjajući se na član 1 Protokola I (zaštita imovine), član 14 (zabrana diskriminacije) EK i član 1 Protokola XII (opšta zabrana diskriminacije), podnosioci predstavke žale se na diskriminaciju u vezi sa isplatom predmetnih dnevnicа. Predstavka je podneta Evropskom sudu za ljudska prava 14. februara 2011”, ističe se u zvaničnoj hronologiji.

Original falsifikata

U razgovoru za Peščanik advokat Srđan Aleksić, zastupnik rezervista, podseća na to da je država “pokušala da dokaže da u sedam opština nisu isplaćene ratne dnevnicе rezervistima, već da je data socijalna pomoć.”

“Mi smo u prvostepenom postupku, pred većem od sedam sudija, dokazali da su ratne dnevnicе isplaćivane svima, da ih je dobilo deset hiljada rezervista koji nisu imali status socijalno ugroženih lica. Oni nisu u toj kategoriji, nemaju socijalnu kartu, novac je isplaćen i lekarima, advokatima, ljudima drugih profesija koji su bili mobilisani tokom ratnih dejstava 1999. Takođe, svako od učesnika

rata iz Topličkog okruga morao je da dokaže da ima prebivalište u jednoj od opština tog okruga, potvrdom iz policije, na kojoj je pisalo da je svrha izdavanja dokumenta isplata ratnih dnevnica. Onaj ko je već bio tužio državu pred nadležnim sudom morao je da povuče tužbu i da se odrekne tužbenog zahteva, potpisujući izjavu o tome. Na računu je, prilikom isplate ratnih dnevnica, pisalo da je reč upravo o tim dnevnicama. Sve to nedvosmisleno ukazuje da nema ni govora o nekakvoj socijalnoj pomoći”, naglašava Aleksić.

O novom dokazu on i zastupnici države imaju potpuno oprečne stavove. Ispostavilo se da država u svojoj odbrani insistira na tome da je u Topličkom okrugu isplaćivala socijalnu pomoć, ali i da su vojni rezervisti Nišavskog okruga već isplaćeni za učešće u ratu. Pravni tim Srbije tvrdio je, kao i u brojnim drugim slučajevima, da nisu iscrpljena sva pravna sredstva koja su tužiocima stajala na raspolaganju pred lokalnim pravosuđem.

“Zastupnik Republike Srbije je u svom polučasovnom izlaganju, na engleskom i francuskom jeziku, istakao da su dnevnicu u potpunosti isplaćene ratnim rezervistima tokom 1999. i 2000. godine i da je vlada o tome dostavila nesporne dokaze Sudu. Samim tim rezervisti nemaju ‘status žrtve’ u postupku pred Evropskim sudom i praktično su zloupotrebili pravo na podnošenje predstavke. Takođe, istakao je da predstavka nije u nadležnosti Suda *ratione materiae*, da podnosioci nisu iscrpeli sva pravna sredstva u zemlji (na primer tužbu zbog diskriminacije i ustavnu žalbu), da nema povrede imovinskog prava, a samim tim ni diskriminacije, kako je Sud našao u prvostepenoj presudi od avgusta 2012. Zastupnik je u potpunosti osporio navode podnosilaca predstavke o tome da su dostavljeni spiskovi falsifikovani od strane vlade Republike Srbije i ponudio Sudu da vlada dostavi overene kopije dokumenta kao garanciju da su spiskovi originalni. Pored toga odbacio je navode o nedelotvornosti ustavne žalbe i predstavio sve pravne mogućnosti koje su podnosiocima bile na raspolaganju u zemlji”, konstatuje Slavoljub Carić.

Država i stid

Punomoćnici rezervista insistirali su na činjenici da su njihovi klijenti diskriminirani po mestu prebivališta i imovnom stanju, a tvrdili su i da država neosnovano predstavlja “pravo na ratne dnevnicu kao neko novo pravo, a ne imovinsko pravo”. Izneli su i stav po kojem “ustavna žalba nije delotvoran pravni lek u Srbiji kada su u pitanju osetljivi predmeti kao što je ovaj.”

“Država je Velikom veću dostavila neke potpise na spiskovima po kojima su, navodno, isplaćivane ratne dnevnicu. Očekujem da vidimo original o kojem govori zastupnik države, a zahtevaćemo i veštačenje grafologa, da utvrdimo da li je reč o originalu. Smatramo da potpisi nisu originalni, potpisivano je na sasvim različitim papirima. Prvih 30 podnosilaca predstavke tvrdi da nije reč o njihovim potpisima. Osim toga, u tim dokumentima se ne vide precizni iznosi i način obračuna, a nema ni pečata, što ukazuje na to da je država pribegla i nekim vrlo proizvoljnim i neozbiljnim argumentima i ocenama, kojih bi mogla i da se stidi, jer oni nju i sve nas vrlo negativno predstavljaju pred svetom. Predstavnici državne administracije koriste sva dozvoljena sredstva u nameri da ospore naše tvrdnje, ali zato je tu Sud da procenjuje, nekada i da zaštiti državu od nje same, odnosno od njene administracije. A suština je diskriminacija, jer dnevnicu bi trebalo da isplati i rezervistima Nišavskog, Rasinskog i Jablaničkog okruga, a javili su se i neki iz Valjeva i okoline”, ističe Srđan Aleksić.

Zastupnik države Carić istakao je pred Velikim većem i to “da država žali što je do ovog spora došlo, da će učiniti sve što je u njenoj moći da popravi položaj svojih građana i ratnih veterana i izrazio očekivanje da će Sud u novim okolnostima pravilno sagledati sve aspekte ovog slučaja i doneti odluku u korist države.”

Budžetska i moralna rupa

Član pravnog tima Srbije Nenad Petković rekao je nakon rasprave “da bi novim zakonskim rešenjima, na kojima radi ministarstvo rada i socijalne politike, trebalo da budu priznata prava i onim učesnicima u ratu koji nemaju status ratnih invalida, koja su trenutno priznata ljudima koji su učestvovali u ratu, a imaju invaliditet od 20 do 100 odsto. Prema novim zakonskim rešenjima, to pravo proširiće se na sve učesnike rata i njihove porodice, što je bio jedan od glavnih zahteva veterana u ranijim protestima.”

“Pred Velikim većem smo čuli da država priprema zakon koji bi regulisao prava boraca i njihovih porodica. Učesnici rata koje zastupam žele kompromis, a ne da pobeđe svoju državu, da ulaze u rat sa njom. Želimo da budemo partneri i da dostojanstveno razgovaramo. Da ako je nekome nešto dato, bude isplaćeno svima, pod istim uslovima. Tu onda nema diskriminacije i tu se dokazuje da želimo u Evropu. Osnovano ili ne, nekim ljudima su isplaćene ratne dnevnice, a vojni rezervisti samo žele da ne bude diskriminacije. I trebalo bi da veterani učestvuju u pisanju zakona kakve imaju sve države u okruženju”, kaže Srđan Aleksić.

Ukoliko kompromis ne bude postignut, država koju opterećuje ionako nepodnošljivi javni dug, naći će se u još težem položaju. Aleksić naime zastupa 15.000 ljudi, a broj punomoćja koja je dobio od rezervista iz Srbije narastao je na 40.000. Njihovi zahtevi su, kako kaže, teški od 200 do 2.500 evra. S druge strane, na hiljade rezervista nema posao, a od njihove masovne pobune država je uglavnom tolerisala to što ne plaćaju račune za struju i komunalije.

Probleme učesnika u *kosovskom ratu*, baš kao i ostalih ratnih veterana, ne može da reši strazburška presuda – u nerazmrsivom klupku dugovanja i potraživanja, utemeljenih u zakonima ili ne, zaboravljene su neostvarene ili simbolične invalidnine, odsustvo bilo kakve dopunske zdravstvene zaštite i namere države da sanira

posledice vlastitog avanturizma, osiromašene porodice, hiljade ljudi nesposobnih za rad, hodajućih tempiranih bombi koje svako malo osvanu u crnim hronikama.

Kosovski borci, pripadnici Treće armije Vojske Jugoslavije, bore se za svoj status žrtava diskriminacije. Njihovi zastupnici uvereni su u uspeh pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu. Epilog bi, kakav god bio, mogao da pokrene državne strukture, lišene saosećanja, makar na razmišljanje o novim budžetskim rupama koje će nastati kada svoje zahteve istaknu *žrtve žrtava*: preživeli članovi porodica ubijenih albanskih civila, silovane žene, vlasnici spaljenih kuća...

Bojan Tončić

Iz video priloga *Nadnice za kosovski učinak*

Mile Milošević: Zvanični podaci ne postoje koliko je bilo učesnika u ratu, ali po nekim našim saznanjima bilo je oko 250 hiljada učesnika rata u NATO agresiji. Od toga je preko 100 hiljada već podnelo dokumentaciju za ostvarenje prava na te dnevnice. E, sad se pokazalo kao jako dobro to što su niški rezervisti ostvarili i sad se mi hvatamo za tu presudu da i mi dobijemo ratne dnevnice.

Srđan Aleksić: I Sud u Strazburu 28. novembra je doneo prvostepenu presudu gde je obavezao vladu Republike Srbije da u roku od šest meseci od pravosnažnosti ove presude isplati ratne dnevnicе svim učesnicima rata 1999. A to znači da je došlo do povrede člana 14 Konvencije, da je došlo do diskriminacije iz člana 1 Protokola I, pravo na imovinu. Šta je bitno u toj presudi Suda u Strazburu? Bitno je to, i moj pravni osnov je bio taj, da je vlada Republike Srbije

2008. januara meseca zaključila sporazum sa Topličkim okrugom. Učesnici rata iz Topličkog okruga, to je pet opština, to je 10 hiljada učesnika rata – je dobilo ratne dnevnice. I mi smo to isto tražili i obrazložili da se ne radi ni o kakvoj socijalnoj pomoći, jer navodno vlada je zaključila takav sporazum i kazala je u tom sporazumu da država isplaćuje socijalnu pomoć.

Da bi neko dobio socijalnu pomoć mora da se radi o socijalno ugroženom licu, mora da ima socijalnu kartu. Nikako ne možemo govoriti da se radi o socijalno ugroženih 10 hiljada lica. Takođe račun na koji su isplaćene ratne dnevnice glasio je na ime ratnih dnevnicarica, a nikako na ime socijalne pomoći. To znači da je Sud u Strazburu video da je došlo do diskriminacije, da je vlada Republike Srbije jednim građanima po istom pravnom osnovu, po istim činjenicama isplatila ratne dnevnice, a drugim građanima, to jest konkretno Nišavskom okrugu, a radi se o 8.500 učesnika rata 1999 – nije isplatila ratne dnevnice. U međuvremenu nije više samo 8.500 boraca koji traže ratne dnevnice, već smo tu negde oko 70-80.000, znači sada cela Srbija traži ratne dnevnice.

Mile Milošević: 2008. od Srbije je, ako se sećate, 10.000 rezervista dobilo po otprilike 250.000 dinara i nama je to neki reper, da dobijemo i mi.

Srdan Aleksić: Da li je Srbija trebalo 2008. januara da zaključi takav sporazum ili ne, to je pitanje za njih, da li je bilo potrebe, da li je zbog toga što je bilo i demonstracija i blokiranje granica itd, i štrajkova ispred vlade i sve ono što su borci pokušavali da reše mirnim putem, ali neko nije imao sluha. E, to je možda pravo pitanje i zbog čega je došlo do toga, ali onog momenta kada ste jednoj grupi građana dali nešto, pa čak i da je neosnovano, a ja smatram da je osnovano, onda morate svima isplatiti ratne dnevnice.

Mile Milošević: Ja mogu da vam kažem zašto su dali pare 2008: tad su bili raspisani izbori i tadašnja vlast je procenila da će da

izgubi izbore u tom delu Srbije, to jest na jugu Srbije. Tamo su već bili neki protesti za ratne dnevnice, oni su to iskoristili, štampali su dva kamiona para, ljudima su dali i okej, rešeno pitanje. Međutim, tu je tek tada nastao problem, sad tražimo svi, jer ne sme biti diskriminacije. Znači, moramo da dobijemo svi pare, da li neko bio iz Blaca ili iz Subotice, to nije važno.

Srdan Aleksić: Ono što je prethodilo Sudu u Strazburu su tužbe pred domaćim sudovima, i to konkretno pred Osnovnim i Višim apelacionim sudom u Nišu. Ja konkretno zastupam 8.500 učesnika rata 1999. Ono što je prethodilo je to da su sudovi u Nišu odbili tužbeni zahtev, po meni neosnovano, ne upuštajući se u raspravljanje, ne utvrđujući činjenice i okolnosti, a dostavili smo dovoljno materijala da nam je tužbeni zahtev bio osnovan. U to vreme sudovi u Beogradu i drugim gradovima su usvajali tužbene zahteve. Konkretno imamo presude iz 2005. i 2008. Sud je stao na stanovište da se radi o naknadi štete, a ne o dugu kako smo mi tražili u tužbenom zahtevu, jer se radi konkretno o dugu: država nije isplatila ratne dnevnice učesnicima rata 1999.

Ivan Kralj: Ovde je reč o periodu NATO agresije, NATO bombardovanja. Srbija do dana današnjeg, od vremena Slobodana Miloševića koji je pokretao ratove, pa završno sa aktuelnom vlašću ne priznaje svoje učešće u ratu u periodu od maja meseca 1992. pa do početka NATO agresije. To je period u kome Srbija po bivšoj i aktuelnoj politici nije učestvovala u ratu, a to je period u kome sam ja bio dobrovoljac, to je periodu u kome su se mnogi ljudi iz Srbije našli preko Drine i uzeli učešća u ratnim dejstvima. To je period u kome su mnogi od njih izgubili svoje živote, period u kome su mnogi ostali invalidi i period u kome su mnogi traumatizovani. Treba li da nam se dogode stvari poput ovog slučaja, ove tragedije iz Velike Ivanče ili odluka Suda u Strazburu, pa da shvatimo da je Srbija učestvovala u ratu, da mi danas živimo ovako kako živimo zbog rata koji nam se svima desio, ili će se i dalje okretati glava.

Željko Vukelić: Danas imate ratne vojne invalide koji su, da kažem, ranjavani po Bosni, po Hrvatskoj. Nemaju status ratnog vojnog invalida, a država nije učestvovala u ratu. Znači, tu nešto ne štima.

Olivera Marković-Savić: Zapravo se celo to učešće u ratu stavlja njima na teret na neki način, izgleda to kao njihova neka lična opcija, kao da su oni to sami izabrali i da je to bila neka njihova lična stvar sa kojom se moraju nositi. Kao da nije celo društvo i cela država učestvovala u tome da oni tamo odu i konkretno ih i vodila tamo.

Ivan Kralj: Baveći se položajem ratnih veterana mi smo zapravo vrlo brzo došli do toga da je reč o ljudima koje je nekada u rat slalo ministarstvo odbrane, a danas se njima bavi ministarstvo za socijalnu politiku. Dakle, oni su od ljudi vojnika, ratnika nekada – danas zapravo postali socijalni slučajevi. Suicidi koji su vrlo učestali u ovoj populaciji su opomene, ali zapravo one ostaju bez odgovora i prave reakcije. Ali jezik novca se dobro razume.

Mile Milošević: Po nekim procenama u Srbiji je bilo 400 hiljada učesnika rata. Država je vršila neke ankete i analize pre nekoliko godina, utvrđeno je da 20% tih ljudi koji su bili u ratu boluju od tih post-stresnih sindroma. To je znači negde oko 70.000 ljudi, to su žive bombe koje svakog dana šetaju među nama po autobusima, trgovima, prodavnicama itd.

Željko Vukelić: Mi se svakog dana susrećemo sa takvim veteranima koji vrše nasilje u porodici, a da toga nisu ni svesni. Nemaju nikakve pomoći od države. Medicinskim institucijama kada se obraćaju, tu nema nikakve pomoći, dobiju samo medikamente koji ih umrtve, smire trenutno, ali nekog dugoročnog rešenja jednostavno za sada nema.

Olivera Marković-Savić: Jer evo, ako oni govore da imaju kratak fitilj, da imaju problem da kontrolišu agresivno ponašanje i u porodici, i sa ženama, sa decom takođe, ako oni sami ukazuju da je u veteranskim

porodicama izraženo nasilje u porodici, a mi nigde nemamo brigu na državnom nivou o tome, niti bilo kojih institucija koje se inače bave nasiljem u porodici, da posebno targetiraju te veteranske porodice, onda se to prenosi. Znači, ako deca rastu u porodicama u kojima je nasilje normalan obrazac ponašanja i rešavanja konflikata, onda se to dalje prenosi na školu, na ulicu i imamo povećano vršnjačko nasilje. I tu možemo tražiti jedan od uzroka povećanja nasilja u društvu, odnosno na širem planu, a o tome se uglavnom ne vodi računa.

Ivan Kralj: Ne bavimo se pravim problemima, a to je da u Srbiji živi negde između 400 i 700.000 ljudi sa ratnim iskustvom. Uzmite u obzir da oni žive u nekim porodicama, da su i neke supruge i neka deca i neki roditelji prošli sa njima kroz traumu povratnika iz rata, ali Srbija se time ne bavi. Padne mi na pamet da je posle Drugog svetskog rata ogroman broj ljudi bio traumatizovan tim ratom, ali slučajeva poput ovoga nedavnog masovnog ubistva nismo čuli da je bilo. Zapravo, ljudi po povratku iz rata traže smisao svog učešća i barem nekakvu satisfakciju. U Srbiji oni to danas nisu dobili, em što ti ratovi nisu imali smisla, em što se tim ljudima zapravo obesmišljava i takvo iskustvo, jer država ne priznaje da ono uopšte postoji.

Olivera Marković-Savić: Kad se gleda ta samorefleksija motiva zbog kojih su odlazili u rat, najčešće su to motivi borbe za naciju, znači ti visoko kotirani nacionalni motive, a drugi je onaj autoritarno-patrijarhalni obrazac koji kaže 'gde idu svi idem i ja'. I sad, oni su tamo išli da ratuju za tu neku naciju, dali su najveću žrtvu koju su mogli, a kada postanu elementi te nacije o kojima država treba da se brine, onda oni ne dobijaju nikakvu satisfakciju, jer u većini slučajeva pripadaju tranzicijskom ešalonu gubitnika. I to je uglavnom populacija onoga što smo nekada nazivali radnička klasa, uglavnom su iz te populacije najviše odlazili i tom, najnižem društvenom sloju oni i danas pripadaju.

Ivan Kralj: Za početak bi bila velika stvar da se prizna faktičko stanje i da se zapravo one "vojne vežbe" u kojima su ljudi ostajali

bez glava, da se onaj period nakon povlačenja vojske iz Bosne 1992. maja meseca ne tretira kao period gde Srbija nije učesnik ratnih dešavanja, s obzirom da ona to jeste svakako bila, a da li to vuče dalje neke pravne konsekvence – svakako da. Trenutno postoji nekoliko predloga zakona koji se bave pravima boraca, veterana, članova porodica poginulih i ratnih vojnih invalida. I evo, samo činjenica da taj zakon 20 i nešto godina od početka rata nije donet, adekvatan zakon koji se zaista bavi na odgovarajući način potrebama ovih ljudi, vam govori koliko se zapravo Srbija ne bavi time.

Željko Vukelić: Zloupotrebjeno je to njihovo neko poverenje i taj neki odnos, moj lično i dosta veterana što smo imali, hajde da kažem, prema državi. E sad, ne možemo je nazvati kojoj, da li je to Srbija ili Jugoslavija, takva država koja je postojala znači više ne postoji i niti mi postojimo. A očekujemo od ove sad države, od države Srbije da jedanput za dalju budućnost i zbog mira celokupnog i svega toga u našim ovde okvirima, reši to pitanje, da znamo ko smo, šta smo, kako smo, da se reguliše jedanputa.

DEVETI DEO

Pravo na život – Član 2 Evropske konvencije, protokoli VI i XIII

Pravo na život podrazumeva zabranu namernog lišenja života od strane bilo kog drugog lica. Kada je reč o smrtnoj kazni, ona je originalnim tekstom Konvencije bila dozvoljena, ali je najpre Protokolom VI ograničena, a zatim i potpuno ukinuta Protokolom XIII. Nijedna država članica Saveta Evrope ne može u svom zakonodavstvu predvideti smrtnu kaznu, ni pod kojim uslovima ili okolnostima; takođe, ova zabrana se ne može ukinuti u vanrednim okolnostima.

Obavezivanjem na apsolutnu zaštitu života svih pojedinaca koji se nađu na njenoj teritoriji, odnosno pod njenom jurisdikcijom, država se obavezala na uvođenje i sprovođenje niza mera. Neke od njih pretpostavljaju pasivnost države (ustručavanje od određenog ponašanja), kao što je pomenuta zabrana smrtno kazne, bez obzira na težinu i karakter počinjenog krivičnog dela. Druge su usmerene na aktivno delovanje države kako bi se sprečilo namerno lišenje života od strane pojedinaca, ili se ono adekvatno kaznilo ako je do lišenja života već došlo.

Sud je u više slučajeva do detalja razmatrao te obaveze i može se konstatovati da se one svode na tri osnovne grupe postupanja:

(1) *inkriminacija krivičnog dela ubistva* u svim pojavnim oblicima, kao i dela koja su bliska ubistvu (odnosno, mogu rezultirati oduzimanjem života);

(2) *efikasna zaštita svakog pojedinca*, odnosno poštovanje određenih bezbednosnih standarda (podrazumeva se i posebna zaštita države u situacijama u kojima postoje povišeni rizici po građane od nastupanja nasilne smrti);

(3) *sprovođenje efikasne i delotvorne istrage* kako bi se otkrili počinioci ubistva, kao i krivičnog postupka u kojem bi se oni dalje procesuirali i kaznili. U slučaju da lice strada nasilnom smrću, država je ta koja će morati da dokaže da je učinila sve da ga zaštiti, odnosno da je nakon lišenja života sprovela sve mere koje su bile potrebne da bi se počinioci zločina identifikovali i kaznili.

U dosadašnjoj praksi Suda, najčešći slučajevi kršenja prava na životicali su se upravo propuštanja države da izvrši svoju obavezu i sprovede istragu o počinjenom ubistvu. U slučaju *Kelly i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (predstavka broj 30054/96, presuda od 04.5.2001), Sud je ponovio najvažnije zaključke iz svoje prethodne prakse, u okviru koje su uobličeni jasni standardi o nužnom postupanju države u takvim situacijama:

(1) Ako je do gubitka života došlo primenom sile, država mora da sprovede istragu. Bitne karakteristike ove istrage jesu: da bude efikasna i da omogući primenu zakona koji se odnose na lišavanje života; da bude adekvatna okolnostima slučaja (iako nije izričito naglašeno, ovaj kriterijum bi se naročito mogao odnositi na situaciju kada je do lišenja života došlo upotrebom sile od strane državnog službenika – policijskog, ili drugog); da se istraga sprovede automatski, po službenoj dužnosti, odnosno da ne zavisi od interesovanja i inicijative rodbine preminulog lica, ili drugih zainteresovanih pojedinaca.

(2) Istraga, dalje, mora biti nezavisna. Ovo znači da se mora prepustiti licima koja nisu ni na koji način povezana (a naročito ne odnosom službene subordinacije, kao ni rodbinskim ili drugim privatnim vezama) sa drugim licima umešanim u događaje koji se istražuju. Sud je naročito naglasio da nezavisnost istrage ne zavisi samo od izbora lica koja će je sprovesti, već i od njihovog delanja, odnosno oslanjanja na izvore informacija i prikupljanje dokaza – oni nikako ne mogu poticati samo od strana koje su neposredno umešane u događaje koji se istražuju, bez obzira da li su u pitanju državni organi ili privatna lica.

(3) Da bi istraga bila efektivna, ona se mora sprovesti na način koji osigurava njeno praktično okončanje donošenjem zaključka o dozvoljenosti upotrebe sile u konkretnim okolnostima. Kako Sud navodi, ovo nije primoravanje lica koji vrše istragu da moraju doći do rezultata, već njihovo obavezivanje da će učiniti sve što im je na raspolaganju da do njih dođu, kao što je pre svega osiguranje dokaza koji postoje i njihovo temeljno razmatranje. Pomenuti su svedoci i druga dokazna sredstva, forenzički nalazi, ali i obavezno utvrđivanje uzroka smrti žrtve – Sud izričito konstatuje da svrha istrage nikako neće biti ostvarena ako se utvrdi da okrivljena lica nisu odgovorna za smrt lica, ali se ne može predočiti zašto je zapravo smrt nastupila.

(4) Sud takođe veoma detaljno obrazlaže elemente efikasne istrage. Da bi se istraga mogla smatrati efikasnom, reakcija države mora biti brza, nezavisno od specifičnih okolnosti koje mogu uticati na efikasnost organa koji je vrše i objektivnih prepreka koje postoje – očigledno da se u ovoj situaciji od države zahteva da primeni najviše moguće standarde kako bi se održalo poverenje javnosti u postupanje u konkretnom slučaju. Javnost istrage je takođe jako bitna za Sud. Ovde se naravno ne misli na javno mnjenje u celini, već na način komunikacije istražnih organa sa porodicom žrtve. Porodica, odnosno lica bliska žrtvi, moraju biti obavestena o načinu sprovođenja istrage i rezultatima do kojih su istražni organi došli.

Kao što se može primetiti, Sud je ustanovio konkretne i ozbiljne kriterijume kojih se državne vlasti moraju pridržavati kako bi obezbedile dosledno poštovanje prava na život, odnosno pravilnu reakciju kada ovo pravo bude ugroženo ili povređeno.

Mario Reljanović

Pravda u rukama policije

Pune 22 godine srpsko pravosuđe nije presudilo da li je dvadesetjednogodišnjeg mladića Dejana Mladenovića policajac Desimir Miketić hladnokrvno ubio, ili je pucao u njega u nužnoj odbrani. Konačnu presudu uskoro bi trebalo da donese apelacioni sud, ali se tačan datum odlučivanja i izricanja ne može pretpostaviti, budući da je, uz brojna ranija otezanja, sednica ovog suda dva puta odlagana. Vrhovni sud Srbije do sada je dva puta odlučivao da su veća Okružnog suda u Beogradu, koja su oslobađala Miketića krivice, pogrešno utvrđivala činjenično stanje, odnosno načinila niz bitnih povreda postupaka, a Evropski sud za ljudska prava u Strazburu zaključio je, između ostalog, da je došlo do povrede procesne obaveze prema članu 2 Evropske konvencije, zbog nedelotvornosti istrage. Sud je obavezao Republiku Srbiju da podnositeljki predstavke Miljani Mladenović, majci ubijenog Dejana, isplati iznos od 4.000 evra na ime naknade nematerijalne štete, i 5.000 evra na ime troškova.

Neke od okolnosti tragičnog događaja koje je utvrdio Sud su: “U tuči dve grupe mladića 30. jula 1991. u sina podnositeljke predstavke (A), starog 21 godinu, pucao je sa fatalnim ishodom policajac koji nije bio na dužnosti (B) i koji je očigledno želeo da pomogne svom bratu kao jednom od učesnika u navedenom događaju. Neodređenog dana posle toga, okružno javno tužilaštvo u Beogradu optužilo je B za ubistvo, kao i jedan broj drugih lica za nekoliko odnosnih krivičnih dela. Rešenje o sprovođenju istrage doneto je 5. avgusta 1991.

Optužbe protiv B su, međutim, otpale 30. decembra 1991, a 13. januara 1992. istražni sudija Okružnog suda u Beogradu odlučio je da obustavi istragu. Za vreme navedene istrage lično su saslušani svi okrivljeni, kao i nekoliko svedoka, uključujući i brata A. Istražni sudija je zatim pribavio relevantne lekarske i balističke izveštaje kao i izjavu drugog veštaka. Urađen je i izveštaj o obdukciji. Podnositeljka predstavke je 4. februara 1992. podigla optužnicu protiv B kod

Okružnog suda i time preuzela krivično gonjenje u ovom predmetu u svojstvu supsidijarnog tužioca.”

Kako je konstatovala kancelarija zastupnika Srbije “predstavka je podneta zbog nerazumno dugog trajanja predmetnog krivičnog postupka ranije pred Okružnim, a sada pred Višim sudom u Beogradu, ali je Sud u Strazburu smatrao da se suštinski pritužbe odnose na nedelotvornu istragu, pa je predmet i razmatrao u svetlu povrede člana 2 Konvencije u procesnom smislu.”

“Sud je primetio da je ‘posle ratifikacije Konvencije od strane Tužene države, 20. aprila 2004. Vrhovni sud ukinuo presudu Okružnog suda, konstatujući da je njegovo obrazloženje skoro isključivo uzelo u obzir dokaze u korist optuženog i da je ostale dokaze ignorisalo ili pogrešno protumačilo. Vrhovni sud je stoga naložio Okružnom sudu temeljno ponovno razmatranje predmeta i činjenica. Sud je takođe ukazao da je postojala mogućnost da javni tužilac preuzme krivično gonjenje po službenoj dužnosti sve do zaključenja glavnog pretresa (iako je podnositeljka predstavke već preuzela krivično gonjenje), na osnovu članova 64, stav 2 i 379 zakonika o krivičnom postupku”, konstatuje zastupnik Srbije.

Postupak protiv Miketića produžavan je zbog brojnih sumnjivih proceduralnih razloga: Okružni sud je 2002. doneo istovetnu presudu u ponovljenom postupku. Vrhovni sud je 2004. ovu presudu ponovo ukinuo, naložio još jedno suđenje i konstatovao da je Okružni sud uzeo u obzir isključivo oslobađajuće dokaze, odnosno da je ignorisao ili pogrešno interpretirao sve one izvedene dokaze koji nisu išli u prilog oslobađajućoj presudi. Okružni sud, međutim, nije započeo ponovljeni postupak sve do 2009. godine.

Repertoar podmetanja i falsifikovanja ukazivao je na to da je tuženi pod direktnom zaštitom nekog policijskog moćnika. Sud je naime pokušao da okonča postupak tako što je pomerio zakazani pretres, o čemu nije obavestio tužiteljku, a onda doneo rešenje da je postupak

„okonačan“ zbog njenog odsustva na pretresu. Tužiteljka se žalila na ovo rešenje, pa je postupak formalno ponovo aktiviran, ali su pretresi pred sudom neprekidno odlagani. Budući da predsedavajući sudija 2009. nije prošao opšti reizbor sudija, predmet je dodeljen novom sudiji i postupak je morao da krene od početka. Do dana donošenja presude u Evropskom sudu za ljudska prava, nije održan niti jedan pretres pred novim sudijom.

Proces otezanja i skandala

Nedelotvornost čitavog postupka koji traje duže od dve decenije, posledica je činjenice da, kako kaže advokat tužiteljke Jovan Pavlica, iza policajca stoji neki moćnik iz policijskog vrha. O tome svedoče često odsustvovanje Miketića sa glavnog pretresa, odnosno zvanična opravdanja da je službeno sprečen, te njegovo službeno angažovanje u inostranstvu, u obezbeđenju ambasade SRJ u Budimpešti, a docnije i u Misiji UN u Liberiji. On govori i o pomenutom falsifikatu koji je trebalo da spreči tužiteljku i njenog zastupnika da prisustvuju pretresu:

“Po mom dubokom uverenju, čitav postupak je vođen pod uticajem nekog iz policije i Miketić je uživao punu policijsku zaštitu. Na to ukazuje činjenica da je izostajao sa glavnog pretresa kad god mu se svidelo, najmanje 25 puta. Uvek je dobijao potvrdu da je službeno sprečen, a bio je običan policajac. Ja sam protestovao i rekao da u Srbiji ima na hiljade policajaca, kako to da baš on mora da bude zauzet. Naravno, bez rezultata. U vreme kada je valjda iscrpljena lista odlaganja zbog sprečenosti, poslali su ga u Mađarsku u obezbeđenje ambasade, a potom je dva puta bio upućivan u inostranstvo kao pripadnik snaga UN u kriznim područjima. Zato se postupak razvlačio.”

Advokat Pavlica i tužilja pokušavali su da ubrzaju postupak, ali dogodio se skandal:

“Pisao sam nekoliko predstavki predsedniku suda za ubrzanje postupka, tužilja je išla kod njega, jedini njegov odgovor bio je da se postupak vodi po zakonu. Onda dolazi do situacije da se jedan pretres posebnom naredbom telegrafski odlaže. U toj naredbi, na jednom primerku stoji jedan datum, a na primerku koji sam ja dobio – drugi. I pošto nisam došao, postupak je obustavljen. Jer kada oštećeni ne dođe, po zakonu se postupak obustavlja. Uložio sam žalbu, što je sudija uzeo kao zahtev za povraćaj u pređašnje stanje. I nastavio pretres kao da do tada ništa nije ni bilo. Tada sam se predstavkom obratio Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu.”

Država i život pojedinca

Kao i u svim predmetima pred Sudom u Strazburu, vlada Srbije iznela je argumentaciju koja se odnosila na nenadležnost Suda, budući da je delo počinjeno 1991, a istraga obustavljena 1993, dakle u vreme kada tadašnja Savezna Republika Jugoslavija nije bila potpisnica Evropske konvencije o ljudskim pravima. Sud je ovaj argument odbio i naveo da predmet posmatranja nije izvršeno krivično delo, već postupanje države koje se odnosi na kažnjavanje odgovornih lica. To ponašanje je dovelo do toga da krivični postupak i dalje traje i da se posledice o kojima se može raspravljati osećaju i u periodu u kojem je država prihvatila Konvenciju, odnosno pristala da poštuje standarde ljudskih prava.

Ovo se posebno odnosi na činjenicu da je nakon 3. marta 2004. (kada je državna zajednica Srbije i Crne Gore pristupila Konvenciji) došlo do različitih postupanja državnih institucija, uključujući i ukidanje druge krivične presude od strane Vrhovnog suda, što ukazuje na nedostatke postupka koji su do tada učinjeni, ali i na nastavak postupka i posledice tih istih propusta u značajnom vremenskom periodu od osam godina nakon pristupanja Konvenciji, a da još uvek nije doneta konačna presuda.

Sud je upozorio i na to da je dužnost svake države da zaštiti život pojedinca, kao i da u slučaju kada je nečiji život ugrožen, ili oduzet, identifikuje krivce i sankcioniše njihovo ponašanje. U toj proceduri, zadatak svih državnih organa i institucija koji u njoj učestvuju, jeste da postupaju efikasno, a deluju objektivno i nezavisno od bilo kakvog nedozvoljenog uticaja. Prema tome, činjenica da je okrivljeni bio policajac ni na koji način nije smela da utiče na razvoj prekrivičnog i krivičnog postupka. Takođe, Sud je potvrdio važan zaključak koji je izveo više puta u prethodnoj praksi, da će postupanje organa i institucija, uključujući i domaće pravosudne organe, ceniti prema tome da li je ono bilo smisljeno, odnosno sa realnim izgledima da bude utvrđena odgovornost počinioca. Nije dakle dovoljno da sud i drugi organi „postupaju“, a da se pri tome ne vide nikakvi rezultati tog postupanja.

Sud u obrazloženju presude izričito navodi da je dugo trajanje krivičnog postupka jednako kršenju obaveza iz Konvencije, odnosno da predstavlja neuspeh države da zaštiti prava svojih građana. Sud ne može „narediti“ državi Srbiji da okonča krivični postupak, a još manje da odredi tok postupka i eventualnu krivicu okrivljenog – Sud je jasno pokazao značaj ovakve presude u odnosu na krivične postupke koji traju dovoljno dugo da bi neefikasnost bila evidentna, a eventualno i objektivnost pravosudnih organa bila dovedena u pitanje. Nepostupanje suda u periodu kada nije bilo pretresa se pri tome izjednačava sa određenim aktivnostima koje se sprovode, ali ne dovode do konkretnih rezultata i pomaka u postupku.

Dakle, nije dovoljno samo učiniti napor da se izvrši neka procesna radnja i konstatovati da državni organi nešto preduzimaju u postupku, nego je neophodno da takvi napori dovode do kretanja postupka ka njegovom okončanju. Jasno je da će se svaki krivični postupak sličan ovome posmatrati isključivo iz perspektive ishoda utvrđivanja krivaca za izvršeno delo; svako odugovlačenje, bez obzira koliko su objektivni razlozi koji su do njega doveli, a posebno svako zastarevanje krivičnog gonjenja ili izvršenja krivičnih sankcija,

biće okarakterisano kao povreda. Komitet ministara Saveta Evrope koji je zadužen da prati izvršenje presuda koje donete Sud, nije konstatovao da je Republika Srbija ispunila obaveze iz ove presude Suda.

Čekajući presudu i pravdu

Jovan Pavlica podseća na detalje postupka kojih nema u strazburškoj presudi:

“Posle događaja u kojem je Dejan Mladenović izgubio život, uopšte nije izvršen uviđaj, istražni sudija nije izašao na lice mesta, već je policija izvršila *pregled mesta događaja*. Tužilac je podneo zahtev za sprovođenje istrage, nakon što je dobio spis od policije. Pokrenuo je postupak protiv policajca Desimira Miketića za kvalifikovano ubistvo i protiv tri lica, dva za ugrožavanje sigurnosti i jednog za učestvovanje u tuči. Svi su saslušani, kao i dva veštaka, balističar i obducent, obojica zaposleni u policiji. Oni su svedočili da se iskaz okrivljenog uklapa sa materijalnim dokazima, što nije bilo tačno; kasnije su svoje mišljenje menjali. Tu počinje cela ujdurma, tužilac odustaje od sprovođenja istrage i policajca nakon mesec dana puštaju iz pritvora. Krivično gonjenje preuzima oštećena, majka stradalog Mladenovića.”

Predmet je dodeljen sudiji Dragiši Slijepčeviću koji je postupak vodio skoro dve godine.

“Kada je postupak došao do kraja, trebalo je da se sasluša još samo jedan svedok, desilo se nešto čudno. Predmet se predaje u rad sudiji Pekoviću koji je tek izabran u tadašnji Okružni sud. Zašto – možemo samo da nagađamo. U svakom slučaju, predsednik Okružnog suda u Beogradu nije po poslovniku imao prava da promeni sudiju. Sudija Peković više neće da sudi nego što hoće; saslušava ponovo neke svedoke, a svedoci već počinju i da izbegavaju da dolaze u sud, jer

su ranije već saslušani po dva-tri puta. Na kraju on donosi presudu kojom se policajac oslobađa zbog nužne odbrane. Veruje okrivljenom da se branio, sve drugo zanemaruje, oslanja se i na nalaz veštaka. Poziva se i na neke svedoke koji su navodno potvrdili sve ovo, što nije stajalo i zbog čega je, između ostalog, ta presuda i ukinuta pred Vrhovnim sudom. VSS je utvrdio čak 11 povreda krivičnog postupka i desetak činjenica koje nisu razjašnjene.

Predmet je vraćen u Okružni sud, a sudija Peković izabran je u međuvremenu za sudiju Vrhovnog suda. I sledeći sudija, Marko Cvijović donosi oslobađajuću presudu, a Vrhovni sud je ukida i konstatuje da sudija nije postupio po prethodnoj presudi VSS. Konstatuje nesaglasnost presude i dokaza. Predmet se vraća u Okružni sud, sudija Cvijović 2010. nije izabran za sudiju, pa je predmet dodeljen novom sudiji. I on zaključuje da je policajac Miketić postupao u nužnoj odbrani. Mislim da nije postupio ispravno, nesporno je da je izvršeno ubistvo, samo je pitanje u kojim okolnostima”, tvrdi Jovan Pavlica.

Konačna presuda apelacionog suda trebalo je da bude doneta u junu ove godine, ali je sednica odlagana dva puta. Nakon 22 godine, ostaje da se sačeka ishod procesa koji je pod lupom Komiteta ministara EU. Ili možda još neko podmetanje iz bogatog državnog arsenala.

Bojan Tončić

DESETI DEO

Pravda ne stanuje ovde

Hiljade građana Srbije obraćaju se Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu u nameri da dođu do pravične presude, što nisu uspeali u višegodišnjim sudskim procesima pred domaćim pravosuđem; više od deset hiljada njihovih predstavki je pred Sudom, a samo tokom 2012. *pobedili* su državu u 64 od ukupno 75 presuđenih slučajeva i sudski dobili više od dva miliona evra odštete. Opšte mesto da Srbi vole da se parniče dobija pred ovom međunarodnom institucijom potpuno drugo značenje, jer se prihvaćene predstavke građana Srbije tiču elementarne egzistencije, povređenog ili ugroženog prava na život, prava na zaradu i penziju, prava na pravično suđenje i ugroženost gotovo svih prava garantovanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. U najvećem broju slučajeva dakle, nije reč o patološkom isterivanju pravde, već o pokušajima žrtava države da se zaštite i prežive, uprkos moćnoj mašineriji pravosudne i izvršne vlasti.

Primena zakona i procedure na mikro nivou, u manjim sredinama ukrštenih veza i interesa, često znači i različite oblike proizvoljnosti, samovlašća, negde i odmazde, a samo pozivanje na evropske standarde kod bahatih presuditelja izaziva dodatnu netrpeljivost. Najilustrativniji primer za to je rečenica *Evropa ne stanuje u Babušnici* sudije u slučaju Lepojić, izgovorena kada se optuženi pozvao na evropske standarde u zaštiti prava na slobodu izražavanja.

Žrtve Srbije i evropska pravda

Rad bez plate ili radni vek bez prava na penziju, neki su od razloga zbog kojih se Sudu obraća najveći broj građana Srbije.

“Država se u Strazburu suočava sa posledicama sistemskih propusta, grešaka i promašaja, kakva je prinudna naplata potraživanja od socijalističkih giganata u restruktuisanju, džinova na staklenim nogama koji nisu privatizovani. Potom, veliki je broj predstavlki povodom sudbine nestalih beba – u tim je sporovima suština da su neophodne izmene krivičnog zakonodavstva i obezbeđivanje istraga koje ne bi bile fingirane. Veliki je broj predstavlki i rezervista koji traže izjednačavanje prava, zaštitu od diskriminacije, a najveći broj predstavlki treba očekivati povodom ostvarivanja prava na penzije građana sa Kosova. Tu je država dala rok do 20. juna 2013. da se oni prijave i počnu sa prikupljanjem dokumentacije. Očekuje se i da će veliki broj građana biti nezadovoljan restitucijom, jer, osim u retkim slučajevima, nije predviđena novčana restitucija. To su najveće grupe građana čija su prava ugrožena”, ističe advokat Predrag Savić, osnivač Kuće ljudskih prava – Strazbur.

Dve presude Suda govore u prilog ovoj tvrdnji. Pre više od pet godina Sud je doneo presudu kojom je obavezao Republiku Srbiju da iz budžeta isplati dugove (neisplaćene plate i doprinose) po pravosnažnim presudama radnicima zaposlenim u društvenim preduzećima. Potraživanja radnika država je međutim ignorisala, a treba da im isplati iznose koji se kreću od 3.000 do čak 120.000 evra.

Druga presuda doneta je u aprilu ove godine u predmetu Grudić protiv Srbije i ukazuje na ogromni potencijalni dug Srbije prema penzionerima sa Kosova, kojima od 1999. godine nisu isplaćivane penzije. Njima bi država po nekim procenama trebalo da isplati više od milijardu evra. Ovom presudom je bračni par Ljutvija (60) i Mahmut (64) Grudić dobio tužbu protiv Srbije, jer im invalidske penzije nisu isplaćivane više od jedne decenije.

Prema presudi, vlada Srbije mora u roku od tri meseca da isplati Grudićima njihove dospele penzije zajedno sa zakonskom kamatom, po 7.000 evra svakom od njih na ime pretrpljene nematerijalne štete, kao i dodatnih 3.000 evra na ime troškova suđenja.

Razumni rokovi i strazburški rulet

Vlada Srbije je po ugledu na države regiona aprila 2013. formirala Savet za odnose sa Evropskim sudom za ljudska prava, kao povremeno radno telo vlade, na period od pet godina. Savet će pratiti odnose sa Evropskim sudom i nadležnim organima Republike Srbije, analizirati slučajeve i pripremati strategiju odbrane u ovim predmetima. Zadatak Saveta je i da daje stručne predloge “za usklađivanje domaćih propisa i primenu drugih pojedinačnih i opštih mera radi izvršavanja presuda Suda, a sve u cilju smanjivanja broja predstavlki protiv Republike Srbije pred Sudom, uspešne odbrane u predmetima i efikasnog izvršavanja odluka Evropskog suda za ljudska prava.”

Ukoliko Savet profunkcioniše, možda bi se moglo očekivati da odbrana države bude racionalnija. Iako je bilo takozvanog prijateljskog poravnanja, još se nije dogodilo da zastupnik Srbije prizna odgovornost države. On se u velikom broju predmeta pozivao na činjenicu da u vreme pokretanja spora Srbija nije bila članica Saveta Evrope. U takvim predmetima odgovor Suda bio je da je predstavlka uzeta u razmatranje zbog očiglednog kontinuiteta u postupanju, odnosno neefikasnosti državnih organa. S druge strane, ni u jednom slučaju opstrukcije, očiglednih povreda postupka ili nesavesnosti, domaće sudije nisu bile kažnjene, čak ni disciplinski, iako su prouzrokovale veliku štetu.

“To bi mogli da rade predsednici sudova, kao i Visoki savet sudstva, ali nije bilo nijednog takvog slučaja. Građani bi mogli da iniciraju takve postupke, ali bojim se da te inicijative niko ne bi ozbiljno razmatrao”, kaže Predrag Savić.

I ratni zločini u Strazburu

Pred Sudom se u aprilu 2013. našla predstavlka Fonda za humanitarno pravo kojom Fond traži obeštećenje za porodicu Behrema Gigoljaja, ubijenog na dan početka intervencije NATO 24. marta 1999. u

Mataruškoj banji. Reč je o Albancu koji je u Banji držao pekaru, a na smrt su ga pretukla nepoznata lica. Predistražni postupak nije se pomerio od početka, pa je Fond podneo predstavku i zbog kršenja prava na pravično suđenje u razumnom roku. Prvi osnovni sud konstatovao je da je potraživanje zastarelo, a Ustavni sud odbacio je ustavnu žalbu.

Petar Žmak, advokat Fonda, kaže za Peščanik da Fond očekuje prihvatanje ove predstavke i ističe da FHP zastupa i Sarandu, Lirije i Jehonu Bogujevci, kojima su marta 1999. u Podujevu pripadnici državne formacije Škorpioni pobili čitavu porodicu. Fond zastupa i porodice ostalih ubijenih u tom masakru, žrtve Milana Lukića i formacije Osvetnici iz Sjeverina, logoraše Hrvate iz logora u Vojvodini i Albance koji su duže vreme 1999. i 2000. bili u nezakonitom pritvoru. U vezi sa zločinima u kojima su žrtve Albanci, postavlja se pitanje koliki bi udar na budžet Srbije bilo njihovo obraćanje domaćim sudovima i eventualno Sudu u Strazburu.

“Drugačiji tretman imaju zahtevi koji se podnose u vezi sa zločinima za koje već postoje pravosnažne presude, kao što je to u slučajevima iz Podujeva (gde je za ratni zločin na kaznu od 20 godina osuđen pripadnik Škorpiona Saša Cvijetan) i Sjeverina. Očekujem međutim da problematično bude nezakonito držanje Albanaca u pritvoru, a tu imamo petnaestak predmeta. Ostali Albanci, porodice ubijenih, ranjeni, opljačkani i druge žrtve, ne obraćaju se srpskim sudovima zbog straha da dođu u Srbiju i pojavljuju se na pretresima, kao i zbog sumnje u pravičnost ovdašnjeg pravosuđa”, kaže Petar Žmak.

U brojnim slučajevima, gotovo je izvesno, građani Srbije će i dalje pokušavati da pravdu pronađu u Strazburu, a država će štiti kasu koju opasno ugrožavaju njeni izabrani službenici. Bilo bi isuviše optimistički, zapravo neutemeljeno očekivati nekakav kapitalni obrt, ali ne i bar malo više pravde, pod uticajem nametnutih evropskih standarda. U suprotnom, znamo gde stanuje Evropa.

Bojan Tončić

Kako se država brani u Strazburu

Na osnovu presuda Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu sasvim se jasno vidi kakvo je naše pravosuđe: sporo, neefikasno, često nesposobno da zaštiti najosnovnija prava svojih građana, ponegdje i u nedostatku pravnih mehanizama i prepuno neusklađenosti sa Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Po izvršenju presuda, kako domaćih, tako i onih Evropskog suda jasno je da je za državu Srbiju ES nužno zlo, nešto što postoji i što je na (njenu, države) žalost ozbiljan sud i ozbiljan test za državu i njenu spremnost da se uključi u porodicu država koje poštuju ljudska prava svojih građana, a ne način da se izmijeni vlastita loša praksa (tamo gdje jest loša) i da se pravda učini dostupnijom građanima.

Vidi se to po traljavom izvršenju presuda ES, kao i po argumentima kojima se država u postupcima pred tim sudom služi.

Godina prije koje ničega nema

Gotovo da nema niti jednog postupka u kojem se država Srbija ne brani činjenicom da je ES za nju postao nadležan početkom marta 2004. godine, kad je Srbija (tada još državna zajednica Srbije i Crne Gore) pristupila Konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima. Ta obrana otprilike znači ovo, pojednostavljeno: sve do tog datuma, mi kao država nismo bili odgovorni ni za kakvo kršenje ljudskih prava propisanih Konvencijom, može se govoriti samo o slučajevima koji su se dogodili nakon toga datuma. Ništa ne pomaže obrazloženje ES u svakoj presudi, slučaju u kojem se država Srbija pozvala na to: da čak i ako se izuzme vrijeme prije ratifikacije Konvencije u Srbiji (tog 3. marta 2004), stoji činjenica da država nije čak niti godinama nakon tog datuma poduzela ono što je morala

da bi neko nepravno stanje ispravila, provela neku svoju prijašnju odluku, ili izvršila presudu, ili okončala spor.

U mnogim presudama to ponašanje države se naziva „trajnom nesposobnošću domaćih organa“ da postupe u skladu s vlastitim propisima i sudskim ili administrativnim odlukama.

No, ništa ne vrijedi: u gotovo svim slučajevima, zastupnik države Srbije poziva se na „ključni“ datum iz marta 2004. godine, usprkos tome što je svjestan činjenice da će ga ES u svakoj odluci upozoriti da je o tome već odlučio i da o tome više ne treba niti raspravljati.

Drugi argument, također čest, jest onaj iz Konvencije da predstavka građanina koji se obraća ES u Strasburu mora biti upućena nakon što je u pravnoj stvari odlučeno od strane najvišeg suda ili državnog organa. Zvuči malo komplicirano, ali kaže se da ako presuda u predmetu nije objavljena javno, taj rok počinje teći od datuma kada je sporna sudska odluka domaćeg suda dostavljena podnosiocu predstavke ili njegovom pravnom zastupniku. Ukoliko stranka u postupku naknadno sazna za nove činjenice, koje predočavaju kršenje njenih prava u postupku pred domaćim sudom, rok se računa od trenutka saznanja za kršenje vaših prava garantiranih Konvencijom.

U prijevodu na svima razumljiv jezik to znači slijedeće: da se država Srbija brani tvrdnjama da podnosilac predstavke ES, oštećeni građanin, najprije nije iskoristio sve raspoložive instance domaćeg pravosuđa, a onda da nije poštovao taj rok od šest mjeseci od sporne odluke. Pritom, sporne odluke su vrlo raznolike: na primjer, u slučaju “ukradenih beba”, država nije niti postupala, sudskih presuda uopće nema, tužilaštva se ponašaju od slučaja do slučaja vrlo raznoliko, a parlamentarni anketni odbor prije neku godinu nije riješio ništa, tek je zaključio da se cijela ta priča mora – razriješiti nekako. I tako do danas, sve do presude ES, koja – kao i u mnogim drugim slučajevima – govori o neodgovornosti i nesposobnosti države i njenih organa.

Trajna nesposobnost i neefikasnost

Evropski sud to naziva “trajnom situacijom”, ne samo u spomenutom slučaju. Jer, podnosioci zahtjeva – bilo da je riječ o navodno ukradenim bebama, ili neriješenom slučaju divlje gradnje, ili ubojstvu koje su počinili policajci, sasvim svejedno o kojoj se povredi ljudskih prava radi – godinama su u neriješenoj situaciji, koju im može riješiti jedino država. Sasvim je svejedno da li se to odnosi na činjenicu da roditelji koji misle da su im ukradena djeca do danas od nadležnih državnih organa nisu dobili konačni i vjerodostojni odgovor o traumi koja ih muči godinama (čak i desetljećima), ili na to što država nije do danas riješila slučaj ubojstva “od ruke vlasti”, ili što nije srušila nelegalno izgrađen objekt, usprkos tome što rješenje nadležnog organa to već godinama nalaže.

U slučaju nestalih beba, ES je uzeo u obzir i mišljenje anketnog odbora skupštine Srbije, te zaštitnika građana (iz jula 2010) da bi trebalo usvojiti *lex specialis* koji bi omogućio da roditelji, usprkos prigovorima zastarjelosti postupka i svim ostalim prigovorima, saznaju sudbinu svoje nestale djece. I ne samo to, nego da se izmijene i pojedini zakoni, kako bi se ubuduće spriječili takvi slučajevi. Ništa od toga se nije dogodilo, što samo potvrđuje mnogo puta navedenu ocjenu ES o neefikasnosti naših sudova i administracije.

Ima tu još jedan detalj, ne samo u ovom slučaju, ali evo za početak za “nestale bebe” konkretno: država je tvrdila da je podnositeljica tužbe ES, majka koja živi u uvjerenju da joj je dijete ukradeno, mogla pokrenuti parnični postupak zbog “povrede prava na porodični život”. ES je imao “više srca” no država Srbija, pa je tu državnu tvrdnju ocijenio kao nedjelotvornu, konstatirajući da je podnositeljica tužbe u Strasburu – žena, majka, biće koje tuguje – mogla eventualno dobiti neku naknadu, ali ne i “informaciju o stvarnoj sudbini njenog sina”.

I u velikom broju ostalih slučajeva pred ES država Srbija tvrdi da oni koji posljednju šansu i nadu vide u Strasburu nisu iscrpili sva domaća pravna sredstva, pa nisu – na primjer – u slučaju nezakonitog pritvora, ili nezakonite gradnje na njihovoj imovini, ili nečeg drugog, sasvim svejedno, tražili pravdu u parničnom postupku pred nadležnim sudom u Srbiji. I taj argument države Srbije “ne pije vodu”: onoliko je predstavki zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku pred ES koje su stigle iz Srbije, da bi i laiku bilo jasno da od toga vaje nikakve nema. ES je i takve “državne argumente” redom odbijao, s jasnim obrazloženjima u svakom pojedinačnom slučaju, koji se svode na jedno: imate neefikasno pravosuđe, mogućnost da se za konkretnu pravdu netko izбори u parničnom postupku je više fantomska i teorijska i ljudi koji su došli po pravdu u ES su u pravu, jer su nemoćni u pokušaju da ih zaštiti pravna država u vlastitoj zemlji Srbiji.

Jadna, ali jedina moguća obrana

Strašno je to kad se zadubite u gomile presuda ES koje se odnose na probleme koji tište građane koji pravdu nisu našli u Srbiji: strašno je kad, u slučaju da vam netko nadzida na vašem krovu duplo ili troduplo više nego što mu je odobreno i na što ste vi pristali – država u Strasburu kaže da nema nikakve veze što postoji rješenje o rušenju nelegalno nadzidanog, da je uostalom taj vandalizam i nezakonje vama povećao vrijednost vaše nekretnine, da je općina (inače nadležna da vodi računa o zakonitosti) previše zaposlena (pobogu, koliko je takvih slučajeva u svakoj mikrozajednici u Srbiji), pa ne stiče zakonito postupati i na kraju, i najstrašnije – da će ionako uskoro krenuti postupak legalizacije nelegalno sagrađenih i nadograđenih objekata, pa tu nema osnova da se zaštiti one koji su žrtve bezakonja već godinama.

Sve navedeno uglavnom je okvir u kojem se u Strasburu brani država. Jest jadno, mora se priznati, ali tu nije u pitanju onaj koji

državu zastupa, jer je problem država sama. Niti jedna institucija ili pojedinac koji nastupa na strani države pred ES ne može naći iole racionalni razlog zbog čega sudski postupci u Srbiji traju toliko koliko traju, niti može objasniti zašto se desetljećima ne izvršavaju sudske presude, bilo da je riječ o diobi imovine bračnih drugova, ili neisplaćenih plaća, ili doprinosa za penziono osiguranje.

Što je najgore, posljednji potezi aktualnih vlasti – konkretno, ministarstva ekonomije – koje je propisalo da zastarijevaju i dugovi firmi koje radnicima nisu uplaćivali penzione doprinose, govore da će se cijeli niz novih postupaka naći vjerojatno i u Strasburu.

Bit će tu posla, kako se čini, i za domaći Ustavni sud, jer nismo svi jednaki: dosad je, recimo, država “povezivala radni staž” (to bi bilo teško objasniti bilo kome tko živi u nekoj normalnoj državi) radnicima u svojim firmama i institucijama, onima kojima je ista ta država bila dužna uplaćivati doprinose. To se ne odnosi na radnike u privatnim firmama, iako se cijela stvar naplaćuje svakom poreskom obvezniku u ovoj zemlji. Apsurdna izmjena propisa, izgleda, ipak “igra” na jednakost: čak će i onima koje je dosad “povezivanjem staža” država mazila moći zastarjeti državni dugovi prema njima, pa će se izjednačiti s onima – kako to vidimo iz brojnih presuda ES – koji svoje plaće, doprinose i pravdu i do danas bezuspješno traže, čak i ako imaju “međunarodnu presudu” u svoju korist. A onda nema druge, nego: svi u Strasbur.

Samo ta situacija govori o tome gdje smo u priči o pravnoj državi i vladavini prava, jednakosti pred zakonom i zašto se država u Strasburu brani stalno istim neprihvatljivim argumentima – zato što pravih argumenata nema i zato što je ES točno dijagnosticirao kaos u našem pravnom sistemu.

Problem je u tome što se država Srbija, tako kaotična i neuređena, sa sasvim narušenim (ili nepostojećim) institucijama ne obazire niti na presude ES, što dokazuje to što se one jednako sporo ili nikako

izvršavaju kao i presude domaćih sudova i to što praktično niti jedna preporuka iz Strasbura nije nagnala nadležne (sadašnje, bivše, bivše-bivše i tako od 2004. do danas) da uklone bar neke sistemske i zakonske greške.

Tatjana Tagirov

Hrvatska – neslavno treće mjesto

Prema riječima zastupnice Hrvatske pred Evropskim sudom za ljudska prava Štefica Stažnik, Hrvatska je na trećem mjestu po broju tužbi podnesenih pred tim sudom u odnosu na broj stanovnika, a od 2001. do kraja 2012. godine državu su te tužbe koštale oko 2,5 milijuna eura. U tom je periodu ES donio 239 presuda, dok su u 179 slučajeva postignute nagodbe.

Broj tužbi iz godine u godinu raste, pa je tako primjerice 2008. na ES bilo 70 novih predmeta iz Hrvatske, a tri godine prije njih 39. Istovremeno, smanjuje se i broj nagodbi između nezadovoljnih građana i države.

“Protiv Hrvatske tako su 2011. godine Evropskom sudu za ljudska prava podnesene 1.192 tužbe, 2010. bile su 992 tužbe, 2009. godine 755, a 2008. samo 608, što znači da je u četiri godine udvostručen broj ljudi koji smatraju da su u Hrvatskoj prekršena njihova ljudska prava. U čak 90 posto slučajeva ES presuđuje u njihovu korist, protiv države, jer se ispostavlja da je Hrvatska svojim građanima prekršila prava ili slobode zajamčene Konvencijom kojoj je Hrvatska pristupila 1997. Tokom 2011. Hrvatska je u Strasburu vodila 1.752 sudska procesa”, podaci su koje je navela zastupnica Hrvatske pred ES Štefica Stažnik.

Među tužbama koje građani Hrvatske podnose ES sve je više onih zbog povrede prava na pravično suđenje pred domaćim sudovima, rezultat je analize koja je prije nekoliko mjeseci predstavljena na savjetovanju o krivičnom pravu u Opatiji, koju su napravili Matko Pajčić, docent na Katedri za krivično procesno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu i zagrebačka advokatica Laura Valković. U toj se analizi navodi da je broj presuda u kojima je ES utvrdio da su nadležna tijela Republike Hrvatske, postupajući u krivičnim predmetima, povrijedila prava i slobode zaštićene Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda sve veći, pri čemu je utvrđen najveći broj povreda prava na pravičan postupak iz člana 6 Konvencije. Osim toga, analizirane su brojne presude suda u Strasburu kojima je utvrđena izravna povreda prava na pravedni sudski postupak, povreda pretpostavke okrivljenikove nedužnosti, te prava na odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu obrane.

U spomenutoj analizi pravnog dvojca Valković-Pajčić podsjeća se na nekoliko spornih slučajeva koji su svoj epilog dobili u Strasburu. Tu je slučaj “Lisica protiv Hrvatske”, kojega su ga dobili Zlatko i Meri Lisica, supružnici iz Bibinja, koji su proglašeni krivima za pljačku “Dalmatinske banke” u centru Zadra u maju 2000. godine. Presudu u njihovu korist ES je donio 2010, nakon što su oboje odslužili zatvorske kazne na koje su bili osuđeni. ES je utvrdio nepravilnosti tokom pretresa vozila Zlatka Lisice, jer je pretres obavljen bez sudske naloga i bez prisustva okrivljenikovog advokata. Naveden je i slučaj Neđe Ajdarića iz Trebinja koji je osuđen na 40 godina zatvora isključivo na temelju jednog lažnog svjedočenja za ratni zločin u Kutini, u kojoj – inače – nikad u životu nije bio. Nakon sedam godina zatvora pušten je na temelju presude u Strasburu (slučajeva poput njegovog nije mali broj pred hrvatskim pravosuđem).

Pretpostavka nevinosti prekršena je u slučaju Roberta Peše, bivšeg potpredsjednika Hrvatskog fonda za privatizaciju, za kojega su najviši pravosudni i politički funkcionari, nakon što je uhapšen u “akciji Maestro”, iznijeli niz optužujućih tvrdnji. Tako su prejudicirali

njegovo krivnju, a Peša je na kraju sudskog postupka oslobođen, dok je Željko Gregačević, osuđen zbog četverostruke prevare na pet godina zatvora, dobio presudu u svoju korist u Strasburu, zato što mu je hrvatski sud povrijedio “pravo na pripremu obrane”. Naime, nalaz knjigovodstvenog vještaka dobio je posljednjeg dana obrane, pa ga ni on, niti branitelj nisu stigli proučiti, a dio policijskih dokumenata obrana nije ni dobila.

U analizi se zaključuje da je potrebno preispitati praksu domaćih sudova koja ponekad nije dovoljno usmjerena na ostvarenje pravičnog suđenja u smislu Konvencije, a i praćenje (i primjena) prakse ES za ljudska prava bi trebali biti intenziviji i kvalitetniji nego što je to sada slučaj. Analiza se bavila krivično-pravnom problematikom, ali ništa bolje nije niti u ostalim područjima, pa tako stručnjaci upozoravaju da je sve više predstavljeni hrvatskih građana pred ES koje se odnose na radno pravo i pravo na nesmetano uživanje imovine.

Tatjana Tagirov

Beleška o Bosni i Hercegovini

Zemlja kao što je Bosna i Hercegovina iz raznoraznih razloga – rat koji je razrušio sve sisteme i institucije, nacionalne podjele koje su i dalje jake, podijeljen pravosudni sistem, nepostojanje državnog Vrhovnog suda, jak uticaj političkih elita itd – ne može svojim građanima uvijek garantirati i obezbjediti pravnu sigurnost, odnosno pravdu. Zato sud za ljudska prava, kakav je onaj u Strasbourg, daje neophodnu sigurnost i osjećaj da postoji mjesto gdje se ipak mogu boriti za svoja prava.

Primjera je više, ali svakako jedan od najpoznatijih jeste slučaj Sejdić-Finci, kada su dva građanina BiH koja ne pripadaju nijed-

nom od konstitutivnih naroda koje jedino priznaje nakaradni Ustav BiH pokrenuli tužbu protiv države i – dobili. Dervo Sejdić i Jakob Finci su bili onemogućeni da budu birani u Predsedništvo Bosne i Hercegovine i Dom naroda Bosne i Hercegovine zbog svojih nepodobnih nacionalnosti. Sud u Strasbourg je naložio BiH da uskladi svoj ustav sa ovom presudom do čega nikad nije došlo, ali je činjenica da ta presuda postoji i da će morati biti implementirana, bez obzira koliko joj se vladajuće nacionalne elite suprotstavljale

Uz ovaj, više je primjera gdje su građani od Suda u Strasbourg tražili i dobijali svoja prava i po drugim osnovama, tako da on ulijeva jednu sigurnost i nerijetko se čuje i od običnih ljudi da kažu: “ma, tražit ću svoja prava pa makar išao do Strasbourga”, što dovoljno govori o percepciji koju građani BiH imaju prema ovom sudu, odnosno koliko vjeruju u njega, ali i koliko je bitno da jedan takav sud postoji.

Dženana Karup-Druško, glavna urednica sarajevskog magazina Dani

Iz radio emisije Peščanik

Svetlana Lukić: Saradnja sa Haškim sudom je daleka prošlost, duvao nam je za vrat punih 13 godina. Međutim, sada se na nas navrzao Evropski sud za ljudska prava. Skoro svake nedelje stiže neka presuda kojom se država Srbija proglašava krivom za kršenje prava svojih građana. Geometrijskom progresijom raste broj predstavljeni koje obespravljani radnici, penzioneri, vojni rezervisti, roditelji čije su bebe nestale u porodilištima, pretučeni Romi u policijskim stanicama, kažnjeni novinari šalju u Strazbur. Odande nam se vraćaju presude koje nalažu da tim ljudima plaćamo odštetu.

Slušate mladog pravника Bojana Gavrilovića, saradnika Beogradskog centra za ljudska prava, koji je poslednjih nekoliko godina proveo obilazeći zatvore, centre za socijalni rad, policijske stanice, ali i pratio mnoge slučajeve koje je država izgubila u Strazburu.

Bojan Gavrilović: Kosovo kao pitanje svih pitanja zauzima centralno mesto, pa vidimo da Srbija ne može bez svojih Srba na Kosovu i da tamošnji Srbi ne mogu bez svoje Srbije. Ali ako pogledamo da li se tu zaista nešto konkretno radi, odgovor je – ništa. Mislim da je osnovna stvar to što mi kao društvo nikada nismo bili sposobni da sami nešto promenimo. Zato mnoga pitanja koja se tiču ljudskih prava i dalje tapkaju u mestu.

Naišao sam na vest koja je prošla neopaženo: da u Srbiji ima 27.000 ljudi koji su lišeni poslovne sposobnosti. Hiljade ljudi boravi u tim velikim institucijama u koje niko ili skoro niko ne može da uđe i proveri kakva je njihova situacija. Inicijativa za pravo osoba sa invaliditetom iz Srbije je tokom 2012. bila u ustanovama za lica sa psihičkim teškoćama, pre svega maloletna lica. Taj izveštaj je izašao polovinom 2012. i tu možemo da vidimo neke frapantne podatke, na primer da se deca neprekidno nalaze u kolevcu po 7-8 godina, da ih jednostavno ne vade iz nje. Takve činjenice, iako se neke organizacije time bave i objavljuju izveštaje, ne privlače pažnju medija i to nije tema.

Pre dva-tri meseca imali smo neko predavanje za romsku zajednicu na Ledinama. Dolazim tamo kolima i vidim da na zidu piše 'ciganska gamad'. Oni sami kažu da dolaze neki ljudi da ih provociraju, da oni to prijavljuju policiji. Ali to nije tema, imamo mi preča pitanja da rešavamo, na primer pitanje Kosova. Tako sve te ranjive grupe ostaju nevidljive. Ja se već duži niz godina bavim zatvorenima. Imamo situaciju da je donet zakon o amnestiji, broj zatvorenika je smanjen, ali i dalje u zatvorima ima oko 10.500-11.000 ljudi, a ukupni kapacitet je 6.000-7.000. Koriste se objekti iz doba Franje Josifa i Marije Terezije. Imamo Drugi paviljon u Nišu, Sedmi paviljon

u Požarevcu, Četvrti paviljon u Sremskoj Mitrovici, gde ljudi žive u nemogućim uslovima; tu je puno gamadi, prenatrpano.

Razumem da država nema para, ali sam boravak tamo po sebi predstavlja nečovečno postupanje prema tim ljudima. Sama činjenica da država nema sredstava je ne opravdava da to dozvoljava, a opet, ne može sve da se svede ni na novac. Još uvek postoje neke prakse, ponašanje prema licima lišenim slobode gde se jednostavno vidi da ne postoji volja države da se nešto promeni.

U Beogradskom centru smo istraživali krivično delo zlostavljanja, mučenja i iznuđivanja iskaza i hteli smo da saznamo da li je neki državni službenik bio kažnjen i završio u zatvoru zbog toga. Nismo mogli da nađemo nijednu presudu. I to je taj odvrtačući efekat koji izostaje, jer kad neko zna da može da ode u zatvor zbog toga, onda to prestaje da radi, a kada to nije praksa, onda teško možemo da govorimo o nekoj borbi države protiv zlostavljanja od strane državnih organa. Imamo i presude Evropskog suda zbog zlostavljanja – Stanimirović, Hajnal, Milanović – gde je takozvana individualna mera koja treba da se izvrši, pored isplate odštete, da se sprovede delotvorna istraga i da se počinioci pronađu i adekvatno kazne. To se i dalje nije desilo.

Evropski sud je našao Srbiju odgovornom u 70 predmeta i većina njih se odnosi na pravo na pravično suđenje. U pitanju je neizvršenje pravosnažnih sudskih presuda i pravo na mirno uživanje imovine, dok ovih drastičnih kršenja ljudskih prava, to jest zabrane zlostavljanja, mučenja, prava na život nema mnogo. Mislim da to nije zato što se to ne dešava, već su ti ljudi najranjiviji: Romi, zatvorenici, lica u ustanovama socijalne zaštite i psihijatrijskim bolnicama – oni nemaju pristup sudu. Oni su toliko izolovani da jednostavno ne mogu da vode te dugotrajne sudske postupke, ne mogu da se obrate Ustavnom sudu i da kasnije idu pred Evropski sud – tako da se stvara utisak da je najveći problem u Srbiji pravo na pravično suđenje, što jeste problem, ali ni izdaleka nije najveći.

Uspešne postupke su vodili ljudi iz srednje klase, po više godina, da bi onda otišli pred Evropski sud i tu uspeali. Mi ne možemo da uđemo u zatvor bez odobrenja uprave, u socijalne ustanove retko ko može da uđe, tako da oni koji su najranjiviji imaju najmanji pristup pravdi. Mi iznutra taj pritisak ne možemo da stvorimo, već jedino u saradnji sa EU. Kao što sada vrše pritisak na nas da se reši pitanje Kosova, isto tako za pitanje ljudskih prava treba da izvrše neki pritisak i da se tek onda neke stvari pomere sa mrtve tačke. Ja to za sada ne vidim, a i upitna je ta politika štapa i šargarepe: daje se šargarepa za jedno pitanje, a onda se daje dozvola da se pređe određeni put. Mi na kraju možemo da stignemo na to željeno mesto, ali da i dalje ostanemo magarci – zato što smo pojeli svu šargarepu, a da su neka pitanja od značaja za sve ljude, a naročito one u najnezavidnijem položaju u društvu, jednostavno ostala nerešena.

U slučaju Hajnal protiv Srbije, jedan Rom je bio privođen u policijsku stanicu i tu je bio zlostavljan da prizna neka krivična dela. Inače, klasična svrha zlostavljanja u policijskim stanicama je uvek iznuđivanje priznanja. Kada čitamo činjenice ovog slučaja, svašta tu vidimo: da su i neki njegovi poznanici bili dovođeni i da su i oni zlostavljani da bi ga okrivili. On je na kraju priznao neka dela usled zlostavljanja i to je kasnije korišćeno kao dokaz u sudskom postupku, što je neprihvatljivo. On je skretao pažnju državnim organima da je bio zlostavljan, ali nije bilo nikakve reakcije na to.

Ista matrica može da se vidi i u slučaju Stanimirović, gde je policija u Smederevu privela neko lice, tukli su ga, onda su ga odveli kod istražnog sudije gde je on priznao. I to se dešavalo svakog dana tri dana: on je bio u pritvoru, policija bi ga izvukla iz pritvora i opet tukla i on je na kraju priznavao. Evropski sud u principu ne utvrđuje da li je tu zaista i došlo do zlostavljanja. U predmetu Hajnal je i to utvrdio, ali ono što oni utvrde je da njegove žalbe da je bio zlostavljan nisu bile na pravilan način istražene. I zaista, u ovom predmetu Stanimirović je u samoj sudskoj presudi zabeleženo da je on bio zlostavljan, ali tužilaštvo nije reagovalo, a ne postoji nijedan način

da se to reši ako tužilaštvo ne reaguje, ako sudovi to ne procesuiraju. Takođe, zanimljiv slučaj je Petković, gde nije došlo do presude pred Evropskim sudom, već je država postigla poravnanje sa njegovom majkom. On je pod nerazjašnjenim okolnostima umro u Zabeli. Država tvrdi da je umro jer je bio narkoman, dok je nakon smrti utvrđeno da je imao telesne povrede na telu. Država je isplatila 40.000 evra majci kao odštetu i obavezala se da sprovede delotvornu istragu. Ali na osnovu podataka sa veb sajta evropskog Komiteta ministara, gde se država obavezala da stalno šalje podatke o tome šta je urađeno, ne možemo da vidimo da li je to istraženo, da li su zaposleni u Zabeli kažnjeni. Po svemu sudeći – nisu.

Sada je pred Ustavnim sudom slučaj u kojem je zaštitnik građana utvrdio da jedno lice koje je u zatvoru ima telesne povrede za koje je utvrđeno da nije mogao sam sebi da ih nanese. Naša država nije uspela za godinu dana da utvrdi ko su ti ljudi koji su ga tukli. Tužilaštvo nije u stanju ili ne želi da utvrdi ko ga je u toj smeni tukao. Dok to ne počne da se menja, mi ne možemo da govorimo o borbi protiv zlostavljanja, jer nekažnjivost inicira da se to nastavi.

Drugi oblik, pored ovog aktivnog zlostavljanja, je boravak u tim oronulim objektima. Ja sam skoro bio u specijalnoj zatvorskoj bolnici, zgradi koja je pravljena za zatvor, gde svetlost i vazduh ne ulazi direktno u sobe već preko hodnika. To je akutna psihijatrija, tu su ljudi koji imaju psihičkih problema, a kada sam ušao unutra nisam mogao da dišem od smrada. Opravdanje da nema novca ne stoji. To kako se država ponaša prema tim ljudima pokazuje karakter te države.

Svetlana Lukić: Imamo sve veći broj ljudi kojima je oduzeta poslovna sposobnost.

Bojan Gavrilović: Postoji presuda protiv Srbije, jer je jednom licu oduzeta poslovna sposobnost. Da bi se izvršila presuda Evropskog suda imamo individualne mere, to je obično isplata odštete, ali i

opšte mere koje treba da imaju za cilj da se spreče dalje povrede ljudskih prava po istom osnovu. Ovo bi zahtevalo da se zakon o vanparničnom postupku promeni. Ti ljudi doživljavaju takozvanu građansku smrt, oni su lišeni svih prava i strašno je teško, ako ne i nemoguće da ih povrate, naročito ako su izmešteni u neke institucije, ustanove socijalne zaštite, gde izveštaji samih tih ustanova kažu da je najčešći razlog napuštanja tih ustanova – smrt. Dakle, tamo kada uđeš, najverovatnije ćeš izaći mrtav.

U Srbiji se često pozivamo na praksu Evropskog suda i na Evropsku konvenciju, ali postoje i neke druge konvencije koje su u nekim segmentima čak i naprednije. Mislim na Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom UN, gde se kaže da lica sa invaliditetom treba da uživaju sva prava jednako sa drugima. Evropski sud je još uvek zadržao taj funkcionalni pristup, gde kaže ‚dozvoljeno je lišavanje poslovne sposobnosti, ali ta lica moraju da imaju određene garancije i da se to razmatra u određenom vremenskom periodu od strane suda, i da se lišavaju samo u onom delu gde su nesposobni za donošenje odluka‘. Kod nas to nije slučaj; najveći broj lica lišenih poslovne sposobnosti ih je u potpunosti lišen, dakle, oni su upodobljeni osobama mlađim od 14 godina.

Mi smo potpisali tu Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom i to je podjednako naša međunarodna obaveza, kao što je i Evropska konvencija. Ako želimo da im pomognemo hajde da im pomognemo na taj način da se ceo sistem izmeni i da se naprave strukture koje će im pružati podršku, a ne da ih zaključamo i bacimo ključ i da tu budu do svoje smrti. Govorilo se o promeni zakona o vanparničnom postupku. Kažu ‚ovaj tekst je usklađen sa svim konvencijama‘, a nije. Uvek kasnimo u prihvatanju nekih rešenja i to me podseća na onaj vic kada kaže sin ocu ‚kad ćemo da kupimo Golfa trojku‘, a čale kaže ‚kad izađe Golf 10‘.

Do danas je Evropski sud objavio oko 82 presude u postupcima protiv Srbije, a povreda je utvrđena u 70 predmeta. Država je uspe-

la da se u potpunosti odbrani možda u 4-5 predmeta. Ono što je interesantno je da je krajem 2012. Srbija bila na petom mestu u Evropi po broju otvorenih predstavki pred Evropskim sudom: to je nekih 10.000 predstavki. Ali ako pogledamo broj stanovnika, onda je Srbija ubedljivo na prvom mestu u Evropi. Ona je u 2012. imala 6,77 predstavki pred Evropskim sudom na 10 hiljada stanovnika, dok je koeficijent kada je Rusija u pitanju, koja ima najveći broj predstavki, 0,75. Ruski koeficijent je 0,75, a naš 6,77. Turska, koja takođe ima ogroman broj predstavki i mnogo više stanovnika, ima koeficijent 1,22.

Govorimo o situaciji koja odražava nepoverenje građana Srbije prema domaćem pravosuđu. Većina tih predstavki se odbaci iz raznoraznih razloga, jer Evropski sud nije poslednja nacionalna instanca, već je to jedan međunarodni sud koji koriguje ponašanje države. Ovde ga ljudi doživljavaju kao sud nad sudovima, gde on treba da ispravlja neke nepravde koje se dešavaju u zemlji, što jednostavno nije tačno. Kada se donese presuda Evropskog suda, to sam već rekao, imamo te individualne mere, da se isplati odšteta, i imamo opšte mere koje u stvari znače da se spreče povrede iste vrste u budućnosti.

Ono što je interesantno je da Srbija ima oko 5.000 takozvanih repetitivnih predstavki (slučajeva koji se ponavljaju). U pitanju su predstavke istovrsne sa onima u kojima je već utvrđena povreda Konvencije. To ukazuje da opšte mere nisu sprovedene i da nije po istom osnovu sprečeno dalje kršenje Konvencije. Prema podacima iz septembra 2012, registrovano je 55.000 prijava sa potencijalnim potraživanjima na osnovu neizvršenih domaćih sudskih odluka protiv društvenih preduzeća. Ako gledamo koliko su te presude Evropskog suda koštale Srbiju, od 2004. do kraja 2012. na ime odštete je isplaćeno oko 400.000 evra, ali to nije konačna cifra zato što tu nisu uračunati iznosi postignutih prijateljskih poravnjanja. Ono što ne znamo je koliki je takozvani unutrašnji dug države, a taj unutrašnji dug je u stvari ono što je Evropski sud naložio – da se presude koje nisu izvršene izvrše.

Krajem 2012. smo imali nekoliko interesantnih predmeta, na primer Grudić protiv Srbije, gde je u stvari problem to što penzije licima koja borave na teritoriji Kosova nisu isplaćivane. Argument države je bio ,tamo nisu mogli da se naplaćuju porezi i zbog toga penzije nisu isplaćivane od 1999'. Pitanje je koliko novca njima treba isplatiti zajedno sa svim kamatama. Neke procene govore da bi to moglo da bude čak 1,5 milijardi evra. Zatim, predmet Vučković protiv Srbije je sad bio pred Velikim većem; to je slučaj isplate ratnih dnevnica i u pitanju je zaista veliki broj ljudi.

Imamo taj predmet koji će se takođe ponovo raspravljati pred Velikim većem – Ališić i drugi protiv Srbije, gde je u pitanju stara devizna štednja koja nije isplaćivana stranim državljanima. Dakle, vidimo da svi strukturni problemi dolaze na naplatu. Pažnju javnosti je takođe privukao predmet Zorica Jovanović protiv Srbije, gde su u pitanju nestale bebe. I tu vidimo istu matricu. O tome je počelo da se priča dvehiljaditih godina, pa je osnovan anketni odbor skupštine, pa je zaštitnik građana radio neko sopstveno istraživanje. Njihove preporuke su ukazale na problem, da je bilo nepravilnosti, da treba istražiti i rešiti. To se nije rešilo i evo sada imamo presudu Evropskog suda koja nalaže da se to reši.

To je naročito zanimljiv predmet, jer su u pitanju nestale bebe. Naš tradicionalni odnos prema porodici i bebama je zaštitnički, a sada možete da vidite da čak i to nije bio dovoljan podsticaj da se to na neki način reši. A možete da zamislite kakva je situacija sa ranjivim grupama, ljudima sa teškoćama, zatvorenicima, Romima, tek to ne može da se reši. Još ću ovo spomenuti: danas sam otišao na sajt Evropskog suda i izašla je presuda u predmetu Anđelić i drugi protiv Srbije, u kojoj je utvrđena povreda prava na pravično suđenje zbog neizvršenja presuda protiv društvenog preduzeća. Ovde je u pitanju 167 zaposlenih preduzeća Leteks iz Leskovca koji nisu mogli da izvrše pravosnažne sudske presude opštinskog suda u Leskovcu. Sud u Strazburu je svakom od podnosilaca dodelio 3.100 evra na ime nematerijalne štete.

To znači da je država Srbija tom presudom obavezana da isplati 540.000 evra samo na ime nematerijalne štete i troškova postupka, plus da isplati te zarade između 2001. i 2003. koje nije isplaćivala tim ljudima, a koje su utvrđene pravosnažnim sudskim presudama opštinskog suda u Leskovcu. Meni se čini da je ovde Evropski sud malo izgubio strpljenje sa Srbijom i rešio da pošalje jednu opomenu da se to pitanje reši. Već sam pomenuo da je od 2004. do kraja 2012. bilo isplaćeno 400.000 evra odštete ukupno, a ovde imamo jednu jedinu presudu kojom se nalaže isplata više od pola miliona evra. Dakle, vidimo da je ovde reč o gubljenju strpljenja i o jednom ozbiljnom upozorenju Srbiji da rešava određena pitanja.

Sada je bila usmena rasprava pred Velikim većem u predmetu Vučković i ostali protiv Srbije, gde je zastupnik rezervista osporio validnost potpisa rezervista kojima su oni navodno potvrdili da su primili isplate. Zastupnik Srbije je rekao da oni nisu žrtve, da je njima to zapravo isplaćeno i to je potkrepio tom nekom listom potpisa. Ovo je zaista frapantna optužba države, da je falsifikovala hiljade i hiljade potpisa.

Svetlana Lukić: Da li je uopšte neko od sudija čiji je slučaj dospao do Evropskog suda u Strazburu odgovarao, odnosno da li su bile predviđene profesionalne ili finansijske sankcije ili opomene za sudije koji su donosili takve presude u Srbiji?

Bojan Gavrilović: Koliko je meni poznato, ne postoji mehanizam koji bi sankcionisao ili kažnjavao sudije koji su vodili domaće postupke, a koji su na kraju završili pred Evropskim sudom. Obuku sudija Beogradski centar je radio godinama, sada to radi i Pravosudni centar. Cilj je da sudije usvoje Evropsku konvenciju, jer ona jeste deo našeg pravnog poretka. Oni su u mogućnosti da neposredno primenjuju odredbe Evropske konvencije i da koriste praksu Evropskog suda u obrazloženjima svojih presuda. To se za sada veoma retko dešava, a čak i kada se dešava se ne radi na ispravan način, dakle, ne navode se principi i broj presude, već se samo kaže ,član 6 garantuje pravo na pravično suđenje'.

Svetlana Lukić: Kada je reč o Evropskom sudu, imamo dva problema. Jedan je što je javnost senzibilisana da su sudovi iz inostranstva, pre svega Haški sud, pod stalnim političkim pritiscima. Tu nastaje zabuna i spajanje svih sudskih instanci koje su van ove zemlje. Drugi problem je to što presude velikom delu javnosti uopšte nisu bile interesantne, niti su zanimljive medijima.

Bojan Gavrilović: Ovaj veliki broj predstavki koji je upućen, dakle po broju stanovnika smo prvi u Evropi, govori da ovde građani imaju osećaj za traženje zaštite svojih prava kada se radi o njima. Dakle, s jedne strane imamo taj animozitet prema ljudskim pravima, a s druge strane imamo najveći broj predstavki pred Evropskim sudom. Mislim da ljudima treba objasniti da je zadatak naše države da štiti ljudska prava. To je i jedno od osnovnih načela Konvencije koja kaže: „ljudska prava se štite na nacionalnom nivou“.

Presude pred Evropskim sudom odražavaju strukturne probleme sa kojima naše pravosuđe i naš sistem još uvek ne mogu da se izbore. Ispravno rešavanje tih strukturnih problema će, nadamo se, dovesti i do toga da ljudska prava konačno počnu da se štite pred našim sudovima i da u Ustavnom sudu ili u Vrhovnom kasacionom sudu vidimo ono što vidimo u Evropskom sudu za ljudska prava. Moramo da se pomirimo sa nečim što je prilično depresivno: mi nismo sposobni da to promenimo iznutra, a i nemamo neki izbor. Ne znam koja od stranaka zaista ima kapacitet da to promeni. Da li smo u pitanju mi građani, ili stranke ili neko drugi, nevažno je, ali je dobro što sada postoji neki čvrst oslonac za koji možemo da se uhvatimo i da nekako na taj način probamo da to promenimo.

Iz radio emisije Peščanik, 31.05.2013.

Savet za Strazbur

Početkom aprila 2013, odlukom vlade Srbije formiran je Savet za odnose sa Evropskim sudom za ljudska prava, koji bi narednih pet godina trebalo da „prati odnose sa Evropskim sudom i nadležnim organima Republike Srbije, daje predloge i mišljenja, kao i stručna obrazloženja u vezi sa tim“. Savet čini 11 članova a predsedava mu dr Slavoljub Carić.

Krajem aprila održana je i prva sednica Saveta na kojoj je usvojen poslovnik o radu, u kojem između ostalog stoji da su sednice saveta javne. Sutradan je saopštenjem ministarstva pravde javnost informisana da je savet osnovan, bez pojašnjenja kome će se davati predlozi i o čemu će se uopšte misliti.

Istini za volju, državi gori pod nogama. Pred Velikim većem Suda u Strazburu, 15. maja našao se slučaj sastavljen od tridesetak zasebnih pritužbi rezervista aktiviranih 1999. godine u vreme NATO bombardovanja, koji su državu tužili zbog diskriminacije pri isplati ratnih dnevnica. Svojevremeno je, naime, država popustila pod pritiskom bolje organizovanih grupa i pod izgovorom pomoći rezervistima iz nerazvijenih opština isplatila oko dve milijarde dinara, oko 200.000 dinara po osobi iz grupe od oko 10.000 rezervista. Procenjuje se da je 1999. bilo aktivirano deset puta više ljudi, a gotovo da nema sumnje da će Strazbur presuditi u njihovu korist.

Veliko veće ES će 10. jula odlučivati o presudi po pritužbi grupe takozvanih starih deviznih štediša iz BiH protiv većine bivših jugoslovenskih republika, a po kojoj je Srbija dužna da isplati 84 miliona evra.

Nedavna presuda u korist majke čija je novorođena beba pre trideset godina zvanično proglašena mrtvom bez ikakvog dokumentovanog

traga, pokrenula je novu lavinu od oko stotinu pritužbi Strazburu po sličnoj osnovi. Sa svoje strane, Evropski sud je naložio Srbiji da obezbedi roditeljima adekvatne naknade zbog proceduralnih propusta, a procenjuje se da sličnih slučajeva ima oko 3.000. Sumnje roditelja da su im deca iz porodilišta prodana trgovcima ljudima zasad ostaju neistražene, ali bar se više neće prikrivati zbog lošeg uticaja na imidž države.

Devet godina pošto je Srbija postala članica Saveta Evrope, ratifikovala Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i stavila se pod jurisdikciju Evropskog suda za ljudska prava, najviša instanca pravne zaštite na tlu Evrope zatrpána je predstavkama građana Srbije. Prema podacima ovog Suda, do kraja 2012. godine nakupilo ih se oko 10.000.

Više od polovine podnetih apelacija nikada ni ne stigne do sudskog razmatranja, usled različitih proceduralnih propusta ili puke neosnovanosti slučaja – ali je prilično jasan pokazatelj nepoverenja građana u srpsko pravosuđe. Da se nepoverenje temelji na razumnoj proceni, govori broj pritužbi koje su prihvaćene i čekaju svoj red u Strazburu, a koji se meri hiljadama. Od onih sedamdesetak o kojima je odluka doneta do kraja 2012. godine, u 63 slučaja presuđeno je u korist građana, odnosno protiv države. Izraženo u čvrstoj valuti, to je državnu kasu do sada koštalo oko 400 hiljada evra. Apelacije o kojima će se odlučivati narednih meseci mogle bi podići cenu sistemske nepravde za više desetina miliona evra.

Nacionalno svesna javnost ispravno je zaključila da pored „prisutnog ekonomskog momenta”, slučajevi u Strazburu stvaraju i „loš pravni i politički imidž države”. Izostao je *momenat* vezan za poredak države utemeljen na pravu, efikasnom i pravičnom pravosuđu, poštovanju ljudskih prava – pitanja koja će se jednog dana razmatrati u okviru Poglavlja 23, ukoliko pristupni pregovori ikada započnu. Pritužbe građana Sudu u Strazburu, međutim, govore upravo o tome.

Evropa ne stane u Babušnici

U gotovo polovini slučajeva o kojima se odlučivalo, reč je o povredi prava na pravično suđenje, od čega se najveći broj odnosi na pravo na presudu u razumnom roku. Decenijsko razvlačenje postupaka sa svoje strane nužno povlači kršenje drugih ljudskih prava, često onih vezanih za pravo na život, pravo na imovinu ili zaštitu od diskriminacije, a koja su bila i osnovni povod za pokretanje postupka pred domaćim sudom.

Nije zanemariv ni broj presuda zbog kršenja prava na slobodu govora. Domaće presude protiv novinara i medija po pravilu će u Strazburu dobiti drugačiji epilog.

Šef novoformiranog Saveta za odnose sa Evropskim sudom za ljudska prava, Slavoljub Carić, inače od 2006. godine pravni zastupnik Srbije u svakom od izgubljenih slučajeva, dobro poznaje rezultate u Strazburu, kao i strategije odbrane za koju se država najčešće opredeljuje, a koju uglavnom odlikuju arogancija, nemar i relativizacija obaveza prema sopstvenim građanima. Zabeleženi su i slučajevi lažnog svedočenja kao i vansudskih nagodbi koje su otvorile put novoj seriji pritužbi zbog diskriminacije. Dok pravnici gundaju o Srbima koji „vole da se tužakaju”, nepovoljan skor državnih mediji sa svoje strane prikazuju kao oblik ničim izazvanog pritiska neprijateljske Evrope ilustrujući njene zle namere primerom HIV pozitivne osobe koja je dobila proces protiv Srbije ili kosovskim Srbima koji nemaju pristup Strazburu.

Pravosuđe Srbije u permanentnoj tranziciji, zaključno sa poslednjom „reformom reforme” u režiji nove administracije naprednjaka i socijalista, novim ešalom državnih sekretara i savetnika regrutovanih iz patriotskih pravnih krugova – ne ostavlja puno prostora za optimizam. Koliko je poznato, nijedan sudija odgovoran za nepravdu izvršenu nad građanima Srbije nikada nije snosio nikakve konsekvence. Povratak sudija koji su u poslednjoj reformi ostali bez posla, među kojima ima i onih protiv kojih su donete pravosnažne presude, policajci skloni torturi, tužilaštva *osetljiva*

na političke pritiske, jasno ukazuju da je čitav pravni sistem koji je uzrokovao rast pritužbi iz Srbije od 300% u poslednje tri godine ostao isti.

Objektivna istraga činjenica i efikasno i nepristrasno suđenje temelji su pravne države. Poglavlje koje Srbija namerava da zatvori uz pomoć Saveta za odnose sa Evropskim sudom za ljudska prava biće vrlo zanimljivo štivo.

Milica Jovanović

DODATAK

Presude Evropskog suda protiv Srbije, ukratko²⁵

70. Inicijativa mladih za ljudska prava protiv Srbije. Evropski sud za ljudska prava je jednoglasno utvrdio povrede člana 10 EK. Sud je obavezao Republiku Srbiju da u roku od 3 meseca od donošenja presude 25. maja 2013, Bezbednosno-informativna agencija RS objavi podatke o tome koliko ljudi u Srbiji je prisluškivano 2005. godine.

69. Anđelić i drugi protiv Srbije. Evropski sud za ljudska prava (Sud) utvrdio je povrede člana 6 stav 1 i člana 1 Protokola I uz Konvenciju. Sud je obavezao Republiku Srbiju da isplati podnosiocima iznose dosuđene domaćom pravosnažnom presudom u roku od 3 meseca od dana pravosnažnosti ove presude; da u istom periodu svakom od podnosilaca isplati po 3.100 evra na ime nematerijalne štete i po 130 evra na ime troškova postupka. Ova presuda je svrstana u takozvane repetitivne slučajeve dugovanja preduzeća sa većinskim društvenim kapitalom. Pred Sudom se nalazi 2.010 ovakvih predstavki, uključujući 913 koje su dostavljene državi na odgovor.

68. Anđelković protiv Srbije. Evropski sud za ljudska prava (ES) je utvrdio povredu prava na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EK), a odbacio je zahtev podnosioca pritužbe za pravičnu naknadu. Podnosilac pritužbe je delimično uspeo u sporu protiv Republike Srbije (RS).

67. Momčilović protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 6 stav 1 Konvencije i podnosiocu pritužbe, na ime nematerijalne štete dosudio

²⁵ Brojevi idu unatrag, od najnovije presude donete u vreme završavanja knjige (26. juni 2013), ka najstarijoj. Na sajtu Peščanika (<http://pescanik.net/2011/10/srbija-u-strazburu/>) ovaj spisak će redovno biti dopunjavan. Tu je svakom sižeu predstavke pridružen i tekst cele presude u pdf formatu.

3.000 evra, a na ime troškova postupka 850 evra. ES je odbio tražene iznose preko dosuđene sume, kao i zahtev za naknadu materijalne štete. Takođe, odbijeni su i zahtevi za utvrđivanje drugih povreda EK kao očigledno neosnovani (podnosilac pritužbe je tvrdio da su povređeni i član 13 EK, kao i član 1 Protokola I uz EK). Podnosilac pritužbe je delimično uspeo u sporu protiv RS.

66. Zorica Jovanović protiv Srbije. ES je utvrdio da je izvršena povreda prava na porodični život iz člana 8 EK te da nije neophodno da razmatra navodne povrede člana 13 Konvencije. ES je obavezao RS da isplati podnositeljki predstavke u roku od tri meseca od dana pravosnažnosti presude sledeće iznose u dinarskoj protivvrednosti: 10.000 evra plus porez koji se može platiti, na ime nematerijalne štete; 1.800 evra plus porez koji podnositeljka predstavke može platiti, na ime troškova. Podnositeljka pritužbe je uspela u sporu protiv RS.

65. Klikovac i drugi, Stojilković i drugi protiv Srbije. ES je utvrdio u *oba predmeta* da je došlo do povrede člana 6 stav 1 (pravo na suđenje u razumnom roku) EK i člana 1 Protokola I uz EK (pravo na mirno uživanje imovine). Presudom *Klikovac i drugi*, RS je obavezana da u roku od tri meseca od pravosnažnosti: (1) isplati podnosiocima preostali deo duga prema presudi Okružnog suda u Kraljevu od 10. novembra 2004. godine; (2) isplati svakom od podnosilaca 4.700 evra u dinarskoj protivvrednost na ime nematerijalne štete; (3) isplati ukupan iznos troškova u iznosu od 450 evra u dinarskoj protivvrednosti. Iznose navedene pod tačkama 2. i 3. treba isplatiti u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca. Presudom *Stojilković i drugi* predstavka *Srebrene Stojilković* je proglašena nedopuštenom s obzirom da nije iskoristila domaće pravne lekove. U pogledu druga dva podnosioca (*Božidar Stojilković i Milutin Aleksić*) država je obavezna da im isplati: (1) iznos od po 3.600 evra na ime nematerijalne štete; (2) iznos od ukupno 450 evra na ime troškova postupka – sve u roku od tri meseca od pravosnažnosti u dinarskoj

protivvrednosti na dan isplate, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca.

64. Ališić i drugi protiv BiH, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Makedonije. ES je utvrdio da je *Slovenija* prekršila odredbe član 1 Protokola I uz EK, kao i član 13 EK u odnosu na podnosioca *Ališića* i *Sadžaka*. Iste povrede – člana 1 Protokola I uz EK, kao i člana 13 EK utvrđene su i u odnosu na *Srbiju* u vezi sa podnosiocem pritužbe *Šahdanovićem*. Istovremeno jednoglasno je utvrđeno da *ostale države (BiH, Hrvatska i Makedonija)* nisu prekršile navedene odredbe. U odnosu na povredu člana 14 u vezi sa članovima 1 Protokola I i 13 EK, ES je utvrdio da nema potrebe da ispituje njihovo postojanje u odnosu na *Srbiju i Sloveniju*, dok je u odnosu na *ostale države* ustanovio da nije bilo povreda. Odlučeno je da je *Srbija* u obavezi da u roku od 3 meseca od nastupanja pravosnažnosti ove presude plati podnosiocu pritužbe *Šahdanoviću* iznos od 4.000 evra na ime nematerijalne štete. (Isti iznos, po istom osnovu i u istom roku, *Slovenija* je u obavezi da plati podnosiocima *Ališiću* i *Sadžaku*.) Preostali zahtev na ime pravične naknade ES je odbio. Ovom presudom utvrđeno je da u *Srbiji i Sloveniji* postoji sistemski problem u vezi sa isplatom stare devizne štednje u situaciji kao što je situacija podnosilaca, te da su *Srbija*, u odnosu na podnosioca *Šahdanovića*, tj. *Slovenija*, u odnosu na podnosioca *Ališića* i *Sadžaka*, u obavezi da u roku od 6 meseci od nastupanja pravosnažnosti ove presude omogućće podnosiocima pritužbi, *ali i svim drugim licima u njihovom položaju*, da dođu u posed stare devizne štednje pod istim uslovima kao i državljani *Srbije* koji imaju ušteđevinu u domaćim filijalama srpskih banaka. Stoga je odlučeno da se za 6 meseci od nastupanja pravosnažnosti ove presude odloži razmatranje sličnih slučajeva, bez oduzimanja prava ES da ove slučajeve proglasi neprihvatljivim ili ih skine sa svoje liste, što čini ovu presudu tzv. *pilot presudom*. Naime, ES je u ovom slučaju doneo prvu *pilot presudu*, jer se pred njim nalazi više od 1.650 sličnih predavki koje uključuju više od 8.000 podnosilaca, što ukazuje na to da se radi o sistemskom problemu.

63. Vladeta Jovanović protiv Srbije. ES je utvrdio da je podnosiocu pritužbe povređeno pravo na pristup sudu garantovano članom 6 stav 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Sud je podnosiocu dosudio 850 evra u dinarskoj protivvrednosti, na ime troškova postupka. Podnosilac je uspeo u sporu.

62. Adamović protiv Srbije. ES je utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku zagantovano članom 6 stavom 1 EK i pravo na mirno uživanje imovine zagantovano članom 1 Protokola I uz EK, pozivajući se na ustanovljenu praksu u presudama *Kačapor i drugi protiv Srbije* i *Marčić protiv Srbije*. Sud je obavezao RS da isplati podnositeljki predstavke u roku od tri meseca od datuma pravosnažnosti presude, sledeće iznose: (1) iznose dosuđene presudom od 18. novembra 2002. godine zajedno sa doprinosima za socijalno osiguranje i kamatom, umanjeno za iznose koji su možda već isplaćeni; (2) 4.700 evra plus porez koji se može platiti, na ime nematerijalne štete; (3) 50 evra plus porez koji podnositeljka predstavke može platiti, na ime troškova. Podnosilac predstavke je uspeo u sporu.

61. Bjelajac protiv Srbije. Presudom ES utvrđena je povreda prava na mirno uživanje imovine garantovane članom 1 Protokola I uz EK. Podnositeljki nije dosuđena nikakva naknada, jer nije istakla zahtev u tom smislu. Podnositeljka predstavke je uspela u sporu.

60. Vučković i 29 drugih protiv Srbije. ES je utvrdio: (1) da nije bilo povrede člana 6 stav 1 Konvencije, odnosno da nije bilo „dubokih i dugotrajnih razlika“ u relevantnoj sudskoj praksi, niti su te razlike dovele do pravne nesigurnosti u posmatranom periodu; (2) da je došlo do povrede člana 14 EK u vezi sa članom 1 Protokola I uz EK, jer nije bilo objektivnog i razumnog opravdanja za različito postupanje prema podnosiocima predstavki samo na osnovu njihovog prebivališta; (3) da nije potrebno da posebno razmatra pritužbe u vezi sa članom 1 Protokola XII uz EK; (4) da je RS obavezna da u roku od 6 meseci od dana pravosnažnosti presude preduzme sve

odgovarajuće mere, kako bi se obezbedila nediskriminatorska isplata ratnih dnevnica u pitanju, svima koji na to imaju pravo, pri čemu se podrazumeva da u tom smislu može biti potrebna razumna i brza činjenična i/ili administrativna provera; (5) da će ES odložiti razmatranje svih sličnih predstavki koje se nalaze pred ES za šest meseci od dana kada ova presuda postane pravosnažna, pri čemu ostaje mogućnost da ES u bilo kom trenutku neku od ovih predstavki proglasi nedopuštenom i skinu je sa spiska predmeta pred ES u skladu sa EK; (6) da se odbija zahtev za pravičnu naknadu. Podnosioci predstavke su delimično uspeli u sporu.

59. Hajnal protiv Srbije. ES je utvrdio da je u predmetnom slučaju došlo do sledećih povreda Konvencije: (1) povreda člana 3 EK u suštinskom i procesnom aspektu zbog torture nad podnosiocem predstavke i nesprovođenja istrage po pritužbama podnosioca; (2) povreda člana 6 stav 1 EK zbog povrede prava na pravično suđenje; (3) povreda člana 6 stav 2 EK zbog povrede pretpostavke nevinosti. U ostalom pogledu – povodom povreda iz člana 5 stav 1, člana 6 stav 2 (druga povreda prezumpcije nevinosti) i člana 8 EK, sud pritužbu podnosioca nije uvažio. U pogledu navodne povrede člana 6 stav 3 (a,b,c) EK, ES je smatrao da, imajući u vidu da je utvrdio povredu prava na pravično suđenje, nije potrebno da posebno razmatra pritužbe u vezi sa navodnim povredama. ES je obavezao RS da podnosiocu predstavke isplati iznos od 12.000 evra na ime naknade nematerijalne štete zbog utvrđenih povreda i 9.000 evra na ime troškova postupka, sve u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate, u roku od 3 meseca od dana pravosnažnosti ove presude. Preostali deo zahteva podnosioca predstavke na ime naknade štete i troškova, ES je odbio kao neosnovan. Podnosilac predstavke je delimično uspeo u sporu.

58. Milosavljev protiv Srbije. ES je utvrdio je povreda člana 1 Protokola I uz Konvenciju o ljudskim pravima i podnosiocu je na ime naknade materijalne štete dosuđeno 7.500 evra, kao i 700 evra na ime troškova postupka, koje treba da isplati RS. ES je odbio

zahtev preko dosuđenih iznosa Takođe, ES je zbog neiscrpljivanja unutrašnjih pravnih sredstava odbacio tvrdnju podnosioca u vezi sa navodnom povredom pretpostavke nevinosti (član 6 stav 2 EK), jer ova povreda nije bila istaknuta u domaćem postupku. Podnosilac je delimično uspeo u sporu.

57. Mladenović protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 2 EK zbog nedelotvorne istrage. Predstavka je podneta zbog nerazumno dugog trajanja predmetnog krivičnog postupka ranije pred Okružnim, a sada pred Višim sudom u Beogradu, ali je ES smatrao da se suštinski pritužbe odnose na nedelotvornu istragu, pa je predmet i razmatrao u svetlu povrede člana 2 EK u procesnom smislu. ES je smatrao da nije neophodno da razmatra navodnu povredu člana 6 stav 1 EK. Sud je obavezao RS da podnositeljki predstavke isplati iznos od 4.000 evra na ime naknade nematerijalne štete i 5.000 evra na ime troškova, sve u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate, u roku od 3 meseca od dana pravosnažnosti ove presude. Preostali deo zahteva podnositeljke predstavke na ime naknade štete i troškova, ES je odbio. Podnositeljka predstavke je delimično uspela u sporu.

56. Grudić protiv Srbije. ES je utvrdio da postoji povreda prava na zaštitu imovine iz člana 1 Protokola I uz EK. Povodom tvrdnje podnosioca predstavke da je izvršena povreda člana 14 koji se odnosi na opštu zabranu diskriminacije, ES je zauzeo stav da podnosioci nisu izneli relevantne dokaze da su diskriminisani, tako da je po tom pitanju predstavka proglašena neosnovanom. ES je svakom od podnosilaca dosudio iznos od 7.000 evra na ime naknade nematerijalne štete. Na ime naknade troškova postupka Sud je podnosiocima zajednički dosudio iznos od 3.000 evra. Ovi iznosi treba da budu plaćeni u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude. Pored navedenog, RS je u obavezi da isplati podnosiocima sve neisplaćene penzije počev od 9. juna 1999. godine i 15. januara 2000. godine, sa zakonskom zateznom kamatom. Podnosioci predstavke su uspeli u sporu.

55. Backović protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 6 stav 1 EK u vezi sa pravom na pristup sudu i obavezao je RS da podnosiocu plati 1.000 evra na ime troškova postupka. Odbijen je zahtev za naknadu troškova preko dosuđenog iznosa, a takođe odbijen je i zahtev za pravičnu naknadu u celosti, jer u predviđenom roku nisu dostavljeni potrebni dokazi za odluku. Podnosilac predstavke je delimično uspeo u sporu.

54. Đokić protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 6 stav 1 EK u vezi sa pravom na pristup sudu u krivičnom postupku. Zahtev podnosioca za naknadu nematerijalne štete je, zbog neblagovremenosti, odbijen. Podnosilac predstavke je delimično uspeo u sporu.

53. Šorgić protiv Srbije. ES ustanovio da je član 6 stav 1 EK povređen u delu u vezi sa pravom stranke da joj sudi nepristrasni sud i u vezi sa pravom na okončanje postupka u razumnom roku, ali da ovaj član nije povređen u delu koji se odnosio na sastav suda. ES je podnosiocu dosudio 1.000 evra na ime troškova postupka, dok je ostatak zahteva za troškove postupka odbio. Po osnovu pravične naknade ES podnosiocu nije ništa dosudio, jer je smatrao da je podnosilac odustao od zahteva za ovu naknadu.

52. Stanimirović protiv Srbije. ES je utvrdio da je RS prekršila zabranu mučenja garantovanu članom 3 EK, kao i da je izvršena povreda prava na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 EK. Po osnovu pravične naknade ES je obavezao RS da podnosiocu predstavke plati 13.000 evra, a na ime troškova postupka 5.000 evra u dinarskoj protivvrednosti po kursu na dan isplate, a u roku od tri meseca od dana pravosnažnosti ove presude. Preostali deo zahteva za plaćanje naknade i zahteva za troškove postupka ES je odbio. Takođe, ES je pritužbe podnosioca u vezi sa navodnim povredama člana 5 stav 3 (pravo na slobodu i bezbednost) EK, člana 6 stav 2 (pretpostavka nevinosti) EK i člana 7 stav 1 (kažnjavanje po osnovu zakona) EK proglasio nedopuštenim po osnovu pravila od šest meseci odnosno vremenske nenadležnosti ES.

51. Živić protiv Srbije. ES je utvrdio povredu prava na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 EK, pozivajući se na praksu koju je ustanovio u predmetu *Rakić i ostali protiv Srbije*.

50. Rašković i Milunović protiv Srbije. ES je utvrdio da je podnositeljka predstavlke povređeno pravo na suđenje u razumnom roku zagarantovano članom 6 stav 1 EK i pravo na mirno uživanje imovine zagarantovano članom 1 Protokola I uz EK, pozivajući se na ustanovljenu praksu u presudama *Kačapor i drugi protiv Srbije* i *Crnišanin i drugi protiv Srbije*. Sud je obavezao RS: (1) da iz sopstvenih sredstava isplati podnositeljka predstavlki iznose dosuđene domaćim pravosnažnim presudama u roku od 3 meseca od dana pravosnažnosti ove presude; (2) da u istom periodu svakoj od podnositeljki predstavlki isplati po 6.200 evra na ime nematerijalne štete i po 600 evra na ime troškova postupka, sve u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate, najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca. Podnosilac predstavlke je uspeo u sporu.

49. Veljkov protiv Srbije. Predmet se odnosi na dugo trajanje postupka u oblasti porodičnih odnosa, zbog čega je ES utvrdio da je došlo do povrede člana 6 stav 1 EK. ES je podnositeljki predstavlke dosudio iznos od 2.600 evra na ime nematerijalne štete (odbivši preostali deo zahteva), kao i 1.300 evra na ime troškova u postupku pred ES. Pritužbu u vezi sa navodnom povredom člana 8 EK, ES je odbio kao očigledno neosnovanu. Podnositeljka predstavlke je delimično uspeła u sporu.

48. Ristić protiv Srbije. ES je utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku iz člana 6 stav 1 EK. ES je prvo konstatovao da su podnosioci predstavlke u predmetnom krivičnom postupku bili oštećeni, te da je u odnosu na njih primenjiv član 6 EK u delu u kome se odnosi na zaštitu građanskih prava i to od momenta kada su se pridružili krivičnom postupku ističući svoj imovinskopравни

zahtev. Imajući u vidu trenutak od kada EK obavezuje tuženu državu RS, sporni postupak je trajao 5 godina i 7 meseci pred dve sudske instance. ES je smatrao da predmet nije bio posebno složen i da podnosioci predstavlke nisu doprineli dužini trajanja postupka, suprotno tvrdnjama tužene države. Posebno, ES je istakao da bi sudovi trebalo da omogućue odgovarajuću zaštitu ne samo tuženoj strani pred domaćim sudom, već i žrtvama, posebno kada su u pitanju mladi i druga ranjiva lica. Na kraju, ES konstatuje da je krivično gonjenje tuženog pred domaćim sudom, zastarelo zbog proteka vremena, što je rezultiralo nemogućnošću podnosilaca predstavlke (oštećenih u domaćem postupku) da se o njihovom zahtevu odluči u krivičnom postupku. Imajući u vidu nekoliko značajnih perioda neaktivnosti suda i brojna odlaganja, ES je utvrdio da je za produženo trajanje predmetnog krivičnog postupka odgovorna sudska vlast RS. Podnosioci predstavlke su uspeali u sporu.

47. Milošević protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 8 EK (pravo na privatnost). Inače, ovo je treća presuda protiv RS doneta u slučaju dobro ustanovljene sudske prakse, vezane za član 8 EK (u vezi sa čitanjem prepiske zatvorenika). Podnosilac predstavlke je uspeo u sporu.

46. Milanović protiv Srbije. ES je utvrdio da je RS prekršila člana 3 (zabrana mučenja i nehumanog postupanja) i člana 14 (zabrana diskriminacije) u vezi sa članom 3 EK. ES je našao da nije bilo potrebe da ispituje postojanje povreda EK iz člana 2 (pravo na život) i člana 13 (pravo na delotvorno pravno sredstvo). Sud je podnosiocu dosudio 10.000 evra u dinarskoj protivvrednosti od traženih 20.000 evra na ime naknade nematerijalne štete i 1.200 evra na ime troškova postupka. Podnosilac predstavlke je uspeo u sporu.

45. Rakić i drugi protiv Srbije. ES je utvrdio povredu prava na pravično suđenje utvrđenu članom 6 stav 1 EK i dosudio je svakom podnosiocu po 3.000 evra na ime pravične naknade, kao i po 255 evra na ime troškova postupka. U ovom slučaju postojala je nedosledna praksa bivšeg Okružnog suda u Beogradu, jer je u 73

presude, koje su donete u periodu od 25. januara 2006. godine do 1. oktobra 2008. godine usvajao tužbene zahteve za isplatu dvostrukih zarada za rad policajcima na Kosovu i Metohiji, a po odlukama Vlade Republike Srbije od 24. januara 2000. godine i 17. jula 2003. godine, dok u slučaju podnosilaca nije postupljeno na taj način. Pošto ova nedoslednost nije otklonjena ni u postupku pred Vrhovnim sudom na način predviđen članom 40. Zakona o organizaciji sudova, ES je ustanovio povredu prava na pravično suđenje. Podnosioci predstavke su uspeli u sporu.

44. Jovančić protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 8 EK, u odsustvu domaće sudske odluke koja bi dozvolila mešanje u pravo na poštovanje prepiske podnosioca koji se nalazio u zatvoru, ali i zbog dvosmislenosti domaćih propisa koji su regulisali ovu materiju u relevantno vreme. Ovo je prva presuda protiv Srbije doneta u slučaju dobro ustanovljene sudske prakse. Podnosilac predstavke je uspeo u sporu.

43. Motion Pictures Guarantors LTD protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 6 stav 1 Konvencije o ljudskim pravima, zbog odsustva usmene rasprave u sudskom postupku. ES je našao da nije neophodno da se bavi ostalim pritužbama u vezi sa povredom prava na fer suđenje. Na ime troškova postupka podnosiocu je dosuđen iznos od 1.000 evra, dok je ostatak zahteva za priznavanje troškova sudske postupka pred domaćim sudom i ES, odbijen. Podnosilac predstavke je delimično uspeo u sporu.

42. Majkić i Kin-Stib protiv Srbije. ES je utvrdio da je došlo do povrede člana 1 Protokola I uz EK, u vezi sa delimičnim neizvršenjem arbitražne odluke. U preostalom delu predstavka je odbačena kao nedopuštena. RS se obavezuje: (1) da iz sopstvenih sredstava i u roku od tri meseca od dana pravosnažnosti presude, isplati podnosiocima predstavke iznose dosuđene pravosnažnim presudama u postupcima za naknadu štete, donetim posle usvajanja arbitražne odluke, i to: presuda Vrhovnog suda Srbije od 30. januara

Evropa ne stane u Babušnici

2002. godine, presuda od 3. marta 2005. i rešenje od 8. septembra 2005. godine Trgovinskog suda u Beogradu, umanjeno za ukupan iznos isplata izvršenih u međuvremenu; (2) da u istom periodu isplati podnosiocima predstavke iznos od ukupno 8.000 evra po osnovu nematerijalne štete, u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate i prvom podnosiocu predstavke iznos od 30.000 evra na ime troškova postupka. Podnosioci predstavke su delimično uspeli u sporu.

41. Krivošej protiv Srbije. ES je utvrdio povrede člana 6 stav 1 i člana 8 EK. U konkretnom slučaju radilo se o odluci Opštinskog suda u Nišu iz 2002. godine, kojom je uređeno pravo podnositeljke da viđa svoje dete, a koja je izmenjena 2003. godine. Presuda nije bila izvršena do donošenja presude ES (2010). ES je naglasio da, pored toga što presuda nije izvršena i što su sudovi u obavezi da postupaju po službenoj dužnosti čim nastupi izvršnost presude, period neizvršenja ove odluke, koji je u vremenskoj nadležnosti ES, iznosi gotovo pet godina. Takođe, u vezi sa merama koje je domaći sud preuzeo u cilju izvršenja svoje odluke, Sud je primetio da je druga strana u domaćem postupku (otac deteta) samo jednom novčano kažnjen te da ta kazna nije naplaćena. Podnositeljki pritužbe ES je dosudio 7.300 evra na ime naknade nematerijalne štete, dok je preostali traženi iznos odbio. O zahtevu za naknadu troškova postupka Sud nije ni odlučivao, jer ovaj zahtev nije ni postavljen. Sa druge strane, kao očigledno neosnovan odbijen je zahtev za utvrđivanje povrede čl. 14. EK (zabrana diskriminacije), dok je u vezi sa članom 13 EK (pravo na delotvorno pravno sredstvo), ES smatrao da nije potrebno da se posebno ispituje da li je on prekršen.

40. Đermanović protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 5 stav 3 EK. ES smatra da, iako je pritvor podnosiocu pritužbe produžavan na regularan način, postupanje domaćeg suda ne može zadovoljiti uslove iz člana 5 stav 3 Konvencije. Naime, *opasnost od bekstva* može biti prihvatljiv osnov za određivanje pritvora, ali stereotipno

pozivanje na ovaj osnov ne može biti razlog za dalje produžavanje pritvora sa apstraktne tačke gledišta. Domaći sud je više puta propustio da proveri punovažnost ovog osnova za zadržavanje podnosioca u pritvoru. Pored toga, domaći sud je propustio da razmotri alternative pritvoru (na primer, oduzimanje putne isprave). Deo pritužbe u pogledu neadekvatnog lečenja za vreme boravka u pritvoru, koja se svodi na pozivanje na povredu člana 3 EK, ES je odbio. Takođe, deo pritužbe u pogledu ukupne dužine trajanja krivičnog postupka (član 6 stav 1 EK), ES je proglasio očigledno neosnovanom. Sud je delimično usvojio zahteve za naknadu nematerijalne štete i troškova postupka. Podnosilac pritužbe je delimično uspeo u sporu.

39. Dimitrijević i Jakovljević protiv Srbije. ES je utvrdio da je došlo do povrede člana 6 stav 1 EK, našavši da je država odgovorna za produženje trajanja postupka za dve godine i tri meseca, jer Opštinski sud u Nišu nije propisno dostavio svoju presudu drugoj podnositeljki predstavke (koja je i zakonska zastupnica maloletne prve podnositeljke). Imajući u vidu da EK i domaći zakon obavezuju na posebnu marljivost u predmetima koji se odnose na decu, kao i svoju praksu u sličnim slučajevima, ES je našao da trajanje spornog domaćeg postupka nije u skladu sa zahtevom *razumnog roka*. ES je dosudio podnositeljicama iznos od ukupno 1.300 evra na ime nematerijalne štete. Preostali deo zahteva podnositeljki za naknadu štete i troškova, ES je odbio kao neosnovan. Podnositeljke pritužbe su delimično uspele u sporu.

38. Čižkova protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 6 stav 1 (pravo na suđenje u razumnom roku) EK. Podnositeljki je dosuđeno 1.200 evra na ime nematerijalne štete. Deo zahteva preko dosuđenog ES je odbio kao neosnovan. Takođe, ES je proglasio nedopuštenim deo predstavke u kome se podnositeljka pozvala na nepravilnost celokupnog postupka, zato što nije iscrpela domaća pravna sredstva (nije izjavljena žalba protiv presude). Podnosilac pritužbe je delimično uspeo protiv presude.

37. Nemet protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 6 stav 1 (pravo na suđenje u razumnom roku) i 13 (pravo na delotvorno pravno sredstvo) EK. Podnosiocu je dosuđeno 2.000 evra na ime nematerijalne štete i 600 evra na ime troškova postupka. Višak zahteva preko dosuđenog, ES je odbio kao neosnovan. Podnosilac pritužbe je delimično uspeo u sporu.

36. Vinčić i drugi protiv Srbije. ES je 2009. godine objavio jednu presudu povodom *trideset jedne* predstavke protiv RS. U ovim sporovima se povodom identične pravne situacije sto pedeset jednog tužioca – inženjera JAT-a, ustanovila protivrečna sudska praksa, prvobitno, pred prvostepenim, a zatim, što je značajnije, i pred drugostepenim Okružnim sudom u Beogradu. Naime, pravosnažne sudske odluke o odbijanju tužbenih zahteva, koje su bile donete u predmetima podnosilaca i još nekih tužilaca, bile su protivrečne pravosnažnim odlukama o usvajanju tužbenih zahteva, u predmetima ostalih tužilaca u toj situaciji. Podnosioci su se u predstavkama pozvali, osim na povredu člana 6 stava 1 EK, kao i na povredu članova 13 i 14 EK. ES je uz odluku o istovremenom odlučivanju o svim predstavkama i uz proglašenje predstavki dopuštenim, utvrdio postojanje povrede člana 6 stava 1 EK. Podnosioci predstavki su uspeali u sporu.

35. Popović protiv Srbije. ES je utvrdio da je došlo do povrede prava na mirno uživanje imovine zagarantovano članom 1 Protokola I uz EK i prava na delotvorno pravno sredstvo zagarantovano članom 13 EK. U pogledu pritužbi na povredu člana 6 stav 1 Konvencije Sud je utvrdio da je pritužba neblagovremena, pa je predstavka u ovom delu odbačena. ES je obavezao RS: (1) da isplati podnosiocu predstavke 1.800 evra na ime nematerijalne štete i 600 evra na ime troškova postupka, sve u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate, najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca; (2) da RS obezbedi izvršenje rešenja Četvrtog Opštinskog suda iz 1987. godine, u roku od tri meseca

od dana pravosnažnosti presude. Sud je odbio ostatak zahteva podnosioca predstavke. Podnosilac predstavke je delimično uspeo u sporu.

34. *Simić protiv Srbije.* ES je utvrdio povredu prava na pravično suđenje u razumnom roku iz člana 6 stav 1 EK, u vezi sa domaćim postupkom – radnim sporom, koji je trajao od 1998. do 2006. godine. Podnosiocu predstavke je na ime naknade nematerijalne štete zbog pretrpljene povrede prava, dosuđen iznos od 600 evra u dinarskoj protivvrednosti, koji je država obavezna da isplati u roku od tri meseca od dana pravosnažnosti presude. ES je odbio deo podnosiocčevog zahteva. Podnosilac pritužbe je delimično uspeo u sporu.

33. *Salontaji-Drobnjak protiv Srbije.* ES je utvrdio dve povrede člana 6 stav 1 EK (pravičnost postupka za delimično lišenje poslovne sposobnosti i pravo na pristup sudu u vezi sa vraćanjem potpune poslovne sposobnosti) i povredu člana 8 EK (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života). Podnosiocu predstavke ES je zbog učinjenih povreda dosudio 12.000 evra na ime pravične naknade za nematerijalnu štetu i 3.000 evra na ime troškova postupka, dok je odbio ostatak zahteva. ES je smatrao da nije potrebno da posebno ispituje postojanje povrede člana 13 EK (pravo na delotvorno pravno sredstvo), jer se navodi predstavke u tom delu svode na povredu člana 6 stav 1 EK.

32. *M.V. protiv Srbije.* ES je utvrdio povredu prava iz člana 6 stav 1 (pravo na suđenje u razumnom roku) i 13 (pravo na delotvorno pravno sredstvo) EK, povodom parničnog postupka za izdržavanje deteta. Obavezao je RS da plati podnosiocu predstavke 1.600 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime nematerijalne štete, najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji bude plaćen nakon proteka ta tri meseca, dok je ostatak zahteva odbio. Podnosilja predstavke je delimično uspela u sporu.

31. *Grišević i drugi protiv Srbije.* ES je utvrdio da je podnosiocima predstavke povređeno pravo na suđenje u razumnom roku zagarantovano članom 6 stav 1 EK i pravo na mirno uživanje imovine zagarantovano članom 1 Protokola I. uz EK. ES je obavezao RS da na ime nematerijalne štete isplati: (1) prvom podnosiocu predstavke, 2.100 evra; (2) drugom podnosiocu predstavke 2.100 evra; (3) trećem podnosiocu predstavke 1.800 evra – sve u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate u roku od tri meseca od dana pravosnažnosti presude. Takođe, ES je obavezao RS da na ime materijalne štete isplati prvom i drugom podnosiocu predstavke iznose dosuđene domaćim pravosnažnim presudama. Na ime troškova postupka pred ES drugom i trećem podnosiocu predstavke je dosuđen iznos od po 300 evra u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate. Zahtev prvog podnosioca za naknadu troškova je odbijen kao neobrazložen. Podnosioci predstavke su uspeli u sporu. ES se u ovoj presudi pozvao na ranije donete presude Kačapor i Crnišanin protiv Srbije i ponovo utvrdio da je država odgovorna za dugove preduzeća koja su bila pretežno u društvenoj svojini.

30. *Bodrožić i Vujin protiv Srbije.* ES je utvrdio povredu člana 10 EK (sloboda izražavanja). ES je odbio zahtev podnosilaca za plaćanje troškova postupka, kao nespecificiran. Ispitujući ispunjenost uslova iz člana 10 stav 2 EK (uslovi za ograničenje slobode izražavanja), ES se ograničio prvenstveno na ispitivanje ispunjenosti uslova da li je ograničenje *neophodno u demokratskom društvu*, pošto je našao da su druga dva uslova (*propisanost u zakonu i legitimni cilj*) bili ispunjeni u konkretnom slučaju. Podnosioci predstavke su uspeli u sporu.

29. *Bodrožić protiv Srbije.* ES je utvrdio povredu člana 10 Konvencije (sloboda izražavanja) i obavezao RS da podnosiocu plati iznos od 500 evra u dinarskoj protivvrednosti, a na ime pravične naknade. Pritužbu u vezi sa povredom člana 6 stav 3b (pravo na pripremu odbrane u okviru prava na pravično suđenje) Sud je kao očigledno neosnovanu proglasio nedopuštenom. Takođe, Sud je odbio višak

tužbenog zahteva preko dosuđenih 500 evra (traženo 10.000 evra). Podnosilac pritužbe je delimično uspeo u sporu. Želeći da utvrdi da li je osuda podnosioca pritužbe u krivičnom postupku od strane domaćeg suda bila *neophodna u demokratskom društvu* ES je razmotrio karakter predmetnih izjava (*vrednosni sud* ili *izjava o činjenicama*). Po mišljenju ES, iako napadačkog karaktera, izrazi „idiot“ i „fašista“ mogu biti shvaćeni u vidu prihvatljive kritike u određenim okolnostima.

28. Stojanović protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 8 EK (pravo na privatnost) u pogledu čitanja prepiske podnosioca pritužbe koji se nalazio u zatvoru. ES je obio zahteve za naknadu štete i troškova postupka. Podnosilac predstavke je delimično uspeo u sporu.

27. Milošević protiv Srbije. Presudom ES utvrđena je povreda člana 5 stav 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima, a država Srbija je obavezana da podnosiocu plati 3.000 evra na ime nematerijalne štete i 500 evra na ime troškova postupka, a sve u dinarskoj protivvrednosti, po srednjem kursu na dan isplate. ES je odbio višak zahteva za naknadu do traženih 10.000 evra, dok je povodom pritužbe u vezi sa povredom slobode kretanja (član 2 Protokola IV) smatrao da nije neophodno ispitivanje ove povrede. ES je smatrao da, bez obzira na činjenicu da je pritvor prema okrivljenom – podnosiocu pritužbe, određen na zakonit način, okrivljeni od trenutka hapšenja bio više od 41 dana lišen mogućnosti da bude izveden pred sudiju, koji bi bio ovlašćen da ispita njegov dalji boravak u pritvoru i da ga pusti na slobodu, zbog čega je ustanovio povredu člana 5 stav 3 EK. Podnosilac predstavke je delimično uspeo u sporu.

26. Felbab protiv Srbije. ES je utvrdio da su povređena prava iz člana 6 stav 1 (pravo na suđenje u razumnom roku), član 8 (pravo na poštovanje porodičnog života) i član 13 (pravo na delotvorno pravno sredstvo) EK. Obavezao je RS da plati podnosiocu predstavke 4.000 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime nematerijalne štete, najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti

presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca. Sud je odbio ostatak zahteva za pravičnu naknadu i u celosti je, zbog nepotkrepljenosti dokazima, odbio zahtev za naknadu troškova postupka. Po stavu ES, postoji povreda člana 6 stav 1 EK zbog toga što je pravosnažni nalog za ostvarivanje kontakta između podnosioca predstavke i njegove dece ostao neizvršen u periodu od 6. oktobra 2000. godine do 22. maja 2008. godine, što je domaći sud, po usvajanju ovog naloga bio dužan da postupa po službenoj dužnosti, što je, budući da je EK ratifikovana od strane Srbije 3. marta 2004. godine, predmetni postupak bio u vremenskoj nadležnosti ES više od 4 godine i 2 meseca, što je u tom periodu opštinski sud jedino potvrdio novčanu kaznu koju je prethodno odredio, naredio bivšoj supruzi podnosioca predstavke da plati troškove i otkazao zakazano ročište i što je opštinski sud propustio da primeni neku prinudnu meru uprkos očigledno nekooperativnog stava bivše supruge podnosioca predstavke. Bez obzira što se radilo o osetljivom odnosu i što su se deca vidala sa podnosiocem neformalno, ES zauzima konačan stav da srpske vlasti nisu preduzele dovoljne korake da izvrše nalog o viđanju. U vezi sa povredom člana 8 EK, ES navodi da su srpske vlasti propustile da preduzmu sve što je u njihovoj moći, a što je razumno moglo da se očekuje od njih. Mada je podnosilac imao sporadične kontakte sa svojom decom, njegovo pravo pristupa nije nikada izvršeno, da bi konačno bilo ograničeno presudom suda iz 2007. godine. Povredu člana 13 ES je utvrdio samim utvrđivanjem prethodnih povreda, ali i iz svoje ranije prakse, zaključivši da nije postojalo efikasno sredstvo zbog neizvršenje naloga o ostvarivanju kontakta podnosioca sa svojom decom.

25. Dorić protiv Srbije. ES je utvrdio da je povređeno pravo iz člana 6 stav 1 (pravo na suđenje u razumnom roku) i član 13 EK (pravo na delotvorno pravno sredstvo). RS je obavezana da u roku od tri meseca od pravosnažnosti: isplati podnosiocu predstavke na ime nematerijalne štete iznos od 3.500 evra u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate, najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja

pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca. ES je odbio ostatak tužbenog zahteva na ime materijalne štete i nematerijalne štete, kao zahteva troškova postupka. Podnosilac predstavke je delimično uspeo u sporu.

24. Crnišaniin i drugi protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 6 stav 1 EK (pravo na suđenje u razumnom roku). Razmatrajući osnovanost predstavke, ES je u vezi sa povredom člana 6 stav 1 EK, konstatovao da se izvršenje presude mora posmatrati kao sastavni deo pojma *suđenja* u smislu člana 6 EK. Sud je dalje potvrdio svoj ranije iznet stav, da „bez obzira da li je dužnik privatno lice ili subjekt pod kontrolom države, obaveza je države da preduzme sve neophodne korake da se izvrši pravosnažna presuda“. Podnosioci predstavke su uspeli u sporu.

23. Vlahović protiv Srbije. ES je utvrdio da je povređeno pravo na suđenje u razumnom roku zagarantovano članom 6 stav 1 EK i pravo na mirno uživanje imovine zagarantovano članom 1 Protokola I. uz EK i obavezao RS da plati podnosiocu predstavke po osnovu nematerijalne štete 1.000 evra i za troškove postupka 700 evra u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate u roku od tri meseca od dana pravosnažnosti presude. Sud je odbio ostatak zahteva podnosioca predstavke. Podnosilac predstavke je delimično uspeo u sporu.

22. Stanković protiv Srbije. ES je utvrdio da je izvršena povreda člana 6 stav 1 EK (pravo na suđenje u razumnom roku) i RS je obavezana da podnosiocu predstavke na ime pravične naknade po osnovu nematerijalne štete zbog dužine trajanja postupka isplati iznos od 600 evra u dinarskoj protivvrednosti u roku od tri meseca od dana pravosnažnosti presude. Sud je odbio višak zahteva za plaćanjem pravične naknade, dok o zahtevu za plaćanjem troškova postupka nije ni odlučivano, jer zahtev nije bio opredeljen niti su pruženi dokazi da su troškovi stvarno nastali, bili neophodni i razumni.

21. Kostić protiv Srbije. ES je utvrdio da je povređeno pravo na mirno uživanje svojine zagarantovano članom 1 Protokola I uz EK i obavezao RS da: (1) na odgovarajući način izvrši rešenje iz 1998. godine i zaključak iz 1998. godine u roku od šest meseci od pravosnažnosti navedene presude i (2) uplati podnosiocima predstavke po osnovu nematerijalne štete 4.000 evra u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate u roku od tri meseca od dana pravosnažnosti presude. Sud je odbio ostatak tužbenog zahteva podnosioca predstavke koji su tražili da im se nadoknadi šteta. Podnosilac predstavke je delimično uspeo u sporu.

20. Vrenčev protiv Srbije. Presudom ES utvrđene su povrede prava na slobodu i bezbednost iz člana 5 stavova 3, 4 i 5 EK, dok povreda člana 5 stav 1 EK nije utvrđena. Prilikom razmatranja povrede prava iz člana 5 stav 3 EK, koji nalaže da lice lišeno slobode bez odlaganja bude izvedeno pred sudiju, ES je zaključio da u ovom postupku podnosilac predstavke nije bio izveden pred sudiju ni prilikom određivanja pritvora od strane Okružnog suda u Beogradu niti prilikom odlučivanja po žalbi od strane Vrhovnog suda Srbije. Ukupno je proteklo 20 dana do izvođenja podnosioca predstavke pred sud, i to na samom suđenju, što je sa stanovišta sudske prakse ES neprihvatljivo. ES se posebno osvrnuo na slučajeve *Brogan and others v. United Kingdom* kao i *McGoff v. Sweden*.

19. Čeh protiv Srbije. ES je utvrdio da je povređeno pravo na suđenje u razumnom roku garantovano članom 6 stav 1 EK. Zbog toga je Sud dosudio 2.400 evra na ime nematerijalne štete, a RS je u obavezi da joj plati navedeni iznos u dinarskoj protivvrednosti, u roku od 3 meseca od dana pravosnažnosti presude. Pored ove obaveze RS ima obavezu i da tekući parnični postupak dovede do kraja što je moguće brže rukovodeći se principom ispravnog postupanja.

18. Cvetković protiv Srbije. Presudom ES utvrđene su povrede prava na suđenje u razumnom roku iz člana 6 stav 1 EK i prava na delotvoran pravni lek iz člana 13 EK. ES je našao da se postupci

za vraćanje lica na posao moraju voditi hitno (ES se pozvao na slučaj *Stevanović protiv Srbije*), te da ponovno otvaranje jednog slučaja posle više ukidanja, može ukazivati na ozbiljne nedostatke pravosudnog sistema države. ES je utvrdio da se ovaj radni spor još uvek nalazi pred trećom instancom – Vrhovnim sudom Srbije nakon sedamnaest godina od pokretanja. ES je takođe našao da je došlo i do povrede člana 13 EK, odnosno da podnosilac predstavke u vreme obraćanja ES nije imao na raspolaganju delotvorno pravno sredstvo koje bi mu omogućilo da se žali na dužinu trajanja postupka. ES je obavezao RS da: (1) plati podnosiocu 2.400 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime nematerijalne štete, najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca; (2) plati podnosiocu 600 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime troškova postupka nastalih pred ES u istom roku. Odbio je ostatak tužbenog zahteva. Podnosilac pritužbe je delimično uspeo u sporu.

17. *Bulović protiv Srbije.* ES je utvrdio da izvršni postupak nije bio delotvoran i da je povređeno pravo podnositeljke predstavke na suđenje u razumnom roku koje je sadržano u članu 6 stav 1 EK. Kako podnositeljka predstavke nije podnela zahtev za pravičnu naknadu u ostavljenom roku, ES nije dosudio nikakvu naknadu. Podnositeljka pritužbe je uspela u sporu.

16. *R. Kačapor i drugi protiv Srbije.* Presuda ES je donesena po predstavkama šest podnosilaca koje su objedinjene u jedan predmet. Tom presudom ES je utvrdio da je povređeno pravo iz člana 6 stav 1 EK (pravo na suđenje u razumnom roku) i član 1 Protokola I uz EK (pravo na mirno uživanje imovine). Navedenom presudom Republika Srbija (u daljem tekstu država) je obavezana da: (1) isplati prvom podnosiocu predstavke 1.600 evra na ime nematerijalne štete i 300 evra na ime troškova postupka; drugom podnosiocu predstavke 1.000 evra na ime nematerijalne štete i 300 evra na ime troškova postupka; trećem podnosiocu predstavke 800 evra na ime nematerijalne štete i 300 evra na ime troškova postupka; četvrtom

podnosiocu predstavke 1.000 evra na ime nematerijalne štete i 300 evra na ime troškova postupka; petom podnosiocu predstavke 1.600 evra na ime nematerijalne štete i 300 evra na ime troškova postupka; šestom podnosiocu predstavke 1.000 evra na ime nematerijalne štete i 300 evra na ime troškova postupka, sve u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate, najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca; (2) isplati sume dosuđene pravosnažnim presudama donetim protiv bivšeg poslodavca (DP *Vojin Popović* – domaća radinost) podnosilaca predstavke. Sud je odbio ostatak tužbenog zahteva podnosilaca predstavke. Ovaj predmet se odnosi na izvršne postupke koje su pokrenuli podnosioci predstavke protiv DP *Vojin Popović* – domaća radinost pred Opštinskim sudom u Novom Pazaru, kako bi im se isplatile naknade za vreme plaćenog odsustva i doprinosi za penzijsko invalidsko osiguranje, kao i na kasniji stečajni postupak koji se odvijao pred Trgovinskim sudom u Kraljevu i Trgovinskim sudom u Užicu, pred kojim je još uvek trajao u vreme donošenja presude ES.

15. *Jovičević protiv Srbije.* ES je utvrdio da su podnosiocu predstavke povređena prava zaštićena članom 6 stav 1 (pravo na suđenje u razumnom roku) i članom 13. (pravo na delotvoran pravni lek) EK. ES je obavezao RS da isplati podnosiocu predstavke naknadu od 1.200 evra u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate za pretrpljenu nematerijalnu štetu, najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca. ES nije dosudio nikakvu naknadu za troškove podnosiocu predstavke s obzirom da ih nije ni tražio.

14. *Preduzeće ZIT protiv Srbije.* ES je utvrdio povredu članova 6 stav 1 EK (pravo na suđenje u razumnom roku) i člana 13 EK (pravo na delotvoran pravni lek) i člana 1 Protokola I uz EK (pravo na mirno uživanje imovine). ES je obavezao RS da plati podnosiocu predstavke 1.200 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime nematerijalne štete,

najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca. ES je odbio ostatak tužbenog zahteva podnosioca predstavke. ES je, povodom prava na suđenje u razumnom roku i prava na mirno uživanje imovine izneo sledeće: (1) kada je podnosilac predstavke podneo predlog za izvršenje, zemljište, čiju je prodaju predložio je bilo registrovano na ime dužnika; (2) izvršenje je bilo delimično sprovedeno prenosom sredstava sa računa dužnika 2006. godine; (3) podnosilac predstavke ne može biti kriv što se oslonio na verodostojnost informacija sadržanih u zemljišnim knjigama RS i (4) ispostavilo se da podnosilac predstavke nije tražio izvršenje presude Opštinskog suda od 4. aprila 2006. godine, u skladu sa domaćim pravom, već je umesto toga pribegao neefektivnoj tužbi zbog smetanja poseda. Imajući u vidu ove okolnosti ES je smatrao da su organi RS propustili da delotvorno sprovedu postupak izvršenja do 4. aprila 2006. godine, ali da ne mogu biti odgovorni za bilo kakvo kašnjenje koje je nastalo posle tog dana. Shodno tome, ES je utvrdio da je RS u spornom periodu uskratila podnosiocu predstavke suštinu samog prava na pristup sudu i sprečila ga da ostvari potpunu naknadu u pogledu imovine koju je legitimno očekivao da dobije. U pogledu povrede prava na delotvoran pravni iz člana 13 EK, ES se pozvao na presudu u slučaju *Tomić protiv Srbije*, i smatrao da nema razloga da u ovom slučaju zaključa drugačije.

13. Filipović protiv Srbije. ES je utvrdio da je povređeno pravo zaštićeno članom 10 EK (sloboda izražavanja). ES je procenio da je RS poštovala određene zahteve za ograničenje prava na slobodu izražavanja. Tako je ES konstatovao da je navedeno ograničenje slobode izražavanja bilo u skladu sa zakonom, kao i da je taj zakon imao legitiman cilj, zaštitu ugleda drugog. Međutim, ES je smatrao da ograničenje u predmetnom slučaju *nije bilo neophodno u demokratskom društvu*. ES je naročito u vidu imao sledeće činjenice kada je zauzeo pomenuti stav: (1) podnosilac predstavke je političar koji je raspravljao o stvari od javnog interesa, što je i podstakao zamenik predsednika vlade; (2) predmet kritike podnosioca predstavke je bio gradonačelnik/

direktor velikog preduzeća u državnom vlasništvu; (3) u krivičnom i parničnom postupku utvrđeno je da je podnosilac predstavke javno optužio gradonačelnika za proneveru, ali da je krivična osuda izostala; (4) da je u parničnom postupku dosuđeno 6 mesečnih zarada podnosioca predstavke tj. 2.077 evra, što je ES ocenio neproporcionalnim i (5) da je podnosilac predstavke legitimno sumnjao da je gradonačelnik mogao biti umešan u nedozvoljeno izbegavanje plaćanja poreza i da nije u pitanju bezrazložan lični napad na gradonačelnika. Faktički, pravo je povređeno parničnom presudom jer je iznos naknade neproporcionalan učinjenoj povredi. Podnosilac predstavke je uspeo u sporu.

12. Popović protiv Srbije. ES je utvrdio povređeno pravo zaštićeno članom 6 stav 1 EK (pravo na suđenje u razumnom roku). Obavezao je RS da isplati podnosiocu predstavke naknadu od 1.200 evra u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate za pretrpljenu nematerijalnu štetu, najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca. ES je višak zahteva odbio. Postupak pred ES pokrenut je zato što je parnični postupak koji je pokrenuo podnosilac pritužbe pred sudom RS, započeo 1984. godine, a u vreme donošenja presude ES (2007), još nije bio okončan.

11. Lepojić protiv Srbije. ES je utvrdio da je povređeno pravo zaštićeno članom 10 Konvencije (sloboda izražavanja). Obavezao je RS da plati podnosiocu predstavke 3.000 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime nematerijalne štete i 250 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime troškova postupka, najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca. U samoj oceni da li je bilo povrede prava na slobodno izražavanje Sud je zaključio da su određeni zahtevi za ograničenje ovoga prava u ovom slučaju ispunjeni, kao što je zahtev da ograničenje bude jasno propisano zakonom i zahtev da ograničenje ima legitiman cilj. Međutim, Sud je smatrao da zahtev da je ograničenje *neophodno u demokratskom*

društvu u ovom slučaju nije ispunjen. ES je naročito kritikovao stav domaćeg suda da je ugled P.J. značajniji od ugleda običnog građanina. Naime, stav ES je da je rad izabranih lica naročito podložan kritici.

10. Marčići drugi protiv Srbije. Povodom predstavke koju su zajednički podneli Marčić i još 16 drugih lica protiv RS, presudom ES utvrđena je povreda prava na mirno uživanje imovine iz člana 1 Protokola I uz EK. ES je obavezao RS da obezbedi, na odgovarajući način, u roku od tri meseca od pravosnažnosti ove presude potpuno izvršenje presude Trgovinskog suda u Leskovcu od 27. decembra 1990. godine kojom su usvojeni tužbeni zahtevi podnosioca pritužbe za isplatu zarada ostvarenih na radu u Iraku tokom osamdesetih godina prošlog veka. ES je našao da nema razloga da ispituje navodne povrede člana 6 stav 1 EK, zbog identičnosti pritužbi po tom osnovu sa pritužbama po osnovu člana 1 Protokola I, dok zahtev za isplatu pravične naknade podnosiocima Sud nije usvojio, jer podnosioci nisu ispoštovali član 60 Pravila Suda, niti član 5 Praktičnih uputstava Suda u vezi sa opredeljivanjem iznosa pravične naknade i pružanja odgovarajućih dokaza uz zahtev. Podnosioci pritužbe su delimično uspeli u sporu.

9. Ilić protiv Srbije. ES je u ovoj presudi utvrdio povredu Protokola 1 člana I uz EK (pravo na mirno uživanje svojine), člana 6 stav 1 EK (pravo na suđenje u razumnom roku) i člana 13 EK u vezi sa članom 6 stav 1 EK (pravo na delotvoran pravni lek). Obavezao je RS da: (1) plati podnosiocu predstavke 3.700 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime nematerijalne štete u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca; (2) izvrši rešenje odeljenja opštine Palilula iz 1994. u roku od tri meseca od pravosnažnosti presude. Deo zahteva preko dosuđenog iznosa je odbijen. U vezi sa povredom prava na suđenje u razumnom roku ES se rukovodio stavovima utvrđenim u svojoj praksi. Prema praksi ES, hronično veliki broj predmeta nije opravdanje za preterano kašnjenje, da ponavljana ukidanja prvostepenih presuda i vraćanja na ponovno suđenje mogu da budu manifestacija ozbiljnog nedostatka pravnog

sistema i da su države ugovornice dužne da organizuju svoje sudove tako da pravo na suđenje u razumnom roku bude zagantovano. Podnosilac predstavke je delimično uspeo u sporu.

8. Stevanović protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 6 stav 1 EK (pravo na suđenje u razumnom roku) i člana 13 EK (pravo na delotvoran pravni lek). Obavezao je RS da plati podnosiocu predstavke 3.500 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime nematerijalne štete i 1.000 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime troškova postupka, najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca. ES je odbio ostatak tužbenog zahteva. Iako je domaći sud vratio podnosioca predstavke na posao i on je još uvek u radnom odnosu, ES je utvrdio da domaći sud nije utvrdio povredu prava podnosiocu predstavke, odnosno da podnosilac predstavke nije dobio drugu nadoknadu za navodni nezakonit otkaz.

7. Mikuljanac, Mališić i Šafar protiv Srbije. ES je u ovoj presudi utvrdio povredu člana 6. stav 1. EK (pravo na suđenje u razumnom roku) i člana 13 EK (pravo na delotvoran pravni lek). Obavezao je RS da plati svakom od podnosilaca predstavke po 1.000 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime nematerijalne štete (ukupno 3.000 evra), najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate na iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca. ES je odbio ostatak tužbenog zahteva podnosioca predstavke. Podnosioci pritužbe su delimično uspeli u sporu.

6. Jevremović protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 6 stav 1 EK, s obzirom da je postupak radi utvrđivanja očitstva jedne od podnosilja predstavke, trajao više od tri godine i četiri meseca od 3. marta 2004. godine kada je Srbija ratifikovala EK. ES je utvrdio i da je učinjena povreda člana 8 EK s obzirom da je podnosilja pritužbe, Ina Jevremović, bila sve vreme postupka za utvrđenje očitstva u stanju produžene neizvesnosti u vezi sa njenim identitetom. ES je utvrdio

povredu člana 13 EK, u vezi sa članom 6 stav 1 EK, ali je utvrdio da nema potrebe odvojeno ispitivati pritužbe u vezi sa članovima 8 i 13 povodom izostanka izdržavanja Ine Jevremović. U pogledu nematerijalne štete Ini Jevremović je dodeljeno 5.000 evra, a Ljiljani Jevremović 1.000 evra. Predstavka je u preostalom delu proglašena neprihvatljivom. Podnosilje pritužbe su delimično uspele u sporu.

5. Samardžić i AD Plastika protiv Srbije. ES je utvrdio povredu člana 6 stav 1 u pogledu drugog podnosioca predstavke i obavezao RS da plati AD Plastika 1.000 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime nematerijalne štete, najkasnije u roku od tri meseca od nastupanja pravosnažnosti presude, uz obavezu isplate kamate za iznos naknade koji je plaćen nakon proteka ta tri meseca; da plati AD Plastika 1.000 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime troškova postupka, u istom roku. ES je odbio ostatak tužbenog zahteva podnosioca predstavke AD Plastike. ES je uvažio prigovor *ratione personae* Republike Srbije u vezi sa prvim podnosiocem predstavke, Samardžićem i u potpunosti odbacio njegov tužbeni zahtev kao nedozvoljen.

4. Tomić protiv Srbije. ES je zaključio da su neizvršenjem odluke domaćeg suda vlasti RS povredile pravo na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 EK. Takođe ES je utvrdio da je izvršena povreda člana 8 EK (pravo na poštovanje porodičnog života) i člana 13 (pravo na delotvoran pravni lek) EK. U vezi sa povredom člana 13 ES je utvrdio da podnositeljka predstavke nije imala na raspolaganju ni u teoriji ni u praksi odgovarajući pravni lek kojim bi mogla da ubrza izvršenje presude donete u njenu korist. ES je naložio RS da u roku od 3 meseca od pravosnažnosti presude isplati podnositeljki 10.000 evra po osnovu nematerijalne štete i 950 evra po osnovu troškova koje je podnositeljka imala pred domaćim organima. Podnositeljka pritužbe je uspela u sporu.

3. Preduzeće EVT protiv Srbije. ES je utvrdio da je RS propustila da izvrši presudu i time povredila pravo na suđenje u razumnom roku. ES je utvrdio da je povređen član 6 stav 1 i član 1 Protokola I, pa je naložio RS da u roku od 3 meseca od pravosnažnosti presude

izvrši presudu trgovinskog suda. Preduzeću EVT je dosuđeno 2.500 evra na ime nematerijalne štete i 3.000 evra za troškove postupaka. Podnosilac pritužbe je uspeo u sporu.

2. V.A.M. protiv Srbije. ES je utvrdio da je povređen član 6 stav 1 EK (pravo na suđenje u razumnom roku) i član 8 EK (pravo na privatni život), kao i da je povređen član 13 EK (pravo na efikasan pravni lek). Ostali deo predstavke je proglašen nedopuštenim. Sud je dosudio podnositeljki predstavke 15.000 evra – na ime nematerijalne naknade i 4.350 evra na ime troškova postupka. Predstavka se odnosi na parnični postupak koji je u februaru 1999. godine pokrenula V.A.M. kojim je tražila razvod braka od supruga D.M, kako bi dobila isključivo starateljstvo nad ćerkom S.M, i izdržavanje deteta. Razvod braka V.A.M. i činjenica da joj suprug nije dozvoljavao kontakt sa ćerkom nastao je, izgleda, kao posledica toga što je ona zaražena HIV-om. Odluka da se V.A.M. dodeli privremeno starateljstvo nad S.M. je poništena po žalbi u novembru 2006. godine. Uprkos privremenoj meri da viđa svoje dete dva puta mesečno, koja je doneta 1999. godine, V.A.M. ne viđa svoju ćerku oko osam godina, jer rešenje o privremenoj meri da viđa dete nije zvanično uručeno D.M-u. V.A.M. je podnela pritužbu zbog dužine i nepravičnosti suđenja u parničnom postupku pred domaćim sudom. Ona se pozvala na član 6 stav 1 (pravo na pravično suđenje u razumnom roku), član 13 (pravo na delotvoran pravni lek), član 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) i član 14 (zabrana diskriminacije). S obzirom na značaj predmeta za V.A.M. i njeno dete, posebno s obzirom na zdravstveno stanje V.A.M, ES je našao da su domaći organi, umesto da pokažu izuzetnu marljivost u rešavanju postupka, stalno propuštali da iskoriste proceduralna sredstva kako bi obavezali D.M. da učestvuje u postupku. Sud je stoga smatrao, jednoglasno, da je došlo do povrede člana 6 stav 1 i člana 8 EK, kao i člana 13 EK. Podnosilja pritužbe je delimično uspela u sporu.

1. Matijašević protiv Srbije. ES je utvrdio da je izvršena povreda člana 6 stav 2 EK (pretpostavka nevinosti) i da je utvrđivanje te

povrede predstavljalo pravičnu naknadu za nematerijalnu štetu koju je podnosilac predstavke mogao pretrpeti. Podnosilac predstavke je uhapšen i zadržan u pritvoru u maju 2003. godine pod sumnjom da je počinio ubistvo i prevaru. Okružni sud u Novom Sadu mu je produžio pritvor. U obrazloženju rešenja, taj domaći sud je naveo da je podnosilac predstavke zapravo počinio krivična dela za koja je uhapšen. Podnosilac predstavke se žalio Vrhovnom sudu tvrdeći da je sudsko rešenje prejudiciralo ishod njegovog nerešenog krivičnog slučaja i povredilo njegovo osnovno pravo na pretpostavku nevinosti.

Građani protiv Srbije – presude po članovima Konvencije

Član 6 stav 1 EK – pravo na pravično suđenje

Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti iz celog ili sa dela suđenja, u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbednosti u demokratskom društvu, kada to zahtevaju interesi maloletnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u meri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde.

Prava sadržana u članu 6 stav 1 EK

pravo na pristup sudu – pravo na pravičnu raspravu – pravo na javnu raspravu – pravo na raspravu pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona – pravo na suđenje u razumnom roku

Slučajevi protiv Srbije po članu 6 stav 1 EK

Anđelković protiv Srbije – Momčilović protiv Srbije – Klikovac i drugi protiv Srbije – Stojilković i drugi protiv Srbije – Vladeta Jovanović protiv Srbije – Adamović protiv Srbije – Hajnal protiv Srbije – Backović protiv Srbije – Đokić protiv Srbije – Šorgić protiv Srbije – Stanimirović protiv Srbije – Živić protiv Srbije – Rašković i Milunović protiv Srbije – Veljkov protiv Srbije – Ristić protiv Srbije – Rakić i drugi protiv Srbije – Motion Pictures Guarantors LTD protiv Srbije – Krivošej protiv Srbije – Dimitrijević i Jakovljević protiv Srbije – Čižkova protiv Srbije – Nemet protiv Srbije – Vinčić i drugi protiv Srbije – Simić protiv Srbije – Salontaji-Drobnjak protiv Srbije – M.V. protiv Srbije – Grišević i drugi protiv Srbije – Felbab protiv Srbije – Dorić protiv Srbije – Crnišanić i drugi protiv Srbije – Vlahović protiv Srbije – Stanković protiv Srbije – Čeh protiv Srbije – Cvetković protiv Srbije – Bulović protiv Srbije – R. Kačapor i drugi protiv Srbije – Jovičević protiv Srbije – Preduzeće ZIT protiv Srbije – Popović protiv Srbije – Ilić protiv Srbije – Stevanović protiv Srbije – Mikuljanac, Mališić i Šafar protiv Srbije – Jevremović protiv Srbije – Samardžić i AD Plastika protiv Srbije – Tomić protiv Srbije, Preduzeće EVT protiv Srbije – V.A.M. protiv Srbije

* * *

Član 6 stav 2 EK – pravo na pravično suđenje

Svako ko je optužen za krivično delo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.

Prava sadržana u članu 6 stav 2 EK

pretpostavka nevinosti

Slučajevi protiv Republike Srbije po članu 6 stav 2 EK

Hajnal protiv Srbije – Matijašević protiv Srbije

Član 1 Protokola I uz EK – zaštita imovine

Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava. Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi obezbedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni.

Prava sadržana u članu 1 Protokola I uz EK

pravo na uživanje imovine – pravo da se ne bude lišen imovine
Ograničenja prava: javni interes i uslovi predviđeni zakonom ili opštim pravilima međunarodnog prava.

Slučajevi protiv Republike Srbije po članu 1 Protokola I uz EK

Anđelić i drugi protiv Srbije – Momčilović protiv Srbije – Klikovac i drugi protiv Srbije – Stojilković i drugi protiv Srbije – Ališić i drugi protiv BiH, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Makedonije – Adamović protiv Srbije – Bjelajac protiv Srbije – Vučković i 29 drugih protiv Srbije – Milosavljev protiv Srbije – Grudić protiv Srbije – Rašković i Milunović protiv Srbije – Majkić i Kin-Stib protiv Srbije – Popović protiv Srbije – Grišević i drugi protiv Srbije – Vlahović protiv Srbije – Kostić protiv Srbije – R. Kačapor i drugi protiv Srbije – Preduzeće ZIT protiv Srbije – Marčić i drugi protiv Srbije – Ilić protiv Srbije – Preduzeće EVT protiv Srbije

Član 13 EK – pravo na delotvorni pravni lek

Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez

obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.

Prava sadržana u članu 13 EK

pravo na pravni lek pred nacionalnim vlastima – pravni lek mora biti delotvoran (efikasan), tj. mora predstavljati pravo stranke, a ne diskreciono ovlašćenje vlasti – pravo na pravni lek mora biti upotrebivo radi zaštite svih prava predviđenih u EK

Slučajevi protiv Republike Srbije po članu 13 EK

Ališić i drugi protiv BiH, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Makedonije – Nemet protiv Srbije – Popović protiv Srbije – M.V. protiv Srbije – Felbab protiv Srbije – Dorić protiv Srbije – Cvetković protiv Srbije – Jovićević protiv Srbije – Preduzeće ZIT protiv Srbije – Ilić protiv Srbije – Stevanović protiv Srbije – Mikuljanac, Mališić i Šafar protiv Srbije – Jevremović protiv Srbije – Tomić protiv Srbije – V.A.M. protiv Srbije

Član 8 EK – pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Prava sadržana u članu 8 EK

pravo na poštovanje privatnog života – pravo na poštovanje porodičnog života – pravo na poštovanje doma – privatnost prepiske

– ograničenja moraju biti u skladu sa zakonom, neophodna u demokratskom društvu, ili radi postizanja ciljeva iz člana 8 stav 2

Slučajevi protiv Republike Srbije po članu 8 EK

Zorica Jovanović protiv Srbije – Milošević protiv Srbije – Jovančić protiv Srbije – Krivošej protiv Srbije – Salontaji-Drobnjak protiv Srbije – Stojanović protiv Srbije – Felbab protiv Srbije – Tomić protiv Srbije – V.A.M. protiv Srbije

Član 10 EK – sloboda izražavanja

1. *Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.*

2. *Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.*

Prava sadržana u članu 10 EK

sloboda mišljenja – pravo na izražavanje mišljenja – sloboda primanja i širenja informacija – ograničenja moraju biti zakonska, proporcionalna i legitimna, tj. isključivo radi ostvarivanja ciljeva iz člana 10 stav 2

Slučajevi protiv Republike Srbije po članu 10 EK

Inicijativa mladih za ljudska prava protiv Srbije – Bodrožić i Vujić protiv Srbije – Bodrožić protiv Srbije – Filipović protiv Srbije – Lepojić protiv Srbije

Član 5 EK – pravo na slobodu i sigurnost

1. *Svako ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim u sledećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:*

- a. *u slučaju zakonitog lišenja slobode na osnovu presude nadležnog suda,*
- b. *u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog neizvršenja zakonite sudske odluke ili radi obezbeđenja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom,*
- c. *u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršilo krivično delo, ili kada se to opravdano smatra potrebnim kako bi se predupredilo izvršenje krivičnog dela ili bekstvo po njegovom izvršenju,*
- d. *u slučaju lišenja slobode maloletnog lica na osnovu zakonite odluke u svrhu vaspitnog nadzora ili zakonitog lišenja slobode radi njegovog privođenja nadležnom organu,*
- e. *u slučaju zakonitog lišenja slobode da bi se sprečilo širenje zaraznih bolesti, kao i zakonitog lišenja slobode duševno poremećenih lica, alkoholičara ili uživalaca droga ili skitnica,*
- f. *u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode lica da bi se sprečio njegov neovlašćeni ulazak u zemlju, ili lica protiv koga se preduzimaju mere u cilju deportacije ili ekstradicije.*

2. *Svako ko je uhapšen biće odmah i na jeziku koji razume obavešten o razlozima za njegovo hapšenje i o svakoj optužbi protiv njega.*

3. *Svako ko je uhapšen ili lišen slobode shodno odredbama iz stava 1c ovog člana biće bez odlaganja izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije i imaće pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se usloviti jemstvima da će se lice pojaviti na suđenju.*

4. *Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito.*

5. *Svako ko je bio uhapšen ili lišen slobode u suprotnosti s odredbama ovog člana ima utuživo pravo na naknadu.*

Prava sadržana u članu 5 EK

pravo na slobodu – pravo na bezbednost – zabrana nezakonitog lišenja slobode i ugrožavanja bezbednosti – prava lica zakonito lišenog slobode – prava u slučaju nezakonitog lišenja slobode

Slučajevi protiv Republike Srbije po članu 5 EK

Đermanović protiv Srbije – Milošević protiv Srbije – Vrenčev protiv Srbije

Član 3 EK – zabrana mučenja

Niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Prava sadržana u članu 3 EK

pravo na integritet ličnosti – apsolutna zabrana u odredbi navedenog postupanja, bez obzira od koga potiče

Slučajevi protiv Republike Srbije po članu 3 EK

Hajnal protiv Srbije – Stanimirović protiv Srbije – Milanović protiv Srbije

Član 14 EK – zabrana diskriminacije

Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Prava sadržana u članu 14 EK

jednakost u uživanju prava uređenih u EK, bez obzira na lična svojstva navedena u odredbi – zabrana diskriminacije po bilo kom ličnom svojstvu

Slučajevi protiv Republike Srbije po članu 14 EK

Vučković i 29 drugih protiv Srbije – V.A.M. protiv Srbije

Član 2 EK – pravo na život

1. *Pravo na život svake osobe zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namerno lišen života, sem prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.*

2. *Lišenje života se ne smatra protivnim ovom članu ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna:*

- a. radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja,
- b. da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili sprečilo bekstvo lica zakonito lišenog slobode,
- c. prilikom zakonitih mera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune.

Prava sadržana u članu 2 EK

pravo na život u odnosu na sve

Odstupanja izrično predviđena u članu 2 stav 2: pored opšte obaveze poštovanja prava na život, država ima pozitivnu obavezu da utvrdi da li je neko protivpravno izgubio život.

Slučajevi protiv Republike Srbije po članu 2 EK

Mladenović protiv Srbije

Kako se pokreće postupak pred Evropskim sudom

Postupak pred Evropskim sudom pokreće se predstavkom. Stranka predstavku može podneti sama ili preko punomoćnika. U Srbiji postoji nekoliko organizacija koje pružaju besplatnu pravnu pomoć i zastupaju stranke u postupku pred Sudom (na primer Beogradski centar za ljudska prava, Komitet pravnika za ljudska prava – YUKOM)

Da bi neko mogao da pokrene postupak, moraju biti ispunjeni različiti uslovi (u skladu sa članom 35 EK):

(1) Pre podnošenja predstavke, moraju biti iscrpljeni svi unutrašnji pravni lekovi. Sud je u svojoj praksi kao pravni lek koji se mora iscrpeti posmatrao i ustavnu žalbu. Međutim, u većem broju slučajeva Sud je konstatovao da su svi pravni lekovi iscrpljeni ukoliko se, na osnovu okolnosti slučaja i dotadašnjeg postupanja državnih organa, može osnovano zaključiti da preostala pravna sredstva ne bi bila efektivna, odnosno da se njima ne bi mogla postići svrha odbrane povređenog prava.

Međutim, u slučaju kada se predstavka podnosi zbog neefikasnosti postupka, dakle zbog kršenja prava na suđenje u razumnom roku koje spada u jedno od prava garantovanih članom 6 Konvencije, neće biti potrebno da sva pravna sredstva budu upotrebljena – sasvim logično rešenje kada podnosilac predstavke između ostalog tvrdi da postojeći pravni mehanizmi ne štite efikasno njegova/njena prava.

(2) Predstavka može biti podneta u roku od šest meseci od dana kada je iscrpljeno i poslednje pravno sredstvo, odnosno doneta pravnosnažna odluka u relevantnom slučaju.

(3) Predstavka ne može biti anonimna, niti se odnositi na pitanje koje je Sud već razmatrao, ili na slučaj za koji je predstavka već podneta

nekoj drugoj međunarodnoj instanci. Izuzetak od ovog uslova jeste situacija kada predstavka sadrži i nove činjenice koje do tada nisu razmatrane.

(4) Dodatni uslovi jesu da predstavka ne sme biti očigledno neosnovana ili predstavljati zloupotrebu prava iz Konvencije, kao i da povreda ljudskih prava koja se iznosi pred Sud mora imati konkretan pravni značaj za podnosioca i mora se odnositi na ona ljudska prava koja su u supstancijalnom (materijalnopravnom) smislu obuhvaćena Konvencijom. U protivnom, Sud će odbaciti predstavku i neće je razmatrati. Od poslednjeg pravila postoji izuzetak – neće biti odbačena predstavka malog značaja ako poštovanje prava garantovanog Konvencijom i/ili protokolima iziskuje odlučivanje o meritumu (osnovanosti), a domaći sud tužene države prethodno nije razmatrao okolnosti slučaja.

Uputstva Kancelarije Saveta Evrope u Beogradu²⁶

KADA SE MOŽETE OBRATITI EVROPSKOM SUDU ZA LJUDSKA PRAVA?

Možete podneti predstavku Sudu ako smatrate da ste lično i direktno bili žrtva kršenja prava garantovanih Konvencijom ili njenim Protokolima. Povreda prava mora biti učinjena od strane zemlje potpisnice Konvencije.

KOJA PRAVA SU ZAGARANTOVANA KONVENCIJOM I NJENIM PROTOKOLIMA?

Konvencija garantuje, pojedinačno:

²⁶ http://www.coe.org.rs/def/tdoc_sr/?conid=18. Na ovoj stranici se nalaze i sledeći dokumenti: Formular predstavke, Formular punomoćja, Uputstvo za popunjavanje formulara predstavke, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Spisak NVO u Srbiji koje pružaju besplatnu pravnu pomoć.

- pravo na život;
- pravo na pravično suđenje u građanskim i krivičnim postupcima;
- pravo na slobodu i bezbednost ličnosti;
- pravo na slobodu izražavanja;
- pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti;
- pravo na slobodu udruživanja;
- pravo na slobodu okupljanja;
- pravo na efikasan pravni lek;
- pravo na mirno uživanje imovine; i
- pravo na slobodne izbore.

ŠTA KONVENCIJA I NJENI PROTOKOLI ZABRANJUJU?

Konvencija zabranjuje, pojedinačno:

- mučenje i nečovečno ili ponižavajuće postupanje i kažnjavanje;
- ropstvo ili ropski položaj i prinudan rad;
- diskriminaciju u uživanju prava i sloboda zagantovanih Konvencijom;
- proterivanje sopstvenih državljana od strane države ili sprečavanje njihovog ulaska u zemlju;
- kolektivno proterivanje stranaca.

KOJI SE USLOVI ODOSE NA VAS LIČNO?

- Morate biti neposredno i lično žrtva navodnog kršenja jednog od prava garantovanih Konvencijom. Ne možete podnositi generalne pritužbe na zakon ili postupak, npr. ako ih smatrate nepravednim; niti se možete žaliti u ime drugih lica (osim ako su jasno identifikovana a Vi ste njihov zvanični predstavnik).
- Kršenje prava mora biti počinjeno u nadležnosti - od strane jedne od država koje obavezuje Konvencija, što obično znači

unutar njene teritorije. Ne morate biti državljanin neke od država članica Saveta Evrope.

- Možete biti pojedinac ili pravno lice poput preduzeća ili udruženja.

DA LI POSTOJE NEKI USLOVI ZA PODNOŠENJE PREDSTAVKE, A ODNOSE SE NA NACIONALNE SUDOVE?

- Da. Morate iskoristiti svaki pravni lek unutar države koji bi mogao da pomogne u obeštećenju u predmetu povodom kojeg podnosite predstavku (ovo obično znači obraćanje nadležnom sudu, uz podnošenje žalbe, odnosno žalbe višem sudu do pravosnažne sudske odluke, kao i podnošenje ustavne žalbe Ustavnom sudu Republike Srbije. Rok za ustavnu žalbu je 30 dana od pravosnažnosti).
- Nije dovoljno samo upotrebiti pravne lekove. Tokom postupka pred nacionalnim sudovima, takođe, morate istaći vaše primedbe na poštovanje Konvencije (one koje navodno predstavljaju kršenje Konvencije).
- Imate samo šest meseci da od dana donošenja konačne presude u domaćem pravosuđu (generalno gledano, presuda najvišeg suda) podnesete predstavku. Nakon tog perioda vaša predstavka ne može biti prihvaćena od strane Suda.

PROTIV KOGA MOŽETE ULOŽITI PREDSTAVKU?

- Protiv jedne ili više država potpisnica Konvencije koja(e) je (su), po Vašem mišljenju (kroz jedno ili više dela ili propusta) direktno uticala(e) na Vas i kršila(e) Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.
- Postupak ili postupci na koje se žalite moraju biti preduzeti od strane jedne ili više javnih vlasti u državi koje se žalba tiče (npr. sud ili administrativna uprava).

- Sud ne može razmatrati predstavke protiv fizičkih lica ili privatnih institucija, kao što su privatne kompanije.

ŠTA MOŽE BITI PREDMET PREDSTAVKE?

Vaša predstavka se mora odnositi na jedno od prava zagwarantovanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Navodno kršenje podrazumeva širok spektar mogućih situacija: mučenje i ponižavajuće postupanje sa zatvorenici; nezakonitost hapšenja; nedostatke u građanskim i krivičnim postupcima; diskriminaciju u primeni prava; prava roditelja; nepoštovanje privatnog i porodičnog života, doma i prepiske; ograničenje u izražavanju mišljenja ili saopštavanja ili primanja informacija; kršenje slobode učešća na okupljanjima ili demonstracijama; isterivanje ili izručivanje; oduzimanje imovine i eksproprijacija.

KAKO SE PODNOSI PREDSTAVKA SUDU?

Predstavka se podnosi slanjem pisma Sudu, davanjem jasnih informacija koje se odnose na predstavku ili popunjavanjem formulara za podnošenje predstavke i slanjem na sledeću adresu (predstavku ne možete podneti preko kancelarije Saveta Evrope):

The Registrar
European Court of Human Rights
Council of Europe
F-67075 Strasbourg Cedex

- Predstavku možete pisati na jednom od zvaničnih jezika Suda (engleskom ili francuskom) ili na zvaničnom jeziku jedne od zemalja koje su ratifikovale Konvenciju, što znači i na srpskom.
- Ako podnesete predstavku faksom, dokumentaciju morate poslati i poštom.
- Nemojte dolaziti lično u Strazbur da iznosite Vaš slučaj usmeno. Vaš slučaj neće biti brže razmotren niti ćete dobiti pravni savet.

KOJI SU GLAVNI KORACI U POSTUPKU?

- Vaš slučaj će biti razmotren besplatno.
- Vi ćete morati da snosite samo Vaše troškove (poput dnevnice advokata ili troškove vezane za istraživanje ili prepisku).
- Nakon što ste predali predstavku, možete se obratiti za pravnu pomoć. Pravna pomoć se ne odobrava automatski i novac se ne dobija odmah, već u kasnijim stadijumima postupka.
- Postupak se vodi pisanim putem. Stoga, obično nema saslušanja i o presudi donetoj od strane Suda bićete pismeno obavješteni.

KAKO TEČE POSTUPAK PRED SUDOM?

- Sud prvo mora da razmotri da li je Vaša predstavka prihvatljiva. Ovo znači da slučaj mora ispuniti gore navedene uslove koji su predviđeni Konvencijom. Ako uslovi nisu ispunjeni, Vaša predstavka će biti odbijena. Ako ste podneli nekoliko predstavki, Sud može jednu ili više proglašiti prihvatljivim i ostale odbiti. O pitanju prihvatljivosti odlučuje odbor od troje sudija jednoglasnom odlukom. Ako o prihvatljivosti ne odluči odbor ili ako nije saglasan, o prihvatljivosti i suštini pojedinačnih predstavki odlučuje veće od sedam sudija.
- Ako je jedna ili više Vaših predstavki proglašena neprihvatljivim, ta odluka je konačna i ne može se promeniti.
- Ako je jedna ili više vaših predstavki proglašena prihvatljivim, Sud će podstaći strane (Vi i država) da dođu do prijateljskog poravnanja. Obe strane će biti pozvane da dođu do sporazuma kojim će rešiti slučaj. Ako nema poravnanja, Sud će razmatrati slučaj u meritumu (suština spora) i odlučiti da li je došlo do kršenja Konvencije ili ne.

- Možete biti zamoljeni od strane Sekretarijata suda - Registra za dodatna dokumenta, informacije ili objašnjenja koja se odnose na Vašu žalbu.
- Formular za podnošenje predstavke treba popuniti pažljivo i čitko i poslati Sudu. On mora da sadrži:
 - kratak rezime vezan za činjenice i žalbe;
 - indikacije o tome koja prava iz Konvencije su kršena;
 - pravne lekove koje ste već upotrebili;
 - fotokopije presuda koje su već donete po Vašem slučaju od strane državnih institucija (ova dokumenta Vam neće biti vraćena tako da treba slati samo fotokopije);
 - Vaš potpis kao podnosioca predstavke ili potpis Vašeg zastupnika.
- Ako ne želite da Vaš identitet bude obelodanjen, morate o tome odmah obavestiti Sud, iznoseći razloge za to. Odluku o tome da li će Vaša molba biti usvojena donosi predsednik Suda.
- U ovoj fazi postupka ne treba da Vas predstavlja advokat. Ako ipak želite da podnesete predstavku Sudu preko zastupnika, morate poslati punomoćje za njega/nju da postupa u Vaše ime.
- Pravna pomoć se preporučuje i najčešće zahteva od momenta kada je predstavka prosleđena Vladi države članice na odgovor. Savet Evrope je usvojio šemu novčane nadoknade za pravnu pomoć za podnosiocima predstavki koji nemaju dovoljno sredstava da sami plate zastupnika. Vaš zastupnik može biti advokat s pravom bavljenja advokaturom u jednoj od zemalja članica Saveta Evrope i s boravištem na teritoriji jedne od njih, ili svako drugo lice uz odobrenje predsednika veća.

NA KOM JEZIKU SE ODVIJA POSTUPAK?

Postupak pred Sudom se odvija na jednom od zvaničnih jezika Suda (engleski ili francuski), sem ako predsednik veća ne odobri nastavak upotrebe službenog jezika na kojem ste podneli predstavku.

KO ZASTUPA DRŽAVU PRED SUDOM?

Svaku državu u postupcima pred Sudom u Strazburu predstavlja njen državni agent (državni zastupnik), kome mogu pomagati advokati i savetnici.

PRIVREMENA MERA?

- Veće ili predsednik veća, može, na zahtev stranke ili drugog zainteresovanog lica, ili po sopstvenom nahođenju, odrediti privremene mere, za koje smatra da ih treba usvojiti u interesu stranaka ili pravilnog odvijanja postupka.
- Zahtevi za privremene mere na osnovu člana 39 Statuta Suda odnose se na hitne slučajeve, najčešće na pitanja ekstradicije i deportacije.

KOLIKO TRAJE POSTUPAK PRED SUDOM U STRAZBURU?

- Sa povećanjem broja zemalja koje su ratifikovale Konvenciju, naročito od 1990. godine, kao i sa boljom informisanošću ljudi o njihovim pravima, broj predmeta se drastično uvećao. Pred Sudom se, 31. decembra 2006. godine, nalazilo skoro 90.000 predmeta. Samo u 2006. godini pristiglo je više od 50.000 novih predstavlki.
- Imajući u vidu trenutni obim posla i količinu pristiglih slučajeva, možda ćete čekati i do godinu dana pre nego što Sud počne prvu fazu razmatranja Vaše predstavke. Neke predstavke mogu biti smatrane hitnim i biti prioritete, posebno ako je podnosilac predstavke fizički ugrožen.

ŠTA MOŽETE DOBITI OVIM POSTUPKOM?

Ako Sud utvrdi da je došlo do kršenja odredbi Konvencije, možete dobiti pravično zadovoljenje, određenu količinu novca kao nadoknadu za štetu koja Vam je naneta. Takođe, Sud može tražiti da se preduzmu određene individualne mere (kao na primer, ponovno otvaranje predmeta u slučaju nepravičnog postupka, uništavanja informacija dobijenih povredom prava na privatnost ili poništenja odluke o deportaciji) ili opšte mere (kao na primer, promene u zakonodavstvu ili u sudskoj praksi) koje su neophodne kako bi država ispunila obaveze koje proizilaze iz presude.

Sud takođe može zatražiti od tužene države da Vam nadoknadi troškove koje ste imali u procesu prezentacije Vašeg slučaja. Ako Sud utvrdi da nije bilo kršenja Konvencije, nećete morati da snosite nikakve dodatne troškove (kao na primer troškove ostvarene od strane tužene države).

Napomena:

- Sud nije u mogućnosti da menja domaće presude niti nacionalne zakone.
- Izvršenje presude nije u nadležnosti Suda. Izricanjem presude ona prelazi u nadležnost Komiteta ministara Saveta Evrope, koji ima zadatak da nadgleda izvršenje presude i isplatu nadoknade.

DA LI JE MOGUĆE PREISPITIVANJE PRESUDE?

Preispitivanje presude Evropskog suda za ljudska prava je moguće, ako se otkrije činjenica koja po svojoj prirodi može da ima odlučujući uticaj i koja nije bila poznata stranci, niti se može pretpostaviti da joj je bila poznata u trenutku izricanja presude. Stranka može, u roku od šest meseci od kada je saznala za tu činjenicu, zahtevati da Sud preispita presudu.

GDE MOŽETE VIDETI DRUGE, VEĆ DONETE PRESUDE?

- Sve presude su javne i dostupne na internetu, u bazi HUDOC: <http://www.echr.coe.int>.

DA LI ODLUKE SUDA IMAJU UTICAJ NA ZAKONODAVSTVO ZEMLJE ČLANICE?

Da. Više država je preduzelo zakonske mere kao posledicu presude u skladu s Konvencijom:

Austrija je modifikovala značajne odeljke svog zakona o krivičnom postupku, i svoja uputstva o postupanju sa zatvorenicima u bolnicama, kao i ceo sistem honorara za pravnu pomoć;

Belgija je usvojila dopune zakona o skitnicama i donela mere za subvencioniranje škola na francuskom jeziku u flamanskoj oblasti. Belgija je takođe promenila svoj građanski zakonik da bi dala jednaka prava bračnoj i vanbračnoj deci;

Danska je usvojila dopune zakona o starateljstvu nad vanbračnom decom;

Francuska je usvojila zakon o prisluškivanju telefona;

Grčka je usvojila dopune zakona o lišavanju slobode pre suđenja;

Italija je u svoj zakon o krivičnom postupku usvojen 1988. uključila odredbe kojima prisustvo advokata odbrane postaje obavezno u sudskim postupcima, uključujući i žalbe kasacionom sudu;

Holandija je usvojila dopune vojnog krivičnog zakona i zakona o lišavanju slobode duševnih bolesnika;

Švedska je usvojila dopune zakona o obaveznom verskom obrazovanju;

Švajcarska je potpuno revidirala organizaciju svog sudstva i krivični postupak u primeni na federalnu armiju i usvojila dopune građanskog zakonika u pogledu lišavanja slobode u popravnim centrima;

Ujedinjeno kraljevstvo je zakonom zabranilo telesno kažnjavanje u državnim školama.

ŠTA EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA NIJE U MOGUĆNOSTI DA OBEZBEDI?

Sud nije ožalbeni prema nacionalnim sudovima; ne radi ponovna saslušanja, ne poništava niti menja presude.

- Sud neće direktno posredovati u Vaše ime sa organima države na koju se žalite.
- Sud Vam neće dodeliti ili platiti advokata koji će sastaviti Vašu predstavku.
- Ne možete podneti predstavku na kršenje bilo kojih drugih pravnih instrumenata osim na kršenje Evropske konvencije o ljudskim pravima, kao što je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima ili Pakt o građanskim i političkim pravima. Ne treba pomešati, na primer Evropski sud za ljudska prava i Evropski sud pravde EU sa sedištem u Luksemburgu.
- Sud Vam ne može davati informacije o propisima koji su na snazi u državi protiv koje su upućene Vaše žalbe.

Dodatne informacije koje se odnose na Evropski sud za ljudska prava možete naći na internet stranici: www.echr.coe.int

Evropski sud za ljudska prava možete kontaktirati slanjem elektronske pošte na adresu: webmaster@echr.coe.int